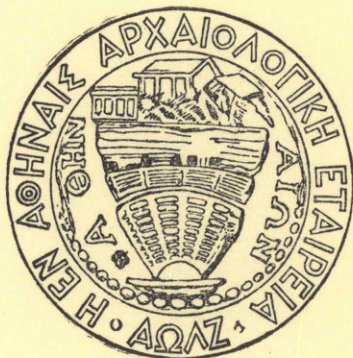

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

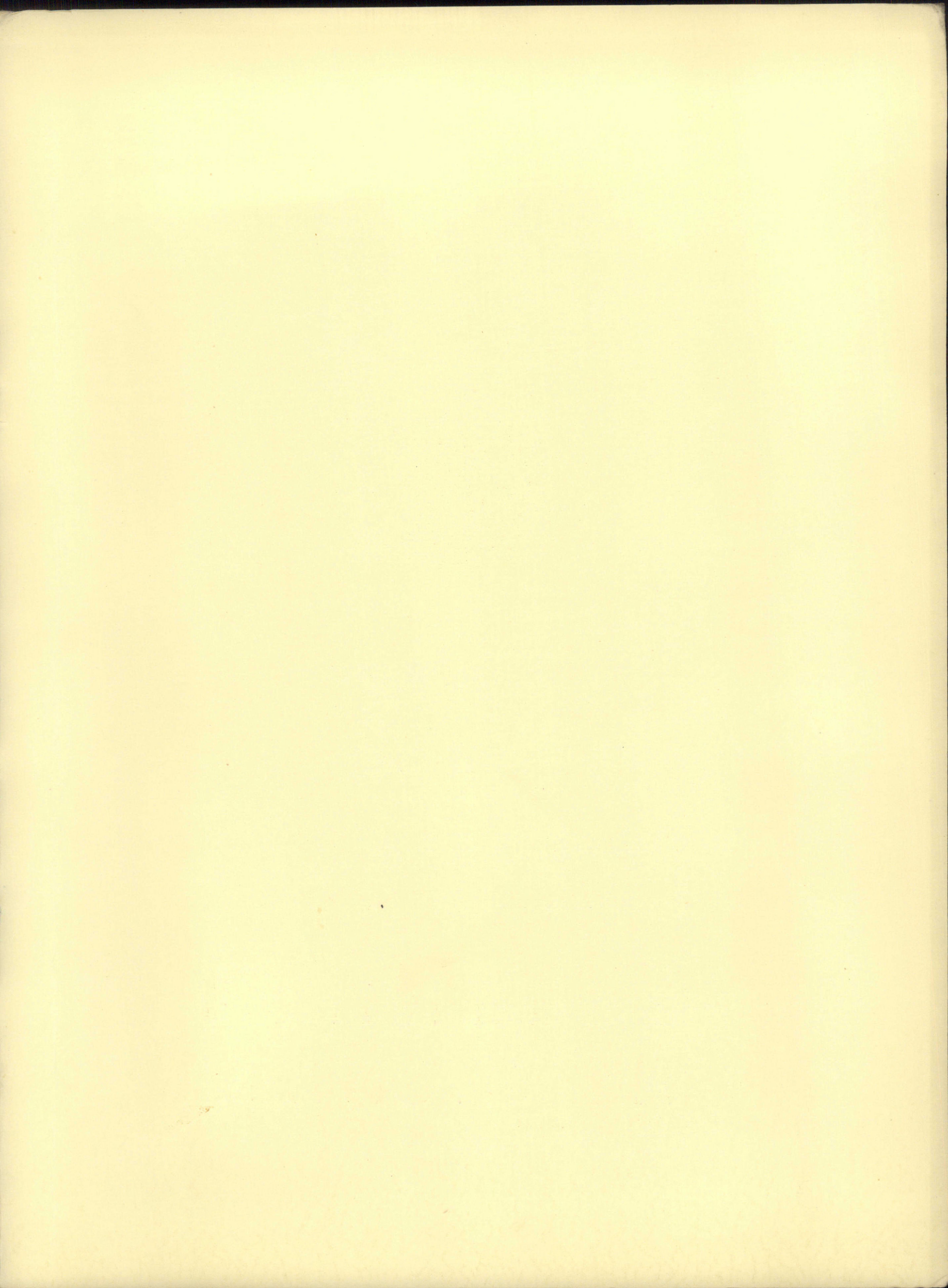
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1945-1947

ΜΕΤΑ 2 ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ 60 ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1949

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1945-1947

ΜΕΤΑ 2 ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ 60 ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1949

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (84-85^{ος}) τόμος τῆ 27^η Δεκεμβρίου 1949.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ", 10231

ΜΕΤΑΛΛΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΓ. ΜΑΡΚΟΥ 14 - ΑΘΗΝΑΙ

ΕΙΚΟΝΕΣ

<i>Γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς ἐκ Νάξου.</i>			Σελ.	Εἰκ.	
1	1	Γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς Νάξου. Πλευρὰ λαβῆς	43	7	Προτομή Μεδούσης μετὰ μέρους διακοσμητικῶν κύκλων τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.
1	2	Γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς Νάξου. *Οψις Α.	43	8	*Ἀλεκτρομαχία τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.
3	3	Γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς Νάξου. *Οψις Β.			
12	4	Κρατὴρ ἐκ Κύπρου ἐν Νέα Ὑόρκη.			
13	5	Κρατὴρ ἐκ Δήλου.			
15	6	Κρατὴρ Scheurleer.			
16	7	Οἰνοχόη ἐν Νέα Ὑόρκη ἐκ Κύπρου.			
<i>Αἱ ἑπτὰ θυγατέρες τοῦ Ἄτλαντος.</i>					
24	1	Λευκὸν ἀλάβαστρον τοῦ Μουσείου Ναυπλίου.	48	1	Κάτοψις καὶ τομαὶ τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
26	2	Μορφὴ ἐκ τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθν. Μουσείου.	49	2	Θέσις τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ τάφου.
27	3	*Ο Ὁρίων (ἐκ μεσαιωνικοῦ χειρογράφου).	51	3	Κάλπαι τεφροδόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
27	4	*Η Ἥως ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως εἰς τὴν Μόσχαν.	51	4	Κάλπαι τεφροδόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
28	5	Αἱ ἑπτὰ Πλειάδες (ἐκ μεσαιωνικοῦ χειρογράφου).	53	5	Κάλπαι τεφροδόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
29	6	Μορφὴ τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.	55	6	Κάλπαι τεφροδόχοι ρυθμοῦ πολυχρωμοῦ Ἁγ. Παρασκιῶν.
29	7	Προτομή τοῦ Ἀράτου εἰς τὴν Villa Albani.	56	7	Πρόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
30	8	Μορφὴ ἐκ τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.	57	8	Πρόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
31	9	*Εκ τῆς πυξίδος Sabouroff τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου.	59	9	*Ἀγγεῖα τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			60	10	Λεκάνας τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			61	11	Κύαθοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			62	12	Πρόχοι καὶ κύαθοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			63	13	Σκύφοι καὶ κοτύλαι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			65	14	Προχοῖσκαι - ἀρβαλλίσκοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			67	15	Προχοῖσκαι - ἀρβαλλίσκοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			69	16	Τινὰ τῶν ὠραιότερων ἀγγείων τῶν Ἁγ. Παρασκιῶν.
			89	17	Διακοσμητικὰ θέματα τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
			93	18	Διακοσμητικὰ θέματα τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.
<i>Ψηφιδωτὸν Χανίων.</i>					
38	1	Σχεδιογράφημα θαλάμου τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις κλίμαξ : 1 : 50.			
39	2	Γενικὴ ἄποψις (κατὰ χώραν) τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.			
40	(2β)	Σχεδιογράφημα τῆς μυθολογικῆς παραστάσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις. Ἐλεύθερον σχεδιογράφημα ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀλεξ. Κοντοπούλου.			
41	3	Σκηνὴ Ἀμμώνης καὶ Σατύρου τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.			
41	4	Σκηνὴ Ποσειδῶνος καὶ Ἀμμώνης τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.			
42	5	Πολύχρωμος πλοχμὸς πλαισιῶν τὴν μυθολογικὴν παράστασιν τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.			
42	6	Κεφαλὴ Μεδούσης μετὰ πλοχμοῦ καὶ τοῦ ποδὸς καὶ πτερυγῶν τοῦ Σατύρου τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.			
<i>Προϊστορικὰ ἔρευνα ἐν Σκύρῳ καὶ Εὐβοίᾳ.</i>					
	1	Ἡ νῆσος Σκύρος.	1	1	
	2	*Οστρακα νεολιθικῶν ἀγγείων.	2	2	
	3	Τομαὶ χειλέων νεολιθικῶν ἀγγείων (1 : 1).	3	3	
	3	Βάσεις (1 : 1).	3	4	
	4	Νεολιθικὴ φιάλη (B) κατὰ ὑποθετικὴν συμπλήρωσιν (1 : 5).	4	5	

Σελ.	Εικ.		Σελ.	Εικ.	
5	6	Καθέτως τετρημένα ὀγκώματα α ἀγγείου Β, β ἀγγείου Δ (1 : 1).			<i>Ἀπαράτηρητον τεῖχος τῆς Παρακελφίτιδος.</i>
6	7	Λαβή (1 : 1).	13	1	Τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα τοῦ λόφου τοῦ Παλιοκάστρου.
6	8	Ἀντικείμενα ἐκ πυριτολίθου.	14	2	Σχεδιογράφημα τοῦ περιβόλου τοῦ Παλιοκάστρου.
6	9	Ἄξιται καὶ σμίλη.			<i>Νεαροῦ Διονύσου κεφαλὴ ἐκ Λαρίσης καὶ σύμπλεγμα νεαροῦ Διονύσου καὶ Σατύρου ἐκ Φθιωτίδων Θηβῶν.</i>
8	10	Κατόψεις Μυκηναϊκῶν λαξευτῶν τάφων τοῦ Κρόκου (Σκῦρος).			
10	11	Σχεδιάσμα τοπογραφικὸν τῆς περιοχῆς Ἀλιβερίου-Δύστου.	17	1α-β	Νεαροῦ Διονύσου κεφαλὴ ἐκ Λαρίσης (προσθία καὶ δεξιὰ κατὰ κρόταφον ὄψις). Μουσ. Βόλου.
11	12	Ἄξιται καὶ σμίλη ἐξ Ἀλιβερίου.	18	2α-β	Σύμπλεγμα νεαροῦ Διονύσου καὶ Σατύρου ἐκ Φθιωτίδων Θηβῶν (προσθία ὄψις καὶ νῶτα). Μουσ. Ἄλμυροῦ.
11	13	Πυρὴν (α), αἰχμαὶ βελῶν (β-δ) καὶ λεπίδες ἐξ ὀψιανοῦ.			
12	14	Λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ πυρίτου (*) ἐξ Ἀλιβερίου καὶ Δύστου.			

ΠΑΡΕΝΘΕΤΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

1. Εἰκὼν ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ὑδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.
2. Ἐρυθρόμορφος ὑδρία τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΣ ΑΜΦΟΡΕΥΣ ΕΚ ΝΑΞΟΥ

ΥΠΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ὁ δημοσιευόμενος ἀμφορεύς (εἰκ. 1-3) εὐρέθη πρὸ ὀλίγου χρόνου κατὰ τὴν βορείως τῆς πόλεως Νάξου παραλίαν τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γκρόττα». Τὰ τεμάχια, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὁ ἀμφορεύς, ἀνεφάνησαν ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς κατόπιν διαβρώ-

Εἰκ. 1. Γεωμετρικὸς ἀμφορεύς Νάξου. Πλευρὰ λαβῆς.

Εἰκ. 2. Γεωμετρικὸς ἀμφορεύς Νάξου. Ὅψις Α.

σεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν κυμάτων, διεσώθησαν δ' ὑπὸ τοῦ φύλακος Νάξου Ν. Γαβαλά. Ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τοῦ τόπου δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐπιχειρήσω ἀκόμη.

Ἐλλείπουν, ἐκτὸς μικροτέρων τεμαχίων, κυρίως ἡ βᾶσις καὶ τμήμα τῆς κοιλίας· σφζόμενον ὕψος: 0,615, μεγ. διάμετρος: 0,40, ὕψος τοῦ λαιμοῦ: 0,192.

Ὁ πηλὸς εἶναι ζωηρὸς ἐρυθρὸς μετὰ πλήθους μικροτάτων τεμαχίων λίθων λευκῶν καὶ μαύρων· ἄφθονος εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς τῶν κυκλαδικῶν ἀγγείων μαρμαρυγίας (mica). Ἡ ἀκάλυπτος ὑπὸ τοῦ βερνικίου ἐπιφάνεια φέρει κιτρινωπὸν ἐπίχρισμα.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου δὲν παρουσιάζει σημαντικὰς ἰδιομορφίας· ὁ λαιμὸς, ὑψηλὸς καὶ εὐρύς, παρουσιάζει ἐλαφρὰν μείωσιν κατὰ τὸ μέσον ὑπὸ τὸ περιχέλωμα πλαστικὸς δακτύλιος. Ἰδιάζον εἶναι μόνον ὅτι ἡ ἔνωσις τοῦ λαιμοῦ πρὸς τὸν ὄμιον δὲν εἶναι τὸσον ἔντονος, ὅσον εἰς τοὺς ὁμοίους ἀμφορεῖς.

Ἡ καλύπτουσα τὸ χεῖλος ζώνη βερνικίου συνεχίζεται ὀλίγον καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ὄψεως.

Ἡ διακόσμησις ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς κοιλίας. Ὁ λαιμὸς κοσμεῖται ὑπὸ διαγράμμου (schraffiert) μαιάνδρου περιεχομένου ὀριζοντίως μεταξὺ δύο λεπτοτέρων ζωνῶν κοσμουμένων ὑπὸ ἐναλλάξ ἐκ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω ἐκφυομένων μικρῶν κεραίων.

Αἱ εἰκόνες 1-3 δεικνύουσι τὴν σειρὰν τῆς διακοσμῆσεως τοῦ ἀγγείου. Μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐφ' ἑκατέρας ὄψεως σχηματίζονται δύο μετόπαι κοσμούμεναι δι' ἑπτὰ ὁμοκέντρων κύκλων, ὁ ἐσωτερικώτερος τῶν ὁποίων κατέχεται ὑπὸ σταυροῦ· τὰ οὕτω σχηματιζόμενα τεταρτημόρια πληροῦνται ὑπὸ παραλλήλων μικρῶν γραμμῶν ἐναλλάξ ὀριζοντίων καὶ κατακορύφων· εἰς μίαν περίπτωσιν δύο συνεχῆ τεταρτοκύκλια κατέχονται ὑπὸ γραμμῶν τῆς αὐτῆς κατευθύνσεως (ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς εἰκ. 3)· εἰς τὰ ἄκρα τῶν μετόπων ἀστερίσκοι. Μεταξὺ λαβῶν καὶ μετόπης κατακόρυφος ταινία ἐξ ἐπαλλήλων Λ. Εἰς μίαν περίπτωσιν (ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνος 1) ὑπάρχει καὶ δευτέρα κατακόρυφος ταινία ἐξ ἐπαλλήλων ῥόμβων δικτυωτῶν ἐνῶ τὰ ἐκατέρωθι ἀνοίγματα πληροῦνται ὑπὸ σιγμῶν· ἐπὶ τῆς ὄψεως ταύτης (εἰκ. 3) αἱ δύο μετόπαι χωρίζονται μεταξὺ τῶν διὰ μιᾶς μόνον ταινίας ἐξ ἐπαλλήλων Μ, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὄψεως (εἰκ. 2) αἱ μετόπαι χωρίζονται δι' ὁμοίας ταινίας καὶ δευτέρας παρὰ ταύτην ἐχούσης τὸ κόσμημα τῶν ἐναλλασσομένων κεραίων. Οὕτω ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως αἱ δύο ταινίαι χωρίζουν τὰς μετόπας ἀπ' ἀλλήλων, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας αἱ δύο ταινίαι ἔχουν μετατεθῆ εἰς τὸ ἄκρον ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὄψεως (εἰκ. 3) ἡ ἀριστερὰ μετόπη κατέχεται κατὰ τὴν κάτω πλευρὰν αὐτῆς ὑπὸ λεπτῆς ταινίας μὲ τὸ ὀδοντωτὸν κόσμημα, ἐκ τούτου δὲ ἔχει ἀνυψωθῆ τὸ κεντρικὸν κόσμημα τῶν κύκλων, ὥστε οἱ ἐξωτερικώτεροι τούτων νὰ ἐφάπτονται τῶν περιθεουσῶν τὴν ὅλην ζώνην γραμμῶν. Αἱ διπλαῖ λαβαὶ κοσμοῦνται διὰ μικρῶν παραλλήλων γραμμῶν, ἐνῶ τὸ ἄκρον τῆς ἐν τῷ μέσῳ ἐνώσεως αὐτῶν δι' ἐνὸς Χ· ὑπὸ τὰς λαβὰς ἐπίσης ἀστερίσκοι.

Ἡ οὕτως ἀποτελουμένη εὐρεῖα ζώνη ἢ περιέχουσα τὰς δύο διπλαῖ λαβὰς καὶ τὰς ἐκατέρωθι μετόπας περιέχεται ἐντὸς δύο λεπτοτέρων ζωνῶν πληρουμένων ὑπὸ ὁμάδων μικρῶν κεραίων ἐναλλασσομένων πρὸς διπλαῖ τρίγωνα. Κατωτέρω δύο εὐρεῖαι ζῶναι βερνικίου χωριζόμεναι διὰ τεσσάρων γραμμῶν, ἐνῶ αἱ ζῶναι τῆς διακοσμῆσεως, κατακόρυφοι ἢ ὀριζόντιοι, χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ δύο ἢ τριῶν γραμμῶν.

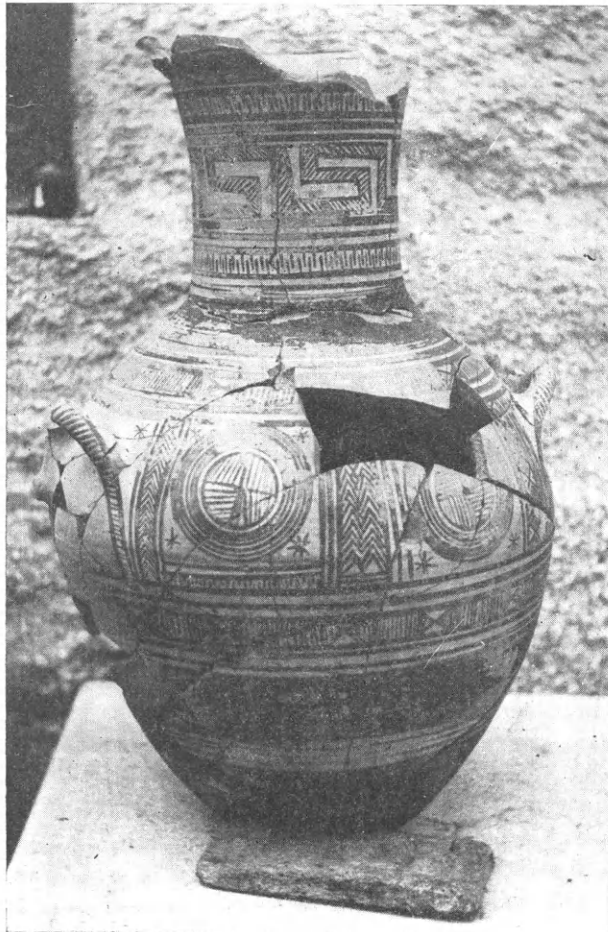
Ἡ βᾶσις ἦτο βεβαίως χθαμαλή.

Ἡ κυκλαδική καταγωγή τοῦ ἀμφορέως εἶναι σαφής· ὁ πηλὸς μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν μαρμαρυγίαν (mica) εἶναι ἐντελῶς σχεδὸν ὅμοιος πρὸς ἐκεῖνον τῶν ἐκ Δήλου ἀγγείων τῆς κατηγορίας Β, Délos XV 72 κέ. πίν. 34 κέ., τῆς γεωμετρικῆς περιόδου, καὶ Délos XVII 3 κέ. πίν. 1 κέ., τῶν ἀνατολιζόντων χρόνων. Πρὸς τὴν ὁμάδα ταύτην τῶν ἀγγείων Β ὀδηγεῖ καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιχρίσματος· πρβ. CH. DUGAS Délos XV 11 κέ., X. ΚΑΡΟΥΖΟΣ JdI 1937, 190 σημ. 2.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καὶ κυρίως ἡ διάταξις τῆς διακοσμῆσεως τάσσουν τοῦτο εἰς ἰδιαιτέραν ὁμάδα ἀμφορέων γνωστῶν κυρίως ἐκ τῶν Κυκλάδων καὶ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῆς ὁμάδος ταύτης θὰ ἐξετασθῆ κατωτέρω· ἡ ἀπαραγνώριστος κυκλαδικὴ φυσιογνωμία τοῦ νέου ἀμφορέως ἐπιβάλλει νὰ ἴδωμεν πρῶτον τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀσφαλῆ κυκλαδικὰ ἀγγεῖα.

Τὰ ἐπὶ μέρους κοσμήματα τοῦ δημοσιευομένου ἀμφορέως ἀνήκουν εἰς τὸν κοινὸν θησαυρὸν τῆς γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως. Οὕτω ἡ «παραστάς» τῶν συνεχομένων ῥόμβων ἐπανευρίσκεται συχνότατα ἐπὶ τῶν ἀγγείων τῆς μνημονευθείσης κατηγορίας, ὡς Délos XV 77 εἰκ. 6, πίν. 37, 24, CVA Musée Scheurleer τεύχ. 1^{ον} II f, πίν. 1,4 (εἰκ. 6) κ.ά. Ἡ ζώνη τῶν ἐναλλασσομένων μικρῶν κατακορύφων κεραιῶν ἐπανευρίσκεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀγγείων Β. Οἱ ἀστερίσκοι εἶναι σπανιότεροι εἰς τοὺς «παρίους» ἀμφορεῖς (μόνον PFUHL [=Ath. Mitt. 1903, 1 κέ.] Beil. 26,3), συχνότεροι δὲ εἰς τὰ ἀγγεῖα Bb ὡς Délos XV πίν. 39 κέ.

Χαρακτηριστικώτερον εἶναι ὅτι ἡ μετοπικὴ διάταξις τοῦ ἀμφορέως τῆς Νάξου εἶναι ἐντελῶς διάφορος τῆς ἀναλόγου διατάξεως τῶν «παρίων» ἀμφορέων Thera II 198 κέ., PFUHL 183 κέ., E. BUSCHOR Ath. Mitt. 1929, 142 κέ., Délos XV 27 κέ. πίν. 15 κέ. (κατηγορία Ab)¹, ἔνθα ὁ χωρισμὸς τῶν μετοπῶν γίνεται διὰ συστήματος πλήθους γραμμῶν, ἐνῶ ἡ ὁμοιότης πρὸς τὴν μετοπικὴν διάταξιν τῶν ἀγγείων Β, ὅπου ἐπικρατεῖ

Εἰκ. 3. Γεωμετρικὸς ἀμφορέυς Νάξου. *Οψις Β.

¹ Περὶ τῶν κυκλαδικῶν ἀγγείων βλ. νῦν τὴν μελέτην τοῦ J. Brock ἐν τῷ προσεχεῖ τόμῳ τοῦ BSA, τὴν

ὁποῖαν εἶδον ἐν δοκιμίῳ χάρις εἰς τὴν φιλοφροσύνην τοῦ κ. J. M. Cook.

τὸ σύστημα χωρισμοῦ τῶν μετοπῶν διὰ 2 ἢ 3 γραμμῶν, ὡς π.χ. Délos XV Bc 3 πίν. 38, Bc 8 πίν. 44 καὶ τὸ συνανήκον PFUHL Beil. 39,2 (S₁), εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα.

Δυνάμεθα οὕτω νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἀσφαλῶς ὅτι τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας Β καὶ δὴ Βc εἶναι τὰ περισσότερον σχετιζόμενα πρὸς τὸν νέον ἀμφορέα. Ἀπαραγνώριστος πρέπει νὰ εἶναι ἐπίσης ἡ σχέσις τούτου καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν Αc, C. ΡΗΟΜΑΙΟΣ Délos XV 33 κέ. ἰδίᾳ δὲ τὸν ἀμφορέα Αc 2 πίν. 18-19 (πρβ. καὶ BCH 1911, 377 ἀρ. 66 καὶ CH. DUGAS Cér. d. Cycl. 113, πίν. XI) πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει ὁμοίαν μετοπικὴν διάταξιν· αἱ πλάγια μετόπαι τούτου φέρουσι κόσμημα ἀποτελοῦν προφανῶς ἐξέλιξιν τῶν μετὰ «σταυροῦ» ἐν τῷ μέσῳ ὁμοκέντρων κύκλων· ἐνταῦθα ἢ «τρίγλυφος» ἢ χωρίζουσα τὰς δύο μετόπας ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς μέγεθος καὶ ἔχει ἀποτελέσει τρίτην σχεδὸν μετόπην διαφόρου κοσμήσεως· ἐπίσης τρεῖς ἄλλαι ζῶναι ἔχουν προστεθῆ ὑπὸ τὴν ζώνην τῶν μετοπῶν. Ἡ λεπτή ζώνη τῶν δι' ἐφαπτομένων ἐνουμένων μικρῶν μελάνων κύκλων ἢ τοσοῦτον συχνὴ ἐπὶ τῶν ἀγγείων Β, ἔχει ἤδη ἐμφανισθῆ. Οὕτω φαίνεται ὀρθῆ ἢ γνώμη τοῦ Χ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ ἔ. ἀ. 190 σημ. 3 περὶ συνάψεως τῶν ἀγγείων Αc πρὸς τὴν κατηγορίαν Β. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀμφορέα ἤδη ὁ Β. SCHWEITZER Ath. Mitt. 1918, 71 παρέβαλε πρὸς τὰ νεώτερα ἀγγεῖα τοῦ Διπύλου· πρβ. καὶ Κ. ΡΩΜΑΙΟΝ, Délos XV, 34 κέ. Ἐξελικτικῶς εὐρίσκεται εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν θέσιν ὡς καὶ ὁ ἀμφορεὺς Μουσ. Ἀθηνῶν 805, AJA 1940, 426 πίν. 24· ἴσως εἶναι ὀλίγον μόνον νεώτερος· ἡ ζώνη τῶν δορκάδων ἀνευρίσκεται μὲ ἀνάλογον σχῆμα εἰς τοὺς ἐπίσης ἀπτικὸς ἀμφορεῖς E. BUSCHOR Gr. Vasen eik. 11 καὶ 12. Ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ (πρβ. κατ.) εὐρίσκεται χρονικῶς ἀκόμη πλησιέστερον πρὸς αὐτόν, ἔχει ἐπίσης δύο ζώνας ὑπὸ τὴν κυρίαν διακόσμησιν τῶν μετοπῶν. Τὴν ἐντελῶς εἰς τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς περιόδου ἐξέλιξιν τοῦ σχήματος τοῦ ἀμφορέως δεικνύει ὁ ἐξ Ἐρετρίας Ἐφ. Ἀρχ. 1903, 15 εἰκ. 7.

Εἶναι προφανές ὅτι ὁ ἀμφορεὺς τῆς Νάξου εἶναι προβαθμῖς, ἄρα παλαιότερος τῶν ἀγγείων Αc, τὰ ὁποῖα ὁπωσδήποτε εἶναι παλαιότερα τῶν ἀγγείων Bb καὶ Bc, ἔστω καὶ ἐὰν ὁ μεταξὺ χρόνος δὲν φαίνεται λίαν μακρός. Οἱ ἀμφορεῖς Bb, Délos XV πίν. 35 καὶ 36 εἶναι ἡ τελευταία βαθμῖς ἢ ὀδηγοῦσα εἰς τοὺς ἀνατολιζούσης πλέον περιόδου ἀμφορεῖς Délos XVII πίν. 1-9. Ὁ κρατὴρ Délos XV, Bc 8 πίν. 44 ἀνήκει εἰς τὰ νεώτερα δείγματα τῶν συγγενῶν κρατήρων τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, τοὺς ὁποίους θὰ ἴδωμεν. Ὁ ἀμφορεὺς Αc 2 εἶναι ἀναμφιβόλως παλαιότερος τοῦ ἀμφορέως Bc 6, Délos XV πίν. 43 καὶ 56.

Εἶναι οὕτω φανερόν ὅτι τὰ ἀγγεῖα B b¹ καὶ B c² ἀνήκουν εἰς τοὺς ὀψίμους χρόνους τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Νάξον ὑπὸ τοῦ E. BUSCHOR Ath. Mitt. 1929, 152 κέ. καὶ τοῦ Χ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ JdI 1937, 187 κέ. Ὁ ΚΑΡΟΥΖΟΣ ἔ. ἀ. 190 σημ. 3

1 Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῶν καὶ τὰ ἐκ Θήρας PFUHL 209 Beil. 37, 1-3. (περὶ τοῦ τελευταίου ἐκ τούτων Å. ÅKESTRÖM Der geom. Stil in Italien 86 εἰκ. 35, 3, πρβλ. Délos XV πίν. 36, 10).

2 Ἀναμφιβόλως εἰς τὴν σειρὰν ταύτην πρέπει νὰ τα-

χθῶν τὰ ἀγγεῖα PFUHL 215 εἰκ. 58 καὶ Beil. 39, 2, τὰ ἐκ Σάμου θραύσματα Ath. Mitt. 1933 51 κέ. εἰκ. 1 καὶ 2, Beil. XVIII 1. 6 καὶ 10 (διὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ, αὐτ. εἰκ. 2, πρβ. Délos XV Ab 16 πίν. 31) καὶ ὁ ἀμφορεὺς τοῦ Μουσείου Scheurleer, περὶ οὗ κατωτέρω.

συνάπτων πρὸς ταῦτα καὶ τὰ ἀγγεῖα Ac, θεωρεῖ ταῦτα ὡς τὰ παλαιότερα τῶν δυναμένων μετ' ἀσφαλείας ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὴν νῆσον ταύτην.

Ἄλλὰ τὰ ἀγγεῖα Ac δὲν δύνανται ἐπίσης νὰ εἶναι παλαιότερα τοῦ 8^{ου} αἰῶνος. Νομίζω ὅτι ὁ λόγος, δι' ὃν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους νησιωτικὰ ἐργαστήρια παλαιότερα ἀγγεῖα, εἶναι ἀκριβῶς τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὰ μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον δεδομένα μόνον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 9^{ου} αἰ. ἀρχίζει ἡ δημιουργία προσωπικῶν γνωρισμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐργαστηρίων, ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους γεωμετρικοὺς χρόνους πρέπει νὰ δεχθῶμεν περισσότερον ἀδιάκριτον, ὁμοειδῆ ἐπομένως διακόσμησιν.

Τὸ πρόβλημα εἶναι πολὺ γενικώτερον καὶ δὲν δύναται νὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα εὐρύτερον ἅς μοι ἐπιτραπῇ μόνον ἡ γνώμη ὅτι εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἴσως ὀφείλεται ἡ δυσχέρεια, τὴν ὁποίαν σημειώνει ὁ H. PAYNE *Necrocorinthia* 3 κέ., περὶ τοῦ προβλήματος, ἂν τὰ πρωτοκορινθιακὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα εἶναι ὄντως νεωτέρα φάσις τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Κορίνθου. Σχετικῶς βλ. νῦν S. WEINBERG *AJA* 1941 σ. 30 κέ. καὶ *Corinth VII* 1,33.

Εἰδικῶς ὅμως ὡς πρὸς τὰ κυκλαδικὰ ἀγγεῖα τὸ πρόβλημα εἶναι ἀπλούστερον. Προφανῶς τὰ παλαιότερα τῶν ἐκ Δήλου ἀγγείων εἶναι ἡ κατηγορία Aa, Délos XV, 13 κέ., εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν καὶ οἱ παλαιότεροι τῶν σκύφων Ae, αὐτ. 49 κέ. πίν. 26 κέ. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀντιπροσωπεύουν τὴν αὐστηρὰν γεωμετρικὴν ἀγγειογραφίαν τῶν Κυκλάδων κατὰ μέγα μέρος· εἰς ταῦτα δὲ καὶ τὰ ἀνάλογα πρὸς αὐτὰ ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν τοὺς προδρόμους ὅχι μόνον τῶν ἀγγείων Ab, Ac, Ad, Délos XV 27 κέ. ἀλλ' ἐπίσης καὶ τῶν ἀγγείων Bb καὶ Bc.

Παλαιότερον ὁ CH. DUGAS *Cér. d. Cycl.* 179 κέ. εἶχε προτιμήσει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦν ἀπλουστέραν καὶ ὀλιγώτερον ἐξεζητημένην τάξιν γεωμετρικῶν ἀγγείων καὶ οὐχὶ ἀρχαιότεραν βαθμίδα τῆς ἀγγειογραφίας τῶν Κυκλάδων. Ὁμοίως καὶ ὁ K. ΡΩΜΑΙΟΣ, Ἄρχ. Δελτ. 12, 1929, 208 δέχεται ὅτι τὰ ἀγγεῖα τῆς καθάρσεως τῆς Δήλου «δὲν ὑπερβαίνουν τοῦλάχιστον σημαντικῶς τὸ ἔτος 800 π. X.» Εἶναι πιθανώτατον ὅτι ὄντως τινὰ τῶν ἀγγείων τούτων ἀποτελοῦσι καθυστερημένα προϊόντα παλαιότερας παραδόσεως, ὡς δέχονται οἱ ἐκδόται τῶν ἀγγείων.

Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου φανερόν ὅτι ἡ παλαιότερα αὕτη παράδοσις εἶναι κυκλαδική. Ὅπως ἐπεβεβαιώθη διὰ τῶν τελευταίων μάλιστα ἐρευνῶν (R. VALLOIS *L'architecture à Délos* 7 κέ. H. GALLET DE SANTERRE καὶ J. TRÉHEUX *BCH* 1947-48, 459 κέ.) ὁ μυκηναϊκὸς συνοικισμὸς τῆς Δήλου συνάπτεται ἄνευ διακοπῆς πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν Δῆλον.

Ἐκ τοῦ βόθρου τῆς καθάρσεως προέρχεται ἓν μόνον μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον (Délos XV, 8 ἀρ. 9, πίν. 1). Ὅσον καὶ ἂν ἡ ἀποδεικτικὴ αὐτοῦ σημασία εἶναι περιορισμένη, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ K. ΡΩΜΑΙΟΣ ἔ.ἀ. 208, ἀντιστρόφως ὅμως χαρακτηρίζει τὸ πρὸς τὰ ἄνω χρονικὸν ὄριον τῶν ἀγγείων τῆς καθάρσεως χρονολογουμένων τῶν ἐκ ταύτης ἀγγείων ἀπὸ τῶν ὀλίγων μόνον πρὸ τοῦ 800 χρόνων δημιουργεῖται κενὸν δύο περίπου αἰῶνων μεταξὺ τοῦ τέλους τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων καὶ τοῦ τέλους τοῦ 9^{ου} αἰῶνος, τὸ ὁποῖον εἶναι δυσσερμηνεύτον ἐφ' ὅσον ἡ περίοδος αὕτη ἀντιπροσω-

πέυεται ἀρκούντως ἐκ Δήλου. Εἶναι διὰ τοῦτο προτιμότερον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὄντως τὰ ἀγγεῖα Αα, ἐν μέρει τουλάχιστον, καλύπτουσι τοὺς δύο αἰῶνας ἤτοι ὅτι ὀφείλουσι νὰ χρονολογηθῶσιν εἰς τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς καὶ πρωῖμους γεωμετρικοὺς χρόνους. Εἰς τὴν Δήλον ἔχουν εὐρεθῆ ἀσφαλῶς πρωτογεωμετρικὰ ὄστρακα (ΒCH 1911, 360 εἰκ. 16 - 18, αὐτ. 1947-48, 245 πίν. 44).

Διὰ τινὰ τουλάχιστον τῶν ἐκ τῆς καθάρσεως ἀγγείων Αα ἢ καθαρὰ πρωτογεωμετρικὴ προέλευσις εἶναι φανερὰ ὡς π.χ. εἰς τὴν ἔλλιπῆ ὑδρίαν Délos XV πίν. 15, ἀρ. 27 καθὼς καὶ τὴν ἄλλην ὑδρίαν(;) Délos XVII πίν. 36, 9, ἣτις πρέπει νὰ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τῶν ἀνατολιζουσῶν ὑδριῶν αὐτ. πίν. 34 - 35, ἀρ. 1 - 6 (πρβ. καὶ Ath. Mitt. 1929, 146 Beil. 52, 1) καὶ νὰ ταχθῆ εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν περιόδον· αἱ τρεῖς κυματοειδεῖς ἐπὶ τῆς κοιλίας γραμμαὶ εἶναι χαρακτηριστικῶς πρωτογεωμετρικαί· ἀκριβῶς ὅμοια πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ τοῦ Κεραμικοῦ καὶ τῶν ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν.

Τοὺς χαρακτηριστικοὺς τῆς περιόδου ταύτης ἀμφορεῖς μετὰ τῶν λαβῶν ἐπὶ τῆς κοιλίας ἀγνοοῦμεν ἐκ τοῦ βόθρου τῆς δηλιακῆς καθάρσεως, ἀλλὰ εἶναι γνωστοὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων διὰ τοῦ ἀγγείου Ath. Mitt. 1897, 245 εἰκ. 16, COLLIGNON - COUVE ἀρ. 137· ἢ ἐκ τῶν Κυκλάδων προέλευσις τούτου πιστοῦται σαφέστατα διὰ τοῦ ἀφθόνου μαρμαρυγίου (mica) τοῦ πηλοῦ· πρὸς τὸν ἀμφορέα τοῦτον ὁ Β. SCHWEITZER Ath. Mitt. 1918, 68 σημ. 2 συνδέει τὰ ἀγγεῖα PFUHL Beil. XXII 2,5 καὶ 8.

Τὰ ἀγγεῖα Αb καὶ Β ἀποτελοῦν τὴν συνέχειαν τῶν ἀγγείων Αα. Οἱ ἀμφορεῖς Délos XV 27, πίν. 15 κέ. (πρβ. JdI 1937, 190 σημ. 3), PFUHL σελ. 187, ἀρ. 14 - 17 καὶ σελ. 192, Beil. XXX, 2 - 4 καὶ Ath. Mitt. 1897, 238, εἰκ. 6 (= SIEVEKING - HACKL ἀρ. 456, εἰκ. 58), ἢτοι ἡ κατηγορία Αb¹ συνάπτεται στενῶς πρὸς τὰς ὑδρίας Délos XV, Αα 12 καὶ 13 πίν. 5 (πρβ. καὶ Ath. Mitt. 1929, 144, εἰκ. 2). Ἄλλ' αἱ δύο αὗται συναπτόμεναι ἐπίσης καὶ πρὸς τὰς ὑπολοίπους ὑδρίας Αα 33 - 35 πίν. 9 - 10 εἶναι παλαιότεραι τῶν ἀγγείων Αb.

Αἱ οἰνοχόαι Βb ἀρ. 13 - 32, Délos XV 71 κέ. πίν. 34 κέ. ἀνήκουν ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα Β εἰς τὸν ὄγδοον αἰῶνα. Ἐκ τῶν οἰνοχοῶν Αα, αὐτ. πίν. 12 κέ. ἢ ὑπ' ἀρ. 56 πίν. 12 ἀπεδόθη ἤδη εἰς τὴν Νάξον (JdI 1937, 190 σημ. 3)· ἀποτελεῖ τὴν μετάβασιν μεταξὺ τῶν οἰνοχοῶν Αα καὶ Βb· ἰδιαιτέρως δύναται νὰ συνδεθῆ πρὸς τὴν οἰνοχόην Βb 24 πίν. 34. Τὸ σχῆμα τοῦ στομίου μετὰ τῆς χαρακτηριστικῆς θλάσεως κατὰ τὴν ἔνωσιν πρὸς τὸν ὄμον εἶναι ἐντελῶς ὅμοιον. Ἡ μικρὰ οἰνοχόη Βb 29 (πίν. 37) ἔχει εἰς τὸν λαιμὸν τὰς χαρακτηριστικὰς κυματοειδεῖς γραμμὰς τοῦ ἀμφορέως Αα 28 (πίν. 8) κ.τ.λ. Ὡστε καὶ αἱ οἰνοχόαι Βb ἔχουν προδρομοὺς τὰς οἰνοχόας Αα (ἰδίᾳ ἀρ. 45 - 49 πίν. 12). Οἰνοχόαι δὲ τοῦ τύπου Αα ἔχουν εὐρεθῆ εἰς γεωμετρικοὺς τάφους τῆς Νάξου σημειωθεῖσαι ἐν Ἀρχ. Δελτ. 14 (1931 - 35, Παρ. σ. 50), αἵτινες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν εἰσαχθῆ ἔξωθεν.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων νήσων ἀντιπροσωπεύεται ἡ πρωτογεωμετρικὴ καὶ ἡ πρωῖμος γεωμετρικὴ ἀγγειογραφία· πρβ. π.χ. TH. SAUCIUC Andros (1914) 46 εἰκ. 56

¹ Πρβ. ὡς πρὸς τὴν κατηγορίαν ταύτην τὰς παρατηρήσεις τοῦ J. Brock.

καὶ 59, Ath. Mitt. 1917 σ. 76 εἰκ. 83, σ. 82 εἰκ. 92 (Πάρου), PFUHL 102 εἰκ. 19, E. LANGLOTZ Vasen in Würzburg ἀρ. 76 πίν. 4 (Μήλος).

Διὰ τὴν σειρὰν τῶν προΐμων γεωμετρικῶν ἀγγείων τῶν Κυκλάδων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ ὁ ναξιακὸς ἀμφορεὺς, παρετήρησεν ὁ E. BUSCHOR Ath. Mitt. 1929, 161 ὅτι αὕτη ἐξειλίχθη ἐκ « μιᾶς πρωτογεωμετρικῆς κοινῆς ». Εἰς τὴν σειρὰν ταύτην ἀνήκουν οἱ ἐκ τῶν Κυκλάδων προερχόμενοι ἀμφορεῖς τοῦ τύπου τοῦ νῦν δημοσιευομένου· ὁ B. SCHWEITZER ἔ. ἀ. 39 σημ. 3 εἶχε δεχθῆ ὅτι οἱ κυκλαδικοὶ οὗτοι ἀμφορεῖς παρουσιάζουν ἐλαφρὰς διαφορὰς ἀπὸ τῶν ἀναλόγων ἀττικῶν· ἤδη ὁ H. DRAGENDORFF Thera II 186 εἶχε διαστάσει νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀττικὸς τοὺς τότε γνωστοὺς τοιοῦτους ἀμφορεῖς. Ἄλλ' ὁ CH. DUGAS καὶ ὁ K. ΡΩΜΑΙΟΣ Délos XV 89 κέ. ἐθεώρησαν ἀπλῶς τοὺς ἀμφορεῖς τούτους ὡς εἰσηγμένους ἐξ Ἀττικῆς, ὡς ἀδιστακτῶς καὶ ὁ PFUHL 178 κέ. εἶχε θεωρήσει ἀττικὰ τὰ ἐκ Θήρας ὅμοια ἀγγεῖα.

Οἱ ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Κυκλάδων πρὸς τὸν νῦν δημοσιευόμενον συναπτόμενοι ἀμφορεῖς εἶναι οἱ ἐπόμενοι **Ἀττικῆς**: 1) Κεραμικοῦ Arch. Anz. 1938, 596 εἰκ. 9, 2) Μουσ. Ἀθηνῶν 219, JdI 1899, 199 εἰκ. 65 = CVA Athènes πίν. 7 ἀρ. 3, 3) Μουσ. Ἀθηνῶν 216, (JdI 1899, 199 εἰκ. 66 = AJA 1940, 476 πίν. 23, 3, 4) Ἐλευσῖνος JdI ἔ. ἀ. εἰκ. 67, 5) Μουσ. Ἀθηνῶν JdI ἔ. ἀ. εἰκ. 68, 6) Αἰγίνης (ἀρ. 327), 7) Κεραμικοῦ. **Κυκλάδων**: Μήλου 8) CVA Musée d. Sèvres πίν. 12, 4-5, 9) Arch. Anz. 1910, 489 εἰκ. 14 = BUSCHOR Gr. Vasen εἰκ. 9· Θήρας 10) ROTTIER Vases du Louvre A 266 πίν. 10, 11) Thera II 185 εἰκ. 106 καὶ 379a, 12) PFUHL 179 Beil. 24, 3 (ἀναφέρονται ὅκτὼ ὅμοιοι ἀλλ' ἀπεικονισμένος εἶναι μόνος εἷς)· Δήλου 13) Délos XV 72 πίν. 42, 1, 14) BCH 1911, 356 ἀρ. 12 εἰκ. 7, αὐτ. 355 ἀρ. 11 εἰκ. 6 (θραύσματα καθὼς καὶ ὅμοια ἀδημοσίευτα)· Νάξου 15) ὁ νῦν δημοσιευόμενος, 16) ὄστρακα ἀδημοσίευτα. Ὁ κατάλογος οὗτος χωρὶς νὰ εἶναι πλήρης, περιλαμβάνει τοὺς κυριωτέρους ἐκ τούτων.

Παρὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἐν γένει διατάξεως νομίζω ὅτι ὑπάρχουσιν ἀπαραγνώριστοι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν κυκλαδικῶν καὶ τῶν ἀττικῶν ἀμφορέων: Οἱ κυκλαδικοὶ ἔχουν συνήθως τρεῖς μετόπας εἰς τὴν ζώνην τῶν λαβῶν, ἡ ὁποία πλαισιοῦται ὑπὸ δύο λεπτοτέρων ζωνῶν πληρουμένων ὑπὸ μικρῶν κατακορύφων κεραιῶν ἐναλλασσομένων πρὸς δύο διὰ τῶν κορυφῶν ἐνούμενα τρίγωνα. Οἱ ἀττικοὶ ἔχουν δύο μόνον μετόπας χωριζομένας δι' ἰσχυρᾶς «τριγλύφου» κατακόρυφος μαίανδρος ὑπάρχει πάντοτε πρὸς χωρισμὸν τῶν μετοπῶν. Ὁ ἀμφορεὺς τῆς Νάξου ἔχει δύο μόνον μετόπας, ὡς καὶ οἱ ἀττικοί, ἀλλὰ καὶ ὁ χωρισμὸς τῶν μετοπῶν καὶ τὰ ἄλλα χαρακτηριστικὰ τὸν τάσσουν προφανῶς παρὰ τοὺς κυκλαδικούς. Αἱ ζῶναι μὲ τὰς κεραιὰς καὶ τὰ τρίγωνα οὐδέποτε ἀπαντῶσιν εἰς τοὺς ἀττικούς, οἵτινες εἰς τὴν ὁμοίαν θέσιν ἔχουν πάντοτε λεπτὴν ζώνην «ὀδόντων πρίονος». Τοῦτο ὑπάρχει ἐκ τῶν κυκλαδικῶν εἰς τὸν ἀμφορέα τῶν Σεβρῶν (8), ὅπου ὅμως ὑπάρχουν τρεῖς μετόπαι, ὡς συνήθως ἐπὶ τῶν κυκλαδικῶν. Ὅτι δὲ ὁ κατακόρυφος μαίανδρος μεταξὺ τῶν μετοπῶν καὶ τὸ κόσμημα ὀδόντων πρίονος εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀττικῶν ἀμφορέων δεικνύει ὁ ἀμφορεὺς τοῦ Κεραμικοῦ (7) ὅστις εἶναι ὁ νεώτερος τῆς σειρᾶς, ὅπως δεικνύει ἡ ὑπαρξὶς καὶ ἐτέρων λεπτοτέρων ζωνῶν ὑπὸ τὴν κυρίαν διακόσμησιν, ἔνθα τὸ κόσμημα τῶν ὁμοκέντρων ἔχει λάβει πλέον δευτερεύουσαν σχεδὸν θέσιν. Ἰδιάζον ἐπίσης γνώρισμα τῶν ἀττικῶν

ἀμφορέων είναι ὅτι αἱ μετόπαι ἔχουσιν εἰς τὴν κάτω πλευρὰν αὐτῶν λεπτὴν ταινίαν ἀποτελοῦσαν «βάσιν» τρόπον τινὰ τῆς μετόπης. Τοιαύτη ταινία ἐμφανίζεται ἐπὶ μιᾶς μόνον μετόπης τοῦ ναξίου ἀμφορέως καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἀμφορεῖς (8) καὶ (10) ἀλλ' ἐντελῶς διαφόρου σχηματισμοῦ ἢ εἰς τοὺς ἀττικούς.

Τὸ σύννηθες κόσμημα τῶν τετάρτοκυκλίων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ὁμοκέντρων κύκλων ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀμφορέων (1, 2, 3, 6, 7) ὡς δεικνύεται εἰς τὴν εἰκ. ΑἸΑ 1940 πίν. 23, 3, εἶναι τὸ πλησιέστερον πρὸς τὸ τοῦ ναξίου ἀμφορέως. Ὑπάρχουν ἄρα σαφεῖς διαφοραὶ μεταξὺ τῶν κυκλαδικῶν καὶ τῶν ἀττικῶν ἀμφορέων. Συμφώνως πρὸς τὴν γενομένην διάκρισιν εἰς τὸν ἀττικὸν κύκλον ἀνήκει ὁ ἐκ Θήρας ἀμφορεὺς (12), περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀσχοληθῶμεν κατωτέρω. Ἐξαιρουμένου τούτου εἶναι ἀρκετὰ σαφῆς ἡ διαφορὰ. Ἀκόμη δὲ σαφεστέρα γίνεται διὰ τοῦ ἀμφορέως τῆς Νάξου, τοῦ ὁποίου ὁ κυκλαδικὸς χαρακτήρ εἶναι τοσοῦτον καταφανής.

Ἀκριβῶς δὲ ἡ σύναψις αὐτοῦ πρὸς τὰ θεωρηθέντα νάξια ἀγγεῖα δὲν φαίνεται ἀμέσως, διότι ἀνήκει εἰς περίοδον καθ' ἣν, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερον, ἡ διάκρισις τῶν κατὰ νήσους ἐργαστηρίων δὲν εἶχεν ἀρκούντως σχηματισθῆ.

Ὅτι δὲ ὄντως οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι εἶναι παλαιότεροι τῶν ἀγγείων Β, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, ἀνήκουν εἰς τὸν ὀγδοὸν αἰῶνα εἶναι σαφές· ὁ ἀττικὸς ἀμφορεὺς (1) χρονολογεῖται εἰς τὸν πρῶτον ἔνατον αἰῶνα (Arch. Anz. 1938, 587), ὁ δὲ ὑπ' ἀρ. (3) εἰς τὸ τέλος τῆς αὐστηρᾶς γεωμετρικῆς φάσεως (AJA 1940, 476) ἦτοι περὶ τὸ τέλος τοῦ 9ου αἰ. Ἐξωτερικὰ τεκμήρια διὰ τὴν ἀσφαλῆ χρονολόγησιν τῶν κυκλαδικῶν ἀμφορέων ἐλλείπουσιν. Ἄλλ' ὅπωςδήποτε ὁ ἀμφορεὺς (12) προέρχεται ἐκ τάφου ἀνήκοντος εἰς τοὺς παλαιοτάτους τῆς Θήρας, SCHWEITZER ἔ.ἀ. 72. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἐκ Θήρας κρατήρος Thera II 185 εἰκ. 81 καὶ 379 β, συγχρόνου πρὸς τὸν ἀμφορέα (11), ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ θαλαμοειδοῦς ταφικοῦ κατασκευάσματος (Kammergrab) μετὰ τοῦ παρίου ἀμφορέως Thera II 202 εἰκ. 75 καὶ εἰκ. 404, ἀνήκοντος εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ὀγδόου αἰ., δὲν ἀποδεικνύει τίποτε, ἐφ' ὅσον αἱ ἐντὸς τῶν κατασκευασμάτων τούτων ταφαὶ δὲν εἶναι σύγχρονοι ἐν τῷ αὐτῷ θαλαμοειδεῖ τάφῳ διεπιστώθη ἡ ταφή «τοῦλάχιστον πέντε νεκρῶν», αὐτ. σ. 94. Ὁ κρατῆρ οὗτος τῆς Θήρας συνεχίζει ἀναμφιβόλως τὴν παράδοσιν τοῦ ἐκ Μήλου κρατήρος τοῦ Würzburg, LANGLOTZ Vasen in Würzburg ἀρ. 76 πίν. 4, τοῦ ὁποίου τὴν χρονολογίαν ὀρίζουν οἱ ὅμοιοι ἀσφαλῶς πρωτογεωμετρικοὶ κρατήρες τῆς Ἀττικῆς Kerameikos I πίν. 49 καὶ ἕτερος προσφάτως ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Παπαδημητρίου ἐν Νέᾳ Ἰωνίᾳ.

Τοιοιτοτρόπως ἤδη ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐμφανίζεται ὑπὸ «κοινὴν» μορφήν ἐν Ἑλλάδι. Ἐσχάτως ὁ V. R. DESBOROUGH BSA 43, 1948, 260 κέ. τονίζει τὴν πρωτεύουσαν σημασίαν τῆς Ἀττικῆς ἐν τῇ ἐξαπλώσει τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ὀρθόν, ἔχομεν ἕνα ἐπὶ πλέον λόγον, ἵνα θεωρήσωμεν ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ εἰσαγωγή μορφῶν τῶν καθαρῶς γεωμετρικῶν χρόνων εἰς τὰς νήσους ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Ἡ πρωτογεωμετρικὴ «κοινὴ» ἐξηγεῖ τὴν ἐμφάνισιν τοσοῦτων ὁμοίων

ἀμφορέων εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας· αἱ διαπιστωθεῖσαι διαφοραὶ πείθουν περὶ τῆς κυκλαδικῆς καταγωγῆς τῶν εἰς τὰς νήσους εὐρεθέντων ἀγγείων¹. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ μία *πραγματικὴ* δυσχέρεια διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν κυκλαδικῶν ἀμφορέων, τοὺς ὁποίους εἶδομεν, εἰς τὸ ἀττικὸν ἐργαστήριον. Κατὰ πρῶτον ὁ E. PFUHL Ath. Mitt. 1903, 285 παρετήρησεν ὅτι ἐν Θήρα τὰ ἀττικά ἀγγεῖα, ὅσα εὐρέθησαν ἐκεῖ, ἀνήκουν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν γεωμετρικὴν περιόδον καὶ ἀφ' ἑτέρου, εἰς τοὺς χρόνους τῶν μελανομόρφων ἀγγείων διαπιστώσας οὕτω μίαν διάλειψιν τῆς ἐξαγωγῆς ἀττικῶν ἀγγείων μεταξὺ τῆς γεωμετρικῆς φιάλης, αὐτ. σ. 180 ἀρ. 19 καὶ σ. 182 πίν. III (=MuZ εἰκ. 14 καὶ G. NICOLE Catalogue, Suppl. πίν. III ἀρ. 772) καὶ τοῦ μελανομόρφου σκύφου αὐτ. 182 εἰκ. 50. Μετὰ ταῦτα ἡ αὐτὴ εἰκὼν τῆς ἐξαγωγῆς ἀττικῶν ἀγγείων διεπιστώθη καὶ εἰς πάντας τοὺς τόπους ἔνθα εὐρέθησαν ἐξηγμένα ἐξ ἄλλων τόπων ἑλληνικὰ ἀγγεῖα· πρβλ. E. PFUHL MuZ I 72 (§ 64). H. PAYNE NC 1 σημ. 4. E. KUNZE Kr. Br. 262. T. J. DUNBABIN BSA 37 (1936-37) 88.

Οὕτω ἀπὸ τῶν μέσων ἢ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ὀγδόου αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔκτου αἰῶνος (P. N. URE The Origin of the Tyranny 314 κέ.) οὐδὲν ἀττικὸν ἀγγεῖον ἐξήχθη μακρότερον τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Ἀργολίδος συμφώνως πρὸς τὴν ἀσφαλῆ μαρτυρίαν τῶν ἔξω τῆς Ἀττικῆς εὐρεθέντων ἀγγείων. Ἡ εἰς κύκλον μακροτάτης ἀκτίνος ἐξάπλωσις τῆς ἀττικῆς κεραμικῆς κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους διακόπτεται οὕτως ἐντελῶς κατὰ τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Ἡ ἐξαγωγή ἐπαναρχίζει, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, σποραδικῶς μὲν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, μὲ διαρκῶς δὲ αὐξανομένην ἐπίδοσιν ἀπὸ τοῦ ἔκτου· πρβ. κυρίως J. M. COOK BSA 35 (1934-35) 204. DUNBABIN ἔ.ἀ. 83 κέ. Περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν μελανομόρφων ἀγγείων τῶν Ἀθηνῶν βλ. B. L. BAILEY JHS 60 (1940) 60 κέ.

Ἰδιαίτερος διαφέρουσα εἶναι ἡ ἐξαγωγή τῶν ἀττικῶν ἀγγείων εἰς τὴν Δῆλον: Ἐν τῷ οὕτω διδακτικῷ εὐρήματι τοῦ Ἡραίου, (CH. DUGAS Délos X) τὰ ἀττικά ἀγγεῖα ἐμφανίζονται διὰ τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Βουρβᾶ ἦτοι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνος· τὰ παλαιότερα τῶν ἀγγείων τοῦ Ἡραίου ἀνάγονται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος· εἶναι ἐπομένως προφανές ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔκτου αἰῶνος οὐδὲν ἀττικὸν ἀγγεῖον ἐξήχθη εἰς Δῆλον. Ἐν τῷ Ἱερῷ ὁμοῦς καὶ ἐν τῷ βόθρῳ τῆς καθάρσεως τοῦ 426, ὅπου παρατηρεῖται ἀδιάσπαστος ἢ συνέχεια ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦλάχιστον τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἐθεωρήθησαν ὡς ἀττικά ἀρκετὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα (C. RHOMAIOS-CH. DUGAS Délos XV 89 κέ.. JHS 54 (1934) 213), τοιαῦτα δὲ ἐπανευρίσκονται μετὰ διάλειψιν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος τοῦλάχιστον αἰῶνος μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος.

Ἐνῶς διὰ πάσας τὰς ἄλλας ἀπομεμακρυσμένας ἀγορὰς ἐμπορικοὶ λόγοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν παραδόξον ταύτην διακοπὴν, δυσκόλως ὅμως δύναται

¹ Ὅστρακα ἀνήκοντα εἰς ὁμοίους ἀμφορεῖς εὐρέθησαν καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς FdD V 136 εἰκ. 515-526, ἰδίᾳ εἰκ. 514, θεωρούμενα ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ P. Perdrizet ὡς πρωτοκορινθιακά· οὕτω ἡ συχνότης τοῦ θέματος καὶ εἰς τὸ πρωτοκορινθιακὸν ἐργαστήριον θὰ ἦτο προ-

φανῆς ἀπόδειξις *παρὰλλήλου* ἐξελίξεως, ὡς δεχόμεθα διὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς Κυκλάδας. Ἄλλ' ὅπως ἴσως ὁ FR. JOHANSEN Vases Sicyoniens, 6 σημ. 12 ἔχει ἀμφιβολίας διὰ τὴν ἀπόδοσιν τινῶν ἐκ τῶν θραυσμάτων τούτων εἰς τὸ πρωτοκορινθιακὸν ἐργαστήριον.

οὔτοι νὰ ἰσχύσουν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Δήλου: Οὐδὲν ἀπολύτως δικαιολογεῖ τὴν μετάβασιν Ἀθηναίων θεωρῶν εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον μόνον κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν μέχρι τῶν Σολωνείων χρόνων περίοδον. Ὡς ἀναθήματα Ἀθηναίων προσκυνητῶν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον εὐρεθῆ ἐπὶ τῆς Δήλου ἀττικὰ ἀγγεῖα καὶ τῆς ἐνδιαμέσου ταύτης περιόδου. Ἡ ἀπουσία των δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τυχαία.

Ὡς ἔδειξεν ἡ ἀκριβὴς ἔρευνα τοῦ J. M. COOK ἔ.ἀ. 204 πρωτοαττικὰ ἀγγεῖα, ἧτοι ἀγγεῖα τῆς ἐνδιαμέσου ταύτης περιόδου, ἡ ὁποία δὲν ἀντιπροσωπεύεται δι' εὐρημάτων ἐκ τῶν ἄλλων τόπων, εὐρέθησαν ἀσφαλῶς μόνον εἰς τὴν Βοιωτίαν, τὴν Αἴγινα, τὸ Ἄργος, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Περαχώραν. Ἐκ τοῦ τέλους μόνον τοῦ 7ου αἰῶνος ἀνευρέθη ὄστρακον ἐν Ἰταλίᾳ COOK αὐτ., Arch. Anz. 1923, 46 εἰκ. 1. Τὸ παλαιότερον ἀγγεῖον τὸ εὐρεθὲν εἰς τὴν Ναύκρατιν μόλις ἀνήκει πλέον εἰς τὸν ἑβδομὸν αἰῶνα, (JHS 49 (1929) 253 εἰκ. 1· πρβ. PRINZ Funde von Naukratis 75 κέ.).

Ἐνεκα τῆς μέχρι τῶν ἀπωτάτων κέντρων τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἀνευρέσεως ἀττικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων ἐθεωρήθη ὅτι ὑπῆρξε μία πρόμιος θαλασσία δύναμις τῶν Ἀθηναίων συνοδευθεῖσα καὶ ὑπὸ ἐμπορικῆς ἐξαπλώσεως· αἱ παραστάσεις πλοίων ἐπὶ τῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου καὶ ἡ ὑπαρξίς τῆς ἀρχαίας συναρχίας τῶν *ναυκράων* ἐπιστεύθη ὅτι ἐνισχύουν τὴν τοιαύτην θεωρίαν· πρβ. P. N. URE ἔ.ἀ. 321 κέ. Ἡ περιορισμένη ἐξάπλωσις τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἀπὸ τῆς ὑστερογεωμετρικῆς περιόδου θεωρεῖται ἀπόδειξις τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ναυτικῆς ταύτης δυνάμεως· διότι ἄλλως τὴν ναυτικὴν ἰσχὴν θὰ ἠκολούθει καὶ ἐμπορικὴ ἐξάπλωσις, αὕτη δὲ ἀκριβῶς κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα πιστοῦται σποραδικῶς καὶ εἰς τὴν πλησιόχωρον μόνον τῆς Ἀττικῆς ἔκτασιν, ὡς εἶδομεν· πρβλ. καὶ J. T. DUNBABIN ἔ.ἀ. 88.

Παλαιότερον καὶ εἰδικῶς διὰ τὴν Θήραν ὁ E. PFUHL 285 προσεπάθησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ κενὸν τῆς εἰς τὴν νῆσον ἐξαγωγῆς ἀττικῶν ἀγγείων διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι τὸ ἀττικὸν ἐμπόριον ὑπέκυψε καὶ ἐξηφανίσθη ἔνεκα τοῦ ἰωνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ὁ H. PAYNE NC, 1 ἐτόνισεν ὅτι ἡ ἐξαγωγή τῶν γεωμετρικῶν ἀττικῶν ἀγγείων γίνεται εἰς εὐρεῖαν περιφέρειαν, ἀλλ' ἴσως ἄνευ μεγάλης συνεχείας¹, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ T. D. DUNBABIN ἔ.ἀ. παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα τῶν γεωμετρικῶν χρόνων ἐξήχθησαν μὲν εἰς εὐρεῖαν τοπικῶς ἔκτασιν, ἀλλ' εἰς μικρὰν ὁμως ποσότητα καὶ μᾶλλον σποραδικῶς, ὥστε ἡ ἐξαγωγή των νὰ μὴ εἶναι ἀναγκαστικὴ ἀπόδειξις εὐρέος ἐμπορίου κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους. Ἡ ἀθηναϊκὴ ἀριστοκρατία ἦτο συνδεδεμένη πρὸς τὴν γῆν χωρὶς νὰ ἀπασχολῆται μὲ τὸ ἐμπόριον. Ἐκ τοῦ χαρακτηρὸς δὲ τούτου τῆς ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας ἐξηγεῖ οὗτος τὴν οὕτω περιορισμένην διάδοσιν τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς.

Ὡς ἤδη παρετήρησα, ἡ εἰκὼν τῆς ἐξαπλώσεως τῶν ἀττικῶν ἀγγείων, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ Δήλος, ἀποκλείει τὴν ἐρμηνείαν ἐμπορικῆς καταπτώσεως τῶν Ἀθηναίων. Ἀττικὰ ἀγγεῖα τῆς ἐλλειπούσης περιόδου θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον ἀνευρεθῆ ἐν Δήλῳ ὡς ἀναθήματα Ἀθηναίων θεωρῶν κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα, ὅπως ἀνευρέθησαν ἐκ τοῦ ὀγδοῦ

1 « Widely but perhaps less (τ. ἔ. ἢ τὰ πρωτοκορινθιακὰ) consistently ».

αἰῶνος. Ὁ Θουκυδίδης III 104, 6 ἀναφέρει ρητῶς ὅτι «ὑστερον δὲ τοὺς μὲν χοροὺς οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μεθ' ἱερῶν ἔπεμπον»· βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν χρονικὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὁ Θουκυδίδης· ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ὑστερον ἀνάγεται εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν τὴν πάλαι μεγάλην ξύνοδον, τὴν περιγραφομένην ὑπὸ τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου, τὰ δὲ νησιωτικὰ ἀγγεῖα κυριαρχοῦσιν ἐν Δήλῳ ἄνευ οὐδ' ἑνὸς ἀπτικοῦ δείγματος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου οἱ χοροὶ εἰς τὴν ἱεράν νῆσον ἐπέμποντο καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν νησιωτῶν.

Ἀντιστρόφως ἡ ἐξάπλωσις τῶν ἀπτικῶν ἀγγείων ἀρχίζει κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος περίπου καὶ ἐκτείνεται τοπικῶς καὶ ποσοτικῶς, ἰσορρόπως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀπτικοῦ κράτους.

Δὲν μοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ καθ' αὐτὸ ἱστορικὸν πρόβλημα. Ἄλλ' ἀκριβεστέρα μελέτη τῶν θεωρουμένων ὡς ἐξηγμένων ἀπτικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων ἀποδεικνύει, ὡς θὰ ἴδωμεν, πλέον σποραδικὴν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἀπτικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων.

Ὁ PFUHL MuZ I 72 κέ. ὡς τόπους ἐξαγωγῆς ὀνομάζει τὴν Θήραν καὶ τὴν Δήλον «ὅπου ἀνευρέθη πλῆθος ἀγγείων τοῦ Διπύλου καὶ ἀπαραγνώριστοι ἀπομιμήσεις τούτων», τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κέρκυραν «ὅπου ἀνεφάνησαν ἀσφαλῆ παραδείγματα» καὶ τέλος τὴν Σικελίαν «ὅπου ὅμως τὰ εὐρήματα ἔχουν ἀκόμη ἀνάγκην ἐρεῦνης».

Ἐκ τῶν Συρακουσῶν θεωροῦνται ὡς ἀπτικά δύο ὄστρακα ἀπεικονιζόμενα ἐσχάτως ὑπὸ Ἀ. ÅKESTRÖM Der geom. Stil in Italien 35, εἰκ. 8-9 πρβ. καὶ T. J. DUNBABIN The Western Greeks 240. Τὸ ἐν ἐκ τούτων (Not. d. Sc. 1895, 188, ÅKESTRÖM εἰκ. 9) ἀνήκει προφανῶς εἰς τὴν τάξιν τῶν κυκλαδικῶν ἀμφορέων¹. Τὸ δεύτερον, ORSI Not. d. Sc. 1925, 317, ÅKESTRÖM αὐτ. εἰκ. 8, ἀνήκει εἰς τοὺς τελευταίους πλέον γεωμετρικοὺς χρόνους, νομίζω δ' ὅτι ἐπιτρέπεται ἐπιφύλαξις ὡς πρὸς τὴν ἀπτικὴν του καταγωγὴν. Ὁ ORSI, ἔ.ἀ. τὸ ἐθεώρησεν ἀργολικόν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος θραῦσμα, τὸ θεωρούμενον ὡς ἀπτικόν, αὐτ. 131 εἰκ. 9 ἀνήκει εἰς ὁμάδα οὐχὶ ἀποκλειστικῶς ἀπτικὴν.

Τὴν Κέρκυραν ὡς τόπον ἐξαγωγῆς ἀπτικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων ἀπέκλεισεν ἤδη ὁ PAYNE NC 1 σημ. 4. Ἐκ τῆς Ἰθάκης π.χ. μεταξὺ πολλῶν εἰσηγμένων ἀγγείων οὐδὲν ἀπτικόν γεωμετρικόν ὑπάρχει κατὰ τὰς μέχρι σήμερον δημοσιευθείσας ἐν BSA 43, 1948, 1 κέ. ἐκθέσεις.

Σημαντικώτερος τύπος ἐξαγωγῆς ἀπτικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων θεωρεῖται ἡ Κύπρος· ὁ ἐκ Κουρίου μνημειώδης κρατῆρ² (εἰκ. 4) ἐθεωρεῖτο ἰδίᾳ παλαιότερον ἐκ τῶν ὠραιότερων δειγμάτων τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Διπύλου καὶ ἰσχύει ὡς θεμελιώδης ἀπόδειξις

¹ Ἦδη ὁ H. DRAGENDORFF Thera II 186 εἶχε διατάσει διὰ τὴν ἀπτικὴν καταγωγὴν αὐτοῦ, ὁ B. SCHWEITZER Ath. Mitt. 1938, 39 ἐσημείωσε τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὰ κυκλαδικὰ ἀγγεῖα, ὁ δὲ BLA-

KEWAY BSA 33, 183 εἰκ. 8 τὸ ἐθεώρησεν ὡς κρητο-κυκλαδικόν.

² Νομίζω ὅτι κρατῆρ μᾶλλον καὶ οὐχὶ ἀμφορέυς εἶναι τὸ ἀγγεῖον τοῦτο.

τῆς ἐξαγωγῆς ἀπικῶν ἀγγείων κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους· πρβ. ἐκτὸς τῶν παλαιότερων δημοσιεύσεων F. ROULSEN *Dipylongräber und Dipylonvasen* 121 κέ. B. SCHWEITZER *Ath. Mitt.* 1918, 149. J. L. MYRES *Handb. of the Cesnola Collection*

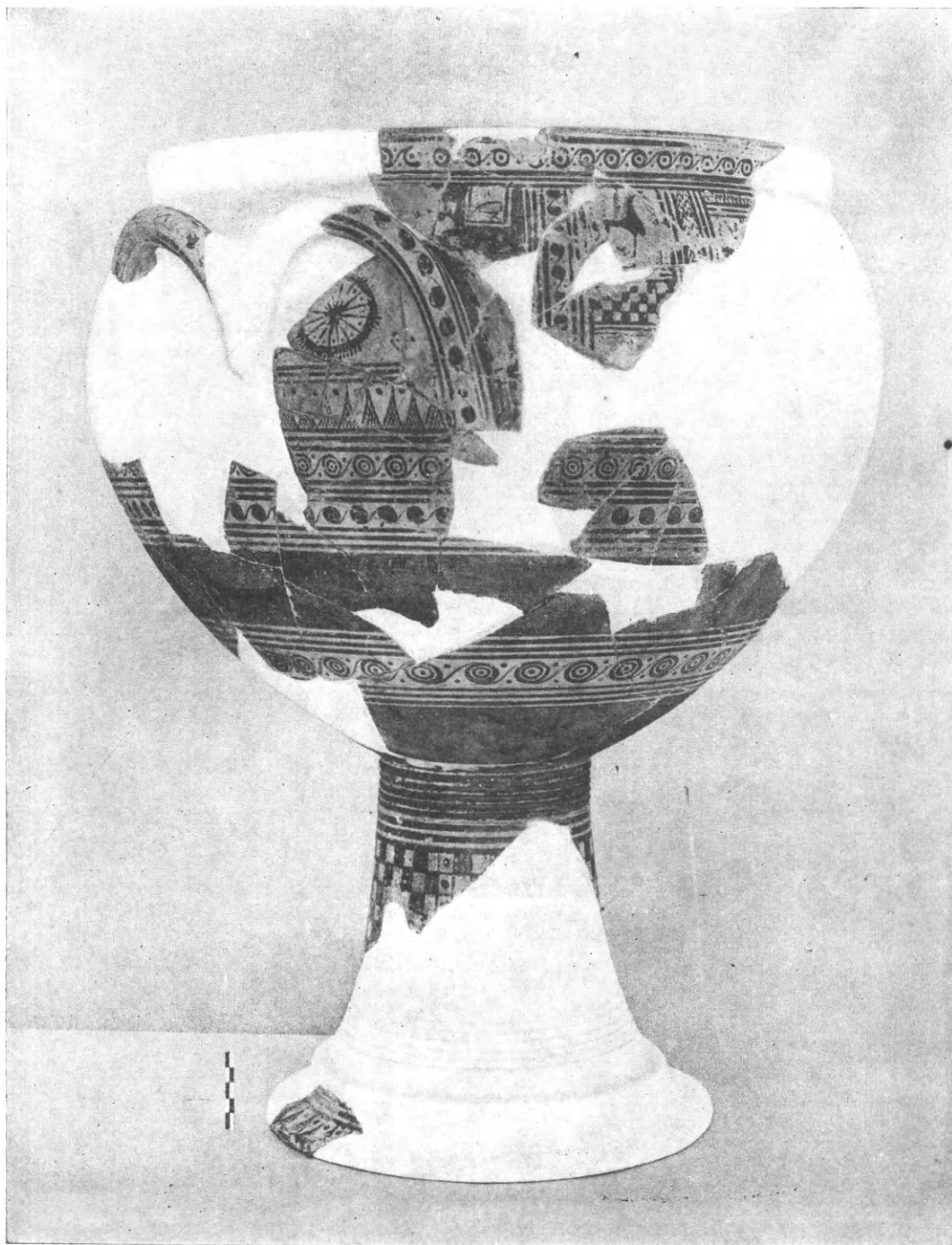

Εἰκ. 4. Κρατὴρ ἐκ Κύπρου ἐν Νέα Ὑόρκη.

286 κέ. ἀρ. 1701 κέ. E. KUNZE *Kret. Bronzerel.* 262 σημ. 55. R. EILMANN ἐν *Ath. Mitt.* 1933, 128. Délos XV 89 σημ. 1.

Μετὰ τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πληρεστέραν γνῶσιν τῆς κυκλαδικῆς κεραμεικῆς, ὀφειλομένην δ' οὐχ ἤκιστα εἰς τὴν ὑποδειγματικὴν ἔκδοσιν τῶν ἀγγείων τῆς Δήλου (Délos X, XV καὶ XVII), νομίζω ὅτι οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ πλέον ἀμφιβολία ὅτι ὁ κρατὴρ τοῦ Κουρίου ἀποτελεῖ κυκλαδικὸν δημιούργημα.

Οὗτος ἀπεικονίζεται ἐνταῦθα (εἰκ. 4)¹ παραπλεύρως τοῦ κρατῆρος τοῦ Μουσείου τῆς Δήλου XV πίν. 44 BCH 1911, 368 κέ. ἀρ. 36 εἰκ. 27 - 28 (εἰκ. 5).

Εἰκ. 5. Κρατὴρ ἐκ Δήλου.

Καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διακοσμῆσεως καὶ κατὰ τὰ ἐπὶ μέρους κοσμήματα ἢ

¹ Ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν θερμοτάτας εὐχαριστίας μεθ' ἧς μοι μετέδωκε πληροφορίας περὶ τοῦ ἀγγείου πρὸς τὴν G. M. A. Richter διὰ τὴν εὐγενῆ προθυμίαν, τούτου.

ὁμοιότης εἶναι τῶσαύτη, ὥστε ἡ κοινὴ ἀμφοτέρων τῶν ἀγγείων καταγωγὴ νὰ εἶναι ἀναμφίβολος. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῶν διακοσμῆσεως ἐμφαίνεται ἰδίᾳ εἰς τὸ κατώτερον μέρος τῶν δύο κρατήρων· δύο ζῶναι κοσμούμεναι ἐναλλάξ διὰ παχειῶν στιγμῶν ἢ ὁμοκέντρων κύκλων καὶ ἐνουμένων δι' ἐφαπτομένης ἀκολουθοῦν κατ' ἐντελῶς ὅμοιον τρόπον τὴν κυρίαν διακόσμησιν τῆς κοιλίας καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀγγείων. Σημαντικώτερον εἶναι ὅτι τοιοῦτοτρόπως κεκοσμημέναι ζῶναι ἐμφανίζονται καὶ κατωτέρω ἐναλλασσόμεναι πρὸς ἄλλας ζῶνας βερνικίου. Ἡ τοιαύτη ἐναλλαγὴ κεκοσμημένων καὶ ἀκοσμητῶν ζωνῶν εἶναι νομίζω χαρακτηριστικὴ τῶν ἀγγείων τούτων, τῆς κατηγορίας Βc. Ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸν δυστυχῶς ἐλλιπῆ κρατῆρα τῆς Νάξου τὸν ἀποκατασταθέντα ὑπὸ τοῦ E. BUSCHOR Ath. Mitt. 1929, 155 κέ., εἰκ. 7, ὅστις προφανῶς ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν. Ὀλιγώτερον ἔντονος ἐμφανίζεται ἡ τοιαύτη διάταξις καὶ εἰς τὸν ἐκ Μήλου κρατῆρα τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν JdI 1899, 34 εἰκ 11 = COLLIGNON - COUVE ἀρ. 219 πίν. 12¹, καὶ τὰ συγγενῆ ἀγγεῖα Bb 22 καὶ 24, Délos XV πίν. 37, Bb 25 αὐτ πίν. 38, Bc 2 πίν. 41.

Τὸ κόσμημα τῶν δι' ἐφαπτομένης ἐνουμένων στιγμῶν ἢ ὁμοκέντρων κύκλων ἐμφανίζεται βεβαίως καὶ ἐπὶ ὑστέρων μᾶλλον γεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Ἀττικῆς, οὐδέποτε ὅμως, καθ' ὅσον γινώσκω, ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἢ ἐναλλαγὴ ἐπὶ τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ ἀγγείου ζωνῶν διακόσμων πρὸς ζῶνας βερνικίου, ὅπως εἰς τοὺς κυκλαδικοὺς κρατήρας. Εἰς τὰ ἀναλόγου σχήματος σύγχρονα ἀττικὰ ἀγγεῖα ὑπάρχουν μόνον ζῶναι βερνικίου, εἰς δὲ τὰ νεώτερα ζῶναι διάκοσμοι κατερχόμεναι μέχρι τῆς βάσεως. Ἐκτὸς ἐνὸς ἀδημοσιεύτου κρατήρος τοῦ Κεραμεικοῦ², μνημειώδη ἀνάλογα δείγματα ἀττικῆς γεωμετρικῆς τέχνης: AJA 1940 πίν 24-25, BUSCHOR Gr. Vasen εἰκ. 15 κ.ἄ.

Παρὰ τοὺς κρατήρας τοῦ Κουρίου (εἰκ. 4) καὶ τῆς Δήλου (εἰκ. 5) ὀφείλει νὰ ταχθῆ καὶ ὁ ἐν Χάγῃ κρατῆρ τοῦ Μουσείου Scheurleer CVA Pays - Bas τεῦχος 1^{ον} Π f πίν. 1 ἀρ. 4 (εἰκ. 6), ὅστις ἐτάχθη ἤδη ἐν τῇ δημοσιεύσει ταύτῃ παρὰ τὸν κρατῆρα τῆς Δήλου (ἢ βάσις αὐτοῦ ἐσφαλμένως συμπεπληρωμένη). Ἐνταῦθα τὸ κατώτερον μέρος τοῦ ἀγγείου κοσμεῖται διὰ ζωνῶν ἀνοικτόχρου ἐπιχρίσματος ἐναλλασσομένων πρὸς ζῶνας μέλανος βερνικίου, ὡς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα Bb, Délos XV πίν. 34 κέ. Παρατηρεῖται ἄρα καὶ ἐπὶ τοῦ κρατήρος τούτου ἡ αὐτὴ ἐναλλαγὴ μὲ μόνην διαφορὰν ὅτι αἱ ἀνοικτόχρωμοι ζῶναι εἶναι ἐνταῦθα ἀκόσμητοι. Εἶναι τὸ αὐτὸ σύστημα διακοσμῆσεως ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀμφορεῖς Délos XV κατηγορίας Bb. Ἀλλὰ καὶ ἡ κυρία διακόσμησις τοῦ κρατήρος τοῦ Κουρίου προδίδει τὴν αὐτὴν προέλευσιν οἷαν καὶ οἱ κρατήρες τῆς Δήλου καὶ τῆς Χάγης καὶ γενικώτερον ἡ κυκλαδικὴ ἀγγειογραφία. Δὲν παρατηρεῖται αὐστηροτέρα μετοπικὴ διάταξις ὡς ἐν Ἀττικῇ, ἀλλὰ ὑπερκείμεναι μετόπαι ἢ ζῶναι ἐν συμμετρικῇ πάντοτε διατάξει ὑποδέχονται τὴν διακόσμησιν πρβ. B. SCHWEITZER ἔ.ἀ. 100 κέ.

¹ Ὁ πούς τοῦ κρατήρος τούτου ἔχει ἀποκατασταθῆ ἐσφαλμένως κατὰ τὸν τύπον τῶν μεγάλων ἀμφορέων τοῦ 7ου αἰ. Οἱ ἀναφερόμενοι κρατήρες πείθουν ἀπολύτως ὅτι ὁ πούς καὶ τοῦ κρατήρος τούτου τῆς Μήλου πρέπει νὰ συμπληρωθῆ κατὰ τὸν πόδα τοῦ κρατήρος

τῆς Δήλου (εἰκ. 5).

² Ὅπως δὴποτε οὗτος εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῆ ὡς δείγμα καθαρᾶς ἀττικῆς γεωμετρικῆς τέχνης. Εἶναι ὁ ἀναφερόμενος καὶ ὑπὸ S. WEINBERG Corinth VII 1 ἀρ. 73 σ. 26.

Ἡ παρ' ἐκάστην λαβὴν τοῦ κρατήρος τοῦ Κουρίου μετόπη ἢ φέρουσα ὡς διακόσμησιν: ἵππον, διπλοῦν πέλεκυν ὑπὲρ αὐτόν, ἀπὸ τοῦ στόματός του κρεμάμενον ἐσχηματοποιημένον ἄχυρον, ὑδρόβιον πτηνὸν ὑπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου καὶ ρόδακας ἐκ στιγμῶν, ἡ μετόπη αὕτη ἐπαναλαμβάνεται ἀπαράλλακτος μὲν εἰς τὸν κρατήρα Scheurleer, ἀπλουστέρα δὲ εἰς τὸν κρατήρα τῆς Δήλου· ἀλλ' ἐπὶ τῶν τελευταίων εἰκονίζεται

Εἰκ. 6. Κρατὴρ Scheurleer.

καὶ τὸ ἥμισυ τῆς φάτνης, ἐξ ἧς τρώγει ὁ ἵππος (εἰκ. 5, Délos XV πίν. 44 b ἀριστερά). Πλήρες τὸ θέμα παρέχει ὁ εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκων ἀμφορεὺς τῆς Δήλου Βc 6, Délos XV πίν. 43 καὶ 56: δύο ἵπποι ἐκατέρωθεν φάτνης, πτηνὸν δὲ ὑπὸ τὴν κοιλίαν ἐκατέρου ἵππου. Τὸ ἥμισυ τοῦ θέματος τούτου μὲ διχοτομουμένην τὴν φάτνην παρουσιάζουν οἱ ἀνωτέρω κρατήρες. Πλήρες πάλιν τὸ θέμα ἐπανευρίσκεται ἐπὶ τῆς βοιωτικῆς οἰνοχόης CVA Copenhagen τευχ. 2^{ον} III g πίν. 67 ἀρ. 3, ἐπὶ τοῦ βοιωτικοῦ κρατήρος τοῦ Μονάχου SIEVEKING - HACKL ἀρ. 401 πίν. 14 κ. ἄ., ἐπίσης ἐπὶ ἀργολικοῦ τεμαχίου κρατήρος Tiryns I πίν. 15, 1. Ἡ ἐξάρτησις τῆς βοιωτικῆς κεραμικῆς ἐκ τῆς κυκλαδικῆς εἶναι γνωστή, πρβ. ἤδη CH. DUGAS ἐν BCH 1911, 389 καὶ αὐτ. 1912, 515,

καθώς επίσης και ἡ σχέση τῆς κυκλαδικῆς ἀγγειογραφίας πρὸς τὴν ἀργολικὴν, ἣτις εἶχεν ὀδηγήσει παλαιότερον τὸν CH. DUGAS Cér. d. Cycl. 140 κέ., 229 κέ. νὰ ὀνομάσῃ ἀκριβῶς τὰ κυκλαδικὰ ἀγγεῖα Β ὡς «ἀργειοκυκλαδικά»· πρβ. καὶ Ath. Mitt. 1929, 158 καὶ Ἀρχ. Ἐφ. 1939-41(1948) 24 σημ. 5. Ὁ κρατῆρ ἐν Rhode Island CVA, USA τεῦχ. 2^{ον} πίν. 8, 1a-b παρέχει ἐπίσης τὸ θέμα τοῦ ἐκ φάτνης τρώγοντος ἵππου· ἡ ἀκριβῆς προέλευσις τοῦ κρατῆρος εἶναι ἄγνωστος, ὀφείλει ὅμως νὰ θεωρηθῆ ὡς βοιωτικὸς μᾶλλον ἢ ὡς ἀττικὸς.

Εἰκ. 7. Οἰνοχόη
ἐν Νέῳ Ὑόρκῳ
ἐκ Κύπρου.

Καὶ γενικώτερον ὅμως ὁ τύπος τῶν ἵππων τοῦ κρατῆρος τοῦ Κουρίου εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τοὺς ἵππους τῶν κυκλαδικῶν ἀγγείων Βc.¹ Οἱ ἐκ στιγμῶν ρόδακες ἐπαναλαμβάνονται ὁμοίως. Τὸ θέμα τοῦ ζατρικίου, τοσοῦτον κοινὸν ἄλλως, ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸν κρατῆρα τῆς Δήλου ὡς καὶ τοῦ Κουρίου. Τὰ ἐπιμήκη φύλλα τὰ κοσμοῦντα τὴν βᾶσιν τοῦ ἀμφορέως τοῦ Κουρίου εἶναι συχνότατον θέμα τῆς κυκλαδικῆς κεραμεικῆς (Délös XV πίν. 33). Ἡ «παραστάς» τῶν συνεχομένων ρόμβων, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ δημοσιευόμενος ναξιακὸς ἀμφορεὺς (εἰκ. 1), ἐπαναλαμβάνεται εἰς τοὺς κρατῆρας τοῦ Κουρίου, τῆς Χάγης, τῆς Μήλου κ.ἄ.

Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὰ κοσμήματα τοῦ κρατῆρος τοῦ Κουρίου ἐθεωρήθησαν, μάλιστα παλαιότερον, ὁ ὑπὲρ τὸν ἵππον διπλοῦς πέλεκυς καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ δένδρου ἀναρριχώμενα ζῶα· ὅτε τὸ δεύτερον τοῦτο θέμα ἀνευρέθη ἐπὶ ἀττικοῦ ἀγγείου ἐθεωρήθη πλέον ἀναμφίβολος ἢ ἀττικὴ προέλευσις τοῦ ἀγγείου· πρβ. B. GRAEF Ath. Mitt. 1896, 449. Ἀκριβῶς ὅμως καὶ τὰ δύο ταῦτα θέματα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς προτεινομένης κατατάξεως τοῦ ἀγγείου ἐντὸς τοῦ κυκλαδικοῦ ἐργαστηρίου Βc.

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνατολικῆς προελεύσεως τοῦ δευτέρου τούτου θέματος (πρβ. Schweitzer ἔ.ἄ. 149 σημ. 5), ἀπαντᾷ τοῦτο κυρίως ἐπὶ Βοιωτικῶν καὶ Κυκλαδικῶν ἀγγείων, τῶν ὁποίων εἶδομεν τὴν στενὴν σχέσηιν : Κύαθος ἐν Κοπεγχάγῃ CVA τεῦχ. 2^{ον} πίν. 67, 46 (βοιωτικὸς). Οἰνοχόη ἐλλιπῆς ἐκ Δήλου θεωρουμένη κυκλαδικὴ μὲν ἐν BCH 1911, 377 ἀρ. 45, εἰκ. 37, ἀττικὴ δὲ ἐν Délös XV 92 ἀρ. 10, πίν. 54 B· τὸ θέμα τοῦτο καὶ κυρίως ὁ πηλὸς δεικνύουν κυκλαδικὴν προέλευσιν. Τὴν πυξίδα, τὴν ὁποίαν ὁ GRAEF ἔ.ἄ. περιγράφει ὡς ἀττικὴν, χωρὶς νὰ ἀπεικονίσῃ, ἀγνοῶ δυστυχῶς ἄλλοθεν. Ἡ ἐκ Κύπρου ἐπίσης οἰνοχόη MYRES ἔ.ἄ. 288 ἀρ. 1702 (εἰκ. 7) ἀνήκει ἀσφαλῶς, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κυκλαδικῶν ἀγγείων Βb.

Διὰ τὸν διπλοῦν πέλεκυν ὁ B. SCHWEITZER Ath. Mitt. 1918, 146 νομίζει ὅτι ἡ ἐμφάνισις του ἐπὶ τῆς ἀττικῆς οἰνοχόης JdI 1899, 212 ἀρ. 46 εἰκ. 91 ὀφείλεται εἰς ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν· τὸ θέμα τοῦτο δὲν χαρακτηρίζει τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα· ἤδη ἐπὶ τῆς οἰνοχόης ταύτης ὁ διπλοῦς πέλεκυς δὲν ἐμφανίζεται ὑπεράνω ἵππου, ἀλλὰ μεταξὺ ὁμο-

¹ Ἴππος καὶ ὑπ' αὐτὸν πτηνὸν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀγγείων ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ τῆς οἰνοχόης Βb 9 ἐν Délös XV πίν. 36· ἐπίσης ἀνατολικώτερον, εἰς τὴν Σάμον, δὲν εἶναι ἄγνωστος : Ath. Mitt. 1933, 97 εἰκ. 40 Beil. 29, 1.

Ἐπίσης ὁ σχηματισμὸς τοῦ κορμοῦ τῶν ζῶων ἐπὶ τοῦ κρατῆρος τοῦ Κουρίου δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν ζώνην τῶν δορκάδων τοῦ ἀμφορέως Délös XV, AC 2 πίν. 18 καὶ 19.

κέντρων κύκλων· ἐπίσης τὸ καρχήσιον τοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν NICOLE ἀρ. 774 πίν. 3 φαίνεται ἀνήκον μᾶλλον εἰς τὴν Βοιωτίαν· ὁπωσδήποτε ἐπὶ τούτου ὁ διπλοῦς πέλεκυς ἐμφανίζεται ὀπισθεν καὶ οὐχὶ ὑπεράνω τοῦ ἵππου.

Ἀντιθέτως εἶναι συχνοτάτη ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὑπὲρ τὸν ἵππον διπλοῦ πελέκεως ἐπὶ τῶν νησιωτικῶν ἀγγείων: ὄστρακον Délos XV πίν. 44 A, Bc ἀρ. 5 (=BCH 1911, 307 εἰκ. 25=JdI 1925, 141 εἰκ. 36)· ὁ εἰς τὴν ομάδα ἐπίσης Bc ἀνήκων κρατῆρ τῆς Νάξου Ath. Mitt. 1929, 153 εἰκ. 6 καὶ 7 δεικνύει ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ θέμα. Ὁ σάμιος ἀμφορίσκος Ath. Mitt. 1933, 128 Beil. 39, 1 δεικνύει ὁπωσδήποτε τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐκπόρευσιν τοῦ θέματος. Ἡ μνημονευθεῖσα οἰνοχόη τῆς Κύπρου (εἰκ. 7) ἐπίσης κυκλαδική, ἐπαναλαμβάνει τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν νήσων εἰσάγεται εἰς τὴν Βοιωτίαν: CVA Copenhagen τευχ. 2ον, πίν. 67, ἀρ. 3, SIEVEKING-HACKL ἀρ. 406 πίν. 14=JdI 1925, 141, εἰκ. 34, WATZINGER Vasen in Tübingen B 10 πίν. 1=JdI ἔ.ἀ. εἰκ. 35 καὶ ἴσως εἰς τὴν Ἀργολίδα The Argive Heraeum πίν. 57, 9 (=B. SCHWEITZER Herakles 17 κέ.) καὶ 58, 7 θεωρούμενον αὐτ. 116 μᾶλλον ὡς βοιωτικόν.

Ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων, ὁπωσδήποτε δ' οὐχὶ μόνον τούτων, ἀπαντᾷ συνηθέστερον κόσμημα ἐκ δύο ἀπλῶν τριγῶνων ἐνουμένων κατὰ τὴν κορυφήν, τὸ ὁποῖον ὁ B. SCHWEITZER Herakles 18 σημ. 4 καὶ 34 σημ. 3 θεωρεῖ ὡς σχηματοποίησιν διπλοῦ πελέκεως. Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ διπλοῦ πελέκεως πρβλ. SCHWEITZER ἔ.ἀ. L. MALTEN JdI 125, 141 κέ., A. ROES Greek Geometric Art (1933) 71 κέ.

Τὰ δύο ἄρα χαρακτηριστικὰ κοσμήματα τοῦ ἀμφορέως τοῦ Κουρίου ἀπαντοῦν κυρίως ἐπὶ κυκλαδικῶν, ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξηρημένων βοιωτικῶν καὶ ἐν μέρει ἐπὶ ἀργολικῶν ἀγγείων. Ἡ ὑπόλοιπος ὁμοιότης τοῦ ἀμφορέως τοῦ Κουρίου πρὸς τὰ κυκλαδικὰ ἀγγεῖα, ἡ ὅλη αὐτοῦ διακόσμησις, καὶ ἡ τεχνικὴ του ἐπεξεργασία τάσσουν αὐτὸν ἐντὸς τῆς κυκλαδικῆς ομάδος Bc. Ἡ ὑπαρξίς προσέτι ἐπὶ τούτου τοῦ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος, ὡς εὐγενῶς μὲ πληροφοροεῖ ἡ G.M.A. Richter, ἀποτελεῖ τὴν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς κυκλαδικῆς καταγωγῆς τοῦ ἀγγείου· ὁμοίως καὶ ἡ ποιότης τοῦ πηλοῦ δὲν ἀποκλείει τὴν κυκλαδικὴν κατασκευὴν. Οἱ πίνακες 34-39 ἐν Délos XV νομίζω ὅτι δεικνύουν σαφῶς τὴν προέλευσιν τῆς μνημονευθείσης ἤδη οἰνοχόης MYRES ἔ.ἀ. 288 ἀρ. 1702 (εἰκ. 7), ἡ ὁποία θεωρεῖται ἐπίσης ὡς ἀττικὴ· τὸ προσεχέστερον ἀττικὸν ἀνάλογον εἶναι ἡ οἰνοχόη, Ath. Mitt. 1918 πίν. 4 ἀρ. 5. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξουν πολλοὶ δισταγμοὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Κυκλάδων διὰ τὴν ἐκ Κύπρου ταύτην οἰνοχόην. Αἱ λεπταὶ συνεχεῖς γραμμαὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου ἀποτελοῦσιν ἀπαραγνώριστον χαρακτῆρα τῶν κυκλαδικῶν ἀγγείων B, τῆς γεωμετρικῆς περιόδου, συνεχιζόμενον καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς ἀκολουθούσης περιόδου Délos XVII πίν. 1-9.

Οἱ μικροὶ σκύφοι MYRES ἔ.ἀ. ἀρ. 1703 κέ. δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἀποδοθῶσι μετ' ἀσφαλείας ἀπολύτου· τὰ σχήματα καὶ ἡ διακόσμησις εἶναι κοινὰ τῆς γεωμετρικῆς περιόδου καὶ δὲν δύναται ἐπομένως νὰ θεωρηθῶν ἀσφαλῆ δείγματα ἀττικῆς κεραμεικῆς.

Μεγαλυτέρα εἶναι ἡ δυσχέρεια προκειμένου περὶ τῶν παλαιότερων γεωμετρικῶν

ἀγγείων. Ἐν The Swedish Cyprus Expedition IV 2, 275 καὶ 306 θεωρεῖται ὡς ἀττικὸς ὁ ἐξ Ἀμαθοῦντος κρατὴρ αὐτ. II 81 ἀρ. 2, πίν. 19 καὶ 140, ὅπου ὁμοίως οὗτος εἶχε θεωρηθῆ ὡς ἀργεῖος. Ὁ κρατὴρ οὗτος δεικνύει τὸ χαρακτηριστικὸν σύμπλεγμα ὀριζοντίων καὶ κατακορύφων λαβῶν (Bügelhenkel) καθὼς καὶ τὴν ὑψηλὴν βάσιν, ἣν ἔχουν καὶ οἱ κρατῆρες τῆς Δήλου καὶ τῆς Χάγης. Εἶναι προφανὲς ὅτι καθ' ὅμοιον τρόπον πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν καὶ αἱ λαβαὶ τῶν κρατῆρων τῆς Δήλου καὶ τῆς Νάξου. Ἐκ Δήλου τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς λαβῆς ἀντιπροσωπεύεται διὰ τινων θραυσμάτων.

Ἀκριβῶς ἀνάλογοι κρατῆρες εἶναι γνωστοὶ ἐκ Μήλου¹: 1) COLLIGNON-COUVE 219 πίν. XII = JdI 1899 34 εἰκ. 11· 2) CVA Sèvres II e πίν. 12, 1-3. Οἱ δύο οὗτοι ἔχουσιν ὡς καὶ ὁ κρατὴρ τῆς Δήλου ὑπὸ τὴν κυρίαν διακόσμησιν λεπτοτέραν ζώνην ὁμοκέντρων κύκλων ἐνουμένων δι' ἐφαπτομένης· 3) Δελτ. Ρωσ. Ἀκαδημίας Ἰστ. ὑλ. πολιτισμοῦ (ρωσ.) V 1927 σ. 114 κέ. πίν. 15· 4) J. P. I. BRANTS Description of the Class. Collection... Leiden II πίν. 8 ἀρ. 56 = BUSCHOR Griech. Vasen εἰκ. 21· 5) θραῦσμα ἐκ Θήρας PFUHL 139 καὶ MuZ I 86. Ὁ κατὰ τι νεώτερος κρατὴρ ἐκ Μήλου ἐν Βερολίῳ Tiryns I 147 εἰκ. 13 θεωρεῖται εἰσηγμένος ἐξ Ἀργολίδος· πρβ. E. BUSCHOR Ath. Mitt. 1929, 161 καὶ B. SCHWEITZER Ath. Mitt. 1918, 39 σημ. 4.

Ἐκ τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κορίνθου εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ὁ τύπος οὗτος τῶν κρατῆρων· πρβ. ἐσχάτως S. WEINBERG Corinth VII 1 ἀρ. 73 πίν. 12 καὶ τὰ ἐκεῖ ἀναφερόμενα παραδείγματα.

Ὁ τύπος εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ἐκ Ρόδου, Tiryns I εἰκ. 23, BCH 1912, 499 ἀρ. 23 CVA Oxford τευχ. 2^{ον} II d πίν. 1, 1 BCH 1912, 499 ἀρ. 22 εἰκ. 5, καὶ αὐτ. 507 ἀρ. 36 πίν. 9-10. Βάσις ὁμοίου κρατῆρος εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ Θεσσαλίας BSA 18 (1911-12) 23 εἰκ. 7.

Ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἐκτὸς θραυσμάτων (Ἐφ. Ἀρχ. 1898 πίν. 3, 3 καὶ ἄλλα ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Κεραμεικοῦ) ὑπάρχουσι δύο σχεδὸν ἄρτιοι ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ. Ὁ ἕτερος τούτων ἀπεικονίζεται ἐν [E. BERNE] Das neue Bild der Antike I σ. 47 εἰκ. 66 (KÜBLER). Τὸν δεύτερον προφανῶς νεώτερον ἀνεφερόμεν ἤδη ἀνωτέρω. Νομίζω ὅτι πρὸς οὐδέτερον ἐκ τούτων ὁ κρατὴρ τοῦ Ἀμαθοῦντος ἔχει ἄμεσον σχέσιν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον πρὸς τοὺς χαρακτηριστικῶς ἀττικῶς-νεωτέρους τῶν δύο ἀνωτέρω-κρατῆρας Μουσ. Ἀθηνῶν 990 BUSCHOR Gr. Vasen εἰκ. 15 καὶ Μουσ. Ἀθηνῶν 806 AJA 1940 πίν. 25, παρὰ τὸν ὅποιον ὀφείλει νὰ ταχθῆ καὶ τὸ θραῦσμα CVA Copenhagen τευχ. 2^{ον} πίν. 71, 6.

Ἐπίσης καὶ ὁ τύπος τῶν κρατῆρων μετὰ χαμηλῆς βάσεως, ἀλλ' ὁμοίων λαβῶν εἶναι γνωστὸς καὶ ἐκ τῆς Ἀργολίδος: Tiryns I 143 κέ. εἰκ. 9 πίν. 19, 4 καὶ 20, 1, τῆς Κορίνθου AJA 1930, 411 κέ. εἰκ. 5 καὶ 7, πρβ. καὶ S. WEINBERG ἔ.ἀ. σ. 26, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν νήσων, Thera II εἰκ. 90 PFUHL 111 κέ. Beil. 10. Ἦδη ὁ SCHWEITZER Ath. Mitt. 1918, 39 σημ. 4 ἐσημείωσε πόσον ὁ τύπος οὗτος τῶν λαβῶν εἶναι ἀσυνήθης εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ Διπύλου καὶ γενικῶς εἰς τὴν Δύσιν. Ἦδη ὁ τύπος ἀποδεικνύεται συνήθης εἰς τὴν ΒΔ Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' ἡ εὐρυτάτη ὀπωσθήποτε ἐξάπλωσις αὐτοῦ εἰς τὰς νήσους ἀποκλείει διὰ τὸν κρατῆρα τοῦ Ἀμαθοῦντος τὴν ἐξ Ἀττικῆς προέλευσιν. Ὁ ἐκ Κεραμεικοῦ κρατὴρ ἔχει κατακορύφους μαιάνδρους, ὡς καὶ

¹ Πρβ. καὶ E. BUSCHOR Ath. Mitt 1929, 161.

οἱ ἀνάλογοι ἀμφορεῖς τῆς Ἀττικῆς, τοὺς ὁποίους εἶδομεν. Πρὸς τὰ ἀττικά ἀγγεῖα κοινήν ἔχει κυρίως τὴν λεπτὴν ζώνην τῶν «ὀδόντων πρίονος» οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐπανευρίσκονται καὶ εἰς τοὺς κρατῆρας τῆς Μήλου. Αἱ «παραστάδες» ρόμβων ἐπανευρίσκονται εἰς τὸν δημοσιεύμενον ἀμφορέα, τὸ δὲ κόσμημα τοῦ χείλους μὴ ὄν βεβαίως ἀποκλειστικῶς κυκλαδικόν, ἀλλ' ὅμως ἐπανευρίσκεται εἰς κυκλαδικὰ ἀγγεῖα, ὡς π.χ. Délos XV πίν. 27 ἀρ. 25-29, πίν. 29 ἀρ. 50 κ. ἄ. Ὡστε καὶ ἂν μὴ εἶναι προφανῆς ἡ νησιωτικὴ προέλευσις τοῦ κρατῆρος, εἶναι ὅμως τοῦλάχιστον ἐξ ἴσου δυνατὴ ἡ ἐκ τῶν νήσων ἢ τῆς Ἀργολίδος, ὀλιγότερον δ' ἢ ἐξ Ἀττικῆς προέλευσις.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω καθίσταται ἀμφίβολος νομίζω ἡ ἀττικὴ προέλευσις τοῦ κρατῆρος E. H. HALL Vrokastro 171 εἰκ. 106, ὅστις πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ νησιωτικὸς ἢ ἀργεῖος.

Ὁ S. WIDE JdI 1899, 196 σημ. 6 ἐξαρχήρῃσεν ὡς ἀττικὸν τὸ ἀγγεῖον τοῦ Μουσ. Ἀθηνῶν ἀρ. 117 COLLIGNON - COUVE ἀρ. 201, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς τὴν παλαιὰν Συλλογὴν τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας (ἀρ. εὔρ. 1966) καὶ θεωρεῖται προερχόμενον ἐκ Κύπρου. Τὸν ὄμιον τοῦ ἀγγείου περιθεῖε ζώνη ἐξ ἐπιμήκων φύλλων· τὸ κόσμημα εἶναι σύνηθες ἐπὶ τῶν κυκλαδικῶν πινακίων Délos XV πίν. 33, ὅσονδήποτε δὲ καὶ ἂν τὸ κόσμημα τοῦτο δὲν εἶναι ξένον πρὸς τὰ ἀττικά ἀγγεῖα, ὅπωςδήποτε οὐχὶ τῆς πρωίμου περιόδου, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἀμφορεὺς, ἡ δυνατότης τῆς κυκλαδικῆς προελεύσεως καὶ τοῦ ἀγγείου τούτου εἶναι πολὺ πιθανή.

Ἐπίσης θεωροῦνται ὡς ἀττικά γεωμετρικά τινα ἀγγεῖα εὑρεθέντα εἰς τὴν Κρήτην πρβ. PFUHL MuZ I 72, E. KUNZE Kret. Br. 262 σημ. 55, D. LEVI Annuario X - XII 557, PENDLEBURY Arch. of Crete 323. Ἐκ τῶν ἀγγείων τούτων εἶδομεν τὸν κρατῆρα Vrokastro εἰκ. 106. Ἡ πυξίς αὐτ. 109 πίν. 26 ἔχει ἀναμφισβήτητον συγγένειαν πρὸς τὴν Ἀττικὴν (δύναται ὅμως νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν οἰνοχόην τῆς Δήλου Délos XV πίν. 45 ἀρ. indéterminé) 16, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀττικὴ· πρβ. ἀντιθέτως JHS 1934 σ. 214) οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ ἀμφορεὺς αὐτ. πίν. 28. Τὰ ὄστρακα τῆς Κνωσοῦ (PAYNE Necrocorinthia καὶ BSA 31 (1930-31) 89 πίν. 18 ἀρ. 2-3, αὐτ. σ. 92 εἰκ. 22 καὶ πλ. 94) εἶναι τοσοῦτον μικρά, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναμφισβήτητος αὐτῶν ἀπόδοσις, τοῦλάχιστον ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνῃ τις ἐκ τῶν φωτογραφιῶν.

Ἀντιθέτως εἰς τὴν Σάμον, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον φαίνεται ἐκ τῆς δημοσιεύσεως (W. TECHNAU Ath. Mitt. 1929, 6 κέ. καὶ R. EILMANN αὐτ. 1933, 146 κέ.), δὲν ἀνευρέθησαν ἀττικά γεωμετρικά ὄστρακα. Ἐκ τῆς Χίου ἔν μικρὸν μόνον ὄστρακον ἀποδίδεται εἰς τὴν Ἀττικὴν W. LAMB BSA 35, 1934-35, 157 πίν. 34 ἀρ. 20· ἡ ὑπαρξίς ἐπιχρίσματος ἐπ' αὐτοῦ καθιστᾷ πιθανώτερον τὴν νησιωτικὴν προέλευσιν. Ἐν Al Mina τῆς Συρίας μεταξὺ πλήθους ἑλληνικῶν ἀγγείων ἔν μόνον θραῦσμα ἐκ λαιμοῦ ἀμφορέως ἀποδίδεται εἰς τὴν Ἀττικὴν, JHS 1940, 20 εἰκ. 8e. Ἀλλ' ἡ ὁμάς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει, εἶναι ἐπίσης διαδεδομένη καὶ εἰς τὰς νήσους· πρβ. R. S. YOUNG Hesperia, Suppl. II 178 κέ. Ἀπομένουσιν οὕτω ἡ Θήρα καὶ ἡ Δήλος ὡς οἱ κυριώτατοι τόποι ἐξαγωγῆς ἀττικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων. Τὸ κυριώτερον ἐκ τῶν τοιούτων ἀγγείων τῆς Δήλου, ὁ ἀμφορεὺς Délos XV πίν. 42, 1 (ἀνωτ. σ. 7, ἀρ. 13) εἶδομεν ὅτι δὲν δύναται

νά είναι άπτικός· αί οίνοχόαι αὐτ. πίν. 41 ἀρ. 3 καὶ 14 εἶναι τοσοῦτον εὐρέως διαδεδομένου τύπου (βλ. ἐσχάτως ὁμοίας καὶ ἐκ Κορίνθου Corinth VII 1, πίν. 3-5, ὁμοίας ἐκ Νάξου σημειωθείσας ἀνωτ. σ. 6), ὥστε ἡ μετ' ἀπολύτου ἀσφαλείας ἀπόδοσις των εἰς τὴν Ἀττικὴν νά μὴ εἶναι δυνατή· ὁμοίως καὶ διὰ τὸν ἀμφορέα αὐτ. πίν. 42, 13 καὶ τὰ ἄλλα ἀγγεῖα, αὐτ. πίν. 44, νομίζω ὅτι δυσκόλως δύνανται νά χαρακτηρισθῶσι μετ' ἀσφαλείας ὡς ἀττικά, ἐνῶ ὅστρακά τινα τῆς Δήλου δυσκόλως θὰ ἠδύναντο νά ἀποχωρισθῶσι τῆς ἀττικῆς κεραμεικῆς.

Στενοτέρα πρὸς τὴν ἀττικὴν εἶναι ἡ σχέσις τῶν «ἀττικῶν» γεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Θήρας. Ὁ ἀμφορεὺς PFUHL Beil. 24, 3 (ἀνωτ. σ. 9 ἀρ. 12) ἔχει τὴν μεγαλυτέραν σχέσιν πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀττικούς. Χαρακτηριστικώτερα ἐθεωρήθη ἡ φιάλη PFUHL πίν. 3 = NICOLE ἀρ. 772 πίν. 3 = MuZ εἰκ. 14. Ὁ PFUHL 182 ἐδέχθη ὅτι αὕτη μιμεῖται ἀνατολικά μετάλλινα πρότυπα· θὰ τονίσω μίαν λεπτομέρειαν· ἡ κεφαλὴ τοῦ ταύρου καίπερ παριστανομένη ἐν κατατομῇ δεικνύει ἀμφοτέρα τὰ κέρατα· τὰ παραδείγματα τῆς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὀρμηθείσης τοιαύτης παραστάσεως, ὅσα ἀναφέρει ὁ KUNZE Kr. Br. 158 κέ., δὲν εἶναι ἐντελῶς ὅμοια. Ἀπολύτως ὁμοία εἶναι ὅμως ἡ παράστασις τῶν ταύρων χαλκῆς φιάλης ἐκ τοῦ βόθρου τῆς δηλιακῆς καθάρσεως ἐν τῷ Μουσείῳ Μυκόνου· βλ. σύντομον μνεῖαν παρὰ KUNZE ἔ.ἀ. σ. 159 σημ. 3. Ταύτην θὰ δημοσιεύσω προσεχῶς· θεωρεῖται συνήθως ὡς φοινικικὴ. Ἀλλ' εἴτε φοινικικὴ εἴτε ἑλληνικὴ εἶναι αὕτη, ἀπομένει γεγονός ὅτι καὶ αὕτη καὶ ἡ φιάλη τῆς Θήρας προέρχονται ἐκ τῶν νήσων καὶ ἐπαναλαμβάνουν τὸν αὐτὸν τρόπον παραστάσεως τῶν κεράτων, ἐνῶ ἡ ἀττικὴ φιάλη Kunze ἔ.ἀ. πίν. 53 e παριστᾷ τὰ δύο κέρατα κατ' ἄλλον τρόπον, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς BCH 1893, 25 κέ. πίν. 2. Ἡ οίνοχόη PFUHL Beil. 24, 4 δὲν δύναται νά χωρισθῆ τῆς ὁμοίας Délos XV πίν. 52 B 10 («d'origine indéterminée»). Παρὰ ταῦτα εἶναι δυνατόν ἀγγεῖά τινα νά εἶναι ὄντως ἀττικά ὡς π.χ. PFUHL Beil. 25, 3 καὶ εἴ τι ἄλλο.

Δυστυχῶς ἀπὸ ἐτῶν δὲν ἔχω ἐπανίδει τὰ ἀγγεῖα τῆς Θήρας, τοῦ Μουσείου ἐκεῖ ἐξακολουθοῦντος νά παραμένῃ κλειστοῦ, δι' ὃ καὶ δὲν δύναμαι νά ἐπιμείνω. Ἀλλ' αἰ ἐκτεθεῖσαι ἀνωτέρω παρατηρήσεις μὲ ἄγουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ περισσότερον ἀττικίζοντα ταῦτα ἀγγεῖα ἀποτελοῦσιν ἰδιαιτέραν ὁμάδα στενῶς συγγενῆ πρὸς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ δυναμένην ἴσως προτιμότερον νά ἀναχθῆ εἰς ἐργαστήριον νήσου τινὸς τῶν Κυκλάδων.

Θετικὸν ὁπωσδήποτε συμπέρασμα τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν εἶναι ὅτι, ἐὰν ὄντως εἶναι ἀττικά τινὰ τῶν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν εὐρεθέντων ἀγγείων, τὰ περισσότερα ὅμως ἐκ τῶν νομισθέντων ὡς ἀττικῶν ἀνήκουν εἰς τὰς νήσους, οὕτω δὲ αἴρεται νομίζω ἡ δυσχέρεια διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἀπὸ μακροῦ διαπιστωθέντος κενοῦ εἰς τὴν ἐξαγωγήν τῶν ἀττικῶν ἀγγείων. Συστηματικὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῆς Ἀττικῆς μετὰ τοῦ μακρότερον κειμένου κόσμου, ὁποίας ἐθεώρησαν παλαιότερον ὅτι ὑπῆρχον κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, δὲν ἀποδεικνύει ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα.

Ἄν καὶ σχεδὸν πάντα τὰ κοσμήματα τοῦ ἀμφορέως τῆς Νάξου ἐπανευρίσκονται εἰς τὴν «κοινὴν» τῆς γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως, αἱ δημοσιευόμεναι εἰκόνες 1-3 δει-

κνύουσι σαφῶς τὴν ἐντελῶς ἀτομικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἐργαστηρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου οὗτος προέρχεται. Μοναδικὸν εἶναι μόνον τὸ κόσμημα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν κύκλων ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἶναι καὶ τοῦτο ἀπλουστέρα μορφή τοῦ συνήθους κοσμήματος, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν οἱ ὅμοιοι ἀμφορεῖς τῆς Ἀττικῆς. Ἐκεῖ ἐν ἐκάστῳ τεταρτοκυκλίῳ ὑπάρχουν αἱ γραμμαὶ παράλληλοι καὶ πρὸς τὰς δύο ἡμισείας κεραίας τοῦ σταυροῦ, τὰς ὁποίας ἐπαναλαμβάνουν, ἐνῶ ἐνταῦθα αἱ γραμμαὶ εἶναι παράλληλοι πρὸς τὴν μίαν μόνον· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπλουστέρας ταύτης μορφῆς δὲν ἐλλείπουν παραδείγματα, ὡς π.χ. διὰ τὴν πλήρωσιν τριγώνων ὡς BSA 36, πίν. 8, 129 κ.ἄ. Ἐπίσης καὶ ἡ σύνταξις τῶν κοινῶν τούτων κοσμημάτων εἰς ἐνιαίαν διακόσμησιν δὲν εἶναι μοναδική.

Ἡ χαλάρωσις τοῦ ἐντόνου περιγράμματος κατὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ λαιμοῦ πρὸς τὸν ὄμων συμβάλλει ἤδη εἰς τὴν διάφορον ἐμφάνισιν τοῦ ἀμφορέως τῆς Νάξου. Ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιχρίσματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ σχεδὸν αὐτόνομον τόνον ἀντίθετον πρὸς τὸ μαῦρον τῆς διακοσμήσεως καὶ οὐχὶ ἀδιάφορον βάθος, ἡ εὐρυνσις ἀκόμη τῶν ζωνῶν τῆς κυρίας διακοσμήσεως — ὁ λαιμὸς κατέχεται πλήρως ὑπ' αὐτῆς — ἡ ὁποία πλουτίζει τὰ θέματα καὶ ἐκτείνει τὴν διακοσμητικὴν σύνθεσιν τοῦ σκοτεινοῦ πρὸς τὸν ἀνοικτὸν τόνον ἀποτελοῦν θεμελιώδεις, ἀλλὰ προσωπικοὺς χαρακτήρας τοῦ δημοσιευομένου ἀγγείου. Ἡ χρονολόγησις τοῦ ἀμφορέως τῆς Νάξου περὶ τὰ μέσα τοῦ 9^{ου} αἰ. δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσφαλής.

Ἡ γεωμετρικὴ σύνθεσις εὐρίσκεται ἐν τῇ πληρεστέρα αὐτῆς ἀναπτύξει· ἡ καθαρότης τῶν γραμμῶν εἶναι ἀπόλυτος, ἀκριβῶς δὲ τὸ ἐπίχρισμα λαμβάνει τὸν χαρακτήρα τοῦ δευτέρου χρωματικοῦ τόνου τῆς ὅλης συνθέσεως εἰς τὰ σημεῖα μόνον, ἔνθα γίνεται ἀντιληπτὸν ὡς γραμμὴ· οὐδαμοῦ τοῦτο ἀφαιρεῖ τὴν εὐκρίνειαν τοῦ γεωμετρικοῦ διακόσμου.

Πόσον διάφορος εἶναι ἡ εἰκὼν τῶν κρατήρων τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου (εἰκ. 4 καὶ 5)!

Εἶδομεν τὴν σχέσιν τοῦ ἀμφορέως πρὸς τὰ ἀγγεῖα Βc, τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν ἤδη εἰς τὴν Νάξον· ἢ ἐκ τῆς νήσου ἀκριβῶς ταύτης προέλευσις τοῦ ἀμφορέως τούτου συνηγορεῖ προφανῶς ὑπὲρ τῆς ἐντοπίσεως ταύτης.

Ὅπως δὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν πόσον ἐλλιπὴς εἶναι ἀκόμη ἡ γνῶσις μας σχετικῶς πρὸς τὰ Κυκλαδικὰ ἀγγεῖα. Ἐκτὸς τῆς Δήλου καὶ τῆς Θήρας ἐκ τῶν ἄλλων νήσων δὲν εὔρομεν ἀκόμη τοσοῦτον σημαντικὰ σύνολα. Ἴδιᾱ ἡ γεωμετρικὴ περίοδος, καὶ μάλιστα ἡ ἀρχαιοτέρα, εἶναι ἀτελῶς γνωστή. Αἱ ἀνωτέρω γραμμαὶ εἶναι ἀπλᾱ μόνον παρατηρήσεις.

ΑΙ ΕΠΤΑ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΑΤΛΑΝΤΟΣ

ΥΠΟ ΣΕΜΝΗΣ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ-ΚΑΡΟΥΖΟΥ

Εἰς τὴν μνήμην τῆς Paula Philippson

Διὰ τοὺς ἀρχαιολόγους παλαιότερων γενεῶν δὲν ἦτο νοητὴ μία ἀρχαία παράστασις ἂν δὲν ἐσχετιζέτο πρὸς ὄρισμένον, συνήθως μάλιστα ὄχι πολὺ γνωστὸν μῦθον, τὸν ὁποῖον προσήρμοζον ἐπὶ τοῦ ἔργου ἀνεξετάστως καὶ κινούμενοι συνήθως ὑπὸ ἐξωκαλλιτεχνικῶν κριτηρίων. Ἐκεῖ ὅπου ἡ ὀνομασία τῶν θεῶν ἢ ἄλλων προσώπων ἦτο περιττή, διότι παρουσιάζοντο ἀφ' ἑαυτῶν, χωρὶς ὑπονοούμενα, ἐζητοῦντο μετὰ κόπου τὰ ἐπίθετα ἐκεῖνα, ἅτινα θὰ προσέδιδον εἰς αὐτοὺς ἄλλας ἀποκρύφους ιδιότητας.

Εἰς τὴν παράστασιν τοῦ Ἀμάσιος ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως τοῦ Cabinet des Médailles¹, ὅπου ὁ ζωγράφος ἐχρησιμοποίησεν ὅλην τὴν τέχνην του, ἵνα παραστήσῃ μὲ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἱεροπρέπειαν τοὺς δύο θεοὺς, τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, οἱ σημερινοὶ ἐρευνῆται προσέχουν περισσότερον τὴν τεχνοτροπίαν, καθὼς καὶ τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγγειογράφου διὰ τοὺς θεοὺς τούτους. Ὁ Panofka ὅμως, ἀνήσυχος, ζητεῖ εἰς μὴ ἀπτικούς μύθους ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὸ ἀπλοῦν τοῦτο θέμα καί, μετὰ πολυπλόκους συνδυασμούς, τὸν ἀνακαλύπτει εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐριδος τῶν θεῶν διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Τροίης². Ἀναλύων τὴν σαφεστάτην ζωγραφίαν εἰς τὸν ἀμφορέα τοῦ Ἀνδοκίδου, μὲ τὸν κιθαρῳδὸν καὶ μὲ τοὺς δύο ἀκροατάς, ἀνέτρεξεν ὁ Hauser (FURTW.-REICH. II, 271 πίν. 111) εἰς τὴν παλαιότεραν δημοσίευσιν τοῦ 1829. Ὁ κιθαρῳδὸς εἶχεν ἐρμηνευθῆ τότε ὡς ἡ «Venus Cytharède, Venus Uranie et dans la lyre aux sept cords nous avons cru voir quelques rapports avec les sept planètes». Συνεπῶς οἱ ἀκροαταὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱερεῖς φέροντες γυναικίαν ἐνδυμασίαν, ὅπως ἀπῆται ἡ λατρεία τῆς Ἀσσυριακῆς Ἀφροδίτης. «Es ist doch immer das einfachste und das natürliche was am schwersten und am spätesten erlernt wird»³ ἐπιλέγει μετὰ θυμηδίας ὁ ἐξαίρετος ἐρευνητής.

Εἰς τὴν τάσιν ἐκείνην ἡ πραγματιστικὴ ἀντίληψις τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος ἔφερε μίαν γόνιμον ἀντίδρασιν. Ἐπέτυχεν de «ramener l'exégèse de ces lointaines pro-

¹ ARCH. ZEIT. IV 1846, πίν. 39, 4-5. W. V. 1889 πίν. 3. BEAZLEY Attic Bl. Sk. 33 N° 18. SWINDLER Anc. painting εἰκ. 230-231. CV. Cab. des Méd. πίν. 36/7. JACOBSTHAL Orn. πίν. 35 α. MERLIN Vases grecs πίν. 36. BUSCHOR Gr. Vasen εἰκ. 133.

² «Die erwähnten Besonderheiten in dem Vasenbild des Amasis scheinen uns bestimmt den Dop-

pelcharakter dieser Athene in Træzen, welchen Pausanias in den Beinamen Sthenias und Polias anzieht, zu enthüllen. Der Schuppenpanzer verräth nämlich die Sthenias, von σθένος, soviel wie Κράτος, Macht, Kraft, Sieg, herzuleiten und wohl als die grossmächtige aufzufassen» (17 Winckelmannspr. σ. 5 κέ).

³ HAUSER ἔ.ἀ. σ. 271.

fondeurs à des vues plus rationnelles»¹. Φθάνουσα ὁμως εἰς τὴν ἀντίθετον ὄχθην, δὲν ἐπεζήτησε νὰ πλησιάσῃ τὸ ἀφανὲς νόημα ἑνὸς ἀρχαίου ἔργου ἢ τὸ συνέλαβε μὲ πολὺ σύγχρονον τρόπον. Ἡ ἀνανέωσις τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου ἤρχισεν εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο πολέμων διάστημα καὶ σήμερον οἱ ἐρευνηταί, πλουτισθέντες ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς πλατυτέρας γνώσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς τεχνοκριτικῆς ἀσκήσεως, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτύχουν νέαν προσέγγισιν πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀρχαίων ἔργων, ἰδίως ἐκείνων, τὰ ὁποῖα, προκαλοῦντα τὴν ἀμηχανίαν, προβάλλουν ἐπιτακτικὴν τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸ ἀναζητήσωμεν, ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν ἐρυθρόμορφον ὑδρίαν τῶν **πινάκων 1-2** πρβ. καὶ **εἰκ. 2, 6, 8**.

Ἡ ὑδρία αὕτη ἔχει τὸ προκεχωρημένον σχῆμα τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου αἰῶνος: κοιλίαν ὄχι πλέον σφαιρικὴν, ἀλλὰ μὲ ὀμαλὴν ἄνοδον, ἐπὶ ραδιῆς βάσεως, τὰς λαβὰς ἐντόνως στρεφομένας πρὸς τὰ ἄνω, λαιμὸν ἀρκετὰ στενόν, σχετικῶς πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου, καὶ καταλήγοντα εἰς πλατὺ καλυκκοειδὲς στόμιον².

Περὶ τὴν κοιλίαν εἶναι διατεταγμένα εἰς διάφορα ἐπίπεδα, ἑπτὰ γυναῖκες — ἃς κρατήσωμεν τὸν ἀριθμὸν. Τὸ κέντρον κατέχεται ἀπὸ φοινικόδενδρον, τοῦ ὁποίου ὁ κορμὸς δὲν ὑψοῦται καθέτως, ἀλλὰ ἐκφεύγει ἀπὸ τὸν ἄξονα, μὲ κλίσιν πρὸς τὰ δεξιὰ. Παρὰ τὸ δένδρον, ἐπὶ ὑψώματος μὴ δηλουμένου διὰ περιγράμματος, κάθηται γυνή· πλησιάζει τὴν χεῖρα πρὸς τὸ δένδρον, πιθανῶς μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δρέψῃ τοὺς καρπούς, τὰς «βαλάνους»³. Δεξιὰ, ἐπὶ χαμηλοτέρου ἐπιπέδου, ἴσταται ἄλλη γυνή, φέρουσα πέπλον μὲ γραπτὸς κύκλους. Δὲν φαίνεται νὰ ἀπασχολῆται εἰς τὸ δένδρον, ἀν καὶ στρέφεται πρὸς αὐτό. Διὰ νὰ ἀποτελῇ καλὸν πάρισον πρὸς τὰς δύο ἀπέναντι μορφὰς τὴν ἐτοποθέτησεν ὁ ζωγράφος ὀλίγον ὑψηλότερον τῆς βάσεως τοῦ πίνακος, οὕτως ὥστε, μεσολαβοῦσα μεταξὺ τῶν δύο, ὄχι μόνον καλύπτει τὸν χῶρον, ἀλλὰ καὶ κυριαρχεῖ αὐτοῦ. Ἡ κεφαλὴ τῶν δύο γυναικῶν περιβάλλεται διὰ στεφάνου ἐκ φύλλων. Εἰς τὴν κυρίαν ζώνην τὴν πλαισιουμένην ὑπὸ τῶν λαβῶν καὶ εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον εἶναι τρίτη γυνή, φέρουσα χιτῶνα, ἱμάτιον καὶ πλατεῖαν ταινίαν περὶ τὴν κεφαλὴν· παρίσταται ἀκίνητος, κρατοῦσα εἰς τὴν χεῖρα κλάδον. Μένουν τέσσαρες ἀκόμη γυναῖκες, μία ἄνωθεν ἐκάστης λαβῆς καὶ δύο ἄλλαι ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου, εἰς τὸ διάστημα μεταξὺ τῆς κυρίας καὶ τῶν δύο πλαγίων λαβῶν.

Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς παραστάσεως εἶναι ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν γυναικῶν παρουσιάζεται ἔχουσα συγκεκριμένην ἀπασχόλησιν. Ἡ γυνή, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἀνοικτὴ πυξίς, δὲν ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς αὐτήν, ὅπως θὰ παρεδεχόμεθα ἐκ πρώτης ὄψεως. Διότι ἡ πυξίς, εὐρίσκεται ὑψηλότερον ἀφ' ὅσον ἀπαιτεῖται διὰ νὰ δύναται νὰ τὴν φθάσῃ ἡ τεινομένη χεῖρ. Οὕτε μεταξὺ τῶν συνδέονται αἱ μορφαὶ κατὰ

1 F. CHAROULTIER BCH 1942-3 σ. 7, ὅστις δίδει ἐνδιαφέροντα ἀπολογισμὸν τῶν παλαιότερων ὑποθέσεων σχετικῶς μὲ τὰς παραστάσεις τοῦ φῶς τῆς Λήδας.

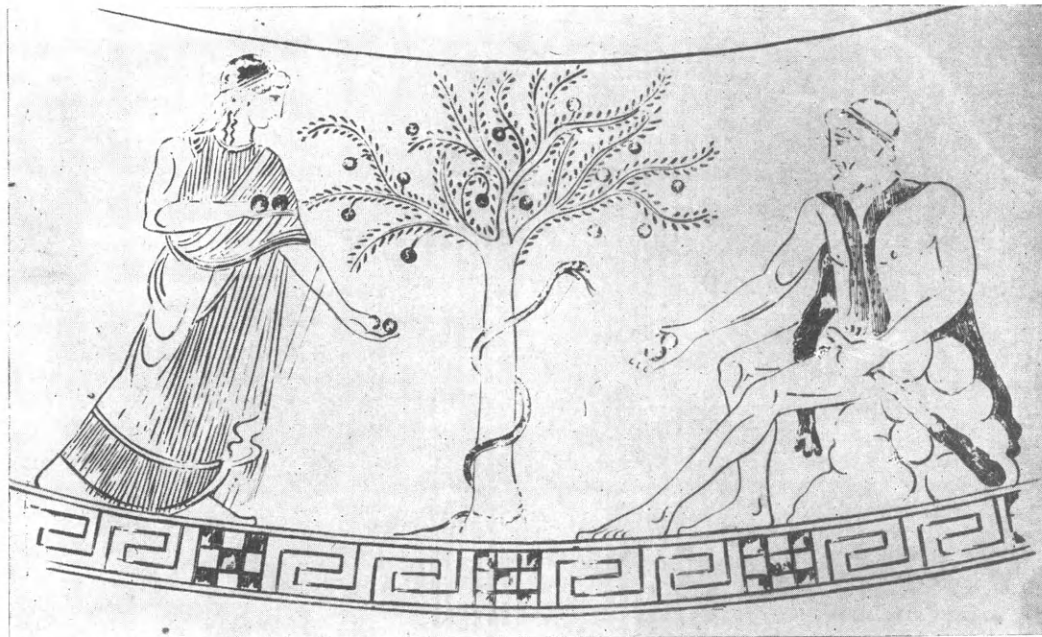
2 Ἄρ. Εὔρετ. 17469. Τὸ μελανὸν γάνωμα, ὄχι πολὺ συμπαγές, ἔχει ἐκλείπει εἰς πολλὰ σημεῖα, οὕτως ὥστε φαίνεται καλῶς τὸ προσχέδιον. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια ἔχει ἀποτριβῆ, ἰδίως εἰς σημεῖα τινὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς δὲν ἐσώθησαν αἱ περισσότεραι πτυχαὶ τῶν φορεμάτων. Ὁ τόπος προελεύσεως δὲν εἶναι γνωστός· ἡ ὑδρία ἀνή-

κει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ὑπὸ τῆς Ἀστρονομίας κατασχεθεισῶν εἰς ἀρχαιοπωλεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἀρχαιοτήτων, περὶ τῶν ὁποίων βλ. AJA 1946, 122 κέ. καὶ BCH 1940-41, 233. Τὸ γενικὸν σχέδιον τῆς ὑδρίας, ὅπως καὶ τὰ μερικά, ἐφιλοτεχνήθησαν ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου τῶν Μουσείων κ. Ἀλεξ. Παπαηλιοπούλου. Ὑψος τῆς ὑδρίας: 0,44.

3 «Ἐν δὲ τοῖς Σικελικοῖς τῶν Ἀθηναίων ἀτυχήμασιν αἱ τε χρουσαὶ τοῦ φοίνικος ἀπέρρεον βάλανου» (ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Περὶ τοῦ μὴ Χρᾶν, 397 E).

τινα τρόπον. Εἰς χωριστὴν συγκέντρωσιν ἐκάστη ἐξ αὐτῶν, αἱ περισσότεραι μὲ κεκλιμένην τὴν κεφαλὴν, παρουσιάζονται μὲ μίαν πρωτοφανῆ ἀπομόνωσιν. Λείπει ἀπὸ τὴν παράστασιν ἢ κίνησις, ἣτις δίδει εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ κήπου τόσῃν ζωηρότητα¹.

Οὔτε, ἐξ ἄλλου, πρόκειται περὶ τῶν Ἑσπερίδων, πρὸς τὰς ὁποίας θὰ μᾶς ἔφευγον ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν, ἑπτὰ τὸ ὄλον. Τὸ δένδρον τῶν τελευταίων, εἴτε περιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ὄφραως, εἴτε γυμνόν, ἔχει πάντοτε τὸν καθωρισμένον τύπον τοῦ ὄπωροφόρου. Εἰς τὰ γνωστὰ παραδείγματα προσέθεσεν ὁ Brommer ἐν λευκὸν ἀλάβαστρον τοῦ μου-

Εἰκ. 1. Λευκὸν ἀλάβαστρον τοῦ Μουσείου Ναυπλίου.

(Σχέδιον E. Gillieron fils)

σείου τοῦ Ναυπλίου². Πρὸς σύγκρισιν μὲ τὸ δένδρον τῆς ὑδρίας δίδομεν εἰς τὴν εἰκόνα 1 καλὸν σχέδιον τοῦ ἀλαβάστρου, ἔργον τοῦ Emile Gillieron, τὸ ὁποῖον, ἐκτελεσθὲν κατόπιν ὑποδείξεώς μας τὸ 1933, εὑρίσκειται ἔκτοτε εἰς τὸ ἀρχεῖον σχεδίων τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου. Ἀνὰ μίαν μόνον μορφήν βλέπομεν ἐκατέρωθεν τοῦ θαυμασίου δένδρου, τὸν Ἡρακλῆ καὶ μίαν τῶν Ἑσπερίδων — *sacra conversazione*.

Εἰς τὴν ὑδρίαν τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου ἡ ἔλλειψις συνδέσεως μεταξὺ τῶν μορφῶν, αἵτινες μένουσιν βυθισμέναι καὶ ἀδρανεῖς, ὑποβάλλει τὴν ἰδέαν μήπως ἰδιαίτερόν τι εἶχε κατὰ νοῦν ὁ ζωγράφος, τὸ ὁποῖον ὑπεδήλωσε μόνον μὲ ἐνδείξεις. Τότε ὁμως ἡ σκηνὴ πρέπει νὰ ἔχη ἔννοιαν συμβολικὴν. Ἄς προσπαθῆσωμεν νὰ πλησιάσωμεν τὸ νόημά της ἀναλύοντες ἐν πρὸς ἐν τὰ στοιχεῖά της.

Ἡ γυνὴ μὲ τὸν κλάδον εἰς τὴν χεῖρα ἐπαναλαμβάνει τύπον δημιουργηθέντα πολὺ

¹ Ὅπως εἰς τὸν κρατῆρα τῆς Ν. Ὑόρκης (RICHTER and HALL ἀρ. 87, πίν. 91,90 καὶ σ. 170. BEAZLEY ARV. 346, 1.), εἰς τὴν ὑδρίαν τοῦ Μουσείου Θηβῶν ἀπὸ τὰς Ἀλάς, H. GOLDMANN AJA 19, 1915 σ. 428.

Γενικῶς περὶ τῶν παραστάσεων κήπων: MARGAR. HEINEMANN *Landschaftliche Elemente*.

² Jahrb. 57, 1942 σ. 112, 114-15, εἰκ. 8 καὶ 9-10.

Εικών ἐπὶ ἐρυθρομορφου ὑδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.
(Σχέδιον Ἀλεξ. Παπαληιοπούλου)

παλαιότερον, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴν κύλικα τοῦ Φινέως, εἰς τὸ Würzburg¹. Δύο γυναῖκες παρίστανται ἐπ' αὐτῆς κρατοῦσαι κλάδον καὶ ἡ ιδιότης των δηλοῦται μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: Ὑραι. Τὰς συναντῶμεν πολὺ ἀργότερον, εἰς Ἀττικὰ ἢ Ἰταλικὰ ἀγγεῖα τοῦ Δ' αἰῶνος, κρατούσας τοὺς ἰδίους κλάδους ἢ στάχυν². Καὶ ὅταν κοιναὶ θνηταὶ παρουσιάζονται ἐνίοτε μὲ τὰ σύμβολα αὐτὰ εἰς ἀττικὰ ἀγγεῖα τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ὅπου συχνὰ γυναῖκες προσωποποιοῦν ἀφηρημένας ἐννοίας (Εὐδαιμονία, Ὀπώρα, Εὐδία κ.τ.τ.), διατηροῦν ἀπλῶς τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον συμβολισμόν³. Παρομοίαν σημασίαν πρέπει νὰ ἔχη καὶ τῆς ὑδρίας ἢ μορφῆ, ἀποκλείεται ὅμως νὰ εἶναι μία ἐκ τῶν Ὑρῶν, διότι αὐταὶ παρίσταντο συνήθως ἀχώριστοι, δύο, ἢ ἄλλοτε τρεῖς⁴.

Τὸ κενὸν διάστημα, τὸ ὑπὸ τὰς δύο πλαγίας λαβὰς τῆς ὑδρίας κατέχεται ὑπὸ δύο μὴ ἀντιστοιχοῦντων συμβόλων· εἶναι τρεῖς κλάδοι μὲ φύλλωμα ὑπὸ τὴν μίαν λαβήν, ξηρὸς κορμὸς δένδρου ὑπὸ τὴν ἄλλην (πίν. 1 καὶ 2^β). Μοναδικόν, καθ' ὅσον γνωρίζω, παράδειγμα διακοσμήσεως τοῦ χώρου εἰς τὰ σημεῖα αὐτά, μὲ ἀντίθεσιν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν κρύπτεται πιθανῶς ἰδιαιτερόν τι νόημα. Αἱ ἑπτὰ γυναῖκες τῆς ὑδρίας συνδέονται, φαίνεται, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴν ἀνθησιν τῶν φυτῶν, μὲ τὴν ἀνοιξιν, ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸν χειμῶνα. Συμβαίνει ὅμως ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ, πιθανώτατα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Βαβυλωνίων, νὰ ἀνήκη κυρίως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ φιλόσοφοι τὸν μετέφερον ἀργότερον καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου⁵. Μορφαὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ μάλιστα ἑπτὰ, τὰς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι ἐσχέτιζον μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἐποχῶν, εἶναι αἱ γνωσταὶ ἐκ πλήθους μαρτυριῶν Πλειάδες, ἢ «Ἐπτάπορος Πλειάς»⁶. Διὰ τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως των ἀπετέλουν τὰ σταθερὰ σημεῖα τῆς τροπῆς τοῦ καιροῦ. Συμφώνως πρὸς αὐτὰς ἐρρῦθμιζον οἱ ἀγρόται τὰς ἐργασίας των καὶ ἐπροσανατολίζοντο οἱ ναυτικοί:

« Πληριάδων Ἄτλαγενάων ἐπιτελλομενάων
 ἄρχεσθ' ἀμήτοι', ἀρότοιο δὲ δυσσομενάων.
 αἰ δὴ τοι νύκτας τε καὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα
 κεκρύφεται, αὐτίς δὲ περιπλομένου ἐνιαυτοῦ
 φαίνονται τὰ πρῶτα χαρασσομένοιο σιδήρου ».

Εἶναι οἱ στίχοι τῶν « Ἔργων » (383 κέ.) μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Ἡσίοδος ἐνίκησε κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ ἔλαβεν ὡς βραβεῖον τὸν τρίποδα, τὸν ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς τὰς Μούσας (WILAMOWITZ Vitae Homeri et Hesiodi (Bonn 1916), σ. 40. Πρβ. SCHADEWALDT Legende von Homer, dem fahrenden Sänger σ. 92 κέ.)

1 RUMPF Chalk. Vasen πίν. 42. LANGLOTZ Würzb. Katal. πίν 27 κάτω.

2 ROSCHER, M. L. εἰς λ. Horai, εἰκ. εἰς σελ. 2726 (= BEAZLEY ARV σ. 21) καὶ εἰκ. εἰς σελ. 2727.

3 Διὰ τὰς προσωποποιήσεις εἰς τὰ ἀγγεῖα βλ. Mon. Grecs II, 1889-90, σ. 1 κέ. (POTTIER) καὶ ELENA ZEVU Scene di Gineceo ed idilio σ. 331.

4 Τρεῖς Ὑραι ἀρίστοι εἰς τὰς τρεῖς Χάριτας τοῦ

θρόνου τοῦ Ὀλυμπίου Διός: Jahrb. 56, 1941, 59, 61 κέ. (SCHRADER). Εἰς τὴν θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου ὁμοίως τρεῖς· δύο Ὑραι καὶ δύο Χάριτες εἰς τὸν Ἀμυκλαῖον θρόνον, ΠΑΥΣ. 3, 18, 10.

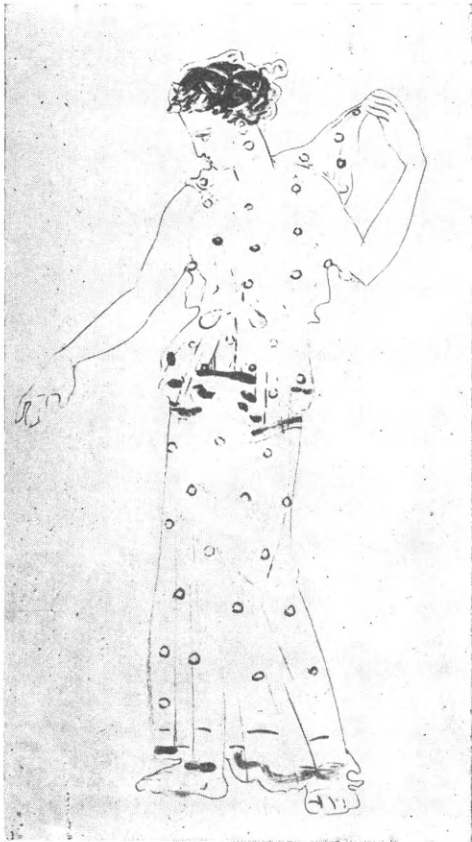
5 ΣΟΛΩΝΟΣ ἀπόσπασμα, 19 DIEHL. Διὰ τὰς ἐπτάδας πρβ. KRANZ Gött. Nachr. Phil-Hist. Kl. 1938, 143.

6 Ἴφιγ. Αὐλ. 7. Ὀρέστης 1005. ΑΡΑΤΟΥ Φαινόμενα 259. Ἡ παλαιότερα μνεῖα των εἰς τὴν Ἰλιάδα, Σ 486.

Εἰς ἄλλους στίχους συμβουλεύει ὁ ποιητὴς τὸν Πέρσην νὰ μὴ λησιμονήσῃ τὴν ἄροτρίασιν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δύσεως τῶν Πλειάδων :

« Αὐτὰρ ἐπὶν δὴ
Πληιάδες θ' Ἰάδες τε τό τε σθένοσ' Ὀρίωνος
δύνωσιν, τότε ἔπειτ' ἄροτου μεμνημένος εἶναι
ῥαίου· πλειῶν δὲ κατὰ χθονὸς ἄρμενος εἶσιν ». (614 κέ.)

Ὁ ἄροτος ὅμως συμπίπτει πρὸς τὴν ἔλευσιν τοῦ χειμῶνος, τὸν ὁποῖον ὑποδηλώνει εἰς τὴν ὑδρίαν τὸ ξηρὸν δένδρον, ἐνῶ τὸ ὑπὸ τὴν ἄλλην λαβὴν φύλλωμα πρέπει νὰ σημαίῃ τὴν ἀνθησιν, τὴν ὁποῖαν προαναγγέλλει ἡ ἀνατολὴ τῶν¹.

Εἰκ. 2. Μορφή ἐκ τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθν. Μουσείου.

Ἀντιθέτως πρὸς ἄλλους συγχρόνους ζωγράφους, οἵτινες συνηθίζουν νὰ ποικίλλουν τὰ ἐνδύματα τῶν μορφῶν μὲ διακοσμητικὰ σχήματα, ὁ ζωγράφος τῆς ὑδρίας, δὲν ἔχει προτίμησιν πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο, ἂν καὶ αἱ ἐπτὰ γυναικεῖαι μορφαὶ θὰ ἦσαν σημαντικὴ εὐκαιρία. Διὰ τοῦτο ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι διεκόσμησε τὸν πέπλον μιᾶς ἐκ τῶν δύο κυρίων μορφῶν τοῦ κέντρου μὲ μικροὺς κύκλους (εἰκ. 2). Τὸ κόσμημα τοῦτο εἶναι σπανιώτερον ἢ ὅσον θὰ ἐπίστευέ τις ἐκ πρώτης ὕψεως. Οἱ ἀστερισκοὶ ἐπὶ φορεμάτων τῶν Μειδιακῶν μορφῶν ἔχουν σχῆμα διαγωνίων σταυρῶν, ἐνῶ παρόμοιοι μικροὶ κύκλοι μόνον σπανίως ἀπαντῶσι καὶ μάλιστα ὄχι ἐπὶ πέπλων ἢ χιτῶνων, ἀλλ' ἐπὶ ἱματίων. Καθιερωμένοι εἶναι κυρίως εἰς τὰ ἐνδύματα τῶν αὐλητῶν².

Ὅταν ζωγράφος, ὅστις ἔχει τόσον ἀνεπτυγμένην τὴν αἴσθησιν τοῦ λιτοῦ, καλύπτῃ μὲ τοιούτους κύκλους ὅλον τὸν πέπλον μιᾶς ἐκ τῶν κεντρικῶν μορφῶν ἀγγείου, εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ὁποίου διεκρίναμεν συμβολικὰ στοιχεῖα, φερόμεθα εἰς τὴν ὑπόθεσιν μήπως καὶ αὐτῶν ἡ λειτουργία

δὲν εἶναι μόνον διακοσμητικὴ. Πράγματι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑποδηλώνεται ἡ ιδιότης καὶ ἐνὸς ἄλλου ἀστερισμοῦ, τοῦ ἔραστοῦ τῶν Πλειάδων Ὀρίωνος εἰς ἓν μεσαιωνικὸν χειρόγραφον (εἰκ. 3)³. Ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλας συγχρόνους

1 Διὰ τὰς Πλειάδας εἰς τοὺς προσωκρατικούς τελευταίους : OLOF GIGON Ursprung griech. Philos. 55-6. Πρβ. ZELLER Gr. Philos. I, 1, 1, 7 σ. 258.

2 HANLAND Vasen um Meidias πίν. 13 β, 14 α. RICHTER and HALL πίν. 154, 1 καὶ 155, 165.

3 THIELE Antike Himmelsbilder εἰκ. 45. Πρβ.

ROSCHER M. I. ἐν λ. Orion (εἰκ.). Ὅμοια ἄστρα φέρονται εἰς τὰ μεσαιωνικά χειρόγραφα καὶ οἱ ἀστερισμοὶ Ἡρακλῆς καὶ Περσεύς : PANOFSKY - SAXL Classical Mythology in mediaeval Art εἰς Metr. Mus. Stud. IV, 243, ἰδίως βλ. τὰς εἰκ. 15, 17-18, 21α καὶ 23-24.

παραστάσεις ἄστρον, ἡ μορφή κατάγεται ἐκ παλαιότερων προτύπων. Τὰ μικρὰ ἄστρα εἶναι διάχυτα ἐπὶ τῆς γλαμύδος καί, ἀραιότερα, ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Ἐπὶ ἑνὸς ἀμφορέως εἰς τὴν Μόσχαν, ὀλίγον μόνον ἀρχαιότερον τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, μὲ παράστασιν τῆς Ἥους, ἔργου τοῦ ἀγγειογράφου Πολυγνώτου, (εἰκ. 4) οἱ κύκλοι τοῦ χιτῶνος ὑποδηλοῦν ἐπίσης τὴν οὐρανίαν ὑπηρεσίαν τῆς μορφῆς¹.

Σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα παρομοίους κύκλους, ραπτοὺς καὶ κεντητοὺς ἐπὶ τῶν φορεμάτων, τοὺς ὀνομάζει ὁ λαὸς «πούλιες», μὲ τὸ ὄνομα τῆς Πλειάδος, τῆς «Πού-

Εἰκ. 3. Ὁ Ὠρίων (ἐκ μεσαιωνικοῦ χειρογράφου).

Εἰκ. 4. Ἡ Ἥως ἐπὶ ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως εἰς τὴν Μόσχαν.

λιας. Ἀπὸ παρομοίαν ἔκφρασιν εἶναι πιθανὸν ὅτι παρωρομήθη ὁ ζωγράφος τῆς ὑδρίας διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ κόσμημα τοῦτο ἐπὶ τοῦ πέπλου τῆς μορφῆς. Μία ἐκ τῶν Πλειάδων ἐλέγετο Ἀστερόπη ἢ Στερόπη, μήτηρ τοῦ Οἰνομάου ἀπὸ τὸν Ἄρην. Ἴσως αὐτὴν πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὴν θελκτικὴν πεπλοφόρον τῆς ὑδρίας μας².

Ἡ ἔκφρασις τῆς συγκεντρώσεως ἢ χαρακτηρίζουσα τὰς μορφὰς τῆς προκειμένης ὑδρίας εἶναι ἐντονωτέρα εἰς τὴν καθημένην ὑπεράνω τῆς δεξιᾶς λαβῆς. Ὅχι μόνον κλίνει τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καλύπτεται μέχρι τοῦ λαιμοῦ μὲ τὸ ἱμάτιον (εἰκ. 6). Ἐν ἐκ

¹ Arch. Anz. 1927, Beil. 3-4, 75. BEAZLEY ARV 679, 31.

² Μίαν πολὺ χαρακτηριστικὴν λαϊκὴν πρόληψιν ἀναφέρει ὁ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ Λαογραφικὰ σύμμεικτα II, 184 σημ. 7 (ὅπου μὲ παραπέμπει ὁ ΧΡ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ): «τὴν εἰκοστὴν πρώτην Μαΐου, ὅτε ὁ λαὸς ὀρίζει τὴν ἀνατολὴν τῆς Πούλιας, οἱ ἰδιοκτῆται ἵππων προσέχουσι μὴ οὔτοι μείνωσι τὴν νύκτα ἐν ὑπαίθρῳ, φοβούμενοι

μὴ καταστήσῃ αὐτοὺς καταστίκτους ἢ Πούλια. Ἐντεῦθεν ἢ παρομιώδης φράσις «τὸν ἔπιασεν ἡ Πούλια» ἐπὶ τῶν κατεστιγμένων ἐχόντων τὸ πρόσωπον». Ἡ ἀρχαία ἔκφρασις, ἢ ἀντίστοιχος πρὸς «τὶς πούλιες» τῶν φορεμάτων εἶναι «ἀστέρων χρυσῶν συνυφασμένων», «chlamys distincta stellis aureis» (ΣΟΥΗΤ. Νέρων 25). Διὰ τὴν ἔτυμολογίαν, τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τῶν Πλειάδων βλ. Ν. ΠΟΛΙΤΗΝ ἔ.α. σ. 180-181.

τῶν δύο τούτων χαρακτηριστικῶν, ἡ κάλυψις, ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τὰς παραστάσεις ἄλλου γυναικείου ἀστερισμοῦ, τῆς Σελήνης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς ταύτην τὸ ἱμάτιον καλύπτει συνήθως καὶ τὴν κεφαλὴν¹. Εἶναι πιθανὸν ὅτι, ἀφοῦ ὁ τύπος εἶχε καθιερωθῆ διὰ τὴν Σελήνην, θὰ ἐδίσταζον οἱ τεχνῖται νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν ἀμετάβλητον καὶ δι' ἄλλον γυναικεῖον ἀστερισμόν, κατώτερον εἰς τὴν ἱεραρχίαν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ

Εἰκ. 5. Αἱ ἑπτὰ Πλειάδες (ἐκ μεσαιωνικοῦ χειρογράφου).

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως στήριγμα ἔρχεται νὰ δώσῃ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀστρονομικοῦ ἔπους, ὁ Ἄρατος. Ἡ προτομὴ του εἰς τὸ ἀντίγραφον τῆς Villa Albani, ἡ ἄλλοτε θεωρουμένη ὡς τοῦ Χρυσίππου (εἰκ. 7) ἔχει ἀναμφισβήτητον συγγένειαν πρὸς τὴν Πλειάδα ταύτην⁴. Ὅχι μόνον ἡ κλίσις τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον φορεῖ τὸ ἱμάτιον, ἰδίως ὁ κύκλος τὸν ὁποῖον σχηματίζουν αἱ πτυχαὶ ἐπὶ

τὸν μετέβαλον ἐλαφρῶς παριστῶντες μερικὴν τὴν κάλυψιν. Μόνον εἰς μνημεῖον νεωτέρας ἐποχῆς, εἰς τὸ γνωστὸν μεσαιωνικὸν χειρόγραφον τοῦ Ἄρατου παρουσιάζεται ἡ μεσαία ἐκ τῶν Πλειάδων μὲ κεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν² (εἰκ. 5). Εἴτε εἶναι πιστὸν ἀντίγραφον ἔκ τινος παλαιότερου προτύπου, ἢ ἐλαφρῶς τροποποιημένη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν παραστάσεων τῆς Σελήνης, ἔρχεται καὶ αὕτη νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ συγγενὴς μορφή τῆς ὑδρίας εἶναι προσωποποιήσις ἀστρου τινός. Διὰ τὴν μᾶλλον «ἀφεγγῆ», ἐκ τῶν Πλειάδων, τὴν Μερόπην, ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις ὅτι ἐκρύπτετο ἐξ ἐντροπῆς, ὡς νυμφευθεῖσα θνητὸν ἄνδρα, τὸν Σίσυφον³. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ κρύπτεται αὕτη ὑπὸ τὴν συλλογισμένην τῆς ὑδρίας, ὅπως καὶ ὑπὸ τὴν κεκαλυμμένην τοῦ μεσαιωνικοῦ χειρογράφου.

¹ Κρατὴρ Blacas, τοῦ Βρεττ. Μουσείου, FURTW. - REICH. πίν. 126, ROSCHER M. L. 2010 (εἰκ.) ἐν λ. Helios. Μειδιακὸς κρατὴρ Βιέννης, NICOLE Meidias πίν. 94 - 5. Jahrb. 30, 199. HANLAND Vasen um Meidias 94-5. BEAZLEY ARV, 843, θραῦσμα Ὁξφόρδης CV. πίν. I, 19. Περίκη τῆς Θέμιδος εἰς Leningrad, PFUHL MuZ 597. SCHEFOLD U.K.V. ἀρ. 369, 42, 125. Ὁμοίως κεκαλυμμένη θὰ παριστάνετο πιθανότατα ἡ Σελήνη καὶ εἰς τὸ ἀγγεῖον τῆς Νεαπόλεως, μὲ τὴν φειδιακὴν γιγαντομαχίαν, HANLAND ἔ.ἀ. πίν. 9, 10α, περὶ τοῦ ὁποίου τελευταῖον A. v. SALIS Jahrb. 55, 1940, 91, εἰκ. 1-2 καὶ SCHWEITZER, ἔκ.εἰ σ. 197, εἰκ. 14. λεπτομέρεια εἰς σ. 201, εἰκ. 17. BEAZLEY ARV. 850, 3.

² Ὁρθῶς ὁ ZÜCHNER θεωρεῖ Σελήνην τὴν ἄλλοτε θεωρουμένην Ἀφροδίτην ἐπὶ τοῦ κατόπτρου τοῦ Ἐθν. Μουσείου (Klappspiegel σ. 5, πίν. 3α).

³ Ἀπὸ THIELE Ant. Himmelsb. εἰκ. 37. Ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ Myth. Lex. ἐν λ. Pleiades.

⁴ Πρωτομὴ Ἄρατου: ΚΑΤΑΣΤΕΡ. 1, 23. ΣΧΟΛ. ΑΡΑΤΟΥ 260. ΟΒΙΔΙΟΥ Fasti 4, 175.

⁵ Πρωτομὴ Ἄρατου: BERNOULLI Gr. Ikon. II, 155, 16/17. HEKLER Portraits ant. πίν. 99. HELBIG Führer³, II, 1914, SCHEFOLD Bildnisse σ. 109, 3. πρβ. σ. 168, 5 καὶ σ. 209. LAURENZI Ritratti Greci, πίν. 24, 32, καθὼς καὶ τὸ νόμισμα SCHEFOLD, ἔ.ἀ. πίν. 173, 28.

τοῦ στήθους, εἶναι τόσον ὅμοια καὶ εἰς τὰς δύο μορφὰς ὥστε ἐρμηνεύεται τώρα ἐκ τίνος κύκλου παραστάσεων κατάγεται ὁ τύπος τῆς προτομῆς. Τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον σχηματίζει τὸ οὔτω ἀναδιπλούμενον ἱμάτιον, συμπληροῦται εἰς τὴν προτομὴν τοῦ Ἀράτου διὰ τῆς γενειάδος του. Εἰς τὸ ἀρχικόν πρότυπον, τὸ δημιουργηθὲν πιθανώτατα διὰ γυναικεῖον ἀστερισμόν, δακτύλιος πτυχῶν θὰ περιέβαλλε τὴν κεφαλὴν τῆς μορφῆς.

Μένει τέλος μία ἀκόμη μορφή ὀπισθεν τῆς καθημένης (εἰκ. 8). Καθὼς ὀρθοῦται μὲ τὴν ἀνάτασιν τοῦ σώματος, μὲ τὴν ὕψωσιν τῆς κεφαλῆς καὶ μὲ τὴν ἔντονον χειρονομίαν, σχεδὸν κατακορύφως, θὰ ἔλεγέ τις ὅτι εἶναι εὐτυχὲς εὔρημα τοῦ ἀγγειογράφου,

Εἰκ. 6. Μορφή τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθν. Μουσείου.

Εἰκ. 7. Προτομὴ τοῦ Ἀράτου εἰς τὴν Villa Albani.

ἵνα καλύψῃ, τὸν μεταξὺ τῶν δύο λαβῶν χῶρον. Ἐν τούτοις, ἡ ὅλη στάσις τῆς συνδυάζει τόσον θαυμασίως τὴν μερικὴν κάλυψιν μὲ τὴν ἀνάτασιν, ὥστε δυσκόλως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι δὲν θὰ παριστάνετο οὔτω καὶ εἰς τὸ πρότυπον, πλησίον τῶν οὐρανίων ἀδελφῶν τῆς. Ἡ ὑψουμένη δεξιὰ χεὶρ θὰ ὑπεδήλωνε τότε ὄχι τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὰς ἄλλας, ἀλλὰ τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐπταπόρου ομάδος εἰς τὸ στερέωμα.

Διεξοδικωτέραν ἐρμηνεῖαν ἀπαιτεῖ ἐν ἀκόμῃ σημεῖον, ἡ παρουσία τοῦ φοίνικος καὶ ἡ σχέσις του πρὸς τὰς Πλειάδας.

Δύο τύπους φοινίκων διακρίνει ὁ Jacobsthal¹, εἰς τὰ ἀπτικὰ ἀγγεῖα, τὸν φυσιοκρατικόν, μὲ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τοῦ φλοιοῦ τοῦ κορμοῦ, καθὼς καὶ τοῦ φυλλώματος καὶ τὸν ἄλλον, τὸν ἐσχηματοποιημένον, συγχρὸν ἰδίως εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ 5ου αἰῶνος, ἐνῶ εἰς τὰ προκεχωρημένα μελανόμορφα, ὅπως καὶ εἰς τὰ ὑστερώτερα ἐρυθρόμορφα,

¹ Ornamente σ. 99.

κυριαρχεῖ ὁ πρῶτος, ὁ φυσιοκρατικός. Ὁ φοῖνιξ τῆς ὑδρίας ἔχει τὸν ἐσχηματοποιημένον τύπον, ὅπως ὀρθῶς φαντάζεται ὁ Jacobsthal τὸν φοῖνικα τὸν βαστάζοντα τὴν χρυσῆν λυχνίαν τοῦ Καλλιμάχου εἰς τὸ Ἐρέχθειον.

Ἄν καὶ κατ' ἐξαίρεσιν μόνον δηλοῖ τὸ περιβάλλον κοινῶς κήπου ὁ φοῖνιξ, δένδρον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐνίοτε καὶ ἄλλων θεῶν¹, δὲν εἶναι ἀκατανόητον ὅτι παρεστάθη καὶ ἐδῶ εἰς ἓνα «κῆπον παρθένον ἀκήρατον»².

Εἰκ. 8. Μορφή ἐκ τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.

μεταξὺ τῶν Πλειάδων ἠθέλησεν ὁ ζωγράφος νὰ δηλώσῃ ἰδιαίτερόν τι, τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ ἄλλου μνημείου μὲ παράστασιν ἄστρον. Δημοσιεύων ὁ Furtwängler τὴν γνωστὴν πυξίδα, ἄλλοτε τῆς συλλογῆς Sabourff, ἔπειτα δὲ τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου³, προσεπάθησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ παράδοξον δένδρον, τὸ ὁποῖον παρίσταται ἐκεῖ μεταξὺ τοῦ ἀνερχομένου Ἡλίου ἀφ' ἑνός, τῆς Σελήνης καὶ τῆς «Ἡοῦς» ἀφ' ἑτέρου (εἰκ. 9). Ὁ κίων πρὸ τῶν φύλλων φοῖνικος ἔχει κατ' αὐτὸν διπλὴν σημασίαν: συμβολίζει τὸ τέλος τοῦ κόσμου, πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅπου εὐρίσκεται ἡ μυθικὴ Ἐρύθεια, αἱ στήλαι τοῦ Ἡρακλέους καὶ ὁ κῆπος τῶν Ἐσπερίδων τὸ φοινικόδενδρον δηλοῖ τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ κόσμου, τὴν Ἀνατολήν, ἰδίως τὴν μακρυνὴν Αἰθιοπίαν, ὅπου συγχάζουν οἱ θεοί, ὅπου ὁ Ἥλιος ποτίζει τὰ ἄλογά του, ἐκεῖ ὅπου προβάλλει ἡ Ἥως, τῆς ὁποίας υἱὸς εἶναι ὁ ὠραῖος Αἰθίοψ Μέμνων. Ἀφ' οὗτου μάλιστα ὁ Robert ἠρμήνευσε τὴν περωτὴν ἀρματοδρόμον ὡς Νύκτα, ἡ ὑπόθεσις τοῦ Furtwängler ἐκέρδισεν εἰς πιδανότητά⁴. Ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν ἀνέρχεται ὁ Ἥλιος

μὲ τὸ ἄρμα του. Πρὸ αὐτοῦ φεύγουν ἡ Σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες, ἐνῶ πρώτη ἡ Νύξ βυθίζεται εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Ὠκεανοῦ, ὅπου στερεοὶ κίονες ὑποβαστάζουν τὸ στερέωμα. Ὁ Furtwängler θὰ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐπικαλεσθῆ, ἵνα στηρίξῃ τὴν ὑπόθεσίν του, καὶ τὰ γνωστὰ ἀπτικὰ πῆλινα ἀλάβαστρα, ἅτινα φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως Ἄραβα, ἐπὶ

¹ Ἐπὶ τοῦ Χαλκιδικοῦ ψυκτῆρος Castellani, RUMPF Chalk. Vasen, πίν. 119, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς κύλικος τοῦ Φινέως (ἀνωτέρω σημ. 9), δηλοῖ ἀπλῶς τὸ τοπεῖον. Δὲν εἶναι ὀλίγα τὰ παραδείγματα ἀγγείων, ὅπου πλησίον τοῦ βωμοῦ ὑψοῦται φοινικόδενδρον. Τὴν παράδοσιν ταύτην συνεχίζει πιθανῶς ἡ συνήθεια εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα νὰ κοσμοῦνται μὲ φοινικόδενδρα αἱ αὐλαὶ τῶν ἐκκλησιῶν.

² ΙΒΥΚΟΥ fr. 6 DIEHL.

³ Sammlung Sabourff πίν. 63. ROSCHER M. L. ἐν λ. Mondgöttin, 3141. (εἰκ. 14). Dict. Antiqu. ἐν λ. Luna εἰκ. 4652. ROBERT Hermeneutik, εἰκ. 32.

⁴ Hermes 19, 467 πρβ. καὶ Hermeneutik 48, ἰδίως δὲ τὴν παράστασιν τῆς ληκύθου Gallatin, HASPELS B. L. πίν. 32 σ. 123. Νέα ἐρμηνεία ἐδόθη συγχρόνως καὶ ἀνεξαρτήτως εἰς τὸ C.V. Fogg Museum and Gallatin Coll. πίν. 44, 1, σ. 93 καὶ εἰς J.H.S. τόμ. 65. σ. 44.

τῆς ἄλλης φοινικόδενδρον, λαλοῦντα σύμβολα διὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀγγείων τούτων, τὸ ὁποῖον ἦτο μύρα τῆς Ἀνατολῆς¹.

Μίαν τοιαύτην ἔννοιαν πρέπει νὰ ἔχη καὶ τῶν Πλειάδων τὸ φοινικόδενδρον. Ἡ κατοικία των ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ἄστρον, εὐρίσκεται εἰς τὴν μακρονην Αἰθιοπίαν.

Εἰκ. 9. Ἐκ τῆς πυξίδος Sabouroff τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου.

Ἀναπαύονται ἐκεῖ ἕως ὅτου ἀνατείλουν, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, διὰ νὰ φέρουν τὸ μήνυμα τῆς ἀνοιξέως καὶ τῶν θαλασσίων ταξιδίων. Καί, ὅπως αἱ Νηρηίδες εὐρισκόμεναι εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης δὲν ἀμελοῦν τὸν καλλωπισμὸν των², οὕτω καὶ αἱ Πλειάδες

1 BEAZLEY ARV σ. 200, ὅπου ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία. Εἶναι φανερὸν μὲ πόσον ὑγιεστέρην αἴσθησιν ἢ ὁ λόγιος Πausanias ἡρμήνευον οἱ ἐντόπιοι ἐξηγηταὶ τὰς παραστάσεις τῆς φιάλης, τὴν ὁποίαν ἐκράτει ἡ Νέμεσις τοῦ Ραμνοῦντος: «ταῖς δὲ χερσὶ ἔχει τῇ μὲν κλάδον μηλέας, τῇ δεξιᾷ δὲ φιάλην, Αἰθίοπες δὲ ἐπὶ τῇ φιάλῃ πεποιήνται. Συμβαλέσθαι δὲ τὸ ἐς τοὺς Αἰθίοπας οὔτε

αὐτὸς εἶχον οὔτε ἀπεδεχόμεν τῶν συνιέναι πειθομένων, οἱ πεποιῆσθαι σφᾶς ἐπὶ τῇ φιάλῃ φασι διὰ ποταμὸν Ὀκεανόν· οἰκεῖν γὰρ Αἰθίοπας ἐπ' αὐτῷ, Νεμέσει δὲ εἶναι πατέρα Ὀκεανόν . . . » (I, 33, 3).

2 Ἀλάβαστρα καὶ πυξίδας κρατοῦν αἱ Νηρηίδες εἰς τὴν κομφὴν λευκὴν πυξίδα τῆς Ν. Ὑόρκης, AJA 44, 1940 σ. 4, εἰκ. 1-3, (G. RICHTER).

φυλάσσουν ἐντὸς πυξίδων καὶ ἀλαβάστρων κοσμήματα καὶ μῦρα, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ὁποίων θὰ ἐμφανισθοῦν λαμπρότεροι πρὸ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐν μέσῳ τοιούτων ἀσχολιῶν, ἐντὸς ὀλοφωτίστου κήπου τῆς Αἰθιοπίας θὰ ἐφαντάζοντο οἱ ἀρχαῖοι ὅτι διήρχοντο αὐταὶ τὸ κρυερὸν διάστημα τοῦ χειμῶνος, ὅταν ἦσαν ἀόρατοι διὰ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀναμένοντας μὲ τόσην θερμὴν ἐλπίδα τὴν ἀνατολὴν των¹.

Ἀναμετροῦντες τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ἐστηρίχθημεν διὰ νὰ ὀνομάσωμεν τὰς μορφὰς τῆς ὑδρίας τοῦ Ἐθν. Μουσείου, παρατηροῦμεν ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ὀλίγα οὔτε ἀσήμαντα: Ἡ ἔλλειψις δράσεως, μοναδικὸν παράδειγμα εἰς σκηνὴν κήπου, ἢ συγκέντρωσις τῶν μορφῶν εἰς ἑαυτὰς καὶ τὸ ἐντελὸς ἀσύνδετον μεταξὺ των· τὰ ἄστρα, « πούλιες », τὰ ὁποῖα στολιζοῦν τὸν πέπλον τῆς κεντρικῆς μορφῆς· ὅτι ὁ κλάδος, τὸν ὁποῖον κρατεῖ ἢ ἀντίστοιχος μορφή, χαρακτηρίζει προσωπικοποιήσεις τῶν ἐποχῶν, τὰς Ὁρας· τὰ δύο ἀσυνήθη σύμβολα ὑπὸ τὰς λαβάς, φύλλωμα καὶ ξηρὸν δένδρον· ὅτι τὸ φοινικόδενδρον ὑπάρχει καὶ εἰς ἄλλην παράστασιν μὲ προσωπικοποιήσεις ἄστρον· ἢ ὁμοιότης τοῦ τύπου μιᾶς ἐκ τῶν Πλειάδων μὲ τὴν προτομὴν τοῦ Ἀράτου τελευταῖον, ἢ ἀστρονομικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ, γνωστὴ ἐκ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐπιστήμης τοῦ οὐρανοῦ.

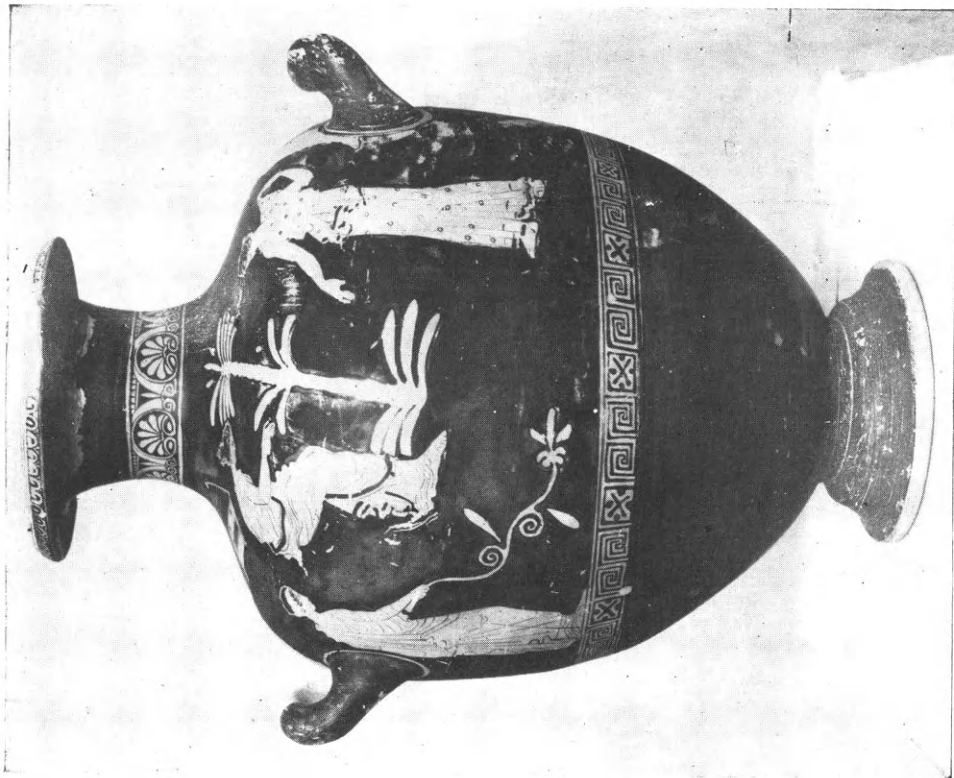
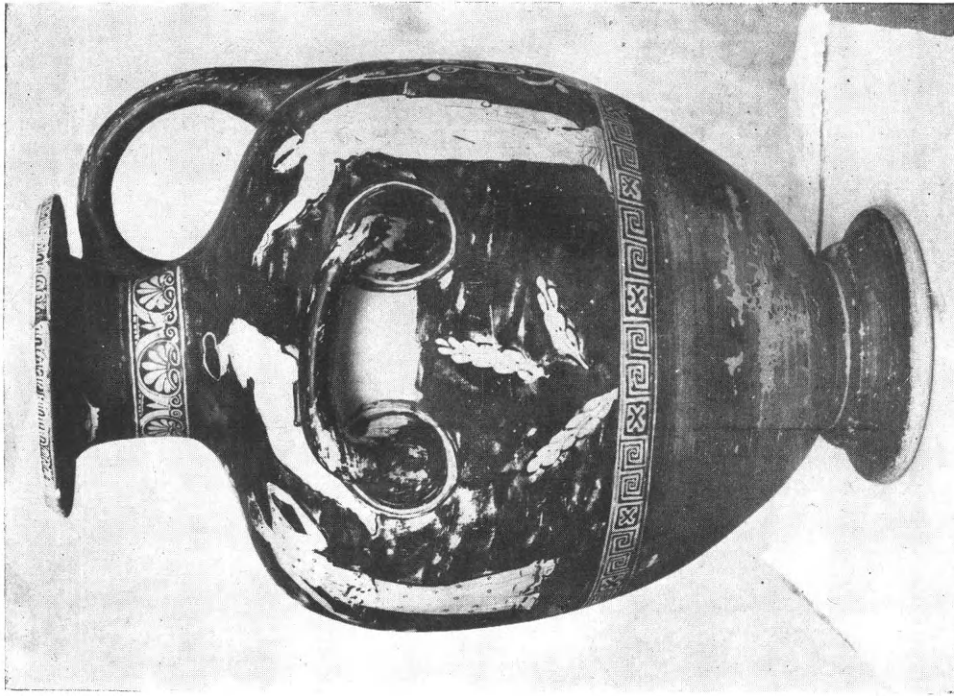
Δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ὑπομνήσωμεν ἀκόμη, ὡς ἄλλο ἐνισχυτικὸν ἔρεισμα, τὴν μεγάλην σημασίαν τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν Πλειάδων εἰς τὴν ἀρχαίαν ζωὴν. Ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις τῶν Πλειάδων ἦσαν, εἶδομεν, τὰ δύο μόνιμα σημεῖα τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐποχῶν (« διχοτομεῖται ὁ ἐνιαυτός »), ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζετο πᾶσα γεωργικὴ καὶ ναυτιλιακὴ δραστηριότητα.

Ἐκερδίσαμεν οὕτω πιθανότατα μίαν παράστασιν τῶν Πλειάδων, τὴν μόνην γνωστὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην. Ἄν καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ μεσαιωνικοῦ κώδικος (εἰκ. 5) καθὼς καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν συγγραφέων ἔδιδον λαβὴν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρέπει νὰ ὑπῆρχον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην προσωπικοποιήσεις τῶν Πλειάδων, ἔμενε προβληματικὸν τὸ ἂν τὰς Πλειάδας, αἵτινες μετὰ τοῦ Ὁρίωνος, τῆς Ἀρκτου καὶ τῶν Υἱάδων, ἐκόσμουσαν τὸ « ἱερὸν ὕφασμα » τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφιερῶσει εἰς τοὺς Δελφοὺς ὁ Ἡρακλῆς ἐκ τῆς λείας τῶν Ἀμαζόνων (ΕΥΡ. Ἴων 1146 ἐξ.), τὰς εἶχε φαντασθῆ ὁ ποιητὴς ὡς γυναικείας μορφὰς ἢ ἀπλῶς ὡς ἄστρα². Ὅταν ὅμως ὁ Ἀλκμὰν δίδῃ εἰς τὰς κόρας τὰς ἀποτελούσας τὸ ἡμιχόριον τοῦ Παρθενίου του τὸ ὄνομα « Πλειάδες », τοῦτο καὶ μόνον μαρτυρεῖ ὅτι ἡ προσωπικοποίησις εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ³. Τὰ ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα

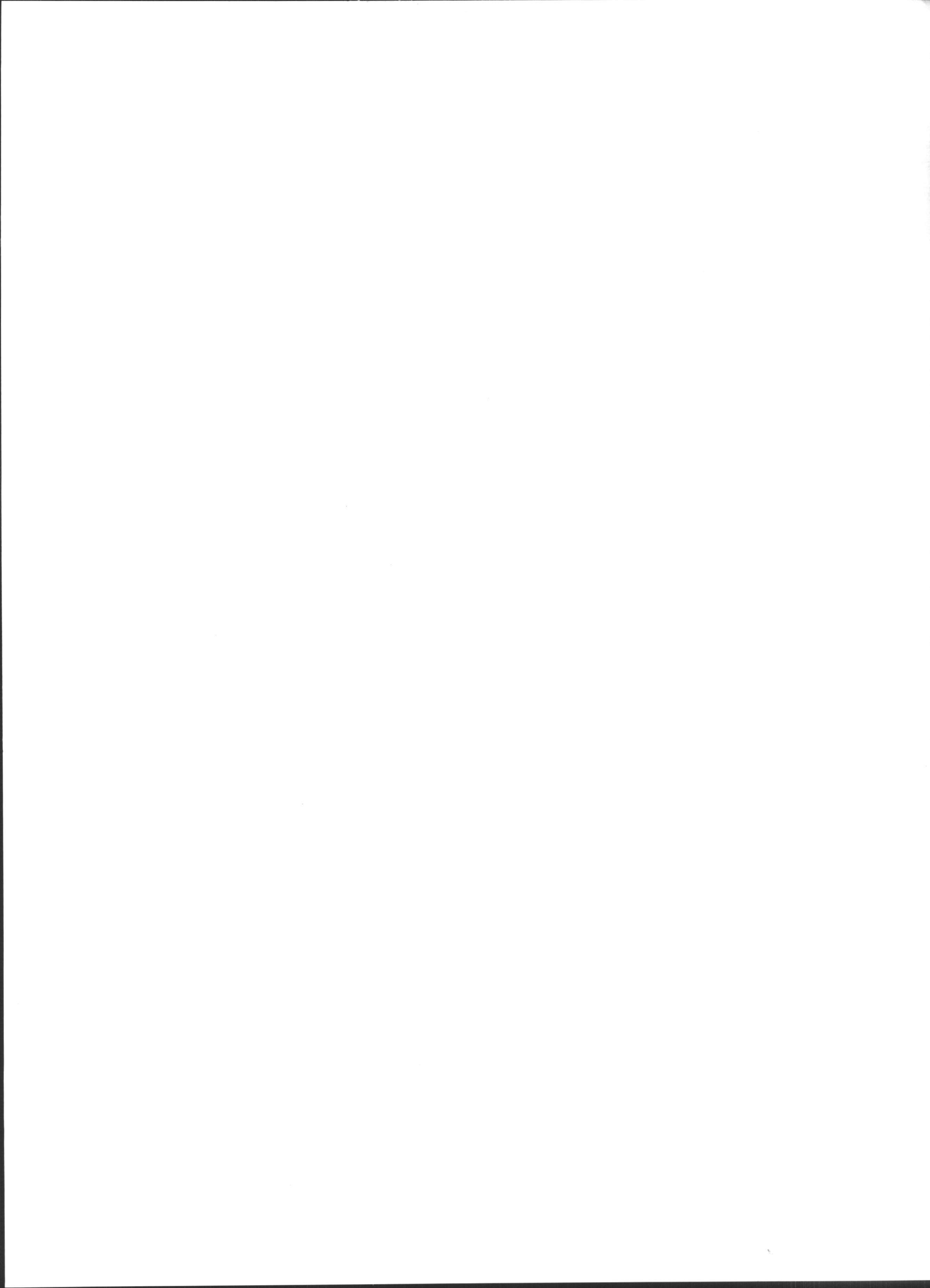
1 Συγγενὴς εἶναι ἡ πίστις ὅτι ὁ Ἀπόλλων, μεταβαίνων εἰς τὴν χώραν τῶν Ὑπερβορείων διὰ νὰ διέλθῃ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, εἶχεν ἐκεῖ τὸν κήπον του. Κατὰ τὸν Σοφοκλέα (ἀπόσπασμα Nauck², 870) ἀπήγαγεν ὁ Βορέας τὴν Ὁρείθυιαν ἐπ' ἔσχατα χθονὸς νυκτὸς πηγὰς οὐρανοῦ τ' ἀναπτυχὰς, Φοῖβου παλαιὸν κήπον» (πρβ. WILAMOWITZ Glaube Hell. I, 253). Ἔχομεν οὕτω, μετὰ τοῦ κήπου τῶν Ἑσπερίδων, τρεῖς κήπους εἰς τὰ τρία ἄκρα τοῦ Ὠκεανοῦ, βορρᾶν, ἀνατολὴν καὶ δύσιν. Διὰ τὰς σχετικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων βλ. τὴν ὠραίαν μελέτην τῆς PAULA PHILIPPSON Der Kosmos des Okeanos. Basel 1940.

2 Ὁ ΒΕΤΗΕ, κατηγορηματικώτερος ἐπέμενε ὅτι οἱ τύποι τῶν ἄστρον τῶν μεσαιωνικῶν χειρογράφων, εἶχον δημιουργηθῆ πολὺ παλαιότερον τοῦ Ἀράτου καὶ συμπληρωθῆ ἤδη εἰς τὸν 5ον αἰῶνα π. Χ. Διὰ τὴν σκηνὴν τοῦ Ἴωνος τελευταῖον ὁ LORENTZ « Βαρβάρων ὑφάσματα », Röm. Mitt. 52, 137, 199, 19. Ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς Ἰλιάδος δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὑπῆρχεν ἔκτοτε προσωπικοποιήσις τῶν Πλειάδων.

3 DIEHL fr. 1e. BOWRA Greek Lyric poetry 50. Πρβ. τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Σιμωνίδου DIEHL 30.

Ἐρυθρόμορφος ὕδρια τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.

ἐγράφετο ὁ Ἴων, εἶχε προηγηθῆ ἡ ὀρθολογιστικὴ ἐρμηνεία τῶν οὐρανίων φαινομένων ὑπὸ τῶν Ἰώνων φιλοσόφων, εἶχε δὲ διαμορφωθῆ καὶ τοῦ Εὐριπίδου ἡ προσωπικότης. Ὁ μῦθος ὁμοῦς εἶχε βαθείας ρίζας εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, πιθανῶς καὶ εἰς τὴν τέχνην, ὥστε νὰ μὴ νικηθῆ τόσο ἐνκόλως ὑπὸ τοῦ λόγου· οὕτω δὲν ἦτο νοητὸν νὰ παρασταθοῦν αἱ Πλειάδες ἄλλως ἢ ὡς αἱ « πεντάμορφες » θυγατέρες τοῦ Ἄτλαντος.

Δὲν θὰ ἦτο παρακεκινδυνευμένον νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἔχομεν καὶ δευτέραν παράστασιν τῶν Πλειάδων εἰς ἀγγεῖον, ἂν τοῦτο δὲν ἦτο τόσο ἐλλιπές. Εἰς ἓν θραῦσμα εὐρεθὲν εἰς τὸ Κέρτς¹, μετεωρίζονται πλησίον τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης, εἰς χορευτικὴν στάσιν, δύο γυναῖκες. Εἶναι δυσκολώτατον νὰ μαντεύσωμεν, μεταξὺ τῶν γραμμῶν τοῦ ρωσικοῦ κειμένου, πῶς τὰς ὠνόμασεν ὁ Stephani. Ἡ θέσις τῶν πλησίον τῶν μεγάλων ἀστερισμῶν, καθὼς καὶ ἡ κίνησις τῶν ὑποβάλλουν τὴν σκέψιν μήπως οἱ « ἀστρῶν αἰθέριοι χοροὶ, Πλειάδες, Υἱάδες » κλπ., τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Εὐριπίδης (Ἥλ. 464), δὲν εἶναι ἀπλῶς ποιητικὴ εἰκὼν, ἀλλ' ἐμπνευσμένη ἐκ παραστάσεων, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησε καὶ ὁ ἀγγειογράφος. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ποιητοῦ θὰ ὑπῆρχον πιθανῶς δύο γνωσταὶ παραστάσεις τῶν Πλειάδων· ἡ μία θὰ τὰς ἐνεφάνιζεν εἰς τὴν κοσμικὴν δίνην τῶν, ἡ ἄλλη θὰ τὰς παρουσίαζεν ἀναπαυομένας εἰς ἓνα μακρυνὸν κῆπον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀφανείας τῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ζωγραφίαν τῆς ὑδρίας, δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ συμπεράνωμεν τίποτε σχετικὸν μὲ τὸ πρωτότυπον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀγγειογράφος ἢ ἄλλος τις πρὸ αὐτοῦ ἔλαβε τὸ ἀπόγραφον. Ἐκ τοῦ εἶδους τῆς συνθέσεως φερόμεθα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι θὰ ἔγινε πιθανῶς ὡς πάρισον ἄλλου πίνακος παριστάνοντος τὸν κῆπον τῶν Ἑσπερίδων, ὅπου, πλησίον τοῦ δένδρου τῶν, θὰ ἴστατο ἴσως μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Ὠκεανός².

Δύο τοιαῦται συνθέσεις, αἵτινες θὰ παρουσίαζον τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου — « ἀφ' Ἑσπερίδων γαίης ἐς Αἰθιοπῶν » —, εἶναι νοηταὶ ὡς πλαίσια ἐνὸς κεντρικοῦ μυθολογικοῦ θέματος, ἀκριβῶς ὅπως εἰς πολλὰ δημιουργήματα τοῦ Φειδίου καὶ εἰς σύγχρονα ἀγγεῖα ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη κλείουν ἐξιστόρησιν ἔχουσαν θέμα θεοῦς ἢ ἥρωας³. Καλλιτέχνης τις τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ Ε' αἰῶνος θὰ ἠθέλησε πιθανῶς νὰ νεωτερίσῃ, καί, ἀντὶ τῶν καθιερωμένων Ἥλιου καὶ Σελήνης, παρέστησεν ἄλλως τὰ κοσμικὰ σύνορα. Εἴτε ὁ Πάναινος, ὁ συνεργάτης τοῦ Φειδίου, ἦτο οὗτος, εἴτε ἄλλος, δὲν θὰ ἔφθανε ποτὲ εἰς τὴν δημιουργίαν ταύτην ἀνευ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς τέχνης τοῦ Πολυγνώτου καὶ τοῦ Φειδίου — ἴσως καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Μέτωνος. Ἐκεῖ ἐδιδάχθη νὰ μὴ ἀφίνη ἀναρχομένην τὴν παράστασιν, ἀλλὰ νὰ τὴν θέλῃ κυκλωμένην ἀπὸ τὴν τάξιν τοῦ κόσμου.

Ὅμως, ἐκ τοῦ θέματος δὲν ἀποκλείεται καὶ μία ἄλλη δυνατότης. Πλειάδες παρίστανται, εἶδομεν, εἰς τὸ πολύτιμον ἀρχαῖον ὕφασμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπετελέσθη ἡ σκηνή

¹ Comptes-Rendus 1860 Atlas πίν. II, III, σ. 53 κέ. Dict. Ant. ἐν λ. Luna εἰκ. 4653.

² Ὅπως εἰς τὴν πελίκην τῆς Ν. Ὑόρκης, RICHTER and HALL πίν. 163 καὶ 173, ἀρ. 166. BROMMER Jahrb. 57, 1642, 117, 1. Διὰ τὸν Ὠκεανὸν εἰς τὸν κρατῆρα τοῦ Ἐργοτίμου καὶ Κλιτίου βλ. τελευταῖον BUSCHOR Meermänner (Abh. Bayer. Akad. σ. 27 εἰκ. 17).

³ Διὰ τὰς φειδιακὰς παραστάσεις μὲ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην βλ. τελευταῖον SCHWEITZER Jahrb. 1940, 182 κέ. ὅστις συμφωνῶν πρὸς τὸν ROBERT, 18 HALL Winkelmannspr. 1895, 40, παραδέχεται ὅτι προηγήθη ὁ Πολύγνωτος. Βλ. ἐπίσης PFUHL MuZ II, 640 καὶ PRASCHNIKER ÖJ. 14, 1911, 159.

του «Ίωνος». Πόσον παλαιά ἦτο ἡ συνήθεια τῆς χρησιμοποίησεως τοιούτων θεμάτων εἰς ὑφάσματα μαρτυρεῖ καὶ τὸ λαμπρὸν ἀπόσπασμα τοῦ Φερεκύδου περὶ τοῦ ὑφάσματος ἐξ ἀφορμῆς τοῦ γάμου τοῦ Διός¹. Εἰς τὰ ἄλλα, νεώτερα παραδείγματα, τὰ συγκεντρωθέντα ὑπὸ τοῦ Lorentz², ἃς προστεθῆ καὶ τὸ ὑφαντικὸν ἐπίτευγμα τῆς Ἰφιγενείας, μὲ τὴν «μετάστασιν» τοῦ Ἥλιου, τὴν ἀλλαγὴν τοῦ δρόμου του, κατόπιν τοῦ φορικτοῦ θεάματος τῶν Θυεστείων δείπνων³. Εἶναι γνωστόν, ἐξ ἄλλου, ποίαν θέσιν δίδουν «στὸν οὐρανὸ μὲ τᾶστρα» αἱ περιγραφαὶ ὑφασμάτων εἰς τὰς νεοελληνικὰς παραδόσεις. Εἰς αὐτὰς ἀνάγεται καὶ ἡ εἰκὼν ἣν συνέλαβεν ὁ Παλαμᾶς, τοῦ πέπλου τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν ὁποῖον ὑφαίνει μετ' ἄλλων Ἀθηναίων εὐγενῶν γυναικῶν, καὶ ἡ Ἥγησώ⁴.

Δι' ἓν τοιοῦτον «ἱερὸν ὑφασμα» εἶναι ἄρα δυνατόν νὰ ἐδημιουργήθησαν αἱ Πλειάδες, τὰς ὁποίας μετέφερον ὁ ἀγγειογράφος εἰς τὴν ὑδρίαν τοῦ Ἐθν. Μουσείου.

Ἐν στοιχείῳ, τὸ ὁποῖον φαίνεται νέον εἰς τὴν ἀρχικὴν σύλληψιν τοῦ καλλιτέχνου, ἡ τοποθέτησις τῶν Πλειάδων εἰς κῆπον τῆς Ἀνατολῆς φέρει εἰς ἄλλην ὑπόθεσιν, μήπως ὁ δημιουργὸς ἐνεπνεύσθη τὸ θέμα τοῦτο ἐξ ὠρισμένου καλλιτεχνικοῦ γεγονότος. Εἶναι δελεαστικὴ ἡ ἰδέα ὅπως συνδεθῆ ἡ παράστασις πρὸς θεατρικὸν ἔργον δραματιζόμενον εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸν «Φαέθοντα», περὶ τοῦ ὁποίου μερικοὶ φιλόλογοι τείνουν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι ἐδιδάχθη μᾶλλον πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς παρὰ εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ Εὐριπίδου⁵. Ὁ ἥρωας εἶναι υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιοπῶν Μέροπος καὶ τῆς κόρης τοῦ Ὠκεανοῦ Κλυμένης· ἐκ τῶν σωθέντων χωρίων διαφαίνεται ὅτι ἡ σκηνὴ διεδραματίζετο εἰς τὰ «πεδία τοῦ Ὠκεανοῦ», πλησίον τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἥλιου⁶.

Ὡς τμῆμα σκηνογραφικῆς συνθέσεως, ἣτις θὰ παρίστανε συμβολικῶς τὸ βασίλειον τοῦ Μέροπος, θὰ ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῆ τὸ πρωτότυπον ζωγράφημα. Τὸ φοινικόδενδρον, σύμβολον τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀλάβαστρα τῶν Αἰθιοπῶν, ἐχρησιμοποίηθη ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου, ἵνα ἐντοπισθῆ ὁ κῆπος τῶν Πλειάδων εἰς τὰ ἀπομακρυσμένα ἐκεῖνα μέρη. Τὸ θέμα ὅμως μᾶς ἔφερεν, εἶδομεν, εἰς τὴν ὑφαντικὴν τέχνην καὶ προβάλλει τότε τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ σύνθεσις ἐδημιουργήθη δι' ἓν ὑφασμα παραγγελθὲν εἰδικῶς διὰ τὸν Φαέθοντα, ἄγνωστον πρὸς ποίαν χρῆσιν, ἴσως διὰ παρὰπέτασμα (αὐλαίαν). Ἄλλοτε εἶχον παραδεχθῆ τὴν ὑπαρξιν αὐλαίας εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ε' αἰ., ὁρμώμενοι ἐκ τῆς φιλολογικῆς μελέτης τῶν δραμάτων, ὁ Reisch καὶ ὁ Bethe⁷, δικαιωθέντες κατόπιν τῆς εὐρέσεως τῆς οἰνοχόης Βλαστοῦ, ὅπου διακρίνεται καλῶς αὕτη πλησίον τοῦ προσκηνίου⁸. Εἶναι λογικώτερον πάντως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ

1 DIELS Vorsokr. 2, 202. Πρβ. DEUBNER Jahrb. 1900 σ. 150.

2 Röm. Mitt. 53, 1937, 201.

3 Ἰφιγ. Ταύρ. 816.

4 «Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου» Ἥγησώ.

5 SCHMIDT-STÄHLIN Gr. Liter. 599 σημ. 1. POHLLENZ Gr. Tragödie, 305.

6 NAUCK² frg. 771-773. ARNIM Suppl. Eur. 70. Διὰ τὸ θέμα. WILAMOWITZ Hermes 18, 1883, 396, 19. Ὁ KRANZ Gesch. Gr. Lit. σ. 167, τὸ χρονολογεῖ παλαιότερον, ὅπως καὶ ὁ GERFFCKEN Gr. Liter. I, 188-9. Πλειάδες ἀναφέρονται εἰς τοὺς στίχους τοῦ Φαέθοντος NAUCK² 779. Φαέθων εἰς τὸ ἀρρετινακὸν ἀγγεῖον

Boston, Bull. Fine Arts 45 σ. 41. (G. CHASE).

7 DÖRRFELD-REISCH Gr. Theater 253 κέ. BETHE Prolegomena zur Gesch. des Theaters 186 κέ. Βλ. ἐπίσης καὶ PUCHSTEIN Gr. Bühne σ. 31. Ἀντιθέτως FLICKINGER Gr. Theater σ. 243. Ἡ παλαιὰ ὑπόθεσις διὰ τὴν ὑπαρξιν, ἣδη ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ξυλίνου προσκηνίου εἰς τὸ Διονυσ. θέατρον (DÖRRFELD-REISCH σ. 69 πρβ. PUCHSTEIN ἔ.ά. σ. 163) ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν νέαν χρονολόγησιν τῶν παρασκηνίων εἰς τὴν φειδιακὴν ἐποχὴν (DÖRRFELD ΠΑΕ 1925-26, 25 κέ. Σχετικῶς πρβ. GERKAN Gnomon 14, 1938, 238).

8 Dioniso 4, 1935, 273 κέ. (G. CAPUTO). BROMMER Satyrspiele εἰζ. 17-19. JHS τόμ. 65, 1945 σ. 42 πίν. 5.

προσκήνιον ἐκαλύπτετο ἐνίοτε καὶ ὑπὸ ὑφασμάτων καὶ ὄχι μόνον ὑπὸ πινάκων, ὁμοίων πρὸς τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὰς Δηλιακὰς ἐπιγραφὰς¹, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξιν ἐβεβαίωσαν καὶ ἀρχιτεκτονικὰ ἴχνη εἰς ἀρχαῖα τινα θεάτρα. Εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν ὅπως κοσμηθῆται μὲ οὐράνια θέματα τὸ προσκήνιον ἀνάγεται ἴσως ἢ ζωγραφία, ὅπου παρίστατο Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς «ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὀχούμενος»².

Ἄν αἱ σωθεῖσαι μαρτυρίαι δὲν ἦσαν τόσον δυσαναλόγως ὀλίγαι, σχετικῶς πρὸς τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ ὑφαντικὴ τέχνη εἰς τὴν ἀρχαιότητα³ καὶ τῆς ὁποίας ἀπωτάτη μόνον ἀπήχησις εἶναι τὰ θαυμαστὰ ὑπόλοιπα τὰ εὐρεθέντα εἰς τὴν Ν. Ρωσίαν καὶ Μογγολίαν⁴, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσωμεν εἰς θετικώτερα συμπεράσματα, χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ μετεωριζώμεθα περισσότερον εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεφελοκοκκυγίας.

Ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι πάντως ὁ βαθμὸς τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ὁ ἀγγειογράφος κατώρθωσε νὰ ἀπλώσῃ ἐπὶ τῶν μορφῶν τῆς ὑδρίας τὸν «αἰθέριο πέπλο τοῦ συμβόλου» (κατὰ τὴν παλαμικὴν ἔκφρασιν). Εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς διὰ τὴν κλασσικὴν τέχνην τρόπος νὰ δηλωθῇ τὸ προσωποποιημένον σύμβολον ὄχι μὲ δραστηκὴν κίνησιν ἢ μὲ λαλοῦντα ἀντικείμενα, ἐκφραστικὰ τῆς ιδιότητος ἐκάστης μορφῆς, ἀλλὰ μὲ μέσα πολυπλοκώτερα. Χωρὶς νὰ διακρίνηται καταφανῶς ἢ μία γυναικεῖα μορφή ἀπὸ τὴν ἄλλην, ὑποτάσσονται ὅλαι εἰς τὴν πνευματικὴν ιδέαν ἣτις διέπει τὴν σύνθεσιν⁵.

1 BCH 18, 162. RUCHSTEIN Gr. Bühne 33 κέ. FRICKENHAUS Altgr. Bühne 49, ἰδίως δὲ BULLE Unters. gr. Theat. σ. 174. πρβ. καὶ ΚΑΒΒΑΔΙΑ Ἰερὸν Ἀσκληπιῦ σ. 88.

2 ἌΘΗΝ XII, 536 α πρβ. FRICKENHAUS, εἰς Real Enc. ἐν λ. Skene, 487. Ὁ DÖRPFELD, (Dörpfeld-Reisch 291) τὸ θέλει «Tafelgemälde, das dem hölzernen Proskenion eingefügt worden war».

3 Ὅπως τονίζει ὁ LORENTZ ἔδ. 211.

4 Compte - Rendu 1878 - 79, σ. 40 κέ, πίν 3 - 6. BOROFFKA Arch. Anz. 1926, 241, 368. Die Antike 3, 1927, 66. H. SCHÄFER AJA 47, 1943, 266 κέ. ROSTOVZEFF Animal style in south Russia and China πίν. 24, 2 σ. 87. Arch. Anz. 54, 1939, 610.

5 Δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι ἀνάλογος ἀντίληψις διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ προσωποποιημένου συμβόλου ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἣτις δὲν εἶχε μόνον ἐξωτερικὴν συγγένειαν μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, εἰς τὴν Ἀναγέννησιν. Καλύτερον ἴσως ἢ ἐκ τῶν καλλιτεχνημάτων διδασκόμεθα διὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον ἀπεδίδοτο τότε τὸ σύμβολον ἐκ τῆς περιγραφῆς ἐνὸς ἔργου ὀφειλομένης εἰς τὸν ἴδιον τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ. Μίαν χρυσὴν ἀλατοθήκην, τὴν ὁποίαν ἐφιλοτέχνησε διὰ τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας ὁ Benvenuto Cellini, ἐπροτίμησε νὰ τὴν διακοσμήσῃ μὲ συμβολικὰς μορφάς: «Era ritornato il re a Parigi, ed io l'andai a trovare, portandogli la ditta saliera finita; la quale, si come io ho detto di sopra, era in forma ovata, ed era di grandezza di dua terzi di braccio in circa, tutta d'oro lavorata per vitù di cesello. E sì come io dissi quando io ragionai del modello,

avevo figurato il Mare e la Terra a sedere l'uno e l'altro, e s'intramettevano le gambe, sì come entra certi rami del mare infra la terra, e la terra infra del detto mare: così propriamente avevo dato loro quella grazia. Al Mare avevo posto in mano un tridente nella destra; e nella sinistra avevo posto una barca sottilmente lavorata, nelle quale si metteva la salina. Era sotto a questa figura i sua quattro cavali marittimi, che insino al petto e le zampe dinanzi erano di cavallo, tutta la parte dal mezzo indietro era di pesce... in sul qual gruppo sedeva con fierissima attitudine il detto Mare... Per la Terra avevo figurato una bellissima donna, con il corno della sua dovizia in mano, tutta ignuda come il mastio appunto; nell'altra sua sinistra mana avevo fatto un tempietto di ordine Ionico, sottilissimamente lavorata; ed in questo avevo accomodato il pepe. Sotto a questa femmina avevo fatto i piu belli animali che produce la terra; e i sua scogli terrestri avevo parte ismaltati, e parte lasciati d'oro. Avevo da poi posata questa ditta opera e investita in una basa d'ebano nero: era di una certa accomodata grossezza, ed avevo un poco di goletta, nella quale io avevo compartito quatro figure d'oro fatte di piu che mezzo rilievo; in queste si era figurato la Notte, il Giorno il Crepuscolo e l'Aurora. Ancora v'era quattro altre figure della medesima grandezza, fatte per i quattro Venti principali, con tanta pulitezza lavorate e parte ismaltate...» Benvenuto Cellini Vita II, 36.

Τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα μετεφέρθη αὐτὴ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου εἶναι ἀπλά: ἡ λεπτὴ χάραξι τῶν γραμμῶν, κυματιστὴ, διακοπτομένη εἰς τινὰ σημεῖα· τὸ περίγραμμα μερικῶν μορφῶν εἶναι παχύτερον, καὶ ἐσχεδιάσθη μὲ περισσοτέραν γοργότητα. Αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος εἰς τὰς γυναῖκας ἀριστερὰ τοῦ δένδρου ἐκκينوῦν κατὰ δέσμας ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα τοῦ βραχίονος καὶ προχωροῦν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν· ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σχεδίασματος συναντᾶται συχνὰ εἰς τὸ ἔργον ἑνὸς γνωστοῦ ἀγγειογράφου τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ε' αἰ., τοῦ «ζωγράφου τοῦ δίνου». Εἰδικώτερον, ἡ ὀρθὴ πεπλοφόρος ἔχει εἰς τὴν στάσιν καὶ εἰς τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος φανεράν ὁμοιότητα μὲ τὸν γυμνὸν νέον τοῦ θραύσματος μὲ τὸ συμπόσιον¹, ὀλιγώτερον μὲ τὴν Ἄταλάντην τῆς Βολωνίας². Κοινὴ εἰς τὰ τελευταῖα ἀγγεῖα, ὅπως καὶ εἰς τὴν ὑδρίαν τῶν Πλειάδων, εἶναι ἡ ἀνάγκη ὅπως τονίζηται τὸ κέντρον μὲ μίαν ἢ δύο μορφάς, γυμνάς ἐκεῖ, μὲ ἐλαφρὸν ἔνδυμα ἐδῶ, κατενώπιον παρασταθείσας. Τῆς κεντρικῆς αὐτῆς μορφῆς τὸ πρόσωπον ἔχει συγγένειαν μὲ τὴν δεδεμένην Ἥραν τοῦ κρατήρος τῆς Βολωνίας³. Παρὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ παραγνωρισθῶν αἱ διαφοραὶ. Σχετικῶς πρὸς τὰ ἔργα τοῦ «ζωγράφου τοῦ δίνου», εἰς τὰς Πλειάδας τῆς ὑδρίας ἡ γραμμὴ εἶναι ὀλιγώτερον μελωδική, οἱ χιτῶνες καὶ τὰ ἱμάτια ἀπὸ ὑφάσμα βαρύτερον καὶ ἀδιαφανές, ἡ διάκρισις μεταξὺ χιτῶνος καὶ ἱματίου ἐντονωτέρα· τὸ σῶμα δὲν διαγράφεται ὑπὸ τὸ ἔνδυμα, μὲ μόνην ἐξαιρέσιν τὴν πεπλοφόρον. Περισσότερον ἀπομεμακρυσμένος εἶναι ὁ ζωγράφος ἀπὸ δύο ἄλλους συγχρόνους του, τὸν ὀλίγον μόνον παλαιότερον Πολίωνα καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν «ζωγράφον τῆς Σεμέλης», ἂν καὶ μὲ τὴν ὑδρίαν τοῦ τελευταίου εἰς τὸ Berkeley, ἣτις ἐξωγραφῆθη ὑπὸ καλλιτέχνου μὲ ἐντονωτέραν ἰδιοσυγκρασίαν, ἔχει ἡ ὑδρία τῶν Πλειάδων ἀρκετὰς ἀναλογίας. Ὀλιγωτέραν συγγένειαν ἔχει τὸ σχέδιον τῆς τελευταίας μὲ τὰς συμβατικὰς δημιουργίας τοῦ χρονολογικῶς τόσον πλησίον εὐρισκομένου «ζωγράφου τοῦ Κάδμου»⁴.

Δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ὑδρία ἐξωγραφῆθη περὶ τὸ 400 ὑπὸ μαθητοῦ τίνος ἢ συντρόφου τοῦ «ζωγράφου τοῦ δίνου», εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ πρῶται ἀπόπειραι δημιουργίας τῆς «τεχνοτροπίας τοῦ Κέρτς» δὲν εἶχον ἀκόμη παρουσιασθῆ⁵. Εἶναι ἔργον, διὰ τὸ ὁποῖον ἀξίζει ἐπίσης νὰ λεχθῆ ὅτι «δύναται τις νὰ ἴδῃ θαυμάσια πράγματα διὰ μέσου αὐτοῦ»⁶· τοῦ ὁποίου ὁ ζωγράφος ἐπέτυχεν νὰ ἀποτυπώσῃ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ κοσμικοῦ μυστηρίου, τὴν διάχυτον ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ἐκείνου κλασσικοῦ δημιουργήματος.

ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ - ΚΑΡΟΥΖΟΥ

1 HANSLAND Vasen um Meidias πίν. 5. BUSCHOR Gr. Vasen εἰκ. 252, BEAZLEY ARV 790, 6.

2 PFUHL MuZ εἰκ. 578-9. DUGAS Aison εἰκ. 17-18 HANSLAND αὐτ., πίν. 8b. BEAZLEY ARV 790. Καλὴ φωτογραφία: DUGAS Aison εἰκ. 17-18. Πρβ. τὸ σχέδιον LANGLOTZ Phidias σ. 96, εἰκ. 1.

3 DUGAS αὐτ., εἰκ. 20. BEAZLEY ARV 789, 1.

4 Πολίων: RICHTER AND HALL Redf. Vases 194-6. BUSCHOR Gr. Vasen εἰκ. 244. BEAZLEY ARV 797. «Ζωγράφος τῆς Σεμέλης»: SMITH CV California 1, πίν. 47-50. BEAZLEY ARV 851.

5 FR. III; 145-6 (BUSCHOR) BEAZLEY ARV 803.

6 BEAZLEY, παρὰ JACOBSTHAL, Metr. Mus. Stud. V, 1934, 132.

ΨΗΦΙΔΩΤΟΝ ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΥΠΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΟΥ

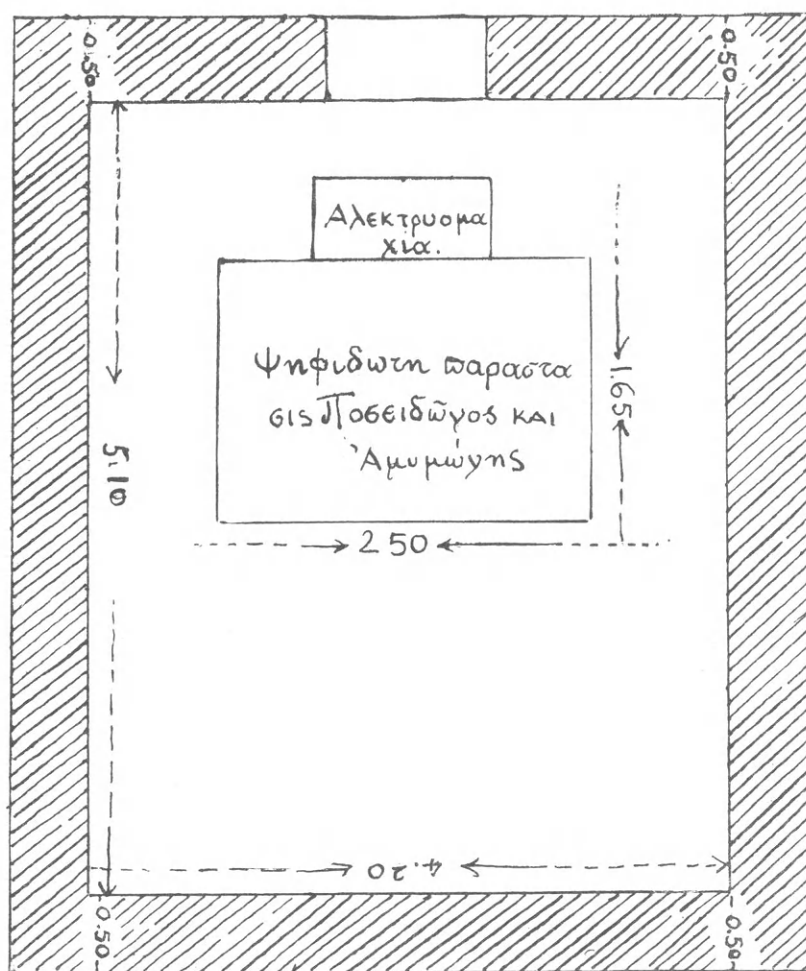
Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1937 διενηργήσαμεν, κρατικῇ δαπάνῃ, ἀνασκαφὰς ἐν τοῖς συνεχόμενοις γηπέδοις τῶν ιδιωτῶν Στυλ. Σταματάκη, Δημ. Κρομμυδάκη καὶ Ἰωάν. Μυλωνάκη, κειμένοις ἐν τῇ θέσει «Νέα Καταστήματα» ἐντὸς τῆς πόλεως Χανίων, πρὸς ὀλοκληρωτικὴν ἀποκάλυψιν ψηφιδωτῆς παραστάσεως, τῆς ὁποίας μικρὸν τμήμα, εἰκονίζον κεφαλὴν Μεδούσης, ἀνεφάνη, προγενεστέρας, ἐν τῷ γηπέδῳ τοῦ Στ. Σταματάκη, κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων πρὸς οἰκοδομὴν οἰκίας¹.

Ἡ ἀνασκαφεῖσα εἰς βάθος 3,50 μ. ἔκτασις πενήκοντα περίπου τ.μ. ἔφερεν εἰς φῶς τετράγωνον δωμάτιον (μήκους 5,10 καὶ πλάτους 4,20 μ.), τοῦ ὁποίου οἱ μὲν τοῖχοι, συγκείμενοι ἐκ μικρῶν ἀργῶν λίθων συνδεδεμένων δι' ἀμμοκονίας, σφύζονται εἰς ὄρατον ὕψος 0,60 μ., ἔχουσι πάχος 0,50 καὶ εἶναι ἐσωτερικῶς κεχρισμένοι δι' ἀσβεστοκονιάματος βεβαμμένου ἀπλῶς δι' ἐρυθροῦ χρώματος, τὸ δὲ δάπεδον εἶναι ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ.

Καὶ τὸ μὲν δωμάτιον εἶναι ἀπλοῦν διαμέρισμα, ἴσως θάλαμος, ἰδιωτικῆς οἰκίας καὶ οὐχὶ ἐξέδρα ἢ Atrium, ὅπως ἀρχικῶς ἐνομίσαμεν, διότι μόνον ἡ δυτικὴ πλευρὰ φέρει εἴσοδον, οὐχὶ δέ, ὡς θὰ ἔπρεπε, καὶ αἱ τρεῖς ἕτεραι· ἡ δ' ἐν γένει ψηφιδωτὴ στρώσις αὐτοῦ σύγκειται ἐκ λιθίνων ψηφίδων, λευκῶν μὲν καὶ μεγάλων ὀπωσδήποτε διὰ τὸ ἔδαφος (φόντο), μικρῶν δὲ καὶ μελαινῶν τοιούτων διὰ τὰ ποικίλματα αὐτῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι κύκλοι συμπλεκόμενοι καὶ ἔχοντες ἕκαστος ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ ἀνὰ ἕν σταυροειδὲς γραμμικὸν κόσμημα. Ἐξαιρέσειν ἀποτελεῖ ἡ κυρία παράστασις, ἣτις εὐρίσκεται οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χώρου, ὡς θὰ ἀνέμενέ τις, ἀλλὰ πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν, ὅπου καὶ ἡ εἴσοδος (Σχεδιογράφημα, εἰκ. 1). Ἡ παράστασις αὕτη (μήκους 2,50 καὶ πλάτους 1,65 μ.), ἐξηπλωμένη, δίκην τάπητος, ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, καὶ συντεθειμένη ἐκ πολυχρῶμων μικρῶν ψηφίδων, εἰκονίζει τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὴν Ἄμμωνην (ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ: Βιβλιοθήκη II, 1,4.—ΥΓΙΝΟΥ: Μυθ. 169—ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ: Ἐνάλιοι διάλογοι, 6). Τὸ μυθολογικὸν τοῦτο θέμα ἀναπτύσσεται εἰς δύο εἰκόνας ἢ σκηνάς, ἀπ' ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ (εἰκ. 2: γενικὴ καὶ εἰκ. 2^(β) σχεδιογράφημα). Ἡ ἀριστερὰ εἰκὼν (ὑψ. 0,90 καὶ πλ. 0,60 μ.), ὀλίγον ἐφθαρμένη, παριστᾷ τὴν σκηνὴν, καθ' ἣν ἡ Ἄμμωνη, ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Δαναοῦ, γίνεται τὸ ἀντικείμενον ἀσελγοῦς ἐπιθέσεως ὑπὸ Σατύρου παρὰ τὴν πηγὴν Λέρνην (Ἄπολλόδ.), εἰς ἣν,

¹ Ἐμνημονεύθη ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν, τόμ. Α (1938), σελ. 609-610.

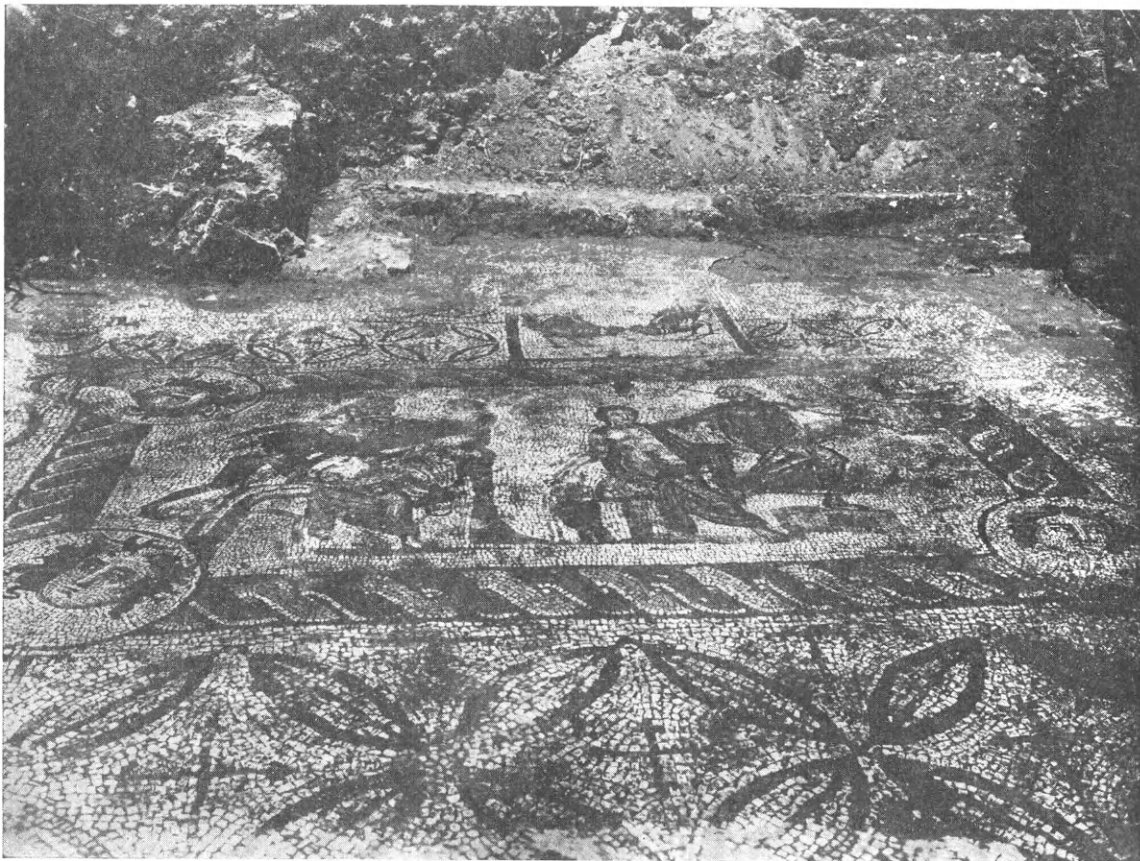
προτροπή τοῦ πατρός της, εἶχε μεταβῆ ἡ Νύμφη, ἵνα ἀντλήσῃ ὕδωρ (εἰκ. 3). Ὁ Σάτυρός εἰκονίζεται ἐνταῦθα ὡς περωτός δαίμων, ἐφορμῶν κατὰ τῆς παρθένου καὶ περισφιγῶν ταύτην διὰ τῶν χειρῶν του κάτωθεν τῆς μασχάλης. Παρὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ψηφιδωτῆς συνθέσεως κατὰ τε τὸ πρόσωπον καὶ τὸ στήθος, εὐκόλως διακρίνεται ἡ ἀγρία διάθεσις τοῦ δαίμονος δεδηλωμένη ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς ἠνωρθωμένης κόμης, τῆς ὁποίας

Εἰκ. 1. Σχεδιογράφημα θαλάμου τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις κλίμαξ: 1:50.

οἱ πλόκαμοι, ἐκ πρασινωπῆς ὑαλομάξης, ἐκφύονται δίκην κεράτων μετὰ τῶν κεράτων ἐκ τοῦ μετώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ὁποίων αἱ κόραι, ἐντεθειμένοι κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ βολβοῦ καὶ λευκαὶ κάτωθεν τῶν ἐπίσης ἠνωρθωμένων ὀφρῶν ἐκ μελαινῶν ψηφίδων, ἐξαιροῦσι φυσικώτατα τὴν λάγνον καὶ ἀγριωπὴν τοῦ βλέμματος προσήλωσιν ἐπὶ τοῦ θύματος. Δυστυχῶς δὲν σφύζεται καὶ τὸ πρόσωπον τῆς Ἀμμωνίης, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξεδήλου, βεβαίως, καὶ τοῦτο ὅλην τὴν φορικώδη ἐκπληξιν τῆς παρθένου καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη, κρατοῦσα ἀρυτήρα καὶ κύπτουσα, ἵνα δι' αὐτοῦ ἀντλήσῃ ὕδωρ ἀπὸ πηγῆς παρὰ δένδρον (δάφνην ἢ πλάτανον;), ἠσθάνθη ἐξαίφνης ἑαυτὴν περισφιγγομένην ὑπὸ τοῦ ἀγρίου Σάτυρου καὶ μάλιστα σχεδὸν ἐκγεγυμνωμένην, ὡς

φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ χιτῶν καὶ τὸ ἱμάτιον αὐτῆς, συντεθειμένα διὰ πρασινωπῶν καὶ ὑποκυάνων ψηφίδων ἐξ ὑαλομάζης, συσπειροῦνται καὶ κρέμονται κατὰ τοὺς μηρούς καὶ τοὺς πόδας. Κατὰ τὰ λοιπά, ἡ μὲν ἀνατομικὴ τῶν σωμάτων ἀπόδοσις εἶναι φυσικὴ καὶ ἀνάλογος, ἡ δὲ τεχνικὴ ἐκτέλεσις ἐπιτυγχάνεται διὰ μελαινῶν μὲν λιθίνων ψηφίδων πρὸς δῆλωσιν τοῦ περιγράμματος τοῦ σώματος, τῶν ὀφρύων, τῆς ῥινὸς καὶ τοῦ στό-

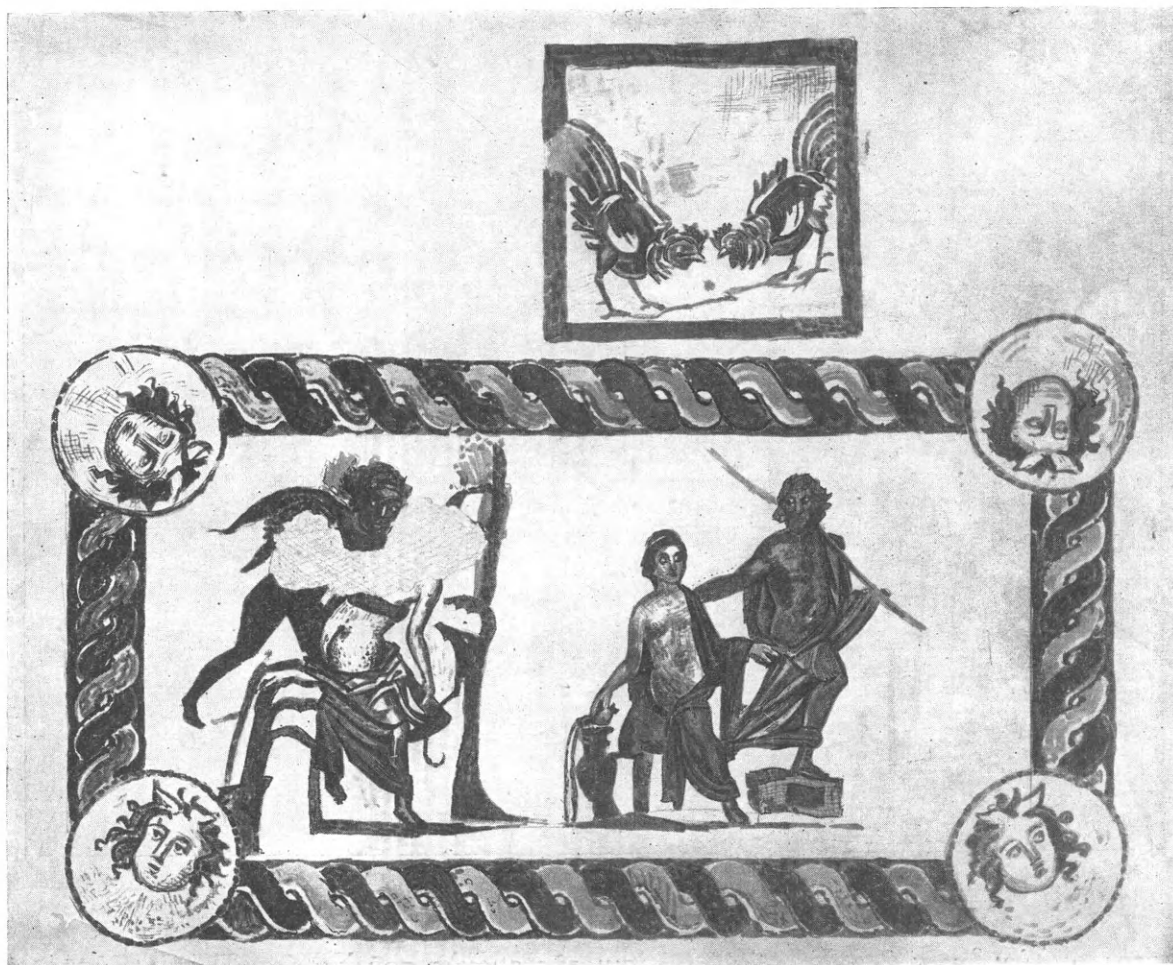

Εἰκ. 2. Γενικὴ ἄποψις (κατὰ χώραν) τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις

ματος, δι' ἐρυθροφαίων δὲ πρὸς ἀπόδοσιν τῆς σαρκὸς τοῦ Σατύρου καὶ διὰ λευκῶν πρὸς ἔξαρσιν τῆς σωματικῆς λευκότητος τῆς Ἀμυμώνης.

Ἡ δεξιὰ εἰκὼν (ὑψ. 0,90 καὶ πλ. 0,80 μ.), τελείως διατηρουμένη, παριστᾷ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ Ποσειδῶν, φέρων ἱμάτιον καταλείπον γυμνὸν ὄλον τὸ στήθος, ὄρθιος, πατῶν διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ἐπὶ βράχου (:), καὶ ἔτοιμος νὰ ἐκκινήσῃ μετὰ τῆς ἐλευθερωθείσης ὑπ' αὐτοῦ Ἀμυμώνης, φέρει τὴν τρίαιναν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου, προσπαθεῖ δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς νὰ ὑποβοηθήσῃ ἢ ἀπλῶς προτρέπει τὴν Ἀμυμῶνην νὰ ἐγερεθῇ ἐκ τῆς ἐφ' ἧς κάθηται αὕτη γηΐνης ἐξάρσεως παρὰ τὴν πηγὴν, ἐν ᾧ, συγχρόνως, ῥίπτει μακρὰν ἀπειλητικὰ βλέμματα, προφανῶς κατὰ τοῦ ἀποτυχόντος ἀντεραστοῦ τοῦ Σατύρου (εἰκ. 4). Ἄγριος τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ὁποίαν ἐξαίρουσι περισσότερον οἱ δι' ὑποκυάνων ἐξ ὑαλομάζης ψηφίδων δεδηλωμένοι πυκνοὶ καὶ ἀλύγιστοι βόστρυχοι τοῦ «κυανοχαίτου» καὶ ἡ πυκνὴ καὶ ὑποκύανος γενειὰς αὐτοῦ· ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα

καὶ «εὐρύτερος», ὁ ῥωμαλέος θεὸς τῶν ὑδάτων εἶναι ἢ ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἥρεμον φυσιογνωμίαν καὶ τὸ λεπτὸν σῶμα τῆς Ἀμμωνῆς, ἣτις, ἐνδεδυμένη ἱμάτιον καταλείπον γυμνὸν τὸ στήθος, ἐτοίμη δὲ καὶ αὐτὴ νὰ ἐγερθῇ τῆς θέσεώς της ἵνα ἐκκινήσῃ, προσβλέπει πρὸς τὸν θεὸν καὶ σωτήρᾳ της μετὰ γαλήνης καὶ εὐχαριστήσεως καὶ ψαύει διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς της τὸ ἱμάτιον τοῦ Ποσειδῶνος, ἐνῶ διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ εἰσέτι

Εἰκ. (26). Σχεδιογράφημα τῆς μυθολογικῆς παραστάσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις. Ἐλεύθερον σχεδιογράφημα ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου τοῦ Ἐθνολογικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀλεξ. Κοντοπούλου.

τὴν ὑδρίαν, ἐξ ἧς ἐκχύνεται τὸ ὕδωρ εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ εἰκόνι ἡ ἀπόδοσις εἶναι παρομοία πρὸς τὴν πρώτην. Τὸ περίγραμμα τῶν σωμάτων ὡς καὶ αἱ ὀφρῦες, ἡ ῥίς καὶ τὸ στόμα περιγράφονται διὰ μελαίνων λιθίνων ψηφίδων, τὰ γυμνά μέρη τοῦ σώματος τῆς μὲν Ἀμμωνῆς διὰ λευκῶν, τοῦ δὲ Ποσειδῶνος δι' ἐρυθρῶν ἐκ κεράμου ψηφίδων, τὰ ἐνδύματα δ' ἀμφοτέρων διὰ ψηφίδων ἐξ ὑαλομάζης, μελαίνων μὲν διὰ τὸ περίγραμμα, κιτρίνων δὲ καὶ ἐρυθρῶν καὶ κυανῶν πρὸς ἕξαρσις τῶν πτυχώσεων καὶ τῶν παρυφῶν. Ἐξαιρέσειν ἀποτελοῦσιν αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν, αἵτινες δηλοῦνται διὰ μελαίνης ψηφίδος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνατομικὴ ἀπόδοσις τῆς εἰκόνος ταύτης ὑστερεῖ τῆς

πρώτης, ἴσως διότι ἐνταῦθα τὰ πρόσωπα εἶναι συντεθειμένα κατὰ μέτωπον καὶ οὐχὶ ἐν κατατομῇ, ὅπως ἐν τῇ πρώτῃ.

Τὴν μυθολογικὴν ταύτην παράστασιν πλαισιοῖ ἐπιχαρίτως πολύχρωμος πλοχμός, εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ ὁποίου παρίστανται, ἐν κύκλῳ, ἀνὰ μία κεφαλὴ οὐχὶ ἀποτροπαίας ἀλλὰ χαριέσσης Μεδούσης¹ ἐπιστέφει δὲ πρὸς δυσμὰς καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ θαλάμου ὠραία ἐξ ἐγγρώμων ἐπίσης λίθων παράστασις ἀλεκτρονομαχίας. Ὁ πλοχμός (εἰκ. 5) εἶναι συντεθειμένος διὰ διπλῆς σειρᾶς ἐρυθρῶν, ὑποκυάνων καὶ λευκῶν λιθίνων ψηφίδων μετὰ μέλανος περιγράμματος.

Εἰκ. 3. Σκηνὴ Ἀμυμώνης καὶ Σατύρου τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.

Εἰκ. 4. Σκηνὴ Ποσειδῶνος καὶ Ἀμυμώνης τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.

Αἱ κεφαλαὶ τῆς Μεδούσης (διαμ. 0,20 μ.), ἅπασαι κατ' ἐνώπιον, ἔχουσι πρόσωπον μὲν φαιόχρουν, κόμην δέ, ὄφρῦς, ὄφθαλμούς, ῥίνα καὶ στόμα διὰ μελαινῶν ψηφίδων. Ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν οἱ δύο μεσαῖοι ὡς φύλλα κισσοῦ βόστρυχοι καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ῥινόσ, ἅπαντα συντεθειμένα διὰ λευκῶν ψηφίδων (εἰκ. 6 καὶ 7).

Ἡ εἰκὼν τῆς ἀλεκτρονομαχίας (εἰκ. 8), ἐπιστέφουσα τὴν μυθολογικὴν ἐρωτικὴν παράστασιν καὶ συμβολίζουσα πῶς τὴν ἐρωτικὴν διαμάχην Ποσειδῶνος καὶ Σατύρου,

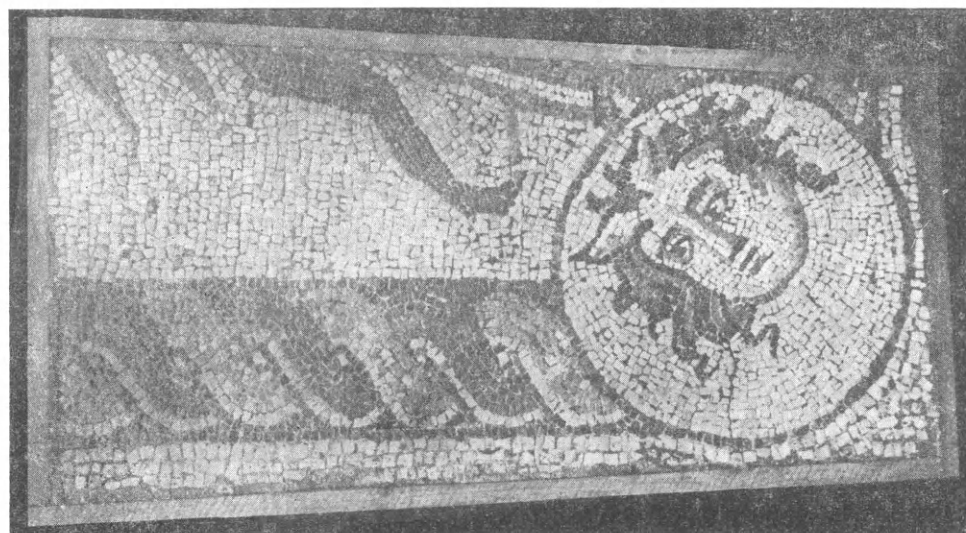
¹ Ἡ ἀποτροπιαστικὴ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης μεταβάλλεται εἰς περικαλλὲς γυναικεῖον πρόσωπον ἀπὸ τοῦ

4ου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν (ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ Ἱστορία Ἑλλ. Τέχνης, σελ. 535).

παριστᾶ δύο ἀλέκτορας (ὕψος 0,30 μ.) ἐτοίμους νὰ συμπλακῶσιν. Ἡ μακρὰ καὶ ἠνωρθωμένη οὐρὰ δηλοῦται δι' ἕξ μελαινῶν καὶ τεσσάρων διαμέσων φαιῶν σειρῶν λιθίνων ψηφίδων, αἱ δὲ πτέρυγες διὰ καστανῶν, τὸ πτίλωμα διὰ λευκῶν καὶ μελαινῶν, τὸ λοφίον καὶ τὰ κάλλαια δι' ἐρυθρῶν, τὸ ῥάμφος διὰ κιτρίνων, οἱ δ' ὀφθαλμοὶ διὰ λευκῶν μετὰ μελαίνης στεφάνης τοῦ κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ κόρη δηλοῦται,

Εἰκ. 5. Πολύχρωμος πλοχμὸς πλαισιῶν τὴν μυθολογικὴν παράστασιν τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.

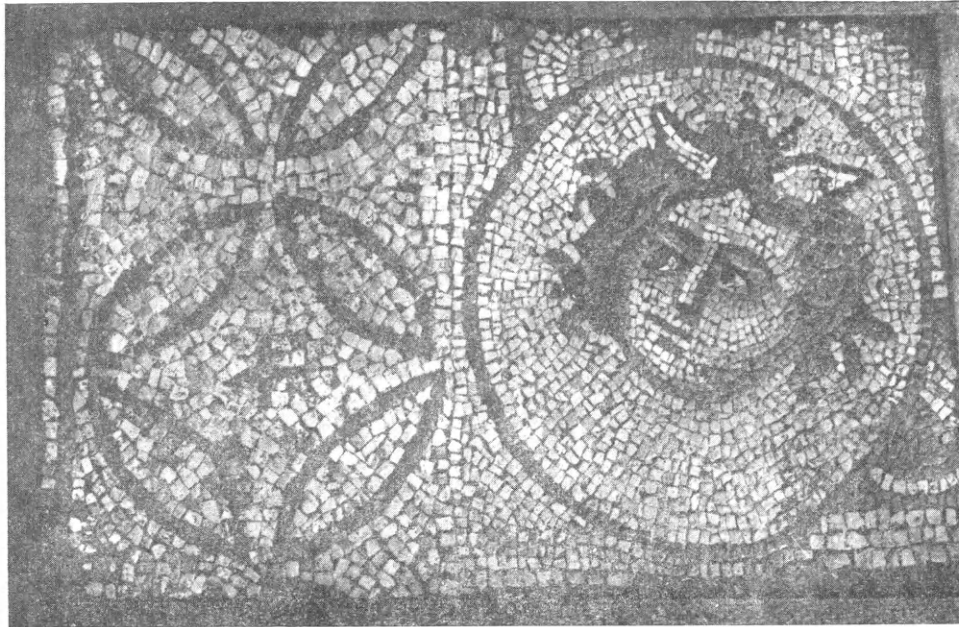

Εἰκ. 6. Κεφαλὴ Μεδούσης μετὰ πλοχμοῦ καὶ τοῦ ποδὸς καὶ πτερυγῶν τοῦ Σατύρου τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.

ἐκφραστικώτατα, διὰ μελαίνης ψηφίδος. Ὁ πλούσιος καὶ ἐπιτυχῆς οὗτος χρωματισμὸς τῆς εἰκόνης ταύτης καὶ ἡ φυσικὴ, ἀνατομικῶς καὶ ἐκφραστικῶς, ἀπόδοσις τῶν πτηνῶν, ἐτοίμων νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐναντίων ἀλλήλων, καθιστᾶ τὴν σκηνὴν ταύτην ἀληθῆς στιγμιότυπον καὶ ζωγραφικὸν καλλιτέχνημα.

Τὸ θέμα τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμμωνῆς ἐν τῇ τέχνῃ δὲν παρουσιάζεται, βεβαίως, πρώτην φοράν. Πολλὰ εἶναι αἱ μέχρι τοῦδε δημοσιευθεῖσαι παραστάσεις καὶ περιγραφαὶ ἢ ἀπλῶς περιγραφαὶ σφζομένων ἢ γνωστῶν μόνον

ἐξ ἀρχαίων πηγῶν ἔργων τέχνης περὶ τοῦ μύθου τούτου· (βλ. γενικῶς ROSCHER L. M. καὶ R. E.² ἐν λ. Amythone). Αἱ παραστάσεις αὗται εἶναι εἴτε γλυπτά· χαλκοῦν

Εἰκ. 7. Προτομή Μεδούσης μετὰ μέρος διακοσμητικῶν κύκλων τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.

Εἰκ. 8. Ἀλεκτρομαχία τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐν Χανίοις.

περίοπτον σύμπλεγμα (ΧΡΙΣΤΟΔΩΡΟΥ Ἔκφρασ. 60), μαρμάρινον ἀνάγλυφον (Arch. Zeit. XXV, 89), ἀνάγλυφον ἐπὶ χαλκοῦ κατόπτρου (OVERBECK Gr. Kunstmythologie III 369)· εἴτε ζωγραφικὸι πίνακες· (ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ Εἰκόνες ἐν λ. Ἀμυμώνη)· εἴτε ἀγγειο-

γραφίαι: (OVERBECK ὡς ἄν., σ. 368-369 καὶ Arch. Zeit. I 61, XII 385, XXVIII 44 καὶ Arch. Jahrb. V 171)· εἴτε ἐπὶ νομισμάτων: (IMHOOF-BLUMER Monnaies Grecques 104, 175 καὶ IMHOOF-BLUMER καὶ PERCY GARDNER ἐν Numismatic Commentary on Paus. 52 M. II σ. 162 καὶ ἐξ.)· εἴτε ἐπὶ σφραγιδολίθων: (OVERBECK ὡς ἄν., σ. 390-391 καὶ FURTWÄNGLER ἐν Arch. Jahrb. IV 52 καὶ O. MÜLLER Denkmäler der alten Kunst, Theil II Heft 1, σ. 107-108)· εἴτε τοιχογραφίαι: (R. ROCHETTE Choix de peintures de Pompéi, πίν. 2 καὶ HELBIG Wandgemälde d. v. Vesuv verschütt. Städte Campaniens, σ. 50, ἀρ. 174)· εἴτε, τέλος, ψηφιδωτῶν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Βατικανοῦ S. REINACH Répertoire de peintures grecques et romaines σ. 34, εἰκ 70 καὶ B. NOGARO Mosaici antichi nel Vaticano et nel Laterano, πίν. 72, 2).

Παραβάλλοντες τὸ ψηφιδωτῶν τῶν Χανίων πρὸς τὰς ἀνωτέρω παραστάσεις παρατηροῦμεν: 1) ὅτι οὐδεμία τούτων ἔχει τὴν πλήρη συνθετικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μύθου, ὅπως τὸ ἡμέτερον ψηφιδωτόν, διότι ἄλλαι μὲν τούτων παριστῶσι μόνον τὴν πρώτην σκηνήν, ἄλλαι δὲ μόνον τὴν δευτέραν. 2) ὅτι ἐν τῇ ἀποδόσει καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας σκηνῆς οὐδεμία τούτων ὁμοιάζει πρὸς τὴν σχετικὴν τοῦ ἡμετέρου ψηφιδωτοῦ, ἅπασαι σχεδὸν οὔσαι κρᾶμα παραστάσεως ἐκ τῶν δύο καὶ τῶν τριῶν παραλλαγῶν τοῦ μύθου. 3) Ὅτι καὶ ὅπου ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἔργων αἱ σκηναὶ ὑπενθυμίζουσι κάπως τὰς τοῦ ψηφιδωτοῦ ἡμῶν, ὅπως π.χ. ἡ ὑπ' ἀρ. 7 ἀγγειογραφία (OVERBECK ὡς ἄν., σ. 372 καὶ GERHARD Auserlesene Vasenbilder II), ἡ ὑπ' ἀρ. 9 ἀγγειογραφία (OVERBECK ὡς ἄν., σ. 373) ὡς καὶ τὸ μωσαϊκὸν τοῦ Βατικανοῦ (βλ. ἀνωτέρω), ὑπάρχουσι διαφοραὶ εἰς τε τὴν σκηνογραφίαν ὡς καὶ εἰς τὴν στάσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ σύμβολα τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν. Ὡς ἐκ τούτου συμπεραίνομεν: ὅτι ἡ παράστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ τῶν Χανίων δὲν εἶναι ἀπομίμησις ἄλλου προγενεστέρου ἔργου, ἀρχετύπου ἢ ἀντιγράφου, ἀλλὰ πρωτότυπος σύνθεσις ἀγνώστου ἡμῖν ψηφοθέτου.

Εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀνήκει τὸ ψηφιδωτῶν ἡμῶν μνημεῖον δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν, διότι ὁ χῶρος, χρησιμοπονηθεὶς ἄλλοτε ὡς τουρκικὸν νεκροταφεῖον εἶχε τὰ στρώματα τῶν χωμάτων μέχρι τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τελείως τεταραγμένα¹ ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸς ὁ ἀσφαλὴς χρονολογικὸς καθορισμὸς ἐκ τῶν ἀναφανέντων πηλίνων ὀστράκων, καὶ τοῦτο διότι πολλὰ μὲν τούτων τουρκικῆς ἐποχῆς εὐρέθησαν εἰς τὸ βάθος, ὀλίγα δὲ τεμάχια ἀρχαίων ἀγγείων διαφόρων ἱστορικῶν περιόδων εἰς ἀνώτερα στρώματα, πολὺ ὑπεράνω τοῦ ψηφιδωτοῦ².

¹ Ἡ ἐπιχωριάζουσα ἐν Κρήτῃ λέξις ANAPPIMMATA εὐστόχως ἐκφράζει μονολεκτικῶς τὴν περιγραφτικῶς περιγραφομένην κατάστασιν τοῦ πολλάκις ἀνασκαφέντος ἐδάφους [ἐπίχωσις τεταραγμένη], εἶναι δέ, νομίζομεν, λίαν ἐπιτυχῆς ὄρος, ἵνα γίνῃ δεκτός, πρὸς δὴλῶσιν τῆς τοιαύτης, ὡς ἀνωτέρω, ἐδαφικῆς καταστάσεως.

² Δὲν πιστεύω ὅτι τὸ ἡμέτερον ψηφιδωτῶν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶδεν ὁ LOUIS CHEVALIER, président du Parlement à Paris, περιηγητῆς ἐν Κρήτῃ τῷ 1669, καὶ περὶ τοῦ ὁποῖου μωσαϊκοῦ γράφει οὕτως

ἐν Voyage du Levant (Bibliothèque de l'Arsenal, Paris) «hors la ville, sur le grand chemin pour aller au port, (ἐννοεῖ τὴν Σούδαν, ὅπου ἔμεινε τὸ πλοῖόν του) joignant le cimetière des Turcs, qui tient beaucoup de terrain, on voit des restes d'un pavé fait de petites pierres d'un pouce carré ou environ de diamètre, de différentes couleurs et par compartiment. Le pavé est très bien conservé et paraît être ancien. Il y a lieu de croire qu'il y a eu anciennement à cet endroit quelque temple (Μνεία: PASHLEY Travels in Crete, I, Cydonia).

Ἄκριβής, ἐν τούτοις, βάσις ἀφετηρίας πρὸς χρονολογικὴν ἐξέτασιν τοῦ ψηφιδωτοῦ εἶναι μικρὸν ἀργυροῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον εὑρέθη μετὰ μικρῶν μελαμβαφῶν τινῶν ὀστράκων στιλπνῆς γανώσεως κάτωθεν τοῦ ψηφιδωτοῦ, μετὰ τὴν ἀπόσπασιν αὐτοῦ¹. Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶναι τριώβολον τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων ἀπὸ τοῦ 370—300 π.Χ. (HEAD Ἱστορία Νομισμάτων, Βιβλ. Μαρασλῆ, τόμ. πρῶτος, σελ. 558) καὶ Br. Mus. Cat. Peloponnesus, πίν. XXXII (11) ἢ πίν. XXXII (20). Ἐμπροσθ. κεφαλὴ Διός, ὀπισθ. Πάν ἐπὶ βράχου καθήμενος καὶ κρατῶν λαγωβόλον. Τὸ ψηφιδωτόν, ἄρα, εἶναι ἔργον οὐχὶ προγενέστερον τοῦ 4^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Τοῦτο, ἄλλως τε, συμπεραίνεται γενικώτερον καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὑπάρξεως ψηφιδωτοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ χρῆσις ἐν Ἑλλάδι ἤρχισε τὸ πολὺ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος (ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ Ἱστορία Ἑλλ. Τέχνης σ. 532).

Ἄλλὰ τότε ποίας μεταγενεστέρως ἐποχῆς ἔργον εἶναι τὸ ἡμέτερον ψηφιδωτόν;

Πρὸς λύσιν τοῦ ἐρωτήματος τούτου σπουδαίαν βᾶσιν παρέχει ἡμῖν τὸ ἀποκαλυφθὲν κτήριο, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀπώτατον χρονολογικὸν ὄριον εἶναι, ἀναμφιβόλως, ὁ δεῦτερος π. Χ. αἰών. Τοῦτο τεκμηριοῦται ἐκ τῆς τοιχοδομίας τοῦ θαλάμου, τοῦ ὁποῖου οἱ τοῖχοι εἶναι κατεσκευασμένοι διὰ μικρῶν θραυστῶν λίθων συνδεδεμένων δι' ἀμμοκονιάματος, καὶ ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τῆς διακοσμήσεως τῆς ἐσωτερικῆς προσόψεως αὐτῶν, ἧτις εἶναι κεκαλυμμένη δι' ἀσβεστοκονιάματος βεβαμμένου δι' ἐνιαίου χρώματος, στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶσιν ἐν Ἑλλάδι οὐχὶ ἐνωρίτερον τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου (ΤΣΟΥΝΤΑ ὡς ἄνω, σελ. 482). Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ χρονολογία αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ οὐχὶ τὸ τέλος τῆς ἀνωτέρω οἰκοδομικῆς καὶ διακοσμητικῆς τεχνοτροπίας, ἧτις, ἐξακολουθήσασα ἀδιαλείπτως ἔκτοτε, δὲν ἔπαυσεν ἐφαρμοζομένη μέχρι καὶ σήμερον. Πρὸ τῆς τοιαύτης ἀρχιτεκτονικῆς γενικότητος καί, συνεπῶς, χρονικῆς ἀοριστίας, τὸ μόνον ὑπολειπόμενον, ἔστω καὶ ἀρνητικὸν στοιχεῖον, πρὸς χρονολογικὸν ἐντοπισμόν, εἶναι ἡ παρατήρησις ὅτι ἐν τῷ οἰκοδομήματι, οὔτε ὡς ὑλικὸν ἐν τοῖς τοίχοις, οὔτε ὡς κινητὸν ἀντικείμενον, οὐδὲν εὑρέθη τεμάχιον ὀπτιῆς πλίνθου, ἢ χρῆσις τῆς ὁποίας ἤρχισεν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἢτοι ἀπὸ τοῦ 30 π. Χ., καὶ ἐντεῦθεν. Συνεπῶς, τὸ ἡμέτερον ψηφιδωτόν δέον νὰ καταταχθῆ χρονολογικῶς μετὰ τὸ δευτέρου καὶ τοῦ πρώτου π.Χ. αἰῶνος.

Πρὸς τὴν χρονολογικὴν ταύτην κατάταξιν ἀνταποκρίνεται, κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ ἡ τεχνικὴ σύνθεσις τοῦ ἔργου. Καὶ τοῦτο, πρῶτον, διότι ἅπασαι οἱ ψηφίδες εἶναι τετράγωνοι, ὡς εἴθιστο κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, καὶ οὐχὶ ῥομβοειδεῖς, τῶν ὁποίων ἀποκλειστικὴ χρῆσις ἐγένετο κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Δεύτερον, διότι αἱ γραμμαί, τὰς ὁποίας σχηματίζουν αἱ σειραὶ τῶν τετραγώνων ψηφίδων, εἶναι ἀβακωταί, ἢτοι συνδυασμὸς εὐθειῶν καὶ καμπύλων, πρὸς τὰς ὁποίας προσαρμόζονται αἱ ποικίλλαι γραμμαὶ τοῦ σχεδίου τῆς παραστάσεως — σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἀνεξαιρέτως καὶ πάντοτε κατὰ τὸν 2^{ον} καὶ 1^{ον} π. Χ. αἰῶνα, οὐχὶ δὲ αἱ λεγόμεναι σκωληκοειδεῖς (vermiculatum), αἵτινες, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀβακωτάς, ἠκολούθουν τὰς γραμμάς τοῦ σχεδίου τῆς παραστάσεως, λαμβάνουσαι, οὕτω, διαφόρους γεωμετρικὰς κατευθύν-

¹ Τὸ ψηφιδωτόν τοῦτο, ἀποσπασθὲν ἐκ τοῦ τόπου Γ. Κοντογεώργη, κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. τῆς εὑρέσεώς του διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῶν μουσείων κ.

σεις, καὶ αἵτινες ἀνεφάνησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1^{ου} μ. Χ. αἰῶνος καὶ διατηρήθησαν μέχρι τέλους τοῦ 2^{ου} αἰῶνος. Τρίτον, διότι ἡ χρησιμοποίησις φυσικῶν λιθίνων ψηφίδων μετὰ χρωματιστῶν μαρμαρίνων ψηφίδων καὶ ψηφίδων ἐξ ὑαλομάζης διὰ τὰ κυανᾶ καὶ τὰ πρασινωπὰ χρώματα καὶ κεράμων ζωροῦ ἐρυθροῦ χρώματος, ἐξ ὧν εἶναι συντεθειμένον τὸ ἡμέτερον ψηφιδωτόν, εἶναι τεχνοτροπία τοῦ 1^{ου} π. Χ., καὶ οὐχὶ ὑστερωτέρων χρόνων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ 1^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ἐξαιρουμένου, ὁπότε ἡ χρῆσις τῶν ἐξ ὑαλώδους μάζης ψηφίδων γενικεύεται. Τέλος, εἰς τὰς ἀσφαλεῖς ταύτας τεχνικὰς ἀποδείξεις προσθετέα, ἐπικουρικῶς, καὶ ἡ παρατήρησις ὅτι ἡ ῥαφή τῶν ψηφίδων, ἥτοι τὸ χωρίζον ταύτας διάκενον, εἶναι ἐνταῦθα ἀρκετὰ εὐρεῖα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τῶν μωσαϊκῶν ῥωμ. χρόνων, ἥτις εἶναι δυσδιάκριτος, συνεπεῖα τῆς ἐπιμεμελημένης τότε κοπῆς τῶν ψηφίδων διὰ τὴν τελείαν πρὸς ἀλλήλας προσαρμογὴν καὶ συγκόλλησιν. (βλ. GERSPACH *La Mosaïque* καὶ ἐν DAREMBERG SAGLIO ἄρθρον *Musivum opus* καὶ GAUCKLER *La mosaïque antique*, Paris, 1904).

Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀποδείξεις παραφρονίαν φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὸ σταυροειδὲς κόσμημα ἐν τῷ κέντρῳ ἐκάστου τῶν κύκλων τῆς γεωμετρικῆς διακοσμήσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ. Εἶναι, ἐν τούτοις, αὐτονόητον ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο ἔχει ἐνταῦθα διακοσμητικὸν καὶ οὐχὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, διότι μυθολογικὴ παράστασις, ἔχουσα ὡς θέμα τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις τοῦ Ποσειδῶνος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρχη μετὰ τοῦ σταυροῦ, ἔστω καὶ ἂν τὸ θρησκευτικὸν τοῦτο σύμβολον ἤρχισεν ἀπεικονιζόμενον ἐν τῇ τέχνῃ κατὰ τὸν 2^{ον} μ. Χ. αἰῶνα (βλ. FER. CABROL *Dictionnaire d'archéologie chrétienne*, III, 2 ἐν λ. croix, σ. 3048). Καὶ τοῦτο διότι τὸ μυθολογικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ χριστιανικῇ τέχνῃ τοῦ 1^{ου} καὶ 2^{ου} αἰῶνος, περιορίζεται εἰς μικροὺς θεοὺς, Ἐρωτας καὶ Νίκας, λαμβανούσας ἤδη συμβολικὸν χαρακτῆρα, καὶ οὐχὶ εἰς καθιερωμένους θεοὺς τῆς εἰδωλολατρείας, ὅπως εἶναι βεβαίως καὶ ὁ Ποσειδῶν.

Κατὰ ταῦτα, τὸ ψηφιδωτὸν τῶν Χανίων ἀποδεικνύεται καὶ ἀρχιτεκτονικῶς καὶ τεχνικῶς ὅτι εἶναι ἔργον τῶν τελευταίων ἐλληνιστικῶν χρόνων.

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ ΑΓΙΩΝ ΠΑΡΑΣΚΙΩΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΥΠΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Κατ' Αύγουστον τοῦ 1934 ὁ ἐξ Ἀγ. Παρασκιῶν Πεδιάδος Ἡρακλείου ἀμπελοκλήμων Ἰωάννης Περβολαράκης, καλλιεργῶν τὴν παρὰ τὸ χωρίον του καὶ ἐν θέσει « Ἀγ. Μαρίνα » ἄμπελόν του, ἀνεῦρε σωρὸν ἀγγείων, τῶν ὁποίων τινὰ ἐξ ἀγνοίας κατέστρεψεν, ἄλλα δέ, μικροῦ μεγέθους, ἀκέραια διασφζόμενα, προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἐνταῦθα δημοσιευομένου ἐνδιαφέροντος θολωτοῦ γεωμετρικοῦ τάφου¹.

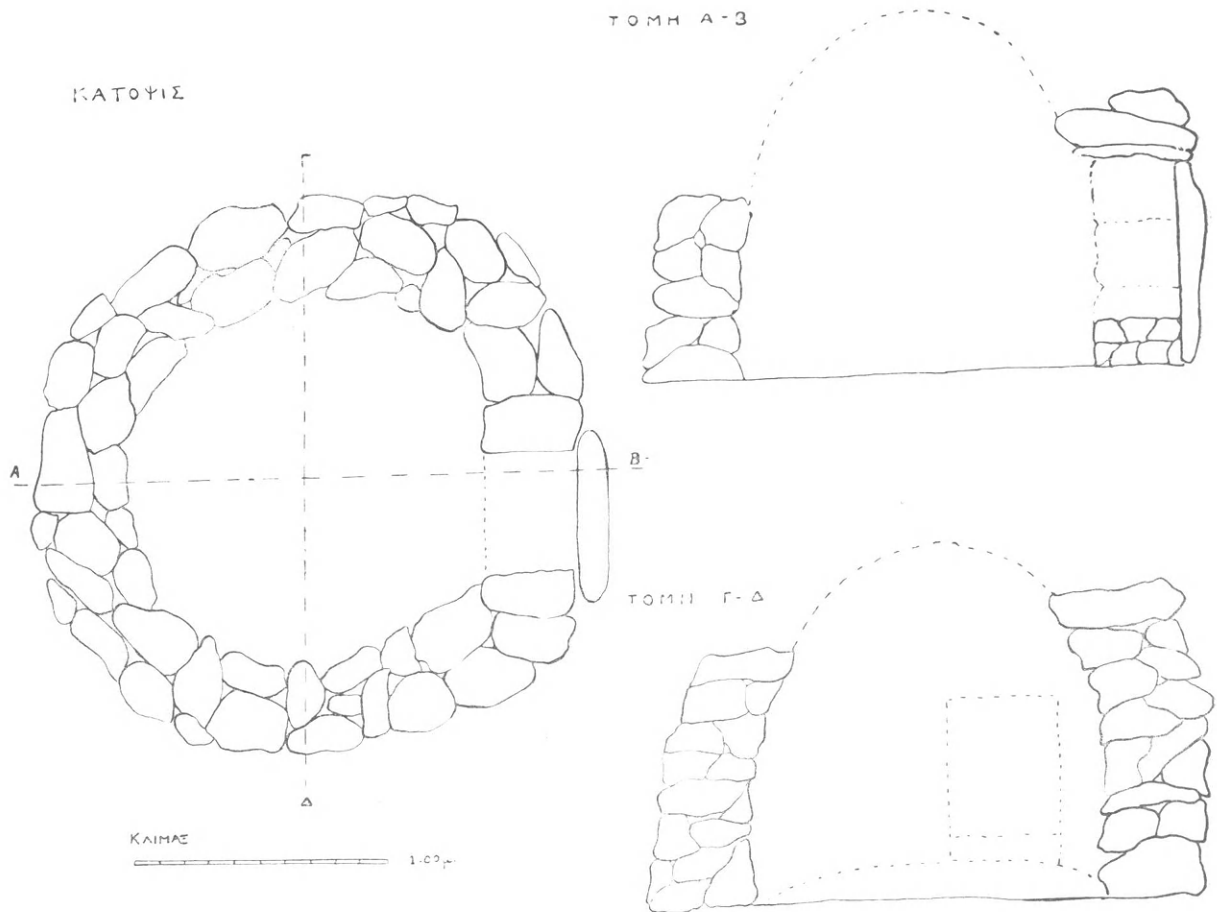
Ὁ τάφος κεῖται κατὰ τὸ νοτιανατολικὸν ἄκρον πεδινῆς ἀμπελοφύτου ζώνης, διηκούσης κατὰ μῆκος ἐπιμήκους λοφοσειρᾶς. Τὴν πεδινὴν ταύτην ζώνην διασχίζει παραπόταμος τοῦ Ἀμνισοῦ ποταμοῦ. Ὁ χῶρος, ἐνθα ὁ τάφος, εἶναι ἐπίπεδος. Ὁ θάλαμος δὲν ἐλαξεύθη ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἀλλὰ ὑποδομήθη θολωτὸς δι' ἀργῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιμήκων λίθων, ἄνευ οὐδεμιᾶς συνεκτικῆς ὕλης, κατὰ τρόπον ὥστε τὸ κύριον αὐτοῦ μέρος ὑπερεῖχε τοῦ ἐδάφους. Τὸ πάχος τοῦ τοιχώματος — 0,35 - 0,40, πάχος ἰσχυρὸν παραβαλλόμενον πρὸς τὴν πολὺ μικρὰν (1,40) διάμετρον τοῦ τάφου — ἀποτελέσθη δι' ἐνὸς ἢ δύο μόνων λίθων. Τὸ περιφερές του τοίχωμα διασφζεται εἰς ὕψος 0,70 πρὸς Δ, 1,00 πρὸς Β, 1,10 πρὸς Α καὶ 1,20 πρὸς Ν. Ἡ ἐκφορικὴ ἀπόκλισις εἶναι μᾶλλον ἰσχυρά, οὕτως ὥστε, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς πολὺ μικρᾶς διαμέτρου, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἡ θόλος ἐξικνεῖτο εἰς ὕψος οὐχὶ μεγαλύτερον τοῦ 1,40. Τὸ ὕψος τοῦτο θὰ ἦτο ἰκανόν, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπόθεσιν τῶν τριῶν ἐπαλλήλων κατὰ τὸ κέντρον τοῦ τάφου ἀγγείων 19 Α, 13 Γ καὶ 24 Ρ. Οἱ λίθοι τοῦ καταπεσόντος θόλου ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν, ἐντὸς αὐτοῦ: αὐτοὶ προεκάλεσαν τὴν συντριβὴν τῶν περισσοτέρων ἀγγείων εἰς πλῆθος τεμαχίων. Ἡ σημερινὴ ἐπίχωσις οὐδαμοῦ ὑπερέβαινε τὸ μέγιστον ὕψος τοῦ διασωθέντος τοιχώματος.

Ὁ θάλαμος τοῦ τάφου ἐκκλίνει ὀλίγον τοῦ τελείου κύκλου κατὰ τὴν ΒΑ πλευράν, σχηματιζομένου ἐκεῖ ἐλαφροῦ θυλάκου. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὴν κατὰ τὴν πλευράν ταύτην τοποθέτησιν τῆς θύρας, ἡ ὁποία δὲν εὐρίσκεται ἀκριβῶς κατὰ

¹ Ἡ βραδύτης περὶ τὴν δημοσίευσιν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν ἀπασχόλησιν τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου διὰ τὴν συγκόλλησιν καὶ συμπλήρωσιν εὐρημάτων ἄλλων ἀνασκαφῶν καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν μου ἐκ Κρήτης κατὰ τὰ ἔτη 1935 - 1938. Ἀποσταλεῖσα

διὰ τὸ ΑΔ τῷ 1939, παρέμεινεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀδημοσίευτος λόγῳ καὶ τοῦ παρεμπεσόντος πολέμου. Δημοσιεύεται νῦν ἀνασκευασθεῖσα καὶ ἀναπροσαρμοσθεῖσα κατὰ τὸ δυνατόν.

τὸν ἄξονα (εἰκ. 1). Καθόλου παρέχεται ἡ ἐντύπωση γωνιακῆς τοποθετήσεως τῆς εἰσόδου. Αἱ παραστάδες τῆς θύρας, ὀλίγον λοξῶς τοποθετημέναι, εἶναι ἐκ μεγάλων λίθων—ἡ νοτία μονόλιθος—ἔχουσα πλάτος τὸ βάθος τῆς θύρας (0,35). Τὸ πλάτος τῆς εἰσόδου δὲν ὑπερβαίνει τὰ 0,45 καὶ τὸ ὕψος τὰ 0,80. Τὸ ἄνοιγμα τοῦτο ἔλατ-

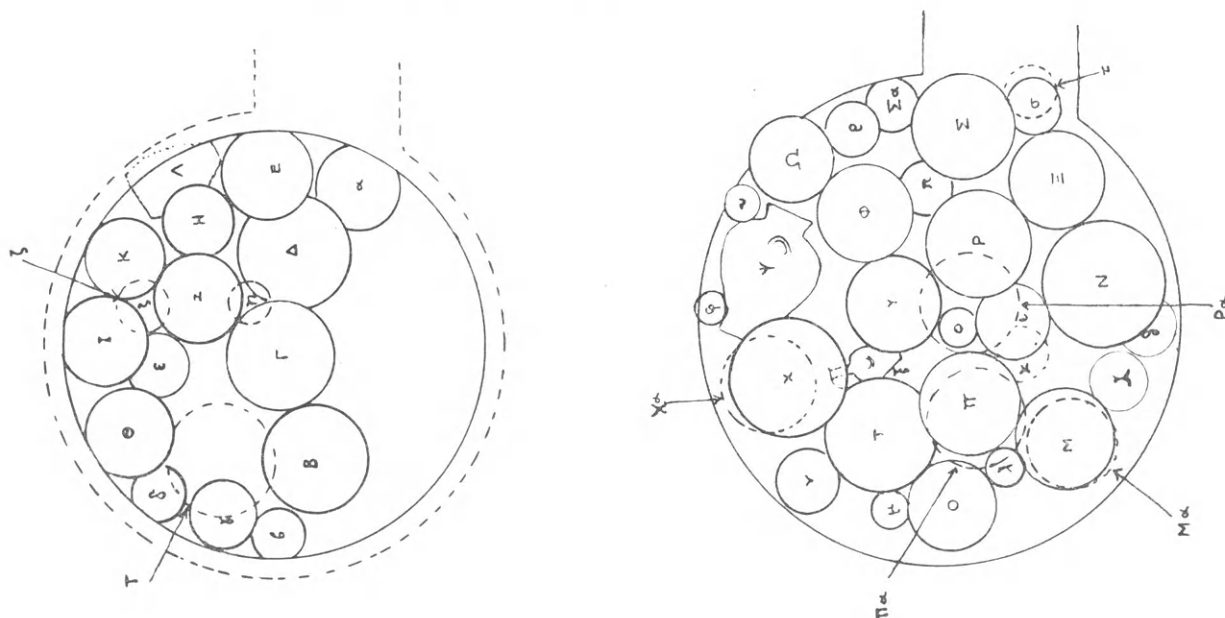

Εἰκ. 1. Κάτοψις καὶ τομαὶ τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκευῶν.

τοῦται διὰ τοῦ κατωφλίου, ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ὕψ. 0,20, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο, φαίνεται, νὰ ἀποσοβῆσθαι διείσδυσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εἰς τὸν θάλαμον. Ἡ εἴσοδος εὐρέθῃ κεκλεισμένη διὰ μονολίθου πλακός, ἐχούσης τὴν πρὸς τὸν θάλαμον ἐπιφάνειαν λείαν. Ὁ στενόχωρος θάλαμος, διαμέτρου, ὡς ἐσημειώθη, 1,40, ἀνευρέθη τελείως πλήρης ἐξ ἀγγείων. Ἄν ὁ τάφος εἶχε δρόμον δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω, ἀποφεύγων νὰ προξενήσω μεγαλυτέρας ζημίας εἰς τὴν ἄμπελον. Τὴν ὑπαρξιν ὅμως τούτου θεωρῶ, καὶ ἐξ ἄλλων ἀναλόγων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπιφανειακῶς δὲν ἀνεφαίνοντο λίθοι, ὡς ἀπίθανον.

Ἐπειδὴ οὐδὲν τῶν ἀνευρεθέντων ἀγγείων ὑπερέβαινε εἰς ὕψος μετὰ τοῦ καλύμματος τοῦ τὰ 0,62 τοῦ μ. (ὕψος τοῦ ἀγγείου 21T) καὶ εἰς πλάτος τὰ 0,35 (πλάτος τοῦ ἀγγείου 2N), εἶναι καθ' ἑαυτὸ πιθανὸν ὅτι τὰ ἀγγεῖα εἰσήχθησαν διὰ τῆς θύρας,

παρὰ τὸ μικρὸν αὐτῆς μέγεθος, καὶ εἰς τοῦτο συμφωνεῖ, ὡς ἴδωμεν, καὶ ἡ θέσις τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ θαλάμου. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ μικρῶν ποταμίων χαλίκων. Τὰ ἀγγεῖα ἀνευρέθησαν ἐπάλληλα εἰς τρεῖς στρώσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἀνωτέρα ἀπετελεῖτο, λόγῳ τῆς κορυφώσεως τῆς θόλου, ἀπὸ ἓν μόνον ἀγγεῖον (τὸ 19A). Κάτωθεν τῶν καλπῶν τῆς κάτω σειρᾶς ὑπῆρχόν τινα ἀγγεῖα λεκανοειδῆ (52Ma, 53Πα, 54Pa, 57Σα,

Εἰκ. 2. Θέσις τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ τάφου.

55Χα ἐν **σχεδ. 2**). Ταῦτα λόγῳ τοῦ χαμηλοῦ αὐτῶν ὕψους — ἀπετέλεσαν ἐνιαχοῦ τὰ βάθρα καλπῶν — δὲν ἐσημείωσα ὡς ἀποτελοῦντα ἴδιον στρώμα.

Ἡ θέσις τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ θαλάμου, ὡς ἀνευρέθησαν ἐπάλληλα, ἐσημειώθη κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβῶς¹ εἰς τὸ μνημονευθὲν σχέδιον τῆς **εἰκ. 2**. Παρελήφθησαν τὰ μικρότερα συνοδεύοντα ἀγγεῖα. Τὸ ἀγγεῖον 19A τοῦ ἀνωτάτου στρώματος, μὴ σημειούμενον, ἔκειτο σχεδὸν ἀκριβῶς ἄνω τῆς κάλπης 13Γ, διασφῶζον μόνον μικρὸν αὐτοῦ τμήμα.

Ὁ χωρικὸς κατὰ τὴν καλλιέργειαν προσέκοψεν ἐπὶ τοῦ νοτίου τμήματος τοῦ τοιχώματος τοῦ τάφου, τοῦ ὑψηλότερου τῶν ἄλλων ἀνερχομένου, καὶ κατέστρεψε πιθανῶς τέσσαρα μεγάλα τεφροδόχα ἀγγεῖα. Ταῦτα, καίτοι περισυνελέγησαν τὰ τεμάχιά των, δὲν συνεκροτήθησαν ὡς ἔλλιπῆ. Τὰ ὑπὸ τοῦ καλλιεργητοῦ περισυλλεγένητα ἀγγεῖα ἦσαν

¹ Ἡ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῶν ἀγγείων ἀπουσία μου ἐκ Κρήτης καὶ ἡ λόγῳ ταύτης ἔλλειψις παρακολουθήσεως τῆς ἐργασίας, ἡ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπανειλημμένη μεταφορὰ καὶ ἐν στενότητι χώρου ἀποθήκευσις τῶν ἀρχαιοτήτων διὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ παλαιοῦ καὶ τὴν ἀνέγερσιν νέου μουσειακοῦ κτηρίου, συνετέλεσαν εἰς τὴν μερικὴν σύγχυσιν τῶν ταξινομημένων ὀστράκων καὶ ἀγγείων τοῦ τάφου. Ἡ ἐκ νέου ἀναγνώρισις καὶ ταύτισις ἐγένετο μετὰ τὸ πέρασ τῆς συγκολλητικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἡμερολο-

γίου τῆς ἀνασκαφῆς οὐχὶ ἄνευ κόπου καὶ οὐχὶ κατὰ πάντα ἀσφαλῶς. Ὅπου ὑπάρχουν ὅμως ἀμφιβολαὶ ἐδηλώθη τοῦτο ἐν τῷ καταλόγῳ. Μῆρος τῶν ἀγγείων παρέμεινεν εἰς τεμάχια, λόγῳ τῆς μικρᾶς τούτων σημασίας ἢ τῆς ἔλλιπυς αὐτῶν καταστάσεως.

Διὰ τὰς κάλπας ἐχρησιμοποίηθησαν κεφαλαῖα γράμματα, διὰ τὰς λεκάνας τὸ κεφαλαῖον τῆς ὑπερκειμένης κάλπης συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ α, διὰ τὰς πρόχους, μικρὰ γράμματα. Διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐσημειώθη ἡ θέσις τούτων εἰς τὰ διαγράμματα τῆς **εἰκ. 2**.

πέντε μικρά¹, ἀκέραια διασφζόμενα, προσκομισθέντα δὲ ταῦτα εἰς τὸ Μουσεῖον ἔδωσαν ὡς εἵπομεν, ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Αἱ κάλπαι ἐσημειώθησαν διὰ κεφαλαίου γράμματος, αἱ πρόχοι διὰ μικροῦ, αἱ λεκάναι διὰ τοῦ κεφαλαίου τῆς ἐπ' αὐτῶν κάλπης, συνοδευομένου ὑπὸ α, τὰ δὲ λοιπὰ μικρὰ ἀγγεῖα ἀπλῶς διὰ τοῦ αὐξοντος ἀριθμοῦ τοῦ καταλόγου των². Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων παραπέμπουν εἰς τοὺς πίνακας τῶν κατὰ συνεχῆ ἀρίθμῃσιν σχηματικῶς ἀποδοθέντων θεμάτων τῶν εἰκ. 17 καὶ 18.

Α) Τεφροδόχοι κάλπαι.

1) **Χ. Εἰκ. 3.** Κάλπη. Κοιλία φοειδῆς, λαβαὶ δύο ὀριζόντιοι καὶ δύο κάθετοι, χεῖλος στενόν, νῦν ἀποκεκρουσμένον, μὴ σχηματίζον, ὡς συνήθως, ἐπίπεδον ταινίαν. Διακόσμησις: μεταξὺ τῶν λαβῶν, κατὰ μετόπας πλαισιουμένας ἐκατέρωθεν ὑπὸ ταινιῶν με ζητοειδῆς κόσμημα (11), ἐπιμήκεις περιστικτοὶ γλῶσσαι (27). Ὑπὸ τὰς ὀριζοντίους λαβὰς ὁμόκεντροι κύκλοι, ἐπὶ δὲ τῆς περὶ τὸ χεῖλος σκοτεινῆς ταινίας διὰ λευκοῦ μικροτόσχημα φύλλα (20). Ἐπὶ τῶν πλατειῶν σκοτεινοῦ χρώματος ταινιῶν τῆς κοιλίας, ἐπίσης διὰ λευκοῦ, ἐξίτηλοι καταστάντες ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὑψ. 0,425.

Κάλυμμα σχεδὸν κωνικὸν με ἐπίπεδον πλατὺν κόμβον ὡς λαβὴν. Ἐπὶ τοῦ καστανοῦ ἐπιχρίσματος σειρὰ ἐπιμήκων φύλλων (36) καὶ κύκλω σειρὰ κύκλων. Τὸ λευκὸν χρῶμα ἀπέπεσε καὶ ἡ διακόσμησις φαίνεται ὡς γενομένη διὰ σκοτεινοτέρου χρώματος. Εὐρέθη ὑπὸ τὴν κάλπην. Ὑψ. 0,11.

2) **Ν. Εἰκ. 3.** Κάλπη. Κοιλία φοειδῆς με τὸ κέντρον τοῦ βάρους κατὰ τὸ μέσον χεῖλος ἐπίπεδον. Λαβαὶ ὡς αἱ τῆς προηγουμένης. Κατὰ τὰς μεταξὺ τῶν λαβῶν μετόπας διακόσμησις γραμμωτοῦ μαιάνδρου (29) μεταξὺ διπλῶν τεθλασμένων (5), ῥόμβων (4) καὶ μικρῶν γλωσσῶν (23) μεταξὺ ὁμοίων τεθλασμένων. Τὸ κάτω τῶν λαβῶν σῶμα καλύπτεται ὑπὸ σκοτεινῶν ταινιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιθέουσι λεπταὶ γραμμαί. Ὑψ. 0,48.

Κάλυμμα προφανῶς ἀνήκον εἰς τὴν κάλπην, με ταινιωτὴν διακόσμησιν ἀνάλογον τῆς τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου. Ὡς λαβὴ μικρὸς κόμβος με κοίλωμα κατὰ τὸ μέσον. Ὑψ. 0,09.

3) **Π. Εἰκ. 3.** Κάλπη. Ὅμοια τὸ σχῆμα, ἀλλὰ μικροτέρα καὶ με δύο μόνον ὀριζοντίους λαβὰς. Κατὰ τὸ ὕψος τούτων ταινία διακοσμουμένη εἰς μικρότερα πλαίσια διαχωριζόμενα ὑπὸ συστημάτων καθέτων γραμμῶν, τετραγωνικοῦ πλοχμοῦ (77) καὶ ψευδοσπειρῶν καὶ ῥομβοειδῶν χιαστί ἐν τετραγώνῳ διατεταγμένων (76). Ὑψ. 0,36.

Κάλυμμα, πιθανώτατα συνανήκον, με κόμβον κωνικὸν καὶ ἐπίπεδον ἄνω. Διακόσμησις τῶν συνήθων ταινιῶν. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,075.

4) **Υ. Εἰκ. 4.** Κάλπη. Κοιλία φοειδῆς, ἀποκλίνουσα πρὸς τὸ σφαιρικόν. Λαβαὶ δύο ὀριζόντιοι, δύο κάθετοι. Ἡ διακόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανοῦ ἐπιχρίσματος.

¹ Τὰ ὑπ' ἀριθ. 92, 97, 98, 99 καὶ 118.

² Ἐκρίθη σκόπιμον νὰ διατηρηθοῦν τὰ γράμματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐσημειώθησαν τὰ ἀγγεῖα κατὰ τὴν ἀνα-

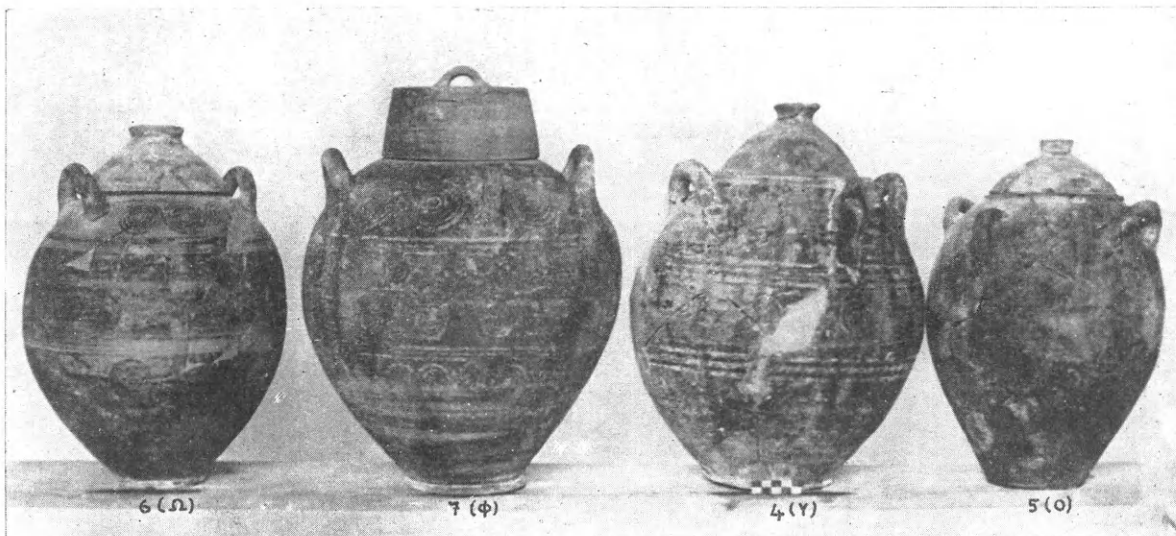
σκαφὴν. Σημειοῦται ὁμως παρ' αὐτὰ ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς τοῦ παρόντος καταλόγου, ὅπουδήποτε ἀναφέρονται.

Ἡ ἐπιφάνεια χωρίζεται εἰς τρεῖς ζώνας διὰ δεσμῶν τριῶν λεπτῶν ταινιῶν. Ὁμόκεντροι κύκλοι εἰς σειρὰς. Ὑψ. 0,31.

Κάλυμμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ, πιθανῶς συνανήκον. Κόμβος ἄνω κοῖλος. Ὑψ. 0,075.

Εἰκ. 3. Κάλπαι τεφροδόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.

Εἰκ. 4. Κάλπαι τεφροδόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.

5) Ο. Εἰκ. 4. Μικρόσωμος κάλπη με κοιλίαν φσειδῆ. Λαβαὶ ὡς τῆς προηγουμένης. Αὐλαξ περὶ τὸ ἐπίπεδον χεῖλος. Τὸ καστανὸν ἐπίχρισμα ἀπέβη πολλαχοῦ πυρρὸν ἐκ τῆς ὀπτήσεως. Διακόσμησις διὰ λευκοῦ χρώματος ἀποπεσόnton, ἐμφανιζομένη νῦν σκοτει-

νοτέρα τοῦ ἐπιχρίσματος. Κύκλοι ὁμόκεντροι καὶ ῥόμβοι κατὰ ζώνας εἰς πλαίσια, μόνον ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν πλευρῶν περιγεγραμμένης διὰ λευκῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι κατέρχονται μέχρι κάτω. Ὑψ. 0,285.

Κάλυμμα προφανῶς συνανῆκον, κυρτόν, μὲ μικρὸν καὶ κοῖλον κόμβον. Διακόσμησις λευκῶν ὁμοκέντρων κύκλων ἐπὶ τοῦ καστανοῦ ἐπιχρίσματος. Ὑψ. 0,053.

6) **Ω. Εἰκ. 4.** Κάλπη. Κοιλία σχετικῶς μικρὰ καὶ ῥοειδῆς. Λαβαὶ ὀριζόντιοι, ἰσχυρῶς κλίνουσαι πρὸς τὰ ἄνω. Περὶ τὸ χεῖλος αὐλαξ διὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ καλύμματος. Τὸ ἀγγεῖον, πλὴν τῆς ζώνης τῶν ὤμων καὶ δύο λεπτῶν ταινιῶν κατὰ τὸ μέσον, καλύπτεται ὑπὸ καστανοῦ ἐπιχρίσματος, ἐφ' οὗ ὁμόκεντροι κύκλοι εἰς τρεῖς ζώνας. Εἰς τὴν ἄνευ ἐπιχρίσματος ζώνην τῶν ὤμων διὰ σκοτεινοῦ ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὑψ. 0,31.

Κάλυμμα, προφανῶς μὴ ἀνῆκον ἀρχῆθεν εἰς τὴν κάλπην, μεθ' ἧς ὅμως ἀνευρέθη, μὲ εὐρύν, ἀβαθῶς κοῖλον κόμβον. Ἐρυθρὸν ἐπίχρισμα. Ὑψ. 0,065.

7) **Φ. Εἰκ. 4.** Κάλπη μὲ λαιμὸν κυλινδρικόν. Κοιλία εὐρεῖα ῥοειδῆς, ἀποκλίνουσα πρὸς τὸ σφαιρικόν. Λαβαὶ δύο κάθετοι καὶ δύο ὀριζόντιοι. Ἐπὶ τοῦ ἐπιχρίσματος, καλύπτοντος ὁλόκληρον τὸ ἀγγεῖον πλὴν τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ λαιμοῦ, διὰ λευκοῦ τέσσαρες ζῶναι ὁμοκέντρων κύκλων, διαχωριζόμεναι ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν ταινιῶν (τριῶν καὶ δύο). Μεγαλύτεροι εἶναι οἱ κύκλοι τῆς ζώνης τῶν ὤμων. Ἀκέραιοι. Ὑψ. 0,37.

Κυλινδρικόν, ἐπίπεδον ἄνω καὶ μὲ τοξοειδῆ λαβὴν, κάλυμμα ἀνευρεθὲν ἐπὶ τῆς κάλπης. Ὅμοιον καστανὸν ἐπίχρισμα. Ὑψ. 0,08.

8) **Ψ. Εἰκ. 5.** Σταμνοειδῆς κάλπη. Λαιμὸς εὐρὺς καὶ κυρτούμενος. Λαβαὶ δύο ὀριζόντιοι καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐκκλίνουσαι. Κοιλία ῥοειδῆς. Πλὴν τῆς ζώνης τῶν ὤμων καὶ διπλῆς λεπτῆς ταινίας τοῦ μέσου, καλύπτεται ὑπὸ καστανῆς χρώσεως. Εἰς τὴν ἄνευ ἐπιχρίσματος ζώνην τῶν ὤμων πολλαπλοὶ ὁμόκεντροι κύκλοι—ὁ ἐξώτερος εἶναι παχύτερος—εἰς σειρὰν (52). Ὑψ. 0,42.

Ὡς κάλυμμα τούτου πιθανῶς ἐχρησιμοποιήθη κωνικὴ λεκανὶς (εἰκ. 5) μὲ λαβὰς ὀριζοντίους, ἐπιπέδως ἐπὶ τοῦ χείλους προσφουόμενας μὲ τριγωνικὰς κατὰ τὰ ἄκρα προεξοχάς. Τὸ καλύπτον τὴν ἐπιφάνειαν ἐπίχρισμα διακόπτεται ὑπὸ δέσμης τεσσάρων περιθεουσῶν λεπτῶν ταινιῶν. Ὑψ. 0,06.

9) **Ι (;). Εἰκ. 5.** Κάλπη ἀναλόγου σχήματος μὲ κυλινδρικόν λαιμόν. Λαβαὶ δύο ὀριζόντιοι, πρὸς τὰ ἄνω κλίνουσαι, δύο κάθετοι. Ἡ κοιλία μᾶλλον ῥοειδῆς. Ὁ λαιμὸς, ἢ βάσις καὶ παχεῖα ταινία ἄνω τοῦ μέσου καλύπτονται ὑπὸ καστανῆς χρώσεως. Μεταξὺ τῶν λαβῶν ὁμόκεντροι κύκλοι, ὧν ὁ ἔξω παχύτερος (52). Ὑψ. 0,38.

Μικρὸν καὶ χαμηλόν, μὲ ἐπίπεδον κράσπεδον καὶ μικρὸν κόμβον κάλυμμα. Δακτύλιος προσαρμογῆς εἰς τὴν κάλπην κατὰ τὴν κάτω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Καστανὸν ἐπίχρισμα. Δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ κάλυμμα ἀνῆκεν ἀρχῆθεν εἰς τὴν κάλπην. Ἴσως τὸ ἀρχικὸν νὰ ἦτο ὅμοιον τοῦ τῆς 8 Φ. Ὑψ. 0,035.

10) Λ (;). **Εἰκ. 5.** Μικρόσωμος μετὰ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ κάλπη. Ὁ λαιμὸς εἶναι βραχύτερος τοῦ τῆς προηγουμένης καὶ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς κοιλίας χαμηλότερον. Ἀνάλογοι λαβαί. Ἐπίχρισμα κατὰ πλατείας περιθεούσας ζώνας. Ὁμόκεντροι κύκλοι διὰ λευκοῦ μεταξὺ τῶν λαβῶν. Ὑψ. 0,30.

Κάλυμμα πιθανῶς ἀνήκον εἰς τὴν κάλπην. Κόμβος σχετικῶς μεγάλος καὶ κύκλω

Εἰκ. 5. Κάλπαι τεφροδόχοι τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

περιγείλωμα προσαρμογῆς πρὸς τὴν κάλπην. Ἐπίχρισμα καστανόν, ἀφήνον ἀκαλύπτους δύο λεπτὰς ταινίας. Ὑψ. 0,055.

11) Ε (;). **Εἰκ. 9.** ἄνω. Σταμνοειδῆς κάλπη. Πηλὸς χονδρὸς καὶ ἀκάθαρος. Λαβαὶ δύο ὀριζόντιοι, πρὸς τὰ ἄνω ἐκκλίνουσαι. Οὐδὲν ἐπίχρισμα ἢ διακόσμησις, ἐκτὸς ζώνης λεπτῶν ἐντομῶν κατὰ τὸ ὕψος τῶν λαβῶν. Ὑψ. 0,40.

Κάλυμμα, ἀνήκον πιθανῶς ἀρχῆθεν εἰς τὴν κάλπην: κυρτὸς δίσκος μὲ τρῆμα κατὰ τὸ μέσον πρὸς διέλευσιν ἱμάντος, ἀποτελοῦντος λαβὴν ἢ πρὸς περιδείσειν. Πέριξ διακόσμησις κύκλων. Διάμ. 0,185. Δὲν ἀπεικονίσθη.

12) Κ. **Εἰκ. 9.** κάτω. Χαμηλὴ σφαιροειδῆς κάλπη. Ἐξέχον περιγείλωμα, λαβαὶ ὀριζόντιοι ἀποκρουσθεῖσαι. Διακόσμησις πλατειῶν ταινιῶν καστανῆς χρώσεως διαφόρου πάχους. Ζώνη λεπτῶν καὶ μικρῶν ὁμοκέντρων κύκλων κατὰ τοὺς ὄμους. Ὑψ. 0,20.

Κάλυμμα πιθανῶς τεθὲν ἐπὶ τῆς κάλπης, καίτοι μὴ ἀρχῆθεν συνανῆκον — ἀνευρέθη μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς κάλπης 7 Φ — κωνικοῦ σχεδὸν σχήματος μὲ πλατὺν κωνικὸν κόμβον, ἐπίπεδον ἄνω. Καστανὴ χρώσις. Ὑψ. 0,085. Δὲν ἀπεικονίσθη.

13) Γ. Δὲν συνεκολλήθη. Κάλπη ὁμοία τῆς 4 Υ. Ἡ διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινῆς χρώσεως διακόσμησις τελείως ἐξίτηλος.

Κάλυμμα με κόμβον κοῖλον με καστανὴν χρῶσιν (εἰκ. 9, κάτω). Ὑψ. 0,06.

Δὲν συνεκροτήθησαν αἱ ἀκόλουθοι πέντε κάλπαι, ὡς ἐλλιπεῖς καὶ μὴ παρέχουσαι ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Κατεῖχον τὰς ἐν τῷ σχεδιογραφίᾳ θέσεις Β, Θ, Η, Μ καὶ Ξ, χωρὶς ἀτυχῶς νὰ δύναται νὰ καθορισθῇ κειωρισμένως ἐκάστης τούτων ἡ θέσις:

14) Κάλπη. Λαβαὶ δύο ὀριζόντιοι καὶ δύο κάθετοι. Περιθέουσαι ζῶναι χωριζόμεναι διὰ δεσμῶν ταινιῶν λεπτοτέρων. Κατὰ τοὺς ὄμους ὁμοκέντροι κύκλοι.

15) Ὅμοιον ἀγγεῖον, με ὁμοίαν διακόσμησιν.

16) Ὅμοιον με ὁμοίαν διακόσμησιν ἀγγεῖον.

17) Κάλπη. Ζῶναι πλατεῖαι περιθέουσαι διαχωριζόμεναι ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν ταινιῶν. Κατὰ τοὺς ὄμους κοσμήματα τετραπλῆς τεθλασμένης (7), ὁμοκέντρων κύκλων, ῥόμβων δικτυωτῶν (8).

18) Κάλπη γωνιώδους κυλινδρικοῦ σχήματος. Δύο λαβαὶ ὀριζόντιοι. Πηλὸς χονδρὸς κεραμόχρους. Οὐδεμία χρῶσις ἢ διακόσμησις. Αὔλαξ περὶ τὸ χεῖλος.

19) Ἐκ τῆς κάλπης Α διεσώθη τμῆμα τοῦ χεῖλους. Πιθανῶς ἡ διακόσμησις ἦτο ἀνάλογος τῆς τοῦ 14.

20) Τεμάχια ἐκ καλύμματος φιαλοσχήμου ἢ ἀσπιδοσχήμου με αὐλακωτὸν κράσπεδον. Διακόσμησις διὰ λευκοῦ ὁμοκέντρων κύκλων ἐπὶ σκοτεινῆς χρώσεως.

Πληθος τεμαχίων ἐκ καλπῶν, πιθανῶς τεσσάρων τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῶν καταστραφειῶν ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος χωρικοῦ, δὲν κατορθώθη νὰ συγκροτηθοῦν εἰς ἀγγεῖα. Πλεῖστα ὅσα τεμάχια ἀπωλέσθησαν.

21) **Τ. Εἰκ. 6.** Εὐμεγέθης κάλπη τοῦ πολυχρώμου ρυθμοῦ, ἐπὶ κωνικοῦ ποδός. Κοιλία τελείως φοειδής. Ὁ ποὺς κοῖλος κάτωθεν, διαχωριζόμενος τοῦ σώματος δι' ἀναγλύφου δακτυλίου. Στόμιον εὐρὺ με ἀυλάκωσιν περὶ τὰ χεῖλη. Λαβαὶ δύο κάθετοι καὶ δύο ὀριζόντιοι. Αἱ τελευταῖαι φέρουν κατὰ τὴν βάσιν των μικρὰ τμήματα διαμπερῆ. Ὁ πυθμὴν, τετρημένος κατὰ τὸ μέσον, ἐφράσσετο διὰ πηλίνου δίσκου. Οὐδὲν διεσώθη ἐκ τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ πολυχρώμου διακοσμήσεως. Ὑψ. 0,51.

Κάλυμμα κωνικὸν με κωνικὸν κόμβον, ἄνω κοῖλον. Οὐδὲν διεσώθη ἐκ τῆς ἐπίσης πολυχρώμου διακοσμήσεώς του. Τὸ κάλυμμα δὲν ἀνῆκεν ἀρχῆθεν εἰς τὴν κάλπην—μόλις καλύπτει τὸ εὐρὺ στόμιον—ἀλλ' ἐκάλυψε ταύτην κατὰ τὴν ταφήν. Ὑψ. 0,105.

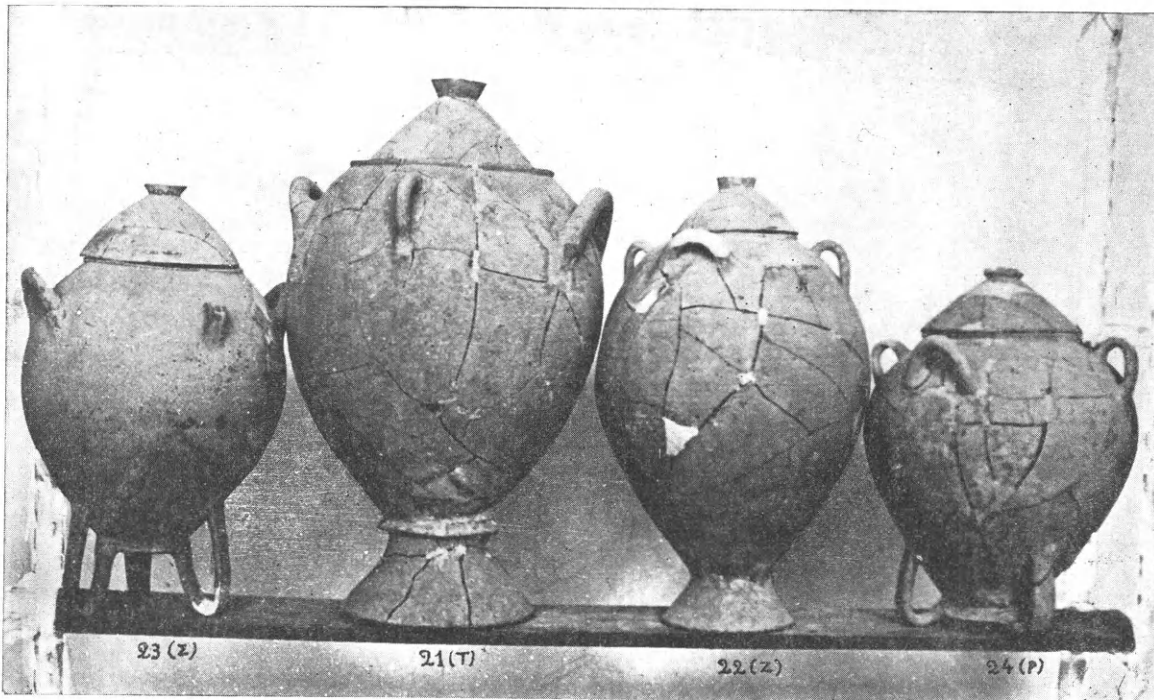
22) **Ζ. Εἰκ. 6.** Ὅμοίου σχήματος καὶ τεχνικῆς κάλπη. Στόμιον στενὸν με περιχέλωμα κύκλω. Ἐλλείπει ὁ διαχωριστικὸς ἀνάγλυφος δακτύλιος. Οὐδὲν διεσώθη ἐκ τοῦ ἐπιχρίσματος καὶ τῆς διακοσμήσεως. Ὑψ. 0,44.

Κάλυμμα κωνικὸν με κόμβον σχεδὸν κυλινδρικόν, ἐλαφρῶς κοῖλον. Ἐλάχιστον μέρος διεσώθη τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Ὑψ. 0,062.

23) **Σ. Εἰκ. 6.** Τρίπους κάλπη τοῦ πολυχρώμου ρυθμοῦ. Οἱ πόδες ἐκ ταινίας ἀναδιπλουμένης ἀπὸ τοῦ πυθμῆνος πρὸς τὸ κάτω τῆς κοιλίας. Λαβαὶ ὡς τῶν προηγουμένων, με ἀνάλογα τρήματα. Ὅμοια τρήματα εἰς τὰ σημεῖα προσφύσεως τῶν ποδῶν (διπλᾶ τὰ τοῦ πυθμῆνος). Κοιλία φοειδής. Περιχέλωμα ἐπίπεδον. Μόλις διεσώθη κατὰ μέρη τὸ λευκὸν ἐπιχρίσμα, ἢ διακόσμησις οὐδόλως. Ὑψ. 0,395.

Κάλυμμα κωνικὸν μετὰ μικροῦ μετὰ βαθύσματος κόμβου. Εἶναι εὐρύτερον τοῦ χείλους καὶ προφανῶς δὲν ἀνήκεν ἀρχῆθεν εἰς τὴν κάλπην, καίτοι εὐρέθη ἐπ' αὐτῆς. Ἰχνη ἐρυθρᾶς περιθεούσης ταινίας. Ὑψ. 0,085.

24) Ρ. **Εἰκ. 6.** Ὅμοια κάλπη. Κοιλία εὐρύτερα καὶ μὲ τὸ κέντρον βάρους ὑψηλότερον. Πόδες λίαν χαμηλοί. Ταινιῶδες περιχειλίωμα. Τοῦ ἐπιχρίσματος διεσώθησαν τμήματα κατὰ μέρη. Διακόσμησις δι' ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ χρώματος, ἐκ τῆς ὁποίας δια-

Εἰκ. 6. Κάλπαι τεφροδόχοι ρυθμοῦ πολυχρωμικοῦ Ἀγ. Παρασκιῶν.

κρίνονται μόνον ὁμόκεντροι κυανοὶ κύκλοι μὲ ἀκτῖνας ἐρυθρᾶς περὶ τὴν βάσιν τοῦ ἀγγείου καὶ ἀσήμαντον μέρος τῶν κυανῶν κύκλων τῶν κοσμοῦντων τὰ μεταξὺ τῶν λαβῶν πλαίσια. Ὑψ. 0,33.

Κάλυμμα ἀνήκον προφανῶς εἰς τὴν κάλπην, σχήματος κωνικοῦ. Ἐφερεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ποτε τρίποδα, τοῦ ὁποίου διακρίνονται τὰ σημεῖα στηρίξεως τῶν ποδῶν καὶ ἡ βάση τοῦ τὴν κοιλίαν στηρίζοντος στυλίσκου. Ἐκ τοῦ ἐπιχρίσματος καὶ τῆς διακοσμήσεως διασφύζονται ἐλάχιστα ἴχνη. Σφζόμ. ὕψος 0,07.

25) **Εἰκ. 9.** Κάλυμμα κωνικὸν μὲ διαπλατυνόμενον κύκλω γεῖσον. Κοῖλος κόμβος ὡς λαβὴ καὶ περιλαίμιον προσαρμογῆς εἰς τὸ ἀγγεῖον κάτωθεν. Ὑψ. 0,075.

Β) Πρόχοι

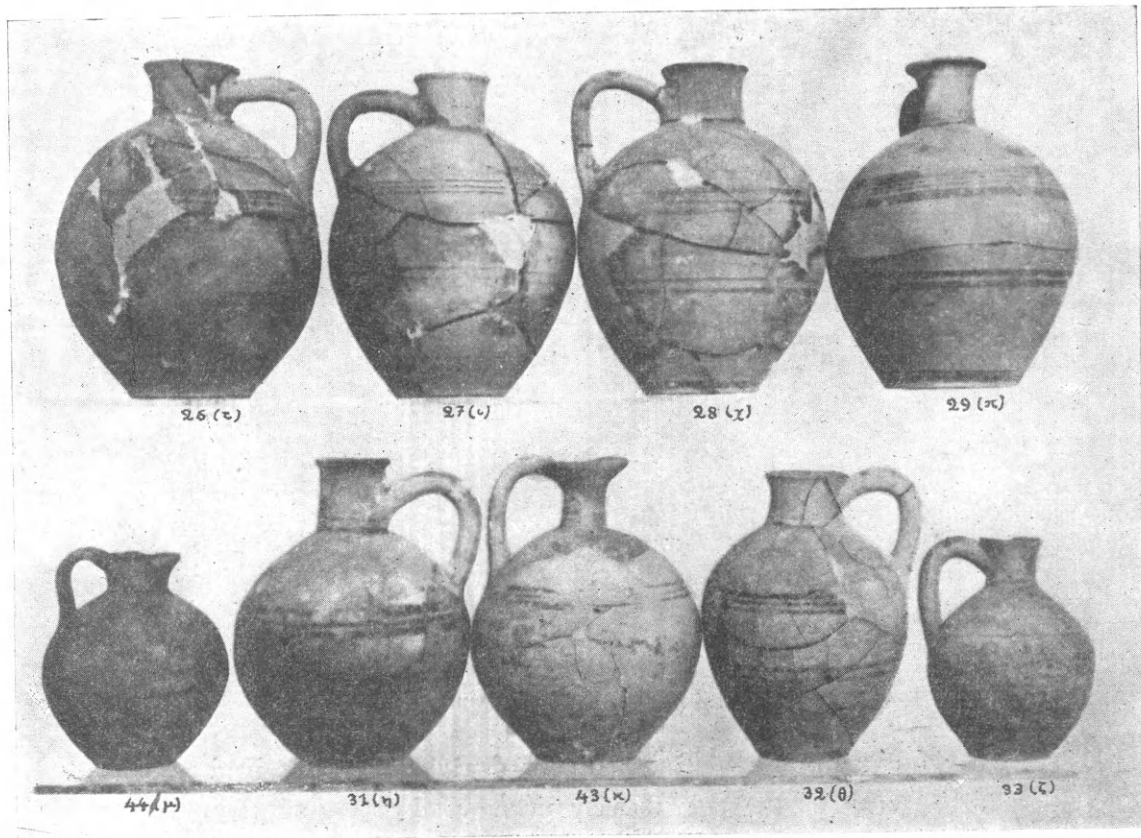
26) τ. **Εἰκ. 7** ἄνω. Στρογγυλόστομος πρόχους. Κοιλία φσειδῆς, λαβὴ ραβδοειδῆς, προσφυομένη κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ: Διακόσμησις διὰ σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ δύο ζωνῶν, μιᾶς ἐκ τριῶν ταινιῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἐξωτερικαὶ παχύτεραι, καὶ μιᾶς ἐκ δύο ἰσοπαχῶν. Ἐπὶ τῶν ὤμων τετραπλοῖ ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὑψ. 0,245.

27) ι. **Εικ.** 7 ἄνω. Ὅμοιον με̄ ὁμοίαν διακόσμησιν. Αἱ ταινίαι ἰσοπαχεῖς καὶ λεπτότεραι. Ὑψ. 0,24.

28) χ. **Εικ.** 7 ἄνω. Ὅμοιον με̄ ὁμοίαν διακόσμησιν. Αἱ ταινίαι παχύτεραι. Ὑψ. 0,24.

29) π. **Εικ.** 7 ἄνω. Ὅμοιον με̄ ὁμοίαν τοῦ 26 διακόσμησιν. Ὁ λαιμὸς στενωτέρως με̄ μᾶλλον ἐκκλίνοντα χεῖλη. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἀντὶ κύκλων σιγμοειδῆς καμπύλη (39). Ὑψ. 0,245.

30) λ. **Εικ.** 9 ἄνω. Ὅμοιον, με̄ λαιμὸν βραχύν. Διακόσμησις δύο ζωνῶν τετραπλῶν

Εἰκ. 7. Πρόχοι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκευῶν.

ταινιῶν, ὧν αἱ ἐξώτεραι παχύτεραι. Τετραπλοῖ ὁμόκεντροι κύκλοι ἐπὶ τῶν ὤμων. Ὑψ. 0,235.

31) η. **Εικ.** 7 κάτω. Ὅμοιον, με̄ λαιμὸν κυλινδρικόν. Κοιλία μᾶλλον σφαιρική. Διακόσμησις ὁμοία τοῦ 26, μόνον ζωνῶν. Ὑψ. 0,22.

32) θ. **Εικ.** 7 κάτω. Ὅμοιον. Κοιλία φσειδῆς καὶ στενωτέρα. Ἡ λαβὴ προσφύεται εὐθύς κάτω τοῦ χείλους. Διακόσμησις ὁμοία. Ὑψ. 0,21.

33) ζ. **Εικ.** 7 κάτω. Ὅμοιον, ἀλλὰ μικρότερον. Ὅμόκεντροι κύκλοι καὶ τρεῖς ζῶναι, δύο ἐκ δύο ταινιῶν καὶ μία ἐκ μιᾶς. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,16.

34) γ (;). Ὅμοία τῆς 32 ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν. Δὲν συνεκροτήθη.

35) υ (;). Ὅμοιον. Δὲν συνεκροτήθη.

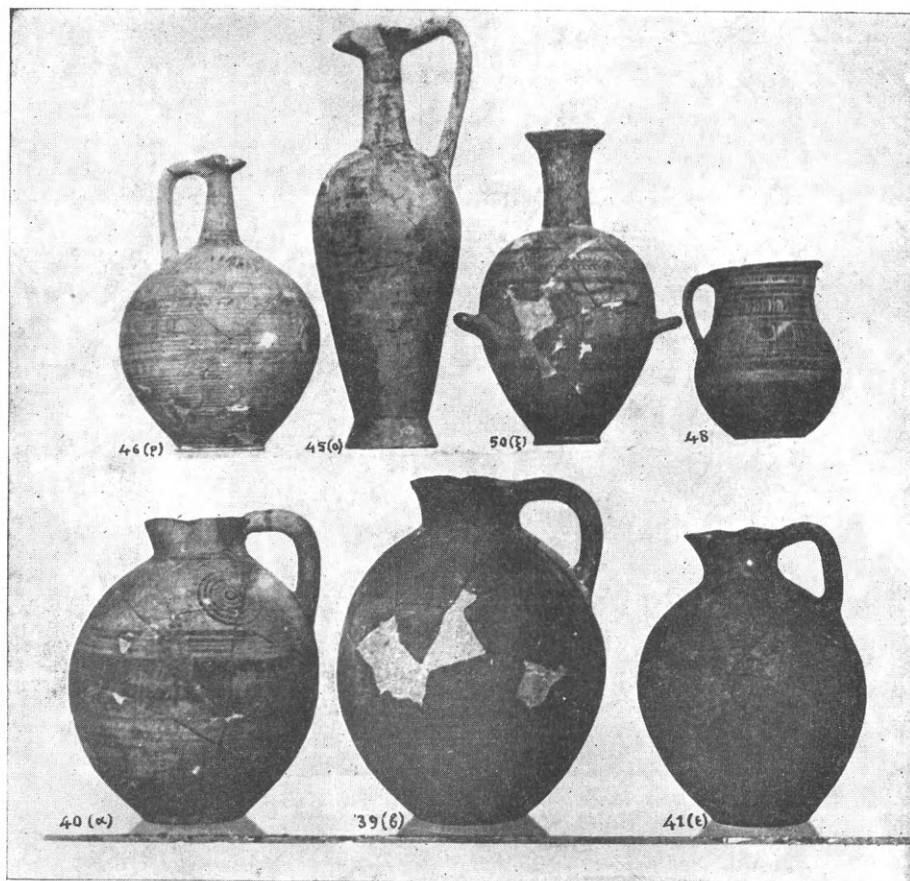
36) φ. **Εικ.** 9 ἄνω. Στρογγυλόστομος πρόχους. Κοιλία σφαιρική πεπιεσμένη.

Λαβή ταινιῶδης προσφουμένη εἰς τὸ χεῖλος. Ἡ καστανή χρῶσις ἀφήνει ἀκάλυπτον ζώνην κατὰ τοὺς ὤμους, καὶ ἑτέραν κατὰ τὸ μέσον, διακοσμουμένην ὑπὸ λεπτοτέρων περιθεουσῶν ταινιῶν. Ὑψ. 0,165.

37) Στρογγυλόστομος πρόχους εἰς τεμάχια ἕξ ἐρυθροποῦ πηλοῦ, ἄνευ ἐπιχρίσματος ἢ διακοσμήσεως.

38) Ὅμοιον εἰς τεμάχια.

39) β. **Εἰκ. 8** κάτω. Πρόχους μὲ τρίλοβον στόμιον. Λαιμὸς βραχύς, εὐρεία κοιλία

Εἰκ. 8. Πρόχοι τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

ῥοειδής, λαβή ραβδοειδής προσφουμένη εἰς τὸ χεῖλος. Δύο ζῶναι ἐκ πέντε ταινιῶν, ὧν αἱ πλασιοῦσαι παχύτεραι. Πενταπλοῖ ὁμόκεντροι κύκλοι κατὰ τοὺς ὤμους. Ὑψ. 0,29.

40) α (;). **Εἰκ. 8** κάτω. Ὅμοιον. Λαιμὸς ἔτι βραχύτερος. Διακόσμησις ζώνης ἐκ παχείας ταινίας πλασιουμένης ὑπὸ δεσμῶν τετραπλῶν ταινιῶν. Ἑξαπλοῖ ὁμόκεντροι κύκλοι κατὰ τοὺς ὤμους. Ὑψ. 0,258.

41) ε. **Εἰκ. 8** κάτω. Ὅμοιον. Μικρότερον καὶ ἐλαφρότερον μὲ μᾶλλον ῥοειδῆ κοιλίαν. Χρῶσις καστανή, ἐφ' ἧς ἐξίτηλος διακόσμησις διὰ λευκοῦ ὁμοκέντρων κύκλων εἰς δύο ζῶνας, διαχωριζομένης ὑπὸ τριῶν λεπτῶν ταινιῶν. Ὑψ. 0,24.

42) ν (;). **Εικ. 12** Ὅμοιον πρὸς τὸ 39. Συνεπληρώθη τὸ ἀνώτερον μέρος μετὰ τοῦ λαιμοῦ. Διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ διακόσμησις ὁμοκέντρων κύκλων. Ὑψ. 0,215.

43) κ. **Εικ. 7** κάτω. Ραμφιδόστομος πρόχους. Κοιλία σφαιρική, λαιμὸς στενὸς μὲ διανοιγόμενα χεῖλη. Λαβὴ ραβδοειδῆς. Διακόσμησις διὰ καστανοῦ δύο ζωνῶν ἐκ τριῶν ταινιῶν. Σιγμοειδὲς κόσμημα (39) ἐπὶ τοῦ ὤμου. Ὑψ. 0,215.

44) μ. **Εικ. 7** κάτω. Ὅμοιον πρὸς τὸ 41, ἀλλὰ μὲ λαβὴν ταινιωτὴν. Διακόσμησις διὰ καστανοῦ δύο ζωνῶν ἐκ τεσσάρων ταινιῶν ἐκάστης (αἱ ἐξώτεραι τῆς πρώτης παχύτεραι). Τριπλοῖ ὁμόκεντροι κύκλοι κατὰ τοὺς ὤμους. Ὑψ. 0,15.

45) ο. **Εικ. 8** ἄνω. Λιάν ὑψηλὴ ραμφιδόστομος πρόχους. Λαιμὸς ἐπιμήκης. Κοιλία ῥοειδῆς ἐπιμήκης. Κωνικὴ διαμόρφωσις βάσεως. Λαβὴ ἐκ διπλοῦ ραβδίου, προσαρμοζομένη εἰς τὸ χεῖλος, τοῦ ὁποῖου ὀλίγον ὑπερέχει. Διακόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανοῦ ἀποβάσα ἐξίτηλος. Ὑψ. 0,375.

46) ρ. **Εικ. 8** ἄνω. Πρόχους—οἰνογὴ. Πηλὸς ροδιζῶν. Στενός, πρὸς τὰ ἄνω λεπυνόμενος λαιμὸς, καταλήγων εἰς μικρὸν τρίφυλλον στόμιον. Εἰς τοῦτο συνάπτεται ἢ ἐκ διπλῆς ράβδου λαβὴ. Διακόσμησις δι' ἐρυθρωποῦ χρώματος ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ κάτω πλήθους λεπτῶν περιθεουσῶν ταινιῶν. Ζῶναι κλιμακοειδοῦς ἄνω τούτων καὶ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ (11), διαχωριζόμεναι ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν ταινιῶν. Κατὰ τοὺς ὤμους ζώνη ἀνεστραμμένων καὶ συνδεομένων πρὸς ἀλληλα ἀνθεμίων πενταφύλλων μὲ πλαίσια περιστικτα (80' βλ. ἀνάλογον 79). Ὑψ. 0,26.

47) **Εικ. 9** κάτω. Τὸ ἄνω ἥμισυ ὁμοίας πρόχου. Συνεπληρώθη ὁ λαιμὸς καὶ ἡ λαβὴ. Κοιλία τελείως σφαιρική. Διακόσμησις ἀμφίπλευρος πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων μὲ ρόδακα ἀκτινωτὸν ἐν τῷ μέσῳ (63). Μεταξὺ τῶν συστημάτων τούτων μικρότερα συστήματα πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων μὲ κυκλίδια ἔξω (53). Περιθέουσαι λεπταὶ ταινίαι ἀνὰ ζεύγη οἰοῦναι δένουσι τὸ σύνολον. Ὑψος, ὡς συνεπληρώθη τὸ ἥμισυ, 0,16. Ὅμοιον πρὸς πολλὰ τοῦ γεωμετρικῶν χρόνων νεκροταφείου τῆς Φορέτσας παρὰ τὴν Κνωσόν. Τὰ τεμάχια εἶχεν ἐξαγάγει ὁ χωρικός. Πιθανῶς εἶχεν ἀποτεθῆ μετὰ τῆς κυλινδρικής κάλπης 51, Δ.

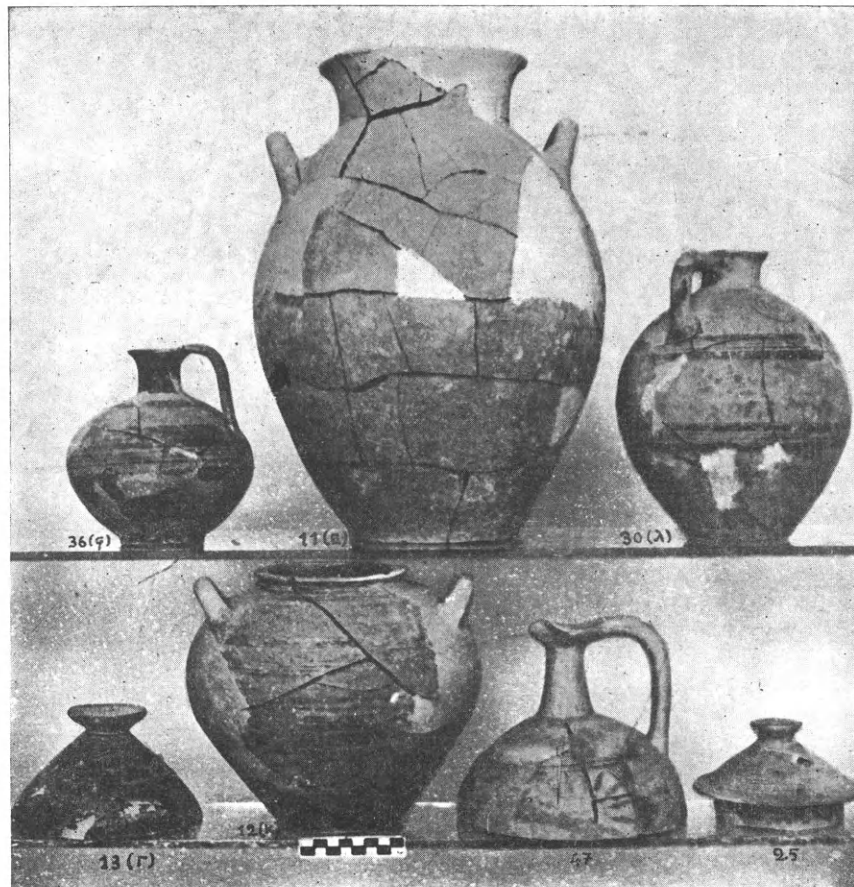
48) **Εικ. 8** ἄνω. Εὐρύστομος καὶ χαμηλὴ πρόχους. Κοιλία σφαιρική βαίνουσα πρὸς λαιμὸν ἐλαφρῶς κυρτόν. Διακόσμησις καστανῆ ζωνῶν ἐκ στιγμῶν, γωνιῶν, τριπλῶν τεθλασμένων καὶ κυκλίσκων ἀκτινωτῶν διακοπτομένων ὑπὸ καθέτων γραμμιδίων (14). Αἱ ζῶναι διαχωρίζονται ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν περιθεουσῶν ταινιῶν. Μελανὴ χρῶσις τοῦ κάτω μέρους τοῦ ἀγγείου. Ἀέριον. Ὑψ. 0,145, διάμ. στομίου 0,10. Ἐκεῖτο κάτω τοῦ 1,Χ.

49) **Εικ. 11** κάτω. Πρόχους εὐρύστομος καὶ βραχύλαιμος, ἀποκλίνουσα πρὸς κύαθον. Κοιλία μάλλον σφαιρική. Πηλὸς χονδρός. Ἐφερέ ποτε λευκὸν ἐπίχρισμα. Οὐδεμία διακόσμησις διακρίνεται. Ὑψ. 0,087. Κάτω τοῦ 6,Ω.

Γ) Ὑδρίαί

50) ξ. **Εικ. 8** ἄνω. Στρογγυλόστομος ὑδρία. Κοιλία ῥοειδῆς, λαιμὸς σαφῶς διαχωριζόμενος καὶ διανοιγόμενος εἰς χωνοειδῆς στόμιον. Ἡ κάθετος ἐκ διπλῆς ράβδου λαβὴ συνάπτεται κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ, αἱ δύο ἄλλαι μικραὶ καὶ ὀριζόντιοι. Διακό-

σμησις δύο ζωνῶν, μιᾶς ὑπὸ τοὺς ὄμους ἐκ διπλοῦ ὀδοντωτοῦ κοσμήματος (16) πλαισιουμένης ὑπὸ γραμμῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἐξώτεραι παχύτεραι, καὶ ἐτέρας κάτω τῶν ὀριζοντίων λαβῶν ἐκ πέντε λεπτῶν περιθεουσῶν ταινιῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἔξω παχύτεραι. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ζωνῶν κόσμημα ῥόμβου μὲ κρινοειδεῖς ἐκβλαστήσεις ὑπὸ θλαστὸν στέγασμα (48 καὶ 40). Ἐπὶ τῶν ὄμων διπλοῖ σχηματικοὶ κρινοειδεῖς βλαστοὶ

Εἰκ. 9. Ἀγγεῖα τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

(70) ἑκατέρωθεν πλοχοῦ μὲ ἕξι ἐλίξεις (78). Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἀνεπτυγμένον μὲ ἕξι βλαστοὺς κρινοειδῆς διάστικτον κόσμημα (71). Ὑψ. 0,265.

Δ) Δεκάναι

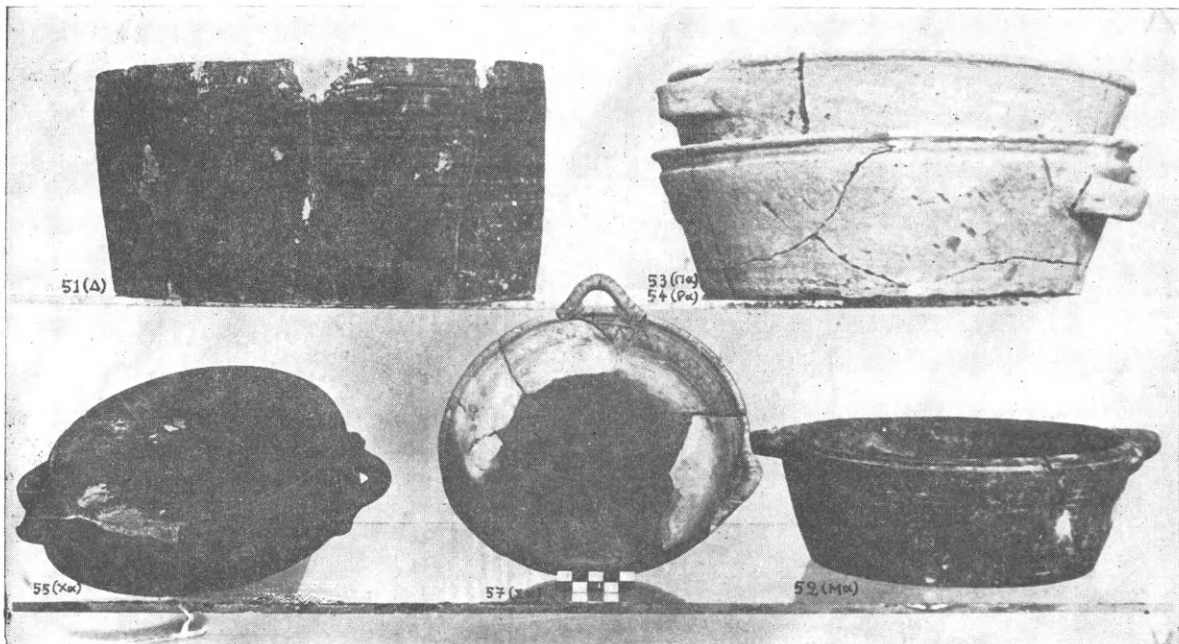
51) Δ. Εἰκ. 10 ἄνω. Κυλινδρική λεκάνη-κάλη. Ὑψηλὴ καὶ ἄνευ δηλώσεως περιχειλώματος. Ἐπὶ καστανῆς χρώσεως διακόσμησις διὰ λευκοῦ ἀπολεπισθέντος καὶ καταλιπόντος μέλανα ἴχνη χρώματος, ζώνης ἐκ πλοχοῦ ἐκ διαστίκτων ταινιῶν μὲ δεσμοὺς καὶ κρινοειδεῖς πρὸς τὰ ἔσω ἕλικας· αἱ ἔσω γωνίαι πληροῦνται διὰ τριφύλλων ἀνθεμίων καὶ τὰ ἔξω κενὰ δι' ὀκταφύλλων ροδάκων (75). Ὑψ. 0,15, διάμ. 0,31. Τοῦ ἐπιπέδου δισκοειδοῦς καλύμματος διεσώθη τμῆμα μόνον (εἰκ. 16 καὶ 13). Ἴσως ἔφερε

ποτέ ἐν τῷ μέσῳ κομβιοειδῆ λαβὴν. Διακόσμησις ἀνάλογος τῆς λεκάνης, ἀλύσεως ἀνθεμωτῶν καλύκων, περικλειόντων μεταξύ των ὄσειδῆ κενὰ (79). Διάμ. 0,31.

Τὸ ἀγγεῖον ἐχρησιμοποίηθη ὡς τεχροδόχος κάλπη.

52) **Μα. Εἰκ. 10** κάτω. Δίωτος λεκάνη. Διευρύνεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ φέρει τοξοειδεῖς λαβάς, ὀριζοντίως συναπτόμενας εἰς τὸ χεῖλος. Ἐπὶ καστανοῦ ἐπιχρίσματος διὰ λευκοῦ ζώνη ὁμοκέντρων κύκλων καὶ ἐτέρα τεθλασμένης, διαχωριζόμεναι ὑπὸ τριῶν περιθεουσῶν ταινιῶν. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὑψ. 0,085, διάμ. 0,23.

53) **Πα. Εἰκ. 10** ἄνω. Ὅμοιον. Πηλὸς ὑπόφαιος χονδρός. Ἀμελῆς κατασκευή.

Εἰκ. 10. Λεκάναι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκευῶν.

Λαβαὶ ταινιοειδεῖς ὀριζοντίως κάτω τοῦ χεῖλους ἐκφυόμεναι. Ἐγκοπὴ περὶ τὸ χεῖλος. Στολιδωτὴ ἐσωτερικῶς ἐπιφάνεια ἐκ τοῦ τροχοῦ. Ἄνευ ἐπιχρίσματος καὶ διακοσμῆσεως. Διάμ. 0,32, ὕψ. 0,10.

54) **Ρα. Εἰκ. 10** ἄνω. Ὅμοιον καθ' ὅλα. Ἡ ἐγκοπὴ εὐρύτερα. Διάμ. 0,34, ὕψ. 0,11.

55) **Χα. Εἰκ. 10** κάτω. Ἀβαθῆς δίωτος λεκάνη. Λαβαὶ ὀριζόντιοι ὀφιοειδεῖς συναπτόμεναι ἐπὶ τοῦ χεῖλους. Ἐπίχρισμα καστανόν, ἐξωτερικῶς μόνον, ἄνευ διακοσμῆσεως. Διάμ. 0,21, ὕψ. 0,045 μ.

56) **Εἰκ. 13** κάτω σειρά. Ὅμοιον ἐν σμικρογραφίᾳ λεκανίδιον. Καλύπτεται ἐκ καστανοῦ ἐπιχρίσματος ὀλόκληρον. Ἄνευ διακοσμῆσεως. Ἀκέραιον. Διάμ. 0,085, ὕψ. 0,025. Ἐκεῖτο παρὰ τοὺς πόδας τοῦ 21, Τ.

57) **Σα. Εἰκ. 10** κάτω. Ἀβαθῆς τρίωτος λεκάνη. Αἱ λαβαὶ τοξοειδεῖς, καθέτως ἐπὶ τῶν χειλῶν προσφυόμεναι. Διακόσμησις καστανέρυθρος ἐκ δεσμῶν περιθεουσῶν ταινιῶν καὶ ἐσωτερικῶς τεθλασμένης γραμμῆς. Συνεπληρώθη κατὰ τὰ 2/3. Διάμ. 0,205, ὕψ. 0,036 (ἄνευ τῶν λαβῶν).

Ε) *Κύαθοι*

Τῶν ἀκολουθῶν κυάθων ἡ κοιλία εἶναι σφαιρική πεπιεσμένη, τὸ χεῖλος, μᾶλλον χαμηλόν, ὀλίγον ἐκκλίνον πρὸς τὰ ἔξω.

58) **Εἰκ. 11** κάτω. Μελαμβαφῆς μόνωτος κύαθος. Ὑψ. 0,12, διάμ. χεῖλους 0,125. Παρὰ τοὺς πόδας τῆς κάλπης 21, Τ.

59) **Εἰκ. 11** ἄνω. Ὅμοιον, μὲ κοιλίαν μᾶλλον πεπιεσμένην. Ὑψ. 0,10, διάμ. 0,135.

60) **Εἰκ. 11** ἄνω. Ὅμοιον. Ἔτι μᾶλλον πεπιεσμένον. Ὑψ. 0,105, διάμ. 0,135. Μεταξὺ τῶν καλπῶν Μ καὶ 2, Ν.

61) **Εἰκ. 11** ἄνω. Ὅμοιον. Ἀχρους ταινία ἔσω τοῦ χεῖλους. Ὑψ. 0,105, διάμ. 0,12. Κάτωθεν τῆς κάλπης 9, Ι.

62) Ὅμοιον. Δὲν συνεκροτήθη. Ὑψ. 0,09.

63) **Εἰκ. 12** Ὅμοιον. Χεῖλος ὑψηλότερον. Χρῶσις τεφρά. Ὑψ. 0,095, διάμ. 0,12.

Εἰκ. 11. Κύαθοι τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

Τῶν ἀκολουθῶν κυάθων ἡ κοιλία τείνει πρὸς τὸ φθειδὲς μὲ κέντρον βάρους εὐθύς ὑπὸ τὸ χεῖλος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνεπτυγμένον καὶ ἐκκλίνει πρὸς τὰ ἔξω.

64) **Εἰκ. 11** ἄνω. Ὑψ. 0,11, διάμ. 0,125. Ἀριστερὰ τῆς κάλπης 24, Ρ.

65) **Εἰκ. 11** ἄνω. Ὅμοιον. Ὑψ. 0,113, διάμ. 0,13. Παρὰ τὴν κάλπην 11, Ε.

66) **Εἰκ. 11** κάτω. Ὅμοιον μικρόν, μὲ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον χεῖλος. Ὑψ. 0,08, διάμ. 0,09.

67) **Εἰκ. 11** κάτω. Ὅμοιον ἔτι μικρότερον, μὲ χεῖλος μᾶλλον ἐκκλίνον. Ὑψ. 0,065, διάμ. 0,075.

68) **Εἰκ. 12** Ὅμοιον κανονικοῦ μεγέθους. Ὑψ. 0,105, διάμ. 0,13. Ἴσως ὑπὸ τὴν κάλπην 6, Ω.

69) Ὅμοιον. Ὑψ. 0,10. Δὲν συνεκροτήθη. Ὑπὸ τὴν κάλπην 9, Ι.

70) Ὅμοιον. Δὲν συνεκροτήθη.

71) Ὅμοιον. Ὑψ. 0,112. Δὲν συνεκροτήθη.

72) **Εικ. 12.** Χείλος ισχυρῶς ἀνεπτυγμένον. Ὑψ. 0,10, διάμ. 0,135.

73) **Εικ. 13** κάτω. Ἀγγεῖον μεταξὺ εὐρυστόμου πρόχου καὶ κιάθου. Λαίμῳς εὐρὺς καὶ κυλινδρικός. Λαβὴ ταινιωτή. Ἀκέραιον (συνεκολληθῆ ἢ λαβή). Διακόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανοῦ περιθεουσῶν λεπτῶν ταινιῶν. Ὑψ. 0,075, διάμ. στομίου 0,063.

F) Σκύφοι

74) Σκύφος μὲ τοξοειδεῖς κεκλιμένας λαβάς. Τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς κοιλίας κατὰ τὰς λαβάς. Χρῶσις καστανὴ ἐξίτηλος. Ὑψ. 0,105. Δὲν συνεκροτήθη.

75) Ὅμοιον καθ' ὅλα μικρότερον. Δὲν συνεκροτήθη.

76) **Εικ. 13** ἄνω. Εὐρὺς σκύφος ἡμισφαιρικοῦ σχήματος μὲ τοξοειδεῖς λαβάς ἐκκλινοῦσας πρὸς τὰ ἄνω. Διακόσμησις λεπτῶν ταινιῶν κατὰ τὸ χεῖλος καὶ ζώνης συνεχο-

Εἰκ. 12. Πρόχοι καὶ κιάθου τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκευῶν.

μένων ρόμβων (3) καὶ καθέτων γραμμιδίων κατὰ τὸ ὕψος τῶν λαβῶν. Τὸ λοιπὸν καλύπτει καστανὸν ἐπίχρῖσμα. Ὑψ. 0,085, διάμ. χείλους 0,14. Ἀνευρέθη μετὰ τοῦ ἐπομένου παρὰ τὴν κάλπην 8, Ψ.

77) **Εικ. 13** ἄνω. Εὐρὺς σκύφος ἡμισφαιρικοῦ σχήματος. Ἀνευ δηλώσεως χείλους, ὅπερ ἀπλῶς ἐπιπεδοῦται λοξῶς. Λαβαὶ ὀριζόντιοι τοξοειδεῖς, ἐκκλίνουσαι πρὸς τὰ ἄνω. Ζῶναι καστανῆς χρώσεως κρασπεδούμεναι ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν ταινιῶν. Κατὰ τὴν ζώνην τῶν λαβῶν διακόσμησις τριπλῆς τεθλασμένης μεταξὺ καθέτων γραμμιδίων (14). Ὑψ. 0,10, διάμ. χείλους 0,15. Ἀνευρέθη μετὰ τοῦ προηγουμένου.

78) **Εικ. 13** κάτω. Σκυφοειδῆς λοιπὰς ἡμισφαιρικοῦ σχήματος. Λαβαὶ ὀφιοειδῶς ἐλισσόμεναι καὶ ὀριζοντίως ἐπὶ τοῦ χείλους συναπτόμεναι. Τὸ χεῖλος τονίζεται διὰ παχύνσεως καὶ ἐγκοπῆς. Τὸ κάτω ἡμισφαιρικόν ἐκκαλύπτεται ὑπὸ χρώσεως πλαισιουμένης ἐκατέρωθεν ὑπὸ διπλῆς περιθεούσης ταινίας. Ὅμοίως ἐσωτερικῶς. Πλήγματα χρωστήρος κατὰ τὰς λαβάς. Ὅμοκέντροι κύκλοι ὑπὸ τὸν πυθμένα. Ὑψ. 0,068, διάμ. χείλους 0,016. Ἐκεῖτο σχεδὸν ὑπὸ τὴν κάλπην Μ καὶ παρὰ τὴν λεκάνην 52, Μα.

79) **Εικ. 13** κάτω. Ὅμοιον. Λαβαὶ ὀριζόντιοι ταινιώδεις κάτω τῶν χειλέων. Οὐδεμία χρώσις ἢ διακόσμησις. Ὑψ. 0,065, διάμ. χείλους 0,15. Μετὰ τῆς κάλπης 23, Σ.

80) **Εἰκ. 13** ἄνω. Μικρὸν κωνικὸν σκυφοειδὲς (κάλαθος). Λαβαὶ τοξοειδεῖς ὀριζόντιοι. Χαραγὴ κάτω τοῦ χεῖλους. Ὑψ. 0,03, διάμ. 0,095. Ἐπίχρισμα ἔσω καὶ ἔξω καστανὸν ἐξίτηλον. Παρὰ τὴν κάλπην Ε.

81) **Εἰκ. 13** ἄνω. Ὅμοιον. Ὑψ. 0,035, διάμ. 0,085. Μετὰ τῆς κάλπης 10, Λ.

Ζ) Κοτύλαι

82) **Εἰκ. 13** μέση σειρά. Κοτύλη μᾶλλον πλατεῖα παρὰ ὑψηλή. Διακόσμησις διὰ καστανοῦ ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ πηλοῦ δύο πλατειῶν ζωνῶν πλαισιουμένων ὑπὸ δεσμῶν

Εἰκ. 13. Σκύφοι καὶ κοτύλαι τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.

λεπτῶν ταινιῶν καὶ εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν ζώνης τεθλασμένων καθέτων καὶ ὀριζοντίων μεταξὺ καθέτων γραμμιδίων (15). Ἐσωτερικῶς χροῶσις ὑπέρουθρος καὶ περὶ τὰ χεῖλη ζώνη καθέτων γραμμιδίων ἀνὰ τρία. Πλήγματα χροσθηρὸς εἰς τὰς λαβάς. Ὑψ. 0,075, διάμ. χεῖλους 0,12. Συνεπληρώθη ἱκανῶς.

83) **Εἰκ. 13** μέση σειρά. Ὅμοία κοτύλη ὑψηλοτέρα. Λαβαὶ ἐκκλίνουσαι πρὸς τὰ ἄνω. Ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς καστανὴ χροῶσις ἐκτὸς κατὰ τὴν ζώνην τῶν λαβῶν. Ἡ τελευταία διακοσμεῖται διὰ τοῦ θέματος τῆς «ψυχῆς» ἐπαναλαμβανομένου μεταξὺ καθέτων γραμμιδίων (17). Ἀμέσως κάτω ταύτης δέσμη περιθεουσῶν λεπτῶν ταινιῶν. Ὅμοκεντροὶ κύκλοι κάτω τοῦ πυθμένος. Ὑψ. 0,103, διάμ. χεῖλους 0,13. Κάτω τῆς κάλπης 9, Ι.

84) **Είκ. 13** ἄνω. Κοτύλη ἡμιφοειδοῦς σχήματος. Πλευραὶ παχύτεραι. Λαβαὶ κλί-
νουσαι πρὸς τὰ ἄνω. Ἐσωτερικῶς σκοτεινὴ χρῶσις. Ἐξωτερικῶς διακόσμησις εἰς τρεῖς
ζώνας διαχωριζομένας ὑπὸ ταινιῶν μὲ κοκκίδας· ἢ α' μὲ τοξοειδῆ διάστικτον κόσμημα
(24), ἢ β' μὲ τεθλασμένην κατεστιγμένην ταινίαν τῆς ὁποίας τὰ μεταξὺ κενὰ πληροῦν-
ται διὰ τριγώνων μὲ κυκλίσκους (30), ἢ γ' τέλος μὲ τοξοειδῆ διάστικτον κόσμημα,
ἔχον τὰ μεταξὺ ἐναλλάξ σκοτεινὰ καὶ ἀνοικτὰ (25). Περὶ τὸ χεῖλος λεπτὴ ταινία
μὲ κλιμακοειδῆ κόσμημα (11). Ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἔσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς ὀκτά-
φυλλος ρόδαξ. Ὑψ. 0,104, διάμ. χεῖλους 0,15. Παρὰ τὴν πρόχουν 27, ι, καὶ ἄνω τῆς
λεκάνης 54, Ρα.

85) **Είκ. 13** μέση σειρά. Ὅμοιον μικρότερον. Ἡ ζώνη τῶν λαβῶν διακοσμεῖται
διὰ ἐπαλλήλων γωνιῶν, ἀκτινωτῶν ροδάκων καὶ καθέτων κυματοειδῶν γραμμῶν (18),
κατὰ δὲ τὴν ἄλλην πλευράν, διὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος (23). Ὑπὸ ταύτην δέσμη
λεπτῶν ταινιῶν. Τὸ λοιπὸν σῶμα καλύπτει σκοτεινὴ χρῶσις. Πλήγματα χρωστῆρος
κατὰ τὰς λαβάς. Ὑψ. 0,085, διάμ. χεῖλους 0,12. Ὅπισθεν τῆς κάλπης 7, Φ.

86) **Είκ. 13** μέση σειρά. Ὅμοιον. Τοιχώματα μᾶλλον κυρτά. Πηλὸς ροδίζων. Τὸ
κάτω ἡμισυ καὶ τὸ ἔσωτερικὸν μὲ σκοτεινὸν ἐπίχρισμα. Τὸ ἄνω ἡμισυ διακοσμεῖται διὰ
ζώνης ἀκτινωτῶν ροδάκων μὲ κυματοειδῆ περιγράμμα (57), διπλῶν κρινοειδῶν ἐσχη-
ματοποιημένων (72), γλωσσοειδοῦς κοσμήματος ὡς τοῦ ἐπὶ τοῦ 84. Ὑπὸ τὴν ζώνην
ταύτην ἄλλη στενὴ μὲ κοκκίδας. Ὑψ. 0,10, διάμ. χεῖλους 0,125. Παρὰ τὴν κάλπη 23, Σ.

Η) *Κωνικὸν ἀγγεῖον*

87) **Είκ. 11** κάτω. Ἰδιότυπον κωνικὸν ἀγγεῖον. Πηλὸς χονδρὸς κεραμόχρους. Ἐπὶ
τοῦ ἐξέχοντος κύκλω χεῖλους τρεῖς κωνικαὶ ἀποφύσεις συμμετρως διατεταγμένα. Οὐδε-
μία διακόσμησις ἢ χρῶσις. Ὑψ. 0,075, διάμ. χεῖλους 0,125. Παρὰ τὴν κάλπη 7, Φ.

Θ) *Προχοῖσκη*

88) **Είκ. 14** ἄνω δεξιὰ. Προχοῖσκη ραμφιδόστομος. Κοιλία σφαιρικὴ. Λαβὴ
ταινιωτή. Δέσμη τεσσάρων περιθεουσῶν λεπτῶν ταινιῶν. Δήλωσις ὀφθαλμῶν διὰ
κυκλίσκων κατὰ τὸ ράμφος. Πλήγματα χρωστῆρος κατὰ τὴν λαβὴν. Ὑψ. 0,095. Ἐν τῇ
κάλπη 5, Ο.

Ι) *Ἀρύβαλλοι - προχοῖδια*

89) **Είκ. 14** κάτω δεξιὰ. Σφαιρικὸς ἀρύβαλλος. Λεπτὴ ταινιώδης λαβὴ συναπτο-
μένη ἐπὶ τοῦ χεῖλους. Μικρὸν στόμιον. Ἀπλαῖ περιθέουσαι ταινίαι ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ
βάθους. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,075. Ἐντὸς τῆς κάλπης 2, Ν.

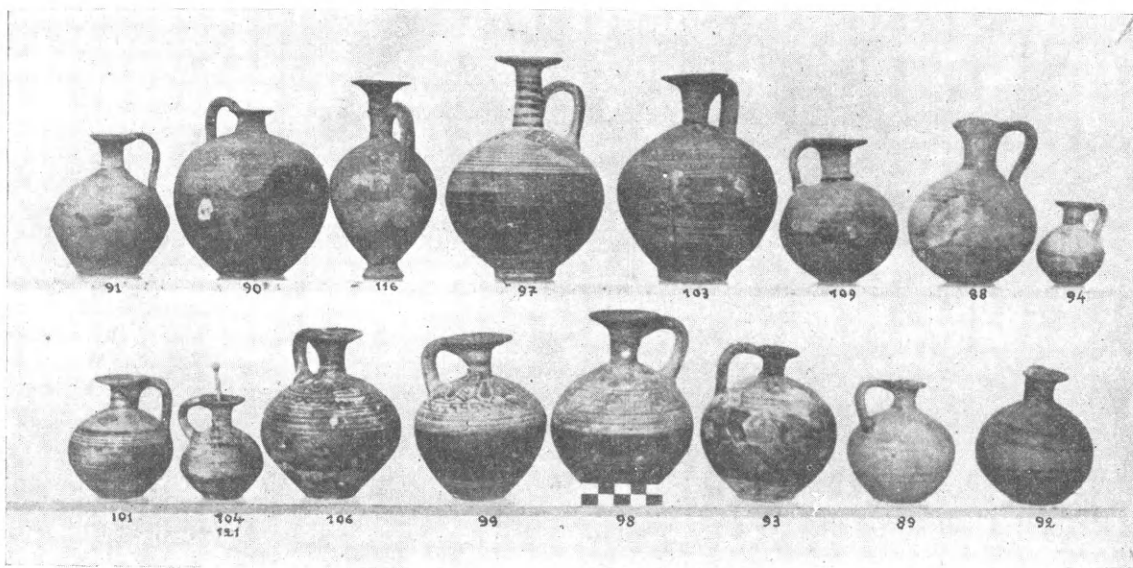
90) **Είκ. 14** ἄνω ἀριστερά. Σφαιρικὸς ἀρύβαλλος. Ἡ κοιλία σχετικῶς πρὸς τὸ
βραχὺ στόμιον ὀγκώδης. Λεπτὴ κυλινδρική λαβὴ, συναπτομένη ἐπὶ τοῦ χεῖλους τοῦ
στομίου. Ἐπίχρισμα καστανὸν ἐξίτηλον. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,103. Πιθανῶς ἐν τῇ
κάλπη 21, Τ.

91) **Είκ. 14** ἄνω ἀριστερά. Ἀρύβαλλος μὲ κοιλίαν μᾶλλον ἀμφικωνικήν. Λαβὴ
λεπτὴ ταινιώδης, ἐπὶ τοῦ χεῖλους συναπτομένη. Πλατεῖαι ζῶναι ἐπιχρίσματος φαιοῦ

ἔξιπῆλον. Ἀκέραιον (συνεκολλήθη ὁ λαιμὸς μετὰ τῆς λαβῆς). Ὑψ. 0,08. Ἐν τῇ κάλπῃ 12, Κ.

92) **Εἰκ. 14** κάτω δεξιά. Ὅμοιον τοῦ 89. Τὸ στόμιον οὐχὶ ἀκριβῶς κατὰ τὸ μέσον, ἔξ οὗ καὶ ἡ ἀσυμμετρία τῆς διακοσμῆσεως. Ζῶναι περιθεουσῶν λεπτῶν ταινιῶν (τῆς μιᾶς αἰ πλαισιοῦσαι παχύτεραι) καὶ ὁμόκεντροι κυκλίσκοι κατὰ τοὺς ὤμους καὶ ἐπὶ τοῦ χεῖλους. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,08. Ἦτο μετὰ τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐξήγαγεν ὁ χωρικός.

93) **Εἰκ. 14** κάτω δεξιά. Ὅμοιον ὀγκωδέστερον. Διακόσμησις πλατείας ζώνης

Εἰκ. 14. Προχοῖσται - ἀρρυθλισκοὶ τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

πλαισιουμένης ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν ταινιῶν καί, κατὰ τοὺς ὤμους, διπλῶν ὁμοκέντρων κυκλίσκων. Ὑψ. 0,093. Ἐν τῇ κάλπῃ 5, Ο.

94) **Εἰκ. 14** ἄνω δεξιά. Μικρὸς σφαιρικός ἀρύβαλλος. Ὅμοία τῆς τοῦ προηγουμένου διακόσμησις. Συνεπληρώθη ἡ βᾶσις. Ὑψ. 0,045. Πιθανῶς ἐν τῇ κάλπῃ 10, Λ.

95) **Εἰκ. 15** κάτω δεξιά. Ὅμοιος μεγαλύτερος ἀρύβαλλος. Τὸ χεῖλος τοῦ στομίου, ἐφ' οὗ συνάπτεται κυλινδρική λαβή, ἐπιπεδοῦται. Διακόσμησις κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ — τὸ κάτω καλύπτει σκοτεινὸν ἐπίχρῖσμα — ἀκτινωτῶν ροδάκων μὲ κοκκίδας εἰς τὰ ἄκρα (18) καὶ ζώνης τεθλασμένης γραμμῆς, μετὰ τῶν κοκκιδωτῶν ταινιῶν. Ἐπὶ τοῦ στομίου φύλλα ρόδακος. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,08. Ἐν τῇ κάλπῃ 12, Κ.

96) **Εἰκ. 15** κάτω ἀριστερά. Ὅμοιον. Διακόσμησις ἀνεστραμμένου τοξοειδοῦς διαστίκτου κοσμήματος (24) καὶ ὑπὸ τοῦτο ζώνης κεντροφόρων κύκλων (22). Εἶχε γίνεῖ ἔναρξις διακοσμῆσεως μὲ τὸ κλιμακωτὸν κόσμημα (10), ἀλλ' ὁ τεχνίτης, μεταβαλὼν γνώμην, διεκόσμησε διὰ κύκλων. Ἀκέραιον (συνεκολλήθη τὸ στόμιον). Ὑψ. 0,095. Ἐν τῇ κάλπῃ 1, Χ.

Οἱ ἀκόλουθοι ἀρύβαλλοι ἔχουν λαβὴν συναπτομένην ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ εὐθὺς κάτω τοῦ χεῖλους τοῦ στομίου. Τοῦτο λεπτὸν καὶ δισκοειδές, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον κοῖλον, μὲ διακόσμησιν φύλλων ρόδακος ἐντὸς κύκλου ἢ κύκλων. Ὁ πυθμὴν συνήθως

κοῖλος κάτωθεν μὲ ἓνα ἢ περισσοτέρους κύκλους. Τὸ σῶμα—πλὴν τῶν 110, 111 καὶ 112—καλύπτεται κάτω ὑπὸ πλατείας ζώνης ἐπιχρίσματος—δύο ζωνῶν εἰς τὰ 98, 103 καὶ 106—πλαισιουμένης ὑπὸ δεσμῶν λεπτῶν ταινιῶν. Ὁ λαιμὸς φέρει γραπτὰς ραβδόσεις· εἰς τὰ 100, 110 καὶ 111 καλύπτεται ὑπὸ τοῦ κλιμακοειδοῦς ἢ ψευδομαιανδροειδοῦς κοσμήματος (9 καὶ 10). Ραβδόσεις κατὰ τὴν λαβὴν.

97) **Εἰκ. 14** ἄνω μέσον. Σφαιροειδὴς ἀρύβαλλος. Λαιμὸς ὑψηλός, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὁποίου συνάπτεται ἡ λαβή. Ἐπὶ τῶν ὤμων συστήματα δικτυωτῶν ρόμβων (33) καὶ ἀπλοὶ ρόδακες. Ρόδαξ ἐν μέσῳ γραμμωτῆς ζώνης ἐπὶ τοῦ χεῖλους. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,013. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ προσκομισθέντων.

98) **Εἰκ. 14** κάτω μέσον. Σφαιρικός ἀρύβαλλος. Ἡ λαβὴ μᾶλλον ταινιώδης συναπτομένη ὑπὸ τὸ χεῖλος. Ἀπλοῦς ρόδαξ καὶ σύστημα τριῶν δικτυωτῶν ρόμβων (32) κατὰ τοὺς ὤμους. Εὐθύς κατωτέρω διπλῆ ζώνη κλιμακωτοῦ κοσμήματος (10). Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,11. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ προσκομισθέντων.

99) **Εἰκ. 14** κάτω μέσον. Ὅμοιον. Ἐπὶ τῶν ὤμων περιβάλλοντα ἐπιμήκη φύλλα μὲ ἐξωτερικὸν περίγραμμα, συνδεόμενα πρὸς ἄλληλα δι' ἐπαλλήλων γωνιῶν (37). Ἀμέσως κατωτέρω διπλῆ ζώνη κλιμακωτοῦ κοσμήματος (11). Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,095. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ προσκομισθέντων.

100) **Εἰκ. 15** κάτω δεξιὰ. Ὅμοιον. Διακόσμησις ὁμοία τῆς τοῦ 97, πλὴν μικροῦ σταγονοειδοῦς κοσμήματος (41). Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ κλιμακοειδὲς εἰς διπλὴν ζώνην. Ἀκέραιον (συνεκολλήθη τὸ στόμιον). Ὑψ. 0,09. Ἐν τῇ κάλπῃ 4, Υ.

101) **Εἰκ. 14** κάτω ἀριστερά. Ὅμοιον μικρόν. Ἐπὶ τῶν ὤμων δικτυωτοὶ ρόμβοι (35) καὶ συστήματα ἐπαλλήλων γωνιῶν (46). Ἀκέραιον (συνεκολλήθη τὸ στόμιον). Ὑψ. 0,07. Πιθανῶς ἐν τῇ κάλπῃ 4, Υ.

102) **Εἰκ. 15** ἄνω μέσον. Ὅμοιον. Ὅμοια διακόσμησις, ἀλλ' οἱ ρόμβοι μικροὶ (31). Ὁ ρόδαξ τοῦ χεῖλους ἐν ζώνῃ γραμμωτῇ (61). Ὑψ. 0,075. Ἐν τῇ κάλπῃ 22, Ζ.

103) **Εἰκ. 14** ἄνω μέσον. Ἀρύβαλλος μὲ μᾶλλον ὤσειδῃ κοιλίαν. Ἡ λαβὴ ταινιωτή. Δικτυωτοὶ ρόμβοι (35) καὶ ἀβακωτὸν διάστικτον κόσμημα (34) ἐπὶ τῶν ὤμων, ἄνω ζώνης ψευδομαιάνδρου (9) καὶ ἄλλης διαστίκτου. Ἡ ἐπιφάνεια, ὀλίγον κατεστραμμένη, συνεπληρώθη. Ὑψ. 0,12. Πιθανῶς ἐν τῇ κάλπῃ 4, Υ.

104) **Εἰκ. 14** κάτω ἀριστερά. Μικρὸς ἀρύβαλλος μὲ μᾶλλον ἀμφικωνικὴν κοιλίαν. Λαβὴ ταινιώδης. Ἐπιφάνεια ἀπολεπισμένη. Δικτυωτοὶ ρόμβοι ἐπὶ τῶν ὤμων. Ἀκέραιον (συνεκολλήθη τὸ στόμιον). Ὑψ. 0,06. Ἐν τῇ κάλπῃ 6, Ω.

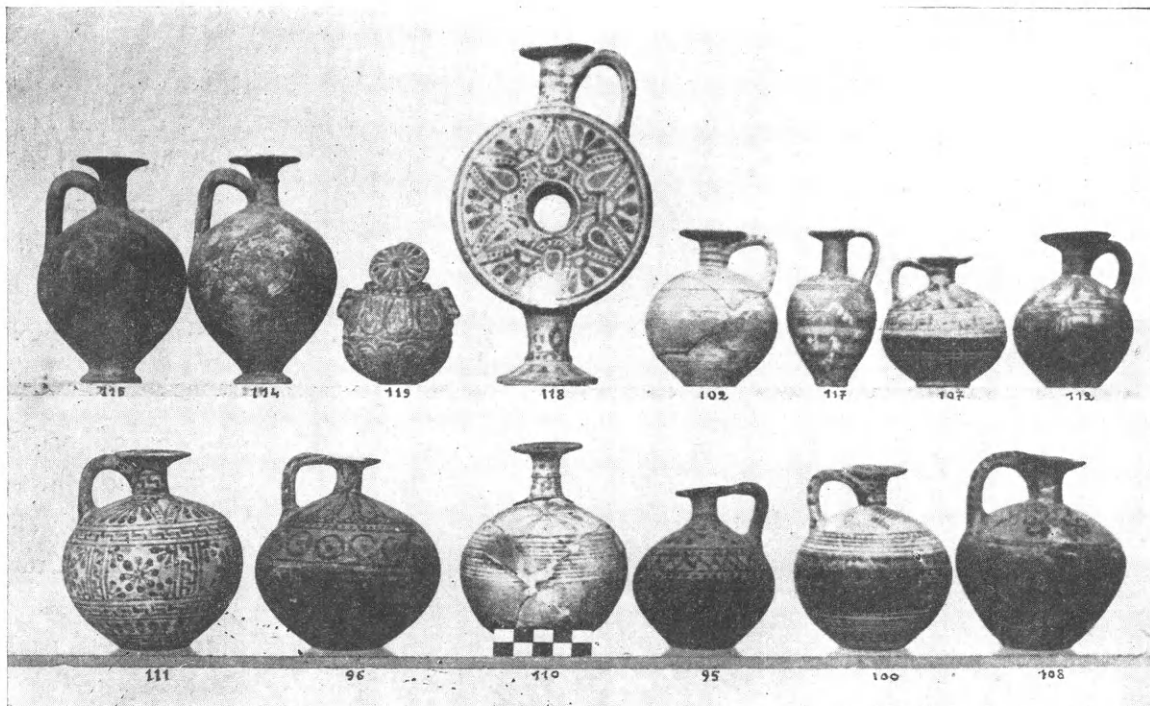
105) Δὲν συνεκροτήθη. Ὅμοιον. Σύστημα τριῶν ρόμβων ἐπὶ τῶν ὤμων (32). Ἐπιφάνεια διαθεβρωμένη. Ἴσως ἐκ τῆς κάλπης 4, Υ.

106) **Εἰκ. 14** κάτω ἀριστερά. Σφαιρικός ἀρύβαλλος. Πηλὸς καστανωπός. Λαβὴ ταινιώδης. Διακόσμησις διὰ στίλβοντος βερνικίου: ἐπὶ τῶν ὤμων κόσμημα ἐσχηματοποιημένης μελίσσης, ἐν μέσῳ ἀνεστραμμένου κρινοειδοῦς (74). Εὐθύς κατωτέρω ζώνη τεθλασμένης. Ἐπιφάνεια πολλαχῶς ἀπολεπισμένη. Σχεδὸν ἀκέραιον. Ὑψ. 0,10. Ἐν τῇ κάλπῃ 7, Φ.

107) **Εἰκ. 15** ἄνω δεξιὰ. Ὅμοιον. Κοιλία μᾶλλον σφαιρικὴ πεπιεσμένη. Διακόσμησις ἐπὶ τῶν ὤμων ἐξ ἐσχηματοποιημένου κοσμήματος μελίσσης (44 καὶ 45) καὶ

διαστίκτου «στεγάσματος» με ἐλισσόμενα ἄκρα καὶ δύο γλωσσοειδῆ ἐξαρτήματα (42). Μεταξὺ τούτων κάθετος γραμμὴ με τόξα κατὰ τὴν κάτω γωνίαν (47). Ταινία μαιανδροειδοῦς κοσμήματος (9). Πεντάκτινος ἀστὴρ ἐπὶ τοῦ χείλους (62). Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,065. Ἐν τῇ κάλπῃ 23, Σ.

108) **Εἰκ. 15** κάτω δεξιὰ. Σφαιροειδῆς ἀρύβαλλος. Λαβὴ ραβδοειδῆς. Διακόσμησις ἐπὶ τοῦ ὤμου ρόδακος περιγεγραμμένου (58), ἀνθεμίου μεταξὺ ἐλισσομένων βλαστῶν ἐκβλαστάνοντος ἀντιστρόφως ἐκ τριγωνικῆς βάσεως (69) καὶ ρομβοειδοῦς κοσμή-

Εἰκ. 15. Προχοῖσκαί - ἀρυβαλλίσκοι τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

ματος με κρινοειδεῖς κατὰ τὰς γωνίας ἐκβλαστήσεις (49). Κατὰ τὴν λαβὴν διπλὴ σειρὰ πλεγμάτων χρωστήρος διαχωριζομένων διὰ καθέτου γραμμῆς. Περὶ τὸν πυθμένα τεθλασμένη γραμμὴ. Ὑψ. 0,098. Ἐν τῇ κάλπῃ 23, Σ.

109) **Εἰκ. 14** ἄνω δεξιὰ. Σφαιρικὸς ἀρύβαλλος. Λεπτὴ ραβδοειδῆς λαβὴ. Πλαστικὸς λεπτὸς δακτύλιος κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Ἐπὶ τοῦ ὤμου λίαν ἐξίτηλος διακόσμησις ψευδοροδάκων με ἐλισσομένας ἐκβλαστήσεις (67 καὶ 68) καὶ διπλοῦ ἀναστρόφου κρινοειδοῦς (73). Ἀκέραιον (συνεκολλήθη τὸ στόμιον). Ὑψ. 0,085. Κάτω τῆς κάλπης 13, Γ.

110) **Εἰκ. 15** κάτω μέσον. Ὅμοιον. Λεπτὴ ταινιώδης λαβὴ συμπληρωθεῖσα. Χεῖλος στομίου τελείως ἐπίπεδον. Μόλις ἀνάγλυφος λεπτὴ ταινία κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ. Πλατεῖα δέσμη πολλῶν λεπτῶν ταινιῶν καὶ χρωσὶς καστανὴ καλύπτει τὸ μεγαλύτερον μέρος. Ἐπὶ τῶν ὤμων ὁμόκεντροι κύκλοι καὶ ρόδαξ ἀπλοῦς με ἀνίσους ἀκτῖνας, ὀρθογώνιος (66). Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τὸ κόσμημα τοῦ ψευδοῦς μαιάνδρου (10) καὶ στιγμαί. Ὑψ. 0,10. Πιθανῶς ἐν τῇ κάλπῃ 10, Λ.

111) **Εικ. 15** κάτω ἀριστερὰ καὶ 16. Σφαιρικός ἀρύβαλλος. Λαβὴ ραβδοειδής. Διὰ μέλανος διακόσμησις ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας κατὰ ζώνας, τρεῖς κυρίας καὶ τρεῖς δευτερευούσας. Εἰς τὰς τελευταίας καὶ τὸν λαιμὸν τὸ κλιμακωτὸν κόσμημα (11). Τὸ αὐτὸ περὶ τὸν ρόδακα τοῦ χεῖλους καὶ εἰς τὰς καθέτους διαχωριστικὰς ταινίας τῆς μεσαίας πλατυτέρας ζώνης, τῆς ὁποίας τὰ πλαίσια διακοσμοῦνται ὑπὸ ρόδακος ἐν μέσῳ γωνιακῶν ἀνθεμίων (64). Εἰς τὴν ζώνην τῶν ὤμων τὸ κόσμημα τοῦ καλύμματος τῆς κυλινδρικήσ κάλπης 51, Δ (79), ἀλλὰ μὲ πεντάφυλλον ἀνθέμιον. Εἰς τὴν κάτω στενωτέραν ζώνην σειρὰ σταγονοειδῶν φυλλιδίων (21). Ἀκέραιον (συνεκολλήθη τὸ στόμιον). Ὑψ. 0,95. Ἐν τῇ κάλπῃ 8, Ψ.

112) **Εικ. 15** ἄνω δεξιὰ. Μικρὸς σφαιρικός ἀρύβαλλος. Πηλὸς ὑπέρυθρος. Χεῖλος μᾶλλον ἀνεπτυγμένον καὶ λαβὴ ραβδοειδής. Διακόσμησις διὰ μέλανος ἐξίτηλος, τῆς ὁποίας τὸ σχέδιον εἶχε προηγουμένως χαραχθῆ πρὸς καθοδήγησιν τοῦ διακοσμητοῦ. Ἀνεστραμμένα τόξα εἰς τὴν ζώνην τῶν ὤμων (23), μαίανδρος ὄχι γραμμωτὸς (29) εὐθύς κατωτέρω καὶ ὀρθὰ τόξα εἰς τὴν κάτω ζώνην. Ἴσως ἡ ἐπιφάνεια ἔφερε πάλα λευκὸν ἐπίχρισμα. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,075. Ἐν τῇ κάλπῃ 7, Φ.

113) Τεμάχια μικροῦ σφαιρικοῦ ἀρυβάλλου. Διακόσμησις μικρῶν πτηνῶν μακρολαίμων ἐν σειρᾷ (81). Ἴσως κάτω τῆς κάλπης 13, Γ, ἐκφυγὸν ταύτης.

Οἱ ἐπόμενοι τρεῖς ἀρύβαλλοι—προχοῖσκαὶ ἔχουν κοιλίαν ῥοειδῆ, λαβὴν ραβδοειδῆ, συναπτομένην κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ κάτωθεν ἀναγλύφου δακτυλίου καὶ βάσιν σαφῶς δηλουμένην. Ἀμφίπλευρος διακόσμησις συστημάτων ὁμοκέντρων κύκλων καθέτως διατεταγμένων καὶ ἀποτελούντων δύο ζώνας (54). Μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων ὁμόκεντροι κυκλίσκοι.

114) **Εικ. 15** ἄνω ἀριστερά. Ἡ διακόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανῆς χρώσεως. Ὑψ. 0,11. Ἀκέραιον. Ἐν τῇ κάλπῃ 3, Π.

115) **Εικ. 15** ἄνω ἀριστερά. Ὅμοιον. Ὑψ. 0,11. Ἀκέραιον. Ἐν τῇ κάλπῃ 3, Π.

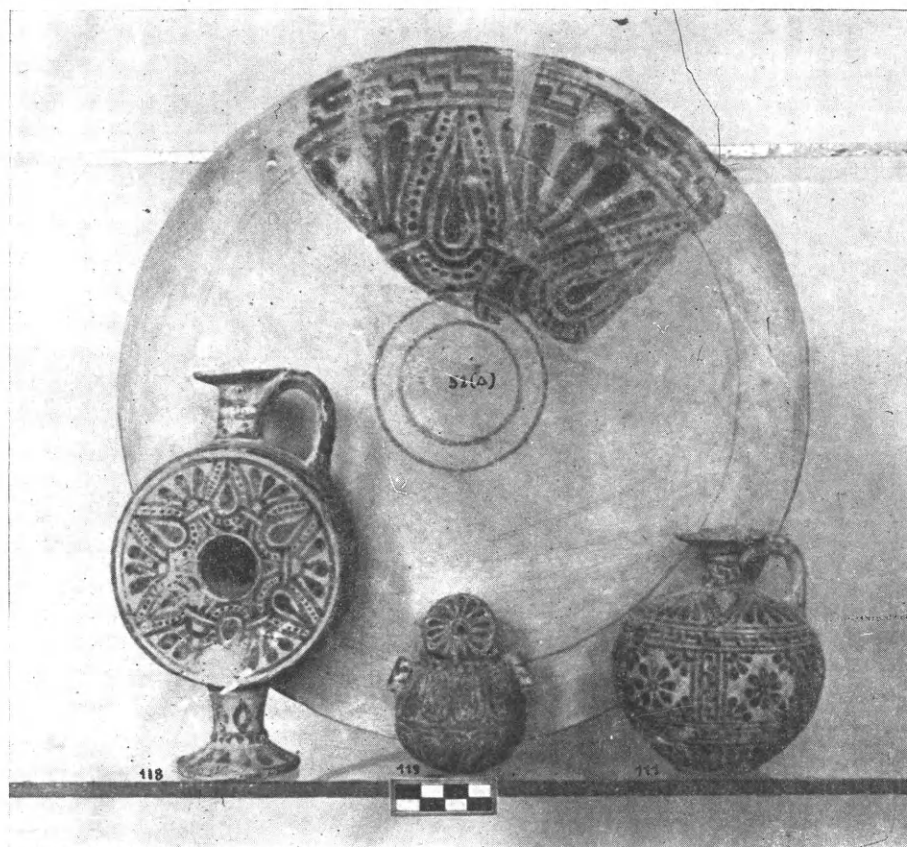
116) **Εικ. 14** ἄνω ἀριστερά. Ὅμοιον. Ἡ διακόσμησις διὰ σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ. Μέλαινα χρώσις ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, τῆς λαβῆς καὶ τοῦ μικροῦ κωνικοῦ ποδός. Ἐπιφάνεια ἰσχυρῶς διαβεβρωμένη. Οἱ ἐξώτατοι κύκλοι τῆς διακοσμῆσεως παχύτεροι. Ὑψ. 0,115. Ἐν τῇ κάλπῃ 2, Ν.

117) **Εικ. 15** ἄνω δεξιὰ. Πρωτοκορινθιακὸς ἀρυβαλλίσκος. Πηλὸς ὠχρόλευκος. Στενὸς πυθμὴν μὲ κοίλωμα κάτωθεν. Διακόσμησις ἐπὶ τῶν ὤμων λεπτοτάτων ροδάκων (60). Τὸ λοιπὸν σῶμα καλύπτεται ὑπὸ ζωνῶν καὶ δεσμῶν λεπτοτάτων ταινιῶν. Συνεπληρώθη τὸ χεῖλος μετὰ τῆς λαβῆς. Ὑψος, ὡς συνεπληρώθη, 0,078. Ἀσφαλῆς ἡ κορινθιακὴ προέλευσις. Πιθανῶς ἐκ τῆς κάλπης 23, Σ.

ΙΑ) Ἰδιοτύπου σχήματος ἀγγεῖα.

118) **Εικ. 15** μέσον καὶ 16. Ἰδιοτύπον τροχοειδῆ ἀγγεῖον. Πηλὸς ὠχρός. Τὸ κύριον σῶμα ἔχει τὴν μορφήν τροχοειδοῦς τυμπάνου μὲ ὀπὴν διαμπερῆ κατὰ τὸν ἄξονα καὶ βαίνει, καθέτως τοποθετημένον, ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδός. Οὗτος φέρει εἰς τὴν βάσιν τοῦ

κυλινδρικοῦ τμήματος ἀνάγλυφον δακτύλιον. Τὸ στόμιον ὡς τῶν ἀρυβάλλων 97-113. Ἡ λαβὴ διπλὴ ραβδοειδῆς. Διακόσμησις κατὰ τὸ τύμπανον ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ καλύμματος τῆς κυλινδρικῆς κάλπης 51, Δ, ἀλλὰ μὲ ἀνθέμια τρίφυλλα (79). Ἐπὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας ἀφ' ἑνὸς ἐλαφρῶς παραλλάσσουσα ἢ διακοσμητικὴ ζώνη τῆς ὡς ἄνω κάλπης (75), ἀφ' ἑτέρου ἀνεπτυγμένος ὀρθογώνιος ρόδαξ (65). Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ταινιώσεις καὶ τὸ κλιμακωτὸν κόσμημα (11). Ἐπὶ τοῦ χείλους φύλλα ρόδακος ἐν μέσῳ ζώνης γραμμιδίων (61). Ἐπὶ τοῦ ποδὸς ἀτρακτοειδῆ (20) ἐπὶ τοῦ κυλινδρικοῦ μέρους καὶ

Εἰκ. 16. Τινὰ τῶν ὠραιότερων ἀγγείων τῶν Ἀγ. Παρασκιῶν.

φύλλα ρόδακος ἐπὶ τοῦ δισκοειδοῦς. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,17. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ προσκομισθέντων. Ἀσφαλῶς τὸ ἀγγεῖον συνώδευσε τὴν κάλπην 51, Δ, ὡς ἀποδεικνύει ἢ ὁμοίότης τῆς διακοσμήσεως καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ χωρικὸς κατέστρεψε μέρος τῆς κάλπης ταύτης (τὸ κάλυμμα ἀπετελέσθη διὰ προσκομισθέντων ὑπὸ τούτου τεμαχίων).

119) Εἰκ. 15 ἄνω ἀριστερὰ καὶ 16. Μικρὸν ἀνάγλυφον σφαιρικὸν πυξίδιον. Πηλὸς κεραμόχρους ἰσχυρῶς ὀπτημένος. Προφανῶς μίμησις ἀγγείου ἐκ φαγεντιανῆς. Δύο ἀποφύσεις κυλινδρικαὶ καθέτως τετραγώναι ὡς λαβαί. Λίαν χαμηλὸν χεῖλος μὲ αὐλάκωσιν κύκλῳ πρὸς ὑποδοχὴν καλύμματος, ὅπερ δισκοειδὲς τελείως προσαρμοζόμενον, μὲ τρῆμα κατὰ τὸ μέσον. Ἀνάγλυφός διακόσμησις δύο σειρῶν τοξωτῶν φύλλων,

συναντώμενων κατά τὰς κορυφάς των (38) περὶ τὸ μέσον τοῦ ἀγγείου καὶ διαχωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀναγλύφου ἐπίσης γραμμῆς. Πολύφυλλος χαρακτὸς ρόδαξ (59) ἐπὶ τοῦ καλύμματος. Γραπτὴ τεθλασμένης γραμμῆς διακόσμησις ἐπὶ τῶν λαβῶν καὶ τοῦ χείλους. Ἀκέραιον. Ὑψ. 0,054. Ἐν τῇ κάλπῃ 22, Ζ.

ΙΒ) Χαλκᾶ ἀντικείμενα

120) Χαλκῆ λαβίς. Ἐν τῇ κάλπῃ 21, Τ. Ἀπωλέσθη ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ.

121) Χαλκῆ καρφίς (εἰκ. 14 κάτω ἀριστερὰ) μὲ μικρὰν σφαιρικὴν κεφαλὴν καὶ ὑπ' αὐτὴν δύο λεπτὰς ἐντομάς. Μῆκ. 0,075. Ἐν τῇ κάλπῃ 6, Ω(;) μετὰ τοῦ 104.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Α. Θέσις καὶ μορφή τοῦ τάφου.

Ὁ τάφος δὲν θὰ ἦτο βεβαίως ἀπομεμονωμένος. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα, ἀνερευ-
νῶν πέριξ προχείρως, νὰ ἀνεύρω ἵχνη ἄλλων τάφων· ἐπιμελεστέρα διερεύνησις ἦτο
ἀδύνατος, διότι ὀλόκληρος ἡ πέριξ περιοχὴ καλύπτεται ὑπὸ ἀμπέλων. Δὲν ἠδυνήθη ἐξ
ἄλλου νὰ συγκεντρώσω πληροφορίας σχετικὰς μὲ ἀνεύρεσιν ἄλλων τάφων ἢ ἔστω μεμο-
νωμένων ἀρχαιοτήτων κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην.

Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ κατανοήσῃ τις διατὶ ὁ τάφος ὠκοδομήθη κατὰ τὸ κράσπε-
δον τῆς πεδινῆς ζώνης, ἐνῶ ἡ κλιτὺς τοῦ παρακειμένου λόφου παρείχετο πρόχειρος διὰ
τὴν ἀνόρουξιν λαξευτοῦ ἢ θολωτοῦ κτιστοῦ θαλάμου. Ἄν ὁ τάφος ἦτο οἰκογενειακὸς
ἢ ὠρισμένης κοινότητος, ἴσως ἐλήφθη φροντίς νὰ κατασκευασθῇ ἐπὶ ἰδιοκτητῶν κτη-
μάτων. Τοῦτο δὲ θὰ ἐπέβαλλε νὰ γίνῃ κτιστὸς καὶ οὐχὶ λαξευτός, ἐπειδὴ κατὰ τὴν
πεδινὴν ζώνην οἱ ἐπιχώσεις εἶναι μεγάλαι καὶ δὲν ἦτο εὐκόλον οἱ κατασκευάσαντες νὰ
φθάσουν εἰς τὸν μαλακὸν βράχον. Ὁ τάφος φαίνεται ὅτι ἐθεμελιώθη ἀφοῦ ἐξεσκάφη
κύκλω τὸ γῶμα εἰς ἰκανὸν βάθος· δὲν κατασκευάσθη ὀλόκληρος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν
τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἡ κορυφὴ του ὑπερεῖχεν, ἀφοῦ καὶ σήμερον, μετὰ τὰς διὰ μέσου τῶν
αἰώνων ἐπιχώσεις, τὸ γῶμα καλύπτει μέρος μόνον ἐκ τοῦ συνολικοῦ ὕψους. Τὸ ὑπερέ-
χον τμήμα εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἐκαλύπτετο διὰ σωροῦ γῶματος σχηματιζομένου
οὕτω εἴδους τύμβου.

Ὁ θολωτὸς τάφος τῶν Ἀγ. Παρασκιῶν, κατασκευασθεὶς, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου
του ἐξάγεται, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰῶνος π. Χ. καὶ χρησιμοποιηθεὶς διὰ ταφὰς μέχρι
τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς χρησιμοποίησεως
θόλων εἰς τὴν Κρήτην¹. Ἡ προέλευσις δι' ἐξελίξεως τῶν γεωμετρικῶν θολωτῶν τάφων
ἐκ τῶν μινωικῶν δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποδεδειγμένη, ἀφοῦ νῦν ἔχομεν πλήρη σειρὰν

¹ Ἐξω τῆς Κρήτης ἐξακολουθοῦν νὰ κατασκευάζωνται κτιστοὶ θόλοι κατὰ τὴν πρωτογεωμετρικὴν περιο-
δον, κατ' ἐπιβίωσιν καὶ οὗτοι τοῦ ὑστεροελλαδικοῦ

θόλου· οἱ γνωστότεροι εἶναι οἱ τῆς Μαρμαρίανης τῆς Θεσ-
σαλίας· βλ. BSA XXXI (1930-1) σ. 1 κέ: HEURTLEY -
SKEAT The Tholos Tombs of Marmariane.

ἀπὸ τῆς MM III ἐποχῆς μέχρι τοῦ τέλους τῶν γεωμετρικῶν χρόνων¹. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σειρᾶς δέον νὰ τεθοῦν οἱ δύο μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Ἰσοπάτων ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου ἀνακαλυφθέντες θολωτοὶ καὶ μὲ κυκλικὸν θάλαμον τάφοι χρόνων MM IIIβ-ΥΜ Ια, ὠκοδομημένοι μὲ ξεστὴν ἰσοδομικὴν λιθοδομίην. Ἀκολουθοῦν αἱ ἐπίσης κυκλικὸν θάλαμον ἔχοντες θόλοι τῶν Ἀγλαδίων Σητείας², ΥΜ IIIβ ἐποχῆς, καὶ τῶν Ἀγ. Θεοδώρων Ἱεραπέτρας, ἴσως ΥΜ IIIγ χρόνων³. Τὴν γραμμὴν τῶν μὲ κυκλικὸν θάλαμον θόλων συνεχίζουσι τινὲς ὑπομινωικοὶ μικρότατοι καὶ χονδροειδεῖς θόλοι τῆς Ἐργάνου καὶ τοῦ ὑπομινωικοῦ συνοικισμού Καρφιοῦ Λασηθίου⁴, οἱ πρωτογεωμετρικοὶ θόλοι τοῦ Ἀναυλόχου, τῶν Κουρτῶν καὶ τοῦ Βροκάστρου⁵, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἔχουσι ἀπλῶς κυκλοτερεῖς, ἐλλειψοειδῆ ἢ μορφῆς Ω σχῆμα, καὶ ἴσως οἱ παρὰ τὸ χωρίον Καμάρες ἀνασκαφέντες, ἀλλ' ἄνευ περιεχομένου, λόγῳ συλήσεως, εὐρεθέντες⁶. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι οἱ θόλοι τοῦ Βροντᾶ Καβουσίου, τῶν ὁποίων ἀτυχῶς μόνον εἰς ἀνευρέθη ἀκέραιος⁷. Τέλος εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν ἀνήκουν ὁ μέγας καὶ σημαντικὸς τάφος R τῶν Ἀρκάδων, ὡς καὶ οἱ κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν μικρότεροι ἀλλ' ἐπίσης σημαντικοὶ θόλοι M καὶ L⁸, ὁ θόλος τοῦ Σκουριασμένου τοῦ Καβουσίου⁹, ὁ θόλος A τῆς Πραισοῦ¹⁰, καὶ οἱ μικροὶ θόλοι τῆς Παπούρας Λασηθίου¹¹. Ὁ νῦν δημοσιεύμενος δέον νὰ συγκαταλεγῆ μεταξὺ τῶν τελευταίων τῆς σειρᾶς.

Παράλληλος σειρὰ πρὸς τὴν τῶν θολωτῶν μὲ κυκλοτερῆ θάλαμον τάφων εἶναι ἡ τῶν θολωτῶν μὲ τετράγωνον ἢ τραπεζοειδῆ θάλαμον. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σειρᾶς εἶναι πάλιν οἱ MM IIIβ—ΥΜ Ι ἢ ΥΜ ΙΙ, ὁ τῶν Ἰσοπάτων Βασιλικὸς Τάφος καὶ ὁ πρῶτος

1 Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν MM III κυκλικῶν νωσικῶν θόλων (βλ. J.H.S. LXIV, 1946, 83 κέ.) δύναται νὰ ἀναθεωρηθῆ ἡ ἄποψις τῆς γενέσεως τοῦ κυκλικοῦ θόλου ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐξετασθῆ ἡ δυνατότης τῆς ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν κυκλικῶν τάφων Μεσαρᾶς ἐξελιξέως τούτων, ἀφοῦ δὲν ὑφίσταται πλέον χρονικὸν χάσμα μεταξὺ τῆς μιᾶς ομάδος καὶ τῆς ἄλλης. Ὅτι οἱ πλείστοι τῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς δὲν ὑπῆρξαν γνήσιοι θόλοι, ὡς ὁ Μαρινᾶτος καὶ ἄλλοι ὑπεστήριξαν, κατ' οὐδὲν ἐμποδίζει εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς συνεχοῦς ἐξελιξέως, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποκλείσῃ ὅτι εἰς τοὺς τάφους τῆς Μεσαρᾶς ὑπῆρχεν ἡ ἀρχὴ τοῦ θόλου, ἔστω διὰ ξύλων καὶ κλάδων κορυφουμένου. Οἱ MM I θόλοι τοῦ Βοροῦ — ὁ ἀνασκάψας Μαρινᾶτος δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὁ εἰς τούτων ἦτο πραγματικὸς θόλος, καὶ ὅτι ὁ ἕτερος θὰ ἠδύνατο νὰ στεγάξῃται καὶ μὲ κωνικὴν ξυλίην στέγην· βλ. ΑΔ 1930, σ. 168 κέ. — θὰ ἀπετέλουν κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τὸν συνεκτικὸν κρῖνον. Δεχόμενοι τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν, δυνάμεθα εὐχερέστερον νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐλευθέρου θόλου κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν καὶ γεωμετρικὴν ἐποχὴν.

2 Τὸν τάφον ἀνέσκαψα τῷ 1938, ἀλλὰ μέχρι σήμερον δὲν κατόρθωσα νὰ δημοσιεύσω, κατ' ἀρχὰς διότι ἀνέμενον νὰ συμπληρώσω τὴν ἀνασκαφὴν, κατόπιν δὲ λόγῳ τῆς ἐπελθούσης ἀνωμάλου καταστάσεως, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ κατεστράφη τὸ κύριον μέρος τῶν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς προελθόντων ἀντικειμένων (σαρκοφάγων καὶ πτε-

ρισμάτων). Φωτογραφία ὅμως καὶ στοιχεῖα διὰ τὴν τελικὴν δημοσίευσιν ἔχουσι περιωθῆ.

3 Ἐδημοσιεύθη, ἀτυχῶς στοιχειωδῶς, ὑπὸ τοῦ SEAGER ἐν Transactions Univers. Pennsylvania II (1907-σ. 129 κέ. Οἱ ὡς ἄνω 4 θόλοι εἶναι οἱ μόνοι μέχρι σήμερον γνωστοὶ μινωικοὶ κυκλικοὶ θόλοι εἰς τὴν Κρήτην· ὑπάρχουσι ὅμως τινὲς χρησιμοποιηθέντες κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν, τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ πιθανῶς δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς τὴν μινωικὴν ἐποχὴν.

4 Τῆς Ἐργάνου: FR. HALBHERR Three Kretan Necropoleis (Erganos, Panagia, Courtes, AJA V (1901). Τοῦ Καρφιοῦ: J. PENDLEBURY ἐν BSA XXXVIII (1937-8) σ. 100 κέ. Οἱ πλείστοι τῶν τάφων τοῦ Καρφιοῦ εἶναι ἐξωτερικῶς καὶ πολλάκις καὶ ἐσωτερικῶς τετράγωνοι.

5 Τοῦ Ἀναυλόχου: BCH 1936, σ. 374-5· τῶν Κουρτῶν: HALBHERR ἔ.ἀ. (οἱ περισσώτεροι εἶναι ἕξω) τερικῶς τετράγωνοι, ὡς οἱ τοῦ Καρφιοῦ) τοῦ Βροκάστρου: ED. HALL Vrokastro σ. 149.

6 Βλ. ἐν AJA V, 1901, σ. 437.

7 BOYD ἐν AJA, 1901, σ. 131.

8 D. LEVI Arcades ἐν Annuario X - XII, σ. 202 κέ., 304 κέ., 312 κέ.

9 BOYD ἔ.ἀ. 143.

10 BOSANQUET ἐν BSA VIII, 240.

11 Ἀνεξερευνήτοι, πλην ἑνὸς μὴ δημοσιευθέντος: βλ. PENDLEBURY Archaeology of Crete, 1939, σ. 319

τῆς ομάδος τῶν τάφων τοῦ Διπλοῦ Πελέκεως¹. Διαδέχονται τούτους αἱ ΥΜ ΙΙΙ θόλοι μὲ τετράγωνον θάλαμον: οἱ τῶν Μουλιανῶν², τῆς Πλάτης Λασηθίου³, τῆς Πραιοῦ⁴ καὶ ἴσως τῆς Σιντεροκεφάλας, παρὰ τὴν Μονὴν Κερᾶς Πεδιάδος⁵. Ὑπομινωικοὶ καὶ πρωτογεωμετρικοὶ εἶναι οἱ παρὰ τὸν συνοικισμὸν Καρφὶ Λασηθίου⁶, οἱ τοῦ Κόφρινα (Παναγιᾶς) Ἀρκάδων⁷ καὶ τοῦ Βροκάστρου⁸. Τὴν σειρὰν κλείουν τινὲς τῶν γεωμετρικῶν τάφων τῶν Ἀρκάδων (Α, Β, C)⁹.

Δύναται λοιπὸν νὰ θεωρηθῆ βεβαία ἡ παράλληλος ἐξέλιξις τῶν δύο σειρῶν ἀπὸ μινωικὰ πρότυπα, χρησιμοποιούμενα ἤδη κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, μέχρι τοῦ Η' αἰῶνος μὲ περαιτέρω χρησιμοποίησιν τινῶν τούτων διὰ ταφὰς κατὰ τοὺς ἀνατολίζοντας ἔτι χρόνους. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποδώσωμεν, ὡς συνήθως τοῦτο γίνεται, τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ στρογγύλου ἔστω θόλου εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐλληνικῶν φύλων μέχρι τῆς Κρήτης καὶ νὰ συνδέσωμεν μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἀκολούθως τῶν Δωριέων τὴν ἐμφάνισιν τούτων μέχρι τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Ὁ κτιστὸς γεωμετρικὸς θόλος ἀποτελεῖ μίαν τῶν μᾶλλον ἀξίων προσοχῆς ἐπιβιώσεων ἐκ τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ τύπος οὗτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἀπὸ ἔθιμα ταφῆς τῶν δωρικῶν φύλων ἐπέζησεν ἀπὸ τῶν μινωικῶν χρόνων καὶ προσηρμύσθη καταλλήλως τόσον διὰ τὴν ἀπόθεσιν ἀκαύτων νεκρῶν κατὰ τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους ὅσον καὶ κεκαυμένων, ἐντὸς καλπῶν, κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς. Ἄν ὅμως ἐξαίρεση τις μνημειώδεις τινὰς θόλους τῶν Ἀρκάδων καὶ τινὰς σχετικῶς ἐπιμελεῖς τῆς Πραιοῦ καὶ τοῦ Σκουριασμένου, οἱ λοιποὶ θόλοι τῶν πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν χρόνων ἐμφανίζουσιν πλήρη ἐξαθλίωσιν, ἐκδηλουμένην τόσον εἰς τὴν ἀμελῆ τοιχοποιίαν, ὅσον καὶ εἰς τὸ περιορισμένον τῶν διαστάσεων καὶ τὸ ἀτροφικὸν τοῦ δρόμου ἢ τὴν καθολικὴν ἀπουσίαν τούτου.

Ὁ θόλος τῶν Ἀγ. Παρασκευῶν, ὡς ἐσημειώθη ἤδη, εἶναι ἐλεύθερος, ὁ θάλαμός του δηλαδὴ δὲν ἔχει λαξευθῆ ἐντὸς βράχου καὶ ἐπενδυθῆ ἐσωτερικῶς διὰ λιθοδομῆς, οὐδ' ἔχει κατασκευασθῆ ἐντὸς σκάμματος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἀποτελεῖ αὐθυπόστατον, ὑπερέχον τοῦ ἐδάφους κτίσμα. Οἱ λεγόμενοι θολωτοὶ τάφοι τῆς Μεσαρᾶς ΠΜ ΙΙΙ—ΜΜ Ι χρόνων, τῶν ὁποίων διημφισθητήθη ἢ καθ' ὀλοκληρίαν θολωτὴ κατασκευὴ¹⁰, εἶναι ὠκοδομημένοι κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Παραδείγματα ὅμως ἐξ ὀλοκλήρου ἐλευθέρων θόλων κατὰ τὴν ΥΜ ἐποχὴν εἰς τὴν Κρήτην δὲν γνωρίζομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος¹¹. τοῦτο βεβαίως δὲν ἀποκλείει ὅτι ὑπῆρχον, ἀφοῦ ἱκανὰ παραδείγματα ΥΕ Ι καὶ ΙΙ χρόνων ὑπάρχουσιν ἀνά τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα τὴν Πελοπόννησον. Οὕτω π.χ. κατὰ τὴν πεδινὴν ζώνην, τὴν πλαισιοῦσαν σειρὰν χαμηλῶν λόφων

1 EVANS Prehistoric Tombs at Knossos σ. 316 κέ. EVANS Tomb of the Double Axes σ. 6 κέ. πίν. Ι.

2 Ξανθοῦδίδης ἐν Ε Α 1904 σ. 21 κέ.

3 BSA XX, σ. 14 κέ.

4 BOSANQUET ἔ.ά. 245 καὶ 254.

5 Βλ. TARAMELLI Ricerche Archeol. Cretesi ἐν Monum. Ant. IX, 1899, σ. 123.

6 Βλ. ὑποσ. 9.

7 LEVI ἔ.ά. σ. 389 κέ. καὶ HALBHERR ἔ.ά. σ. 283.

8 HALL Vrokastro, 123 κέ.

9 LEVI ἔ.ά. σ. 179 καὶ 189.

10 Βλ. ὑποσ. 6 καὶ Μαρινᾶτον ἐν ΑΔ XII (1929) 136 κέ.

11 Οἱ δύο θόλοι τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ-Ἴσοπάτων καὶ ὁ τῶν Ἀχλαδίων Σητείας ὑπερεῖχον κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῶν τμῆμα τοῦ ἐδάφους σχηματιζομένου πιθανῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τούτων τύμβου.

τῆς Μεσσηνιακῆς Τριφυλλίας, ἀνερεύθησαν θόλοι¹, ἡ διὰ χώματος κάλυψις τῶν ὁποίων ἀπετέλεσε τυμβοειδεῖς ἐξάρσεις. Τὸ ἀνάλογον τοῦτο—καὶ διὰ τὴν ὁμοιότητα μάλιστα τῆς θέσεως—ἐνισχύει τὴν ἄποψιν, ὅτι καὶ ὁ δημοσιευόμενος τάφος καὶ πιθανῶς ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι θόλοι ἐκαλύπτοντο ὁμοίως διὰ χώματος, σχηματιζομένων τύμβων. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα μάλιστα φαίνεται ὅτι ὁ ἐλεύθερος θόλος ἀποτελεῖ μᾶλλον τὸν κανόνα². Κατὰ τὴν ὑπομινωικὴν καὶ πρωτογεωμετρικὴν ἐποχὴν ὁ θόλος, καὶ ὁ κυκλικὸς καὶ ὁ τετραγωνικὸς, κατασκευάζεται ὄχι ἐντὸς λαξευτοῦ θαλάμου, ἀλλ' ἐντὸς σκάμματος, τῆς κορυφῆς του καλυπτομένης διὰ χώματος μέχρι σημείου νὰ καταστῆ ἀθέατος. Οὕτως εἶναι κατασκευασμένοι οἱ θόλοι τῆς Ἐργάνου, τῶν Κουρτῶν, τῶν Καμαρῶν καὶ τοῦ Βροκάστρου. Ἐλεύθεροι ὅμως ἦσαν οἱ πρωτογεωμετρικοὶ θόλοι τῆς περιοχῆς Λασηθίου. Κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν συνεχίζεται ἡ κατασκευὴ τῶν ἡμιελευθέρων (πρβ. τάφους Α, Β, C τῶν Ἀρκάδων), ἐπανέρχεται δ' ἡ κατασκευὴ τῶν λαξευτῶν ἐσωτερικῶς ἐπενδεδυμένων διὰ λιθοδομῆς θόλων (τῶν γνησίων θόλων: βλ. τοὺς μεγάλους θόλους R, M, L τῶν Ἀρκάδων, Α τῆς Πραισοῦ καὶ τοῦ Σκουριασμένου). Ἐλεύθεροι ὅμως θόλοι γεωμετρικῶν χρόνων ἦσαν γνωστοὶ μόνον οἱ τῆς Παπούρας Λασηθίου³. Ὁ τάφος τῶν Ἀγ. Παρασκιῶν προστίθεται ὡς νέον παράδειγμα.

Ἐσημείωσα ἤδη ὅτι δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξερευνηθῆ τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ τάφου τμήμα διὰ νὰ ἐξακριβωθῆ κατὰ πόσον ὑπῆρχε δρόμος. Πιθανώτατα δὲν ὑπῆρχεν, ὡς εἰς τοὺς τάφους τῶν Κουρτῶν καὶ εἰς πολλοὺς τοῦ Καρφιοῦ, ἢ ἦτο ἀτροφικὸς, ὡς εἰς τοὺς τάφους τῶν Καμαρῶν, τῆς Ἐργάνου, τοῦ Κόφινα (Παναγιᾶς) καὶ τοὺς γεωμετρικοὺς M καὶ L τῶν Ἀρκάδων. Ἡ δευτέρα μάλιστα περίπτωση ἐμφανίζεται ὀλιγώτερον πιθανὴ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ κλείουσα τὴν εἴσοδον πλάξ, καλύπτουσα τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τῶν παραστάδων τῆς θύρας, δὲν ἐπιτρέπει τὴν κατ' εὐθειᾶν ἐπέκτασιν τούτων εἰς δρόμον. Θὰ ἦτο βεβαίως πάντοτε δυνατόν ὁ σχηματισμὸς μικροῦ προθαλάμου, ὡς εἰς τὸν τάφον Α τῆς Πραισοῦ, ἀλλὰ πλὴν τοῦ γεγονότος ὅτι τοιαύτη μορφή ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν ἐξυπηρετοῦσαν μᾶλλον τὴν ἀνάγκην καθόδου εἰς λαξευτὸν θάλαμον ἢ σκάμμα⁴, φαίνεται νὰ ἀποκλείεται αὕτη ἀπὸ τὴν σμικρότητα τοῦ τάφου. Ἄνευ δρόμου ἢ μὲ ἀτροφικὸν δρόμον τάφοι ἐμφανίζονται ἄλλως ἀπὸ τῆς ΥΜ III ἐποχῆς—πρβ. τοὺς τῶν Μουλιανῶν, τῆς Πραισοῦ καὶ τῆς Πλάτης Λασηθίου⁵—φανερῶς μαρτυροῦντες τὴν προϋοῦσαν ἐξαθλίωσιν τοῦ πολιτισμοῦ.

1 Natan SVENSON, *Bullet. d. Société R. de Lund*, 1926-7, V, 1927-8 σ. 50 κέ. Παραλλήλως ἄλλοι θόλοι, ὡς ὁ τοῦ Βασιλικοῦ καὶ ὁ παρὰ τὸ Κοπανάκι, ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τύμβου χώματος μόνον κατὰ τὸ ἐξέχον τοῦ ἐδάφους ἀνώτερον τμήμα των, ὡς συνέβαινε τοῦτο εἰς τοὺς κρητικὸς ΜΜ-ΥΜ θόλους.

2 Πρβ. τοὺς θόλους Πύλου, Κακοβάτου (c), Μενιδίου, Θορικοῦ, Βαφειοῦ, Ἡραίου Ἄργους καὶ Καπακλή.

3 Ὁ Pendlebury (BSA, XXXVI, 1937-8, σ. 111) δίδει ἰδιαιτέραν ἔμφασιν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐλεύθεροι θόλοι πρωτογεωμετρικῆς καὶ γεωμετρικῆς ἐποχῆς ὑπῆρχον μόνον εἰς τὴν περιοχὴν Λασηθίου. Ἦγνόνει τὴν ὑπαρξίν τοῦ νῦν δημοσιευομένου τάφου. Ὅτι λοιπὸν ἐλεύθεροι θόλοι ὑπῆρχον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πε-

ριοχὴν τοῦ Λασηθίου δύναται νὰ εἶναι καθαρῶς συμπτωματικόν.

4 Ὁ τάφος L τῶν Ἀρκάδων, ἔχει πλατὴν προθάλαμον ἢ μᾶλλον κατάβασιν, κτιστὴν καὶ εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ θόλου (πρβ. LEVI αὐτ. εἰκ. 411, σ. 313), ἐκ τοῦ ὁποίου καταδεικνύεται ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως διὰ τὴν κάθοδον.

5 Βλ. τὰς ἀνωτέρω σημειωθείσας δημοσιεύσεις. Εἰς τοὺς δύο πρώτους, ὄντας λαξευτούς, σχηματίζεται μικρὸν φρέαρ καθόδου, λαξευτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τάφους τινὰς τοῦ Βροκάστρου. Ἀνάλογος κάθοδος θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸν ἀτροφικὸν δρόμον τοῦ θόλου τῆς Πλάτης, ὅστις εἶναι κτιστός.

Β. Θέσις τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ τάφου.

Παρατήρησα ἤδη ὅτι τὸ μέγεθος τῆς εἰσόδου ἐπέτρεπε τὴν διὰ ταύτης εἰσαγωγὴν καὶ τοποθέτησιν ἐντὸς τοῦ τάφου τῶν τεφροδόχων καλπῶν καὶ τῶν συνοδευόντων αὐτὰς κτερισμάτων. Δὲν συμβαίνει δηλ. ὅτι εἰς τοὺς πλείστους τῶν πρωτογεωμετρικῶν θολωτῶν τάφων, ὅπου ἡ εἴσοδος κατήντησεν ὅλως ἀτροφικῆ, διατηρουμένη ἀπλῶς λόγῳ τῆς μακραίωνος παραδόσεως καὶ ἴσως χάριν ὠρισμένων τελετῶν¹.

Ἡ διὰ τῆς ὀροφῆς ἐξ ἄλλου εἰσαγωγὴ δὲν φαίνεται πιθανὴ ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ θαλάμου· θὰ ἔδει τότε τὰ ἀνώτερα στρώματα καὶ δὴ κατὰ τὸ κέντρον νὰ περιελάμβανον τὰ νεώτερα ἀγγεῖα· ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ὑπὸ τὴν κλειδα τεφροδόχον ἀγγεῖον 19 Α δὲν ἦτο ἐκ τῶν τελευταίων καὶ τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῆ διὰ τὰ πλεῖστα ἀγγεῖα τοῦ ἀμέσως ὑποκειμένου στρώματος (βλ. σχέδιον εἰκ. 2). Τοῦναντίον τὰ τρία πολυχρωμικὰ 23 Σ, 21 Τ καὶ 24 Ρ ἀνήκουν εἰς τὸ κατώτερον στρώμα καὶ μόνον τὸ ἐπίσης πολυχρωμικὸν 22 Ζ εἰς τὸ ὑπερκείμενον². Ἐκ τούτων δὲ πάλιν τὰ τρία Ρ, Σ καὶ Ζ εὐρίσκοντο παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου, ὡς νὰ εἰσηλθον ἐκεῖθεν. Ὅπωςδήποτε ἡ θέσις τῶν ἀγγείων δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀποδεικτικὴ, ἀφοῦ, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰς ταφὰς μετετοπίζοντο ἐνίοτε ἀγγεῖα διὰ νὰ δημιουργηθῆ χῶρος διὰ τὴν νέαν κάλπην καὶ τὰ συνοδύοντα αὐτὴν κτερίσματα, πολλάκις ἀγγείων τοῦ δαπέδου τοποθετουμένων ἐπὶ ἄλλων ἐσωτέρω κειμένων (τοῦτο ἐρμηνεύει τὴν θέσιν τοῦ Ζ)³. Ἡ τοιαύτη μετακίνησις, ἐνῶ ἐρμηνεύεται ἄριστα εἰς τὴν περίπτωσιν εἰσαγωγῆς τῶν καλπῶν διὰ τῆς εἰσόδου, παραμένει ἀνεξήγητος προκειμένου περὶ τῆς ἐκδοχῆς τῆς ἐκ τῆς ὀροφῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀγγείων. Ἰδιαιτέρως εἶναι ἀξία προσοχῆς ἡ θέσις ἀγγείων προφανῶς μὴ μετακινήθων: οὕτω ἡ κυλινδρική κάλπη 51 Δ (εἰκ. 10) ἔκειτο ἐπὶ τῆς πολυχρώμου κάλπης 24 Ρ καὶ προφανῶς δὲν μετεκινήθη, ἀφοῦ, ἂν ἔκειτο ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ δαπέδου λόγῳ τοῦ χαμηλοῦ ὕψους καὶ τοῦ ἐπιπέδου καλύμματός της θὰ παρέμενεν ὡς βάρθρον νέου εἰσαγομένου ἀγγείου. Ἐκ τῆς ὀροφῆς εἰσαγόμενον θὰ ἔδει νὰ κατέχη τὴν ἀνωτέραν θέσιν, ἀφοῦ εἶναι τὸ μᾶλλον προηγμένον τὴν τεχνολογίαν ἀγγείων τοῦ τάφου. Τῶν κατεχόντων ἀνωτέραν θέσιν ἀγγείων 19 Α καὶ 13 Γ ὁ ρυθμὸς εἶναι ἀναμφιβόλως παλαιότερος.

Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς θέσεως τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ τῆς διακοσμῆσεώς των δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σχετικῶς ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι αἱ ταφαὶ ἤρχισαν ἀπὸ τὸ νότιον μέρος τοῦ θαλάμου, ἐσυνεχίσθησαν κατὰ τὸ βόρειον, τέλος δὲ ἐκάλυψαν τὸ κέντρον, εἶτα, μὴ ὑπάρχοντος χώρου ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ἤρχισεν ἡ τοποθέτησις δευτέρου στρώματος καλπῶν, μετακινουμένων ἐκάστοτε, ὡσάκις παρίστατο ἀνάγκη, τῶν κατὰ τὴν εἴσοδον καλπῶν καὶ ἐπιτιθεμένων ἐπὶ ἄλλων ἐσωτέρω κειμένων, ἵνα δημιουρ-

1 Εἰς τοὺς κτιστοὺς τάφους Ε καὶ Γ τῶν Ἀρχαίων, ἐξικομένους εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἐξαθλιώσεως, ἡ εἴσοδος κατηγήθη ὡς τελείως ἀχρηστος. Ἄς σημειωθῆ ὅτι καὶ εἰς τὸν προκείμενον τάφον, καίτοι αἱ ταφαὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸν θάλαμον διὰ τῆς εἰσόδου, αἱ διαστάσεις αὐτῆς περιορίσθησαν κατὰ τὸ δυνατόν.

2 Τὰ πολυχρωμικὰ καὶ ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἀρβάλλων καὶ ἐκ τῆς τεχνικῆς καὶ διακοσμῆσεως ἀπο-

δεικνύονται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὰς τελευταίας ταφὰς· βλ. κατωτέρω.

3 Διὰ τὴν διαδοχὴν τῶν ἀποθέσεων δεόν νὰ ἔχωμεν ἐπίκουρον τὴν μελέτην τῆς τεχνικῆς, τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν ἀγγείων. Οὕτω δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ τεφροδόχος λεκάνη-κάλπη 51 Δ ἀπετέθη μεταξὺ τῶν τελευταίων εἰς τὸν τάφον.

γηθῆ χώρος διὰ τὴν νέαν κάλπην· αἱ τελευταῖαι οὕτω κάλπαι κατέλαβον θέσιν ὑπεράνω τῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου πρὸς τὴν εἴσοδον κειμένων, μὴ ὑπάρχοντος δὲ πλέον χώρου δὲν ἐγένετο περαιτέρω μετακινήσις τῶν ὁ θόλος τότε ἐγκατελείφθη καὶ αἱ ταφαὶ ἐσυνεχίσθησαν εἰς ἕτερον τάφον.

Τὰς τεφροδόχους κάλπας συνώδευσαν κατὰ τὴν καταθεσὶν τῶν μικρότερα ἀγγεῖα, πρόχοι, κύπελλα, λεκάναι καὶ μικροὶ ἀρύβαλλοι. Ἡ θέσις τούτων ἐσημειώθη εἰς τὸ σχέδιον ἢ εἰς τὸν κατάλογον, ἐφ' ὅσον κατέστη δυνατόν νὰ διακριβωθῆ. Ἄλλὰ θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ καθορισθῆ ποῖα ἀκριβῶς ἀγγεῖα συνώδευσαν ἐκάστην κάλπην, ἂν ἐξαιρέση τις τοὺς ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρεθέντας ἀρυβάλλους, καὶ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς μετακινήσεως τῶν ἀγγείων, ἀφ' ἑτέρου διότι τὰ μικρότερα ἀγγεῖα κατετέθησαν εἰς τὰ διάκενα τὰ σχηματιζόμενα μεταξὺ δύο, τριῶν ἢ καὶ τεσσάρων καλπῶν¹. Τὰ συνοδεύοντα ταῦτα ἀγγεῖα ἀλλαγῶ ἀπετέλουν πραγματικούς σωρούς, ἀλλαγῶ εἶχον ἀποτεθῆ μεμονωμένα. Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀκριβέστερας θέσεως τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ θαλάμου σχετίζονται πρὸς τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησεως τούτων.

Γ. Χρησιμοποίησις τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου.

Ἄπασαι αἱ κάλπαι τοῦ τάφου εὐρέθησαν περιέχουσαι κεκαυμένα ὀστᾶ καὶ τέφραν, δι' ὧν ἐπληροῦτο τὸ $\frac{1}{3}$ μέχρι τοῦ $\frac{1}{2}$ τοῦ ἀγγείου². Ἐπὶ τῶν ὀστῶν—καθ' ὅσον κατέστη δυνατόν νὰ διακριβωθῆ τοῦτο—ἀνευρέθησαν ἀποκείμενα μικρὰ ἀγγεῖα, τὸ πλεῖστον ἀρύβαλλοι, ὀλιγάριθμα, ἐν ἧ δύο, σπανίως τρία. Εἷς τινὰς κάλπας δὲν εἶχον ἀποτεθῆ καθόλου τοιαῦτα μικρὰ ἀγγεῖα. Ἄλλα ἀντικείμενα, ἐξαιρέσει χαλκῆς καρφίδος ἐντὸς τῆς κάλπης 6 Ω καὶ μικρᾶς λαβίδος ἐντὸς τῆς κάλπης 21 T³, δὲν ἀνευρέθησαν. Ἡ σπάνις τῶν περονῶν καὶ τῶν πορπῶν, καθολικῆ εἰς τοὺς ὑστέρους γεωμετρικούς τάφους, ὀφείλεται, φαίνεται, μᾶλλον εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ἐνδυμασίας παρὰ εἰς τὸ ὅτι οἱ νεκροὶ ἐκαίοντο γυμνοί⁴. Φυσικὰ εἶναι τελείως ἀδύνατον νὰ διαστείλῃ τις ποῖα τεφροδόχοι κάλπαι ἀνήκουν εἰς ἄνδρας καὶ ποῖα εἰς γυναῖκας.

Παρὰ τὰς κάλπας ἦσαν ἀποτεθειμένα αἱ πρόχοι καὶ τὰ κύπελλα. Πρόχοι δὲ 23-25 καὶ περὶ τὰ 30 κύπελλα, κύαθοι, κοτύλαι ἢ ἄλλα ἀναλόγου σχήματος ἀγγεῖα ἀνευρέθησαν⁵. Οὕτω εἰς τὰς 28—30 ταφὰς ἀντιστοιχοῦν περίπου μία πρόχους καὶ ἓν κύπελλον, δέον ὅμως νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ κατανομή, τῶν κυπέλλων μάλιστα, δὲν ἦτο ὁμοειδῆς καὶ πιθανῶς ὑπῆρξαν περιπτώσεις, καθ' ἃς κάλπαι δὲν συνωδεύοντο ὑπὸ τοιούτων,

¹ Δὲν δύναται νὰ γίνῃ διαχωρισμὸς οὔτε κατὰ στρώματα, ἀφοῦ διὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν συνοδευόντων ἀγγείων, ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ τὰ μεταξὺ καλπῶν διαφόρων στρωμάτων σχηματιζόμενα διάκενα. Βλ. σχεδιογράφηματα θέσεως ἀγγείων εἰκ. 2.

² Τοῦτο βεβαίως ἐξηγήθη ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς κάλπης καὶ τοῦ καέντος σώματος.

³ Ἡ τελευταία δυστυχῶς ἀπώλεσθη μετὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἀντικειμένων εἰς τὸ Μουσεῖον.

⁴ Διὰ τὴν ἐνδυμασίαν κατὰ τὴν ἀνατολιζουσαν περίοδον βλ. LEVI, αὐτόθι σ. 536.

⁵ Ἄτυχῶς εἶναι σήμερον ἀδύνατον νὰ καθορισθῆ,

ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν ἀγγείων ἐκάστης ταφῆς, ὡς εἶχον ἀποτεθῆ παρ' ἄλληλα ἐντὸς τοῦ τάφου. Πολλὰκις βοηθεῖ ὁ ρυθμὸς εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ὁμάδος (οὕτω ἡ ὠραία πρόχους 47 φαίνεται ὅτι συνώδευσε τὴν κυλινδρικὴν κάλπην 51 Δ, ἡ ὠραία ὑδρία 50 Ξ, εἰκ. 8, τὴν πολύχρωμον κάλπην 21 T καὶ ἡ πρόχους 46 ρ τὴν ἐπίσης πολύχρωμον κάλπην 23 Σ). Δυσκαθόριστος ἐπίσης εἶναι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου, δοθέντος ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ κατέστρεψεν ἀριθμὸν τινὰ ἀγγείων, μάλιστα τοῦ ἀνωτέρου στρώματος.

ἐνῶ ἄλλαι συνεκέντρωνον πλείονα. Ἡ ἄνισος κατανομή ὑπάρχει, ὡς παρατηρήσαμεν, εἰς τοὺς ἐντὸς τῶν καλπῶν ἀρυβάλλους, ὅπου εἶναι προφανῆς καὶ βεβαία. Συγκεντρωμένα κύπελλα ἀνευρέθησαν εἰς τοὺς ὀπισθεν τῶν καλπῶν 1 X καὶ 8 Ψ καὶ εἰς τοὺς μεταξὺ M καὶ 2 N ἐλευθέρους χώρους, πρόχοι δὲ ἀνευρέθησαν καθ' ὁμάδας εἰς τὸν μεταξὺ 3 Π, 24 Ρ καὶ 2 Ν καὶ τὸν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς περιφερείας χώρον.

Αἱ κάλπαι ἀπετέθησαν σχεδὸν πᾶσαι κεκαλυμμέναι διὰ καλυμμάτων. Τινὰ τούτων ἀνευρέθησαν ἐπ' αὐτῶν, ἄλλα, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ ἀγγεῖον εἶχε θρυμματισθῆ, ἔκειντο ἐντὸς αὐτῶν ἢ παρ' αὐτάς. Τὰ πλεῖστα καλύμματα, μετὰ τῶν ὁποίων ἐφωτογραφήθησαν αἱ κάλπαι, ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς αὐτάς. Ἄλλα, καίτοι καλύψαντα κατὰ τὴν ταφὴν ὀρισμένας κάλπας, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ εὐρέθησαν, δὲν ἀνήκον ἀρχῆθεν εἰς αὐτάς, ἀλλ' ἐτέθησαν προφανῶς πρὸς ἀναπλήρωσιν ἀπολεσθέντος ἢ καταστραφέντος καλύμματος. Τοῦτο π.χ. συμβαίνει προκειμένου περὶ τοῦ καλύμματος τῆς πολυχρώμου κάλπης 21 T καὶ τῶν καλπῶν 6 Ω, 4 Υ, 1 X καὶ ἴσως 10 Λ καὶ 9 Ι.

Τὸ X ἐκαλύφθη διὰ λεκανοειδοῦς κοτύλης. Τὸ τμήμα δισκοειδοῦς καλύμματος (εἰκ. 13), συμπληρωθὲν ἐξ ὀλοκλήρου (εἰκ. 16), ἀπεδείχθη ἐκ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς διακοσμήσεώς του ὅτι ἀπετέλει τὸ κάλυμμα τῆς ὡς τεφροδόχου κάλπης χρησιμοποιηθείσης λεκάνης 51 Δ. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ μόνη ὡς κάλπη χρησιμοποιηθεῖσα λεκάνη. Διὰ τὰς ἀβαθεστέρας λεκάνας 53 Πα, 54 Ρα, 57 Σα ἐσημείωσα εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου ὅτι ἀπετέθησαν ἀνεστραμμέναι ἐπὶ τοῦ δαπέδου—ἢ Ρα ἐπὶ πλακοειδοῦς λίθου,—πιθανῶς δὲ ὁμοίως ἀπετέθη ἡ 52 Μα, καίτοι οὐδὲν ἐσημείωσα περὶ ταύτης. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ἢ τοποθέτησις αὕτη νὰ ἦτο σχετικὴ πρὸς ὀρισμένην τελετουργίαν: αἱ λεκάναι εἶχον ἤδη χρησιμοποιηθῆ τελετουργικῶς πρὸ τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ πάντοτε ὑφίστατο ἡ ἀντίληψις τῆς περαιτέρω χρησιμοποιήσεώς των ὑπὸ τῶν νεκρῶν.

Τί εἶδους ὑγρὸν περιεῖχον αἱ ἐν τῷ τάφῳ πρόχοι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εἰκάσῃ τις. Ἄπασαι ἀνευρέθησαν ὀρθαὶ πλὴν τῆς ὑδρίας 50 Ξ, ἡ ὁποία πιθανῶς ἀνεστράφη κατὰ τὴν τοποθέτησιν νέων καλπῶν. Καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῆς ἀνερεύσεως κυπέλλων παρ' αὐτάς συνάγεται ὅτι δὲν ἀπετέθησαν κεναί, πρῶγμα τὸ ὁποῖον μάλιστα δὲν φαίνεται νὰ χρήσῃ ἰδιαιτέρας ἀποδείξεως. Τελετουργικὴ χρῆσις τούτων, λόγου χάριν διὰ σπονδὴν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς καύσεως (πρβ. Ἰλ. Ψ 220) ἢ διὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς νεκρικῆς πυρᾶς (Ψ 250), εἶναι πιθανή. Πιθανῶς ὅμως νὰ περιεῖχετο τὸ διὰ τὸν νεκρὸν προοριζόμενον ποτόν. Καθολικὴ παρατηρεῖται ἀπουσία ὄπλων εἰς τὸν τάφον, φαινόμενον παρατηρούμενον εἰς τὰς ταφὰς τῆς προκεχωρημένης γεωμετρικῆς καὶ τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου, ἐνῶ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τὰς ταφὰς τῶν πρωτογεωμετρικῶν καὶ τῶν πρώτων γεωμετρικῶν χρόνων. Προφανῶς τοῦτο ὀφείλει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεταβολὴν τῆς ζωῆς ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον.

Τὰ ἀγγεῖα ἀπετέθησαν ἐπὶ δαπέδου καλυφθέντος διὰ λεπτῶν ποταμίων χαλίκων, ἐπιστρώσεως συνήθους καὶ εἰς ἄλλους γεωμετρικοὺς τάφους, ὡς εἰς τὸν ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέντα μέγαν λαξευτὸν τάφον τῆς Φορτέτσας Κνωσοῦ καὶ εἰς τὸν θόλον Γ τοῦ Βροκάστρου.

Δ. Σχήματα τῶν ἀγγείων.

Ὡς πρὸς τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων γενικῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ἅπαντα σχεδὸν ἀνήκουν εἰς τὸ σύστημα τῶν γεωμετρικῶν καὶ ἀνατολιζόντων ἀγγείων τῆς κνωσιακῆς περιοχῆς.

Αἱ *κάλπαι* ἔχουν τὸ γνωστὸν ῥοειδὲς σχῆμα κοιλίας, εὐρὸν στόμιον μὲ ἐπίπεδον περιχέλωμα καὶ τέσσαρας συνήθως λαβάς, τῶν ὁποίων δύο μικρότεροι εἶναι κάθετοι καὶ δύο τοξοειδεῖς ὀριζόντιοι πρὸς τὰ ἄνω κλίνουσαι. Τὸ σχῆμα τοῦτο σπανίζει εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀρχάδων¹, ὅπου ἐπικρατεῖ ἀνάλογος μὲν πῶς τύπος, ἀλλὰ μετὰ σφαιρικῆς μᾶλλον κοιλίας. Τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῶν καλπῶν τοῦ τάφου πίπτει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἄνω τοῦ μέσου, ἀλλὰ τοῦτο δὲν πιστεύω ὅτι δύναται νὰ ληφθῇ ὡς κριτήριον χρονολογίας, ὡς ἠθέλησεν ὁ Payne². Σχετικῶς σπανιώτερον—τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν κνωσιακὴν περιοχὴν καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀρχάδων—εἶναι τὸ σχῆμα τῆς μετὰ λαιμοῦ *κάλπης*, ἐνταῦθα ἀντιπροσωπευόμενον διὰ 5 ἀγγείων (9 I, 8 Ψ, 10 Λ, 11 E καὶ 7 Φ). Οὐδεμία χρονολογικὴ διάκρισις δύναται νὰ γίνῃ τοῦ σχήματος τούτου σχετικῶς μὲ τὸ προηγούμενον³. Ἐν μόνον ἀγγεῖον, τὸ 18 K, εἶναι ὅμοιον τὸ σχῆμα πρὸς τὰς τόσας σφαιρικὰς *κάλπας* τῶν Ἀρχάδων.

Τὸ εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ μόνον ἐπιχωριάζον εἶδος τῶν πολυχρῶμων καλπῶν, προφανοῦς κατασκευῆς κνωσιακοῦ ἐργαστηρίου καὶ χρήσεως, ὡς ὀρθῶς ὑπεστήριξεν ὁ Payne⁴, ἀποκλειστικῶς νεκρικῆς, τώρα διὰ πρώτην φορὰν εὐρίσκεται ἔξω τῆς Κνωσοῦ, ἀλλὰ πάλιν εἰς περιοχὴν προφανῶς ὑποκειμένην εἰς τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐπίδρασιν. Καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς τὴν Κνωσόν, συναντῶμεν δύο τύπους πολυχρωμικῶν καλπῶν: τὸν μετὰ τοῦ κωνικοῦ ποδὸς ἢ βάσεως καὶ τὸν τριποδικόν⁵. Τὰ σχήματα ταῦτα, καίτοι πολὺ σπανίως, τὰ συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν μὴ πολύχρωμον σειρὰν τῶν καλπῶν τῆς Κνωσοῦ⁶. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Payne ὅτι ὁ μετὰ κωνικοῦ ποδὸς τύπος προῆλθεν ἐκ τῆς κατασκευῆς χωριστῶν βάσεων πρὸς ὑποδοχὴν μεγάλων ἀγγείων οὐχὶ πολὺ σταθερᾶς βάσεως⁷, φαίνεται ὅτι εὐσταθεῖ. Ἡ κατασκευὴ τῶν ἰδιοτύπων βάσεων - ποδῶν ὠραίου πολυχρῶμου ἀγγείου ἐκ Κνωσοῦ⁸ καὶ ἐτέρου ἀδημοσιεύτου ἐκ Φορτέτσας, ἢ ἀνεύρεσις χωριστῶν βάσεων⁹, ἢ ἐμφάνισις τοῦ ἀναγλύφου δακτυλίου εἰς τὴν ἡμετέραν *κάλπην* 21 T, τελευταίου λειψάνου τῆς δηλώσεως τοῦ σημείου ὑποδοχῆς τοῦ ἐπικαθη-

¹ LEVI αὐτόθι, εἰκ. 260, 306, 419, 520, 272, 287, καὶ 458. Τὰ ὀλίγα παραδείγματα ἅπαντα ἐκ τῶν θόλων R καὶ L.

² H. PAYNE Early Greek Vases from Knossos, BSA XXIX (1927-8) (εἰς τὸ ὅποιον παραπέμπομεν ἐφεξῆς ἀπλῶς: PAYNE, αὐτόθι) σ. 272.

³ Βεβαίως τὸ ὑπὸ τοῦ PAYNE αὐτόθι 268, ὑποστηρικθὲν, ὅτι ὁ μετὰ χαμηλοῦ λαιμοῦ πίθος εἶναι σχῆμα ἀποκλειστικῶς πρωτογεωμετρικὸν δὲν δύναται πλέον νὰ στηρικθῇ. Ἡ ἐκ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ὁμως σχήματος ἐξέλιξις τοῦ γεωμετρικοῦ εἶναι βεβαία.

⁴ PAYNE αὐτόθι 281, 282.

⁵ Μίαν μόνον πολύχρωμον *κάλπην* γνωρίζω ἀνή-

κουσαν εἰς τὸν κοινὸν ἄνευ ποδῶν ἢ ποδὸς τύπον προερχομένην ἐκ τοῦ μικροτέρου τῶν δύο ὑπ' ἐμοῦ, ἀνασκαφέντων τάφων τῆς Φορτέτσας.

⁶ Μετὰ κωνικοῦ ποδὸς μοναδικὸν παράδειγμα ἔξ ἐνὸς τῶν τάφων τῆς Φορτέτσας. Τοῦτο εἶχε χρωσθῆ ὡς πολύχρωμον πρὸ τῆς καταθέσεώς του εἰς τὸν τάφον. Τριποδικὰ μὴ πολύχρωμα βλ. παρὰ PAYNE αὐτ. πίν. VII καὶ VIII.

⁷ PAYNE αὐτ. 244. Παραδείγματα χωριστῶν στηρικμάτων πλὴν τοῦ Payne προσάγει ὁ LEVI, αὐτόθι 495, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐξ Ἀρχάδων εἰκ. 448.

⁸ PAYNE αὐτ. πίν. XXIV, 4.

⁹ Βλ. ὑποσ. 47.

μένου σκεύους, αποδεικνύουν πιθανήν τήν υπόθεσιν. Ὁ ανάγλυφος δακτύλιος ἔχει ἑξαφανισθῆ πλέον εἰς τὸ 22 Z.

Αἱ δύο τριποδικαὶ κάλπαι 24 P καὶ 23 Σ ἀνήκουν εἰς τὰ τελευταῖα τῆς σειρᾶς τῶν πολυχρώμων καὶ ἀκολουθοῦν χρονικῶς τὰς δύο ἄλλας μετὰ κωνικοῦ ποδός. Ἡ χρονικὴ αὕτη διαδοχὴ παρατηρήθη καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ μεγάλου τάφου τῆς Φορτέτσας: δηλαδὴ ἐνῶ ὁ τριποδικὸς τύπος ἐμφανίζεται συγχρόνως μὲ τὸν μετὰ κωνικοῦ ποδός, τοῦ δευτέρου εἴδους κάλπαι δὲν ἀπαντοῦν μεταξὺ τῶν τελευταίων ταφῶν¹. Τὸ πρᾶγμα ἐπιβεβαιοῦται εἰς τὰ ἡμέτερα ἀγγεῖα διὰ τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἀρυβάλλων, ἀφοῦ τὸ Σ περιεῖχε τοὺς μᾶλλον ἐξειλιγμένους, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν μικρὸν πρωτοκορινθιακὸν ἀρύβαλλον 117 (εἰκ. 15). Τυπολογικῶς, συμφώνως πρὸς τὰ διδάγματα ταῦτα τὸ Σ ἀνήκει εἰς τὰ τελευταῖα τῆς σειρᾶς. Κατὰ τὰ διδάγματα τῶν τάφων τῆς Φορτέτσας χαρακτηριστικὰ τῶν τελευταίων πολυχρώμων καλπῶν εἶναι ἡ ἠλαττωμένη χωρητικότης, τὸ τελείως φρειδὲς σχῆμα τῆς κοιλίας, αἱ ὄλως ταινιώδεις καὶ λεπταὶ λαβαὶ καὶ πόδες (οἷτινες, κατ' ἀντίθεσιν τῶν παλαιότερων, σπανίως ἀποτελοῦνται ἐκ διπλῆς ράβδου). Τὸ P, ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 98, πίν. XII τῶν ὑπὸ Payne ἐκ Κνωσοῦ δημοσιευθέντων, προηγεῖται τῶν ἄλλων δύο χρονικῶς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μείωσις τοῦ ὕψους τῶν ποδῶν καὶ ἡ εὐθύς ἄνω τοῦ μέσου διαπλάτυνσις τῆς κοιλίας. Ἄλλὰ καὶ τούτου ἡ χωρητικότης εἶναι μικρά. Μικρὰ τρήματα ὑπάρχουν κατὰ τὴν βάσιν τῶν λαβῶν τοῦ P καὶ Σ, διαπερῶντα ταύτας ἐγκαρσίως— εἰς τὸ Σ καὶ τὴν παρεῖαν τοῦ ἀγγείου—μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ἄνω ἀνάλογα τρήματα—εἰς τὸ Σ μόνον—παρατηροῦνται κατὰ τὰ σημεῖα προσφύσεως τῶν ποδῶν κατὰ τὴν παρεῖαν καὶ τὸ περιχέλωμα τοῦ πυθμένους, ὅπου εἶναι διπλᾶ (ἐπὶ τοῦ περιχειλώματος καὶ ἐπὶ τῶν ποδῶν). Τοιαῦτα τρήματα παρατήρησα εἰς πλεῖστα τῶν πολυχρώμων τῆς Φορτέτσας, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τινὰ τῶν παλαιότερων, κατὰ τὰς λαβὰς δὲ καὶ εἰς μὴ πολύχρωμα ἔτι (ἐνταῦθα π.χ. εἰς τὴν κάλπην 8 Ψ). Ἡ μᾶλλον πιθανὴ ἐρμηνεία τῶν τρημάτων τούτων εἶναι, μοὶ φαίνεται, ὅτι διὰ τούτων διήρχετο ἡμᾶς, δι' οὗ ἐδένετο τὸ ἀγγεῖον καὶ ἐστερεοῦτο τὸ κάλυμμα του. Ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἐντελῶς ἱκανοποιητικὴ διὰ τὰ τρήματα τῶν ποδῶν. Τὰ διπλᾶ τοῦλάχιστον θὰ ἡρμηνεύοντο καλύτερον, ἐὰν ἐδεχόμεθα ὅτι ὁ διὰ τούτων διαπερῶμενος ἡμᾶς ἀπεσκόπει τὴν στερέωσιν τῶν ποδῶν, τῶν ὁποίων ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητα ἦσαν τὰ σημεῖα προσφύσεως. Οἱ πόδες παρεῖχον σταθερὰν ἑδρασιν εἰς τὴν κάλπην, πιθανῶς δὲ προῆλθον, ἐν Κύπρῳ, ὅπου τὸ πρῶτον ἐμφανίζονται, ἐκ χωριστῶν τριποδικῶν ὑποθημάτων, ὡς οἱ κωνικοὶ πόδες ἐκ τῶν κωνικῶν ὑποθημάτων.

¹Ὡς κάλπη ἐχρησιμοποιήθη ἡ κυλινδρική λεκάνη 51 Δ, τῆς ὁποίας ἡ μορφή, ἄνευ

¹ Τὰ διδάγματα τοῦ ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1933 ἀνασκαφέντος μεγαλυτέρου τῶν λαξευτῶν τάφων τῆς Φορτέτσας - Κνωσοῦ ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς σπουδαῖα, λόγῳ τοῦ μεγίστου ἀριθμοῦ τῶν περιεχομένων κατὰ στρώματα, εἰς τε τὸν θάλαμον καὶ εἰς τὸν δρόμον καὶ τὰς πλευρικὰς κόγχας, ἀγγείων, ἀνερχομένων εἰς ὑπερπεντακόσια. Δυστυχῶς μέχρι σήμερον τὸ σπουδαῖον νεκροταφεῖον, ἀνασκαφὴν ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, παραμένει ἀδη-

μοσίευτον (σύντομος εἰδησεογραφικὴ ἔκθεσις ἐν Archäol. Anzeiger 1933, 304 καὶ J.H.S. 1933, 295) λόγῳ τοῦ θανάτου τῶν ἀναλαβόντων τὴν δημοσίευσιν ἀρχαιολόγων Payne καὶ Blackwell, ὡς καὶ τῆς ἀκολούθως ἐπελθούσης ἀνωμάλου καταστάσεως τὴν δημοσίευσιν ἀκολούθως ἀνέλαβεν ὁ ἀρχαιολόγος J. Brock, ὅστις προετοιμάζει ταύτην κατ' ὁ μέτρον ἐπιτρέπουσιν αἱ σημερινὰ συνθήκαι τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

λαβῶν καὶ περιχειλώματος οὐδαμοῦ ἀλλαγῶν κατὰ τὴν κνωσιακὴν περιοχὴν ἐμφανίζονται. Ἀντιθέτως κυλινδρικὰ ἀγγεῖα ἐχρησιμοποιήθησαν συχνὰ εἰς τὴν νεκρόπολιν τῶν Ἀρκάδων, ἀλλὰ ταῦτα ἔχουν κατὰ κανόνα λαβὰς ὀριζοντίους καὶ περιχειλῶμα πρὸς προσαρμογὴν τοῦ καλύμματος¹.

Τὰ **καλύμματα τῶν καλπῶν** ἀνήκουν κυρίως εἰς τοὺς συνήθεις τύπους: εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κωνικά, κυρτά πῶς καὶ φέρουν ἄνω κόμβον ὡς λαβὴν, κυλινδρικοῦ ἢ κολουροκωνικοῦ σχήματος, ἐπίπεδον ἄνω ἢ μετὰ μικροῦ βαθύσματος² τοῦ αὐτοῦ τύπου εἶναι καὶ τὰ τῶν πολυχρώμων 23 Σ, 21 Τ καὶ 22 Ζ· ἐπὶ τοῦ κόμβου τοῦ 24 Ρ ἴστατό ποτε μικρὸς τρίπους λέβης, τοῦ ὁποίου ἡ κοιλία ἐστηρίζετο ἐπὶ στυλίσκου, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπὶ τοῦ κόμβου διασφραζομένων ἰχνῶν ἢ ἐξαφάνισις τούτου ὀφείλεται εἰς τὴν λεπτότητα τῶν τοιχωμάτων καὶ τὸ εὐθρυπτον τοῦ πηλοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν καταθρυμματίσιν τοῦ ἀγγείου ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ καταπεσόντων λίθων, ἀλλὰ τὸ σχῆμά του θὰ ἦτο ἀνάλογον τοῦ ἐπὶ ὠραίου πολυχρωμικοῦ τῶν τάφων τῆς Κνωσοῦ, ἀνευρεθέντος καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Payne³, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ πόδες τοῦ τελευταίου λέβητος βαίνουν ἐπὶ τῆς ἐπικλινούσας πλευρᾶς τοῦ καλύμματος, μόνης τῆς κοιλίας ἐρειδομένης ἐπὶ τοῦ κόμβου⁴. Ἰκαναὶ τῶν πολυχρωμικῶν καλπῶν τῆς Φορτέτσας ἔφερον ἄνω λέβητα μετὰ μεγάλα τροχοειδῆ ὄτια, ὅχι ὅμως τριποδικόν. Οὐδὲν τῶν παραδειγμάτων τούτων ἀνήκει εἰς τὰ ὅπως τελευταῖα τῆς σειρᾶς καὶ τοῦτο εἶναι σύμφωνον πρὸς ὅσα ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν περὶ τῆς χρονολογικῆς σειρᾶς τῶν πολυχρωμικῶν καλπῶν τοῦ τάφου.

Αἱ μετὰ λαιμοῦ κάλπαι καλύπτονται ἄλλαι μὲν διὰ μικρῶν κωνικῶν ἐπιπεδουμένων κύκλων καλυμμάτων, τὰ ὅποια ἔχουν κάτωθεν κυκλικὸν ὑποτραχήλιον διὰ τὴν καλύτεραν προσαρμογὴν εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ ἀγγείου (πρβ. τὰ καλύμματα τῶν καλπῶν 10 Λ καὶ 9 Ι καὶ τὸ ἀδέσποτον ὑπ' ἀριθ. 25, εἰκ. 9), ἄλλαι διὰ κυλινδρικοῦ καλύμματος μετὰ τοξοειδῆ ἄνω λαβὴν, καλύπτοντος ὀλόκληρον τὸν λαιμὸν (κάλπη 7 Φ), ἄλλαι τέλος, αἱ μᾶλλον εὐρύστομοι, διὰ κυρτοῦ δίσκου⁵ (κάλπη 11 Ε, εἰκ. 9) ἢ διὰ λοπαδοειδοῦς ἀγγείου (κάλπη 8 Ψ). Τῆς κυλινδρικῆς κάλπης κάλυμμα ὑπῆρξεν ὁ πήλινος δίσκος τῆς εἰκ. 16, ὅστις πιθανῶς ἔφερε κατὰ τὸ μέσον, ὡς ὑποδεικνύουν παραδείγματα ἐξ Ἀρκάδων⁶, κόμβον ὡς λαβὴν.

Αἱ **πρόχοι** ἀνήκουν εἰς διαφόρους τύπους, τῶν ὁποίων δύο εἶναι οἱ κύριοι: α) ὁ μετὰ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ, στρογγύλου στομίου καὶ ὠοειδοῦς κοιλίας, μετὰ λαβὴν συνα-

¹ Τὸ τελευταῖον τοῦτο σχῆμα προῆλθε, φαίνεται, ἐκ τῆς βραχύνσεως τοῦ σχήματος τῆς γωνιώδους κάλπης, τῆς ὁποίας πολλὰ παραδείγματα ἔδωσαν αἱ Ἀρκάδες (πρβ. εἰκ. 156, 280, 292 κ.ἀ.) καὶ ὀλίγα ἢ Κνωσός (πρβ. M. HEURTLEY Early Greek Vases from Crete, BSA XXXI, 1930-1, σ. 60 εἰκ. 6 καὶ τὸ ἐκ Φορτέτσας ἐν Arch. Anz. 1933, 307). Ἐν τοιούτου σχήματος ἀγγεῖον ἐκ τοῦ προκειμένου τάφου (ἀρ. 18) δὲν συνεκροτήθη. Περὶ τῆς μινωικῆς προελεύσεως τοῦ σχήματος ὁ HEURTLEY, αὐτόθι.

² Ὁ κόμβος τοῦ καλύμματος τῆς κάλπης 2 Ν, εἰκ. 3, εἶναι κατ' ἐξοχὴν μικρὸς δισκοειδῆς καὶ μετὰ ἐλαφρὸν

βάθυσμα κατὰ τὸ κέντρον.

³ PAYNE αὐτόθι πίν. XIV.

⁴ Ὅτι εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν καλυμμάτων τῶν καλπῶν λέβητας ἐτίθετο προσφορά τις εἰς τὸν νεκρὸν ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἐντὸς ἐνὸς τῶν λεβητιδίων τῆς Φορτέτσας ὀλοκλήρων ὄψων. Καὶ κάλαθοι, ὁμοίως ἐπὶ καλυμμάτων ἐπικαθήμενοι, ἐχρησιμοποιοῦντο, φαίνεται, ἀναλόγως.

⁵ Τὸ κάλυμμα τοῦτο δὲν ἀπεικονίσθη.

⁶ Πρβ. LEVI, αὐτόθι εἰκ. 239, σ. 215 Κάλυμμα μετὰ κυκλικὸν ὑποτραχήλιον βλ. αὐτ. εἰκ. 353.

πτομένην κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ, καὶ β) ὁ μὲ τρίφυλλον στόμιον, βραχὺν λαιμὸν καὶ κοιλίαν κατὰ τὸ πλεῖστον σφαιρικὴν, ἐξωγκωμένην, μὲ τὴν λαβὴν συναπτομένην εἰς τὸ χεῖλος. Καὶ τῶν δύο τύπων αἱ λαβαὶ εἶναι στρογγύλου τομῆς. Ἀμφότεροι οἱ τύποι εἶναι λίαν γνώριμοι καθ' ἅπασαν τὴν κνωσιακὴν περιοχὴν τούναντιον, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀκριβῆ ἀντίστοιχα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀρχάδων, ὅπου μόνον παραλλαγαὶ τοῦ τύπου β ἀπαντοῦν, προσεγγίζουσαι πρὸς τὰς πρόχους 44 μ καὶ 43 κ (εἰκ. 7), αἱ ὁποῖαι δύνανται ἐπίσης νὰ θεωρηθοῦν παραλλαγαὶ τοῦ τύπου β. Ἡ πρόχους 36 φ (εἰκ. 9) καὶ ἡ ὑψηλὴ πρόχους 45 ο (εἰκ. 8) ἀνήκουν εἰς πολὺ σπανιωτέρους τύπους, ἀπαντῶντας τόσον εἰς τὴν κνωσιακὴν περιοχὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀρχάδων¹. Αἱ ἀνατολίζουσαι καὶ κυπριακῆς ἐπιδράσεως πρόχοι 46 ρ (εἰκ. 8) καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 47 (εἰκ. 9) ἀνήκουν εἰς τὸν τύπον ἐκεῖνον, ὅστις ἐγένετο λίαν γνώριμος μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν τάφων τῆς Φορτέτσας, ὅπου ἀνευρέθησαν ἐντελῶς ὅμοια καὶ πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ἀντίστοιχα, πολὺ πιθανὸν προερχόμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, ἐκ τοῦ ὁποῦ τοῦ ἡμέτερον παράδειγμα 47. Ἀμφότεραι αἱ πρόχοι συνώδευσαν ἀσφαλῶς ταφὰς ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ τάφου, ἀφοῦ ὅμοια εὑρέθησαν συνοδεύοντα ταφὰς ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ μεγάλου τάφου τῆς Φορτέτσας. Ἐμφανίζεται ὡς πιθανὸν ὅτι ἡ πρόχους ρ συνώδευσε, μετὰ τῆς λεκανίδος 57 Σα, τὴν πολύχρωμον κάλπην 23 Σ, τὸ δὲ ὑπ' ἀριθ. 47 τὴν ἀνατολίζουσαν κυλινδρικήν κάλπην 51 Δ, μετὰ τεμαχίων τῆς ὁποίας ἀνευρέθησαν συναναμεμιγμένα τὰ πλεῖστα τεμάχια του².

Ἡ ὠραία ἀνατολίζουσα *ὕδρια* 5 Ο ξ (εἰκ. 8) εἶναι ἐπίσης λίαν ἐξειλιγμένη. Τὸ σχῆμα τῆς ὑδρίας ἀπαντᾷ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἀνατολιζούσης, ἀλλὰ εὐχερῶς διαστέλλονται αἱ ὑδρίαὶ τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἀπὸ τὰς τῆς ἀνατολιζούσης. Τῆς τελευταίας ἡ κοιλία εἶναι κατὰ κανόνα ὠοειδῆς καὶ τὸ κέντρον τοῦ βάρους της πίπτει ἄνω τοῦ μέσου, ἐνῶ ὁ πυθμὴν παρέχει σταθερὰν βάσιν, ἐξέχων κύκλω. Ἀντιθέτως ἡ πρωτογεωμετρικὴ ὑδρία ἔχει ὠμους μᾶλλον ἐπικλινεῖς καὶ παρέχει βαρεῖαν ἐντύπωσιν, βαίνουσα ἐπὶ βάσεως στενῆς καὶ μᾶλλον ἀσταθοῦς, ἐνῶ αἱ λαβαὶ εἶναι μᾶλλον ἐπικλινεῖς ἢ εἰς τὴν ἀνατολίζουσαν³. Ὁ τύπος τῆς γεωμετρικῆς ὑδρίας εἶναι ἐνδιάμεσος τῶν δύο ἄκρων⁴.

Ἄσυνήθους σχήματος εἶναι ἡ *εὐρύστομος χαμηλὴ πρόχους* 48 (εἰκ. 8) ἀνήκουσα, ὡς ἐκ τῆς διακοσμήσεως συνάγεται, εἰς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον⁵. Τὸ σχῆμά της ἔχει ἐπηρεασθῆ ὑπὸ τοῦ σχήματος ὠρισμένων κυάθων, οἳ οἱ 49 καὶ 73 (εἰκ. 11), τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀποκλίνει περισσότερον πρὸς πρόχουν.

1 Πρβ. LEVI αὐτ. εἰκ. 132 καὶ ὑψηλὰ ἀμοφορειδῆ εἰκ. 220 α, β, ὑψηλὴ πρόχους ἐκ Κνωσοῦ PAYNE αὐτ. εἰκ. 16 δὲς, καὶ ἄλλα ἀδημοσίευτα.

2 Διὰ τὴν συμπλήρωσιν ἀκριβῶς ἐχρησιμοποίηθησαν τὰ κνωσιακὰ ἀντίστοιχα. Μετὰ ταῦτα ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια, δι' ὧν ἐπεβεβαιώθη ἡ ἀκρίβεια τῆς συμπληρώσεως (μάλιστα τῆς ἐκ διπλῆς ράβδου λαβῆς).

3 Ἀπλῆ ἀντιπαροβολὴ τῆς ἡμέτερας ὑδρίας μὲ τὴν ἐκ Κνωσοῦ, PAYNE αὐτ. πίν. V 8, πρωτογεωμετρικὴν ἀποδεικνύει σαφῶς τὴν ἀντίθεσιν.

4 Πρβ. τὴν παρὰ M. HEURTLEY BSA XXXI, εἰκ. 9 σ. 64 καὶ τὴν ἐκ Καβουσίου AJA V, 1901, πίν. III-IV.

5 Ὅπως δὲποτε ἀνάλογα τὰ παρὰ PAYNE αὐτ. εἰκ. 20, σ. 255, μᾶλλον ὅμοιον τὸ ἐν BSA XII 1905-6, εἰκ. 12, σ. 35. Τὸ σχῆμα εἶναι σύνηθες εἰς τὴν κεραμεικὴν τοῦ Διπύλου, καὶ δὲν ἀποκλείεται ἡ εἰσαγωγή ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ τούτου, ἀποδεδειγμένη ἐν Κνωσῶ καὶ Βροκάστρω, νὰ ἔδωκε πρότυπα πρὸς μίμησιν.

Τὸ σχῆμα τῶν *λεκανῶν* τοῦ τάφου, κυλινδρικὸν διευρυνόμενον πρὸς τὰ ἄνω (εἰκ. 10, 53 Πα, 54 Ρα, 52 Μα καὶ 55 Χα), εἶναι σύνηθες εἰς γεωμετρικοὺς τῆς ἀνατολιζούσης φάσεως τάφους, μάλιστα τῆς περιοχῆς τῶν Ἀρκάδων, ὅπου κατὰ τὸ πλεῖστον χρησιμοποιοῦνται ὡς τεφροδόχοι, ὡς ἐνταῦθα ἐχρησιμοποιοῦνται ἢ βαθυτέρα κυλινδρική λεκάνη 51 Δ. Ἰδίως συχνὰ κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην εἶναι αἱ λεκάναι τοῦ σχήματος τῆς Χα, αἱ ὅποιαι χρησιμοποιοῦνται καὶ ὡς καλύμματα¹. Τῆς μετὰ τριῶν τοξοειδῶν, καθέτως ἐπὶ τοῦ χεῖλους συναπτομένων, λαβῶν λεκανίδος 57 Σα οὐδὲν ἀκριβὲς ἀντίστοιχον ἔχω νὰ προσαγάγω ἐκ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς τῆς Κρήτης. Μεμονωμένως ὁμως ἀπαντοῦν λεκανίδια τοῦ τύπου τούτου εἰς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους ἀναγόμενα².

Ἐκ τῶν συνοδευόντων τὰς πρόχους *κυπέλλων* τὰ περισσότερα εἶναι μελαμβραφεῖς κύαθοι, τῶν ὁποίων μικρὸν παραλλάσσει τὸ σχῆμα. Προφανῶς ὑπάρχει παρὰ ταῦτα ἐξέλιξις: εἰς τοὺς τελευταίους ἀντιπροσώπους τῆς σειρᾶς ἀσφαλῶς συγκαταλέγονται οἱ μὲ μᾶλλον ὑψηλὸν πρὸς τὰ ἔξω ἐκκλίνον χεῖλος καὶ ἔχοντες ἀμέσως κάτω τούτου τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς κοιλίας (πρβ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 64 καὶ 65 τῆς εἰκ. 11), προηγουῖνται δὲ τούτων ὀλίγον οἱ μὲ ἐντελῶς σφαιρικὴν πεπιεσμένην κοιλίαν καὶ χεῖλος συνήθως χαμηλόν, ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω ἐκκλίνον (πρβ. τὰ 59 καὶ 60 τῆς εἰκ. 11). Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς θέσεως τῶν εἰς τὸν τάφον, ἀλλὰ πολὺ ἀσφαλέστερον ἐκ τῆς θέσεως ὁμοίων κύαθων εἰς τὸν μέγαν καὶ πλεῖστα στρώματα ἀγγείων ἔχοντα τάφον τῆς Φορτέτσας.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν *κοτυλῶν*, ἀνηκουσῶν σχεδὸν πασῶν εἰς τὰς τελευταίας ἀποθέσεις τοῦ τάφου, προηγουῖνται αἱ χαμηλαὶ καὶ σχεδὸν ἡμισφαιρικαὶ κοτύλαι (ἐκ τῶν ὁποίων ἡ 76, εἰκ. 13, ἔχει χεῖλη κυάθου) καὶ ἀκολουθοῦν αἱ μᾶλλον ὑψηλαὶ καὶ πρὸς τὸ κολουροκωνικὸν ἀποκλίνουσαι. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐξάγεται μόνον ἐκ τῆς μελέτης τῆς διακοσμῆσεώς των. Τινῶν τὸ σχῆμα ὁμοιάζει καταπληκτικῶς πρὸς τὸ τῶν πρωτοκορινθιακῶν (ιδίᾳ τῆς 83 τῆς αὐτῆς εἰκόνος), οὐδεμίαν ὁμως τῶν κοτυλῶν εἶναι γνησίως πρωτοκορινθιακή. Τῶν ἀγγείων 78 καὶ 79 (εἰκ. 13) τὸ σχῆμα εἶναι ἐνδιάμεσον κοτύλης, σκύφου καὶ λεκανίδος (τῆς ὁποίας τὸ 78 ἔλαβε τὰς λαβὰς).

Ἰδιότυπον εἶναι τὸ ἐκ χονδροῦ πηλοῦ ὑπ' ἀριθ. 87, εἰκ. 11, *κολουροκωνικὸν σκεῦος* μὲ τὰς τρεῖς ἐπὶ τῶν χειλῶν του συμμετρικῶς διατεταγμένας κωνικὰς ἀποφύσεις³.

1 Πρβ. LEVI αὐτ. εἰκ. 174 σ. 162, εἰκ. 302 σ. 253 κ.ά. Σπανιώτεραι εἶναι εἰς τὴν κνωσιακὴν περιοχὴν. Εἰς τὰς μᾶλλον ἐξελιγμένας τῶν λεκανῶν τούτων αἱ λαβαὶ κατέστησαν ἐπίπεδοι καὶ οὐσιαστικῶς ἀπετέλεσαν ἐπέκτασιν τοῦ χεῖλους (LEVI εἰκ. 374-5, σ. 289) ἐν μικρογραφίᾳ μίμησις τοιαύτης λεκάνης εἶναι τὸ λεκανίδιον ὑπ' ἀρ. 56, εἰκ. 13.

2 Ἐκ Κουρτῶν (βλ. LEVI εἰκ. 617, σ. 560), ἐκ Κνωσοῦ BSA VI, 1899-1900, εἰκ. 26 σ. 84)· πρβ. καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης, πρωτογεωμετρικὸν ἐπίσης, ἐκ Μαρμαρίας: BSA XXXI, 1930-1, πίν. VIII, 126.

3 Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου, εἰς τὴν ἰδιοτυπίαν αὐτοῦ, φέρει εἰς τὸν νοῦν ἐπίσης ἰδιότυπα σκεῦη μὲ κοτυλί-

σxon καὶ μικρὰν κάθετον τοξοειδῆ λαβὴν ἐπὶ τῶν χειλῶν, γνωστὰ εἰς YM III καὶ πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους (βλ. PALAEKASTRO Supplem. εἰκ. 70, σ. 87, HALL Vrokastro, εἰκ. 57, σ. 103, Κνωσοῦ: BSA VI, 1899-1900 σ. 84 καὶ ἄλλα ἐκ Κουρτῶν, Γουρνῶν, Ἐπισκοπῆς Ἱεραπέτρου). Καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα πιθανῶς σχετίζεται μὲ τοὺς κέρνους, τῶν ὁποίων τὴν ἐξέλιξιν διὰ μέσου τῆς μινωικῆς ἐποχῆς ἀνέπτυξεν ὁ Ξανθοῦδιδης (Kretan Kernoi, BSA XII, 1905-6). Βλ. παραδείγματα μὲ κοτυλίσκους ἐκ Παλαικάστρου (ἔ. ἀ. εἰκ. 75, σ. 90) καὶ ἐκ Κουρτῶν (ΧΑΝΤΗΟΥΔΙΔΗΣ αὐτ. εἰκ. 4). Ἀλλαχοῦ οἱ κοτυλίσκοι ἔχουν ἀντικατασταθῆ ὑπὸ εἰδωλίων, τριῶν ἢ τεσσάρων συμμετρικῶς

Τῶν μικρῶν, κατὰ κανόνα ἐντὸς τῆς τεφροδόχου κάλπης ἀποτεθειμένων ἀγγείων¹, μέγιστον μέρος ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῶν *ἀρυβάλλων - προχοϊσκῶν*². Ταύτας δυνάμεθα νὰ ὑπαγάγωμεν εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας: α) τῶν ραμφιδοστόμων οἰνοχοϊσκῶν, τῶν ὁποίων μόνον παράδειγμα εἰς τὸν τάφον εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 88 (εἰκ. 14). β) τῶν σφαιρικῶν ἢ σφαιροειδῶν προχοϊσκῶν, αἵτινες ἔχουν λαιμὸν συνήθως βραχὺν καὶ στόμιον μετὰ μὴ ἀνεπτυγμένου χεῖλους, εἰς τὸ ὁποῖον συνάπτεται ἡ λαβὴ· εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουν τὰ ὑπ' ἀριθ. 89 - 94 τῆς εἰκ. 14 καὶ τὰ 95—96 τῆς εἰκ. 15. γ) τῶν μὲ φοειδῆ κοιλιάν προχοϊσκῶν, αἵτινες βαίνουν ἐπὶ βάσεως κύκλω ἐξεχούσης καὶ ἔχουν σχετικῶς ὑψηλὸν λαιμὸν μετὰ στομίου λήγοντος εἰς ἀνεπτυγμένον χεῖλος καὶ μετὰ λαβῆς συναπτομένης κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ, ὅπου σχηματίζεται ἀνάγλυφος δακτύλιος· εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουν αἱ ὑπ' ἀριθ. 114—116 προχοϊσκαὶ τῶν εἰκ. 14 καὶ 15. δ) τῶν σφαιρικῶν ἢ σφαιροειδῶν προχοϊσκῶν μὲ λαιμὸν μᾶλλον ἀνεπτυγμένον, χεῖλος δισκοειδές, ἐπίπεδον ἢ ἐλαφρῶς κυρτόν, καὶ λαβὴν συναπτομένην εὐθύς κάτωθεν τοῦ χεῖλους τούτου³. τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἀρύβαλλοι 97—112 τῶν εἰκ. 14 καὶ 15· τέλος ε) τῶν πρωτοκορινθιακῶν προχοϊσκῶν, τῶν ὁποίων ἐν μόνον ἀνευρέθη παράδειγμα, τὸ ὑπ' ἀριθ. 117 τῆς εἰκ. 15, τὸ ὁποῖον προφανῶς εἰσήχθη ἔξωθεν. Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τούτων χρονικῶς ἡγεῖται ἡ πρώτη, ἡ ὁποία ἐνθυμίζει τόσον εἰς τὸ σχῆμα ὅσον καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν πρωτογεωμετρικὰ πρότυπα. Ἀκολουθεῖ ἡ δευτέρα, ἣτις βαίνει πιθανῶς παραλλήλως πρὸς τὴν τρίτην. Ἔπεται ἡ τετάρτη, ἀσφαλῶς ἐπηρεασθεῖσα ὑπὸ τῆς προηγουμένης εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς λαβῆς καὶ τοῦ στομίου. Ἡ δὲ τῆς τελευταίας κατηγορίας πρωτοκορινθιακὴ προχοϊσκὴ συμβαδίζει μὲ τὰ τελευταῖα τῆς προηγουμένης κατηγορίας (τὰ 107 καὶ 108 τῆς εἰκ. 15, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ εὐρέθη ἐντὸς τῆς πολυχρώμου κάλπης 23 Σ· ἡ τελευταία, μετὰ τῆς κυλινδρικής κάλπης 51 Δ, ἀνήκει εἰς τὰς ἐσχάτας τοῦ τάφου ἀποθέσεις). Τὰ συμπεράσματα ταῦτα προκύπτουν τόσον ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν ἀγγείων διακοσμήσεως ὅσον καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν διαφόρων καλπῶν τοποθετήσεως τῶν προχοϊσκῶν - ἀρυβάλλων. Πλουσιώτατα δὲ διδάγματα, κατ' ἀναλογίαν διδακτικά, παρέσχεν ἐν προκειμένῳ ὁ μεγαλύτερος τῶν λαξευτῶν τάφων τῆς Φορτέτσας, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπανειλημμένως ἤδη ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος.

διατεταγμένων ἐπὶ τοῦ χεῖλους ἢ ὑπὸ μικρῶν ἀγγείων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐνίοτε παρατίθενται εἰδῶλια (CATALOGUE of Vases in the Brit. Museum I, 1, πίν. XIV, A 950, Annuario VI - VII εἰκ. 65 σ. 142, εἰκ. 101 σ. 174, FURTWÄNGLER-LÖSCHKE Myken. Vasen πίν. VI, XANTHUIDES αὐτ. εἰκ. 3). Αἱ ὡς ἄνω ἀναλογίαι φέρουν ὡς πιθανὴν τὴν τελετουργικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ σκεύους ὡς κέρνου, χρησιμοποίησιν ἀνάλογον ἐκείνης τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς ἀπεικονίσεις τῶν ἔλευσινακῶν κέρνων, φερομένων ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν μυστῶν μὲ τρεῖς δῆδας στερεωμένας συμμετρικῶς ἐπὶ τῶν χειλῶν τοῦ κέρνου. Αἱ τρεῖς τότε κωνικαὶ ὑπὸ μορφὴν κεφαλῶν ἢ λαν προεξοχαὶ θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελοῦν στηρίγματα δάδων (ὑπομνήσκω ὅτι πῆλιναι κωνικαὶ ἐξοχαὶ ἐντὸς σκευῶν, χρησιμοποιηθέντων ὡς κηροπηγίων, εἶναι ὄχι ἄγνωστοι, μάλιστα εἰς τὸν μινωϊ-

κὸν κύκλον· εἰς σαρκοφάγους μινωϊκὰς καθ' ὅμοιον τρόπον ἀποδίδονται αἱ κεφαλαὶ ἢ λαν).

1 Κατὰ τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἐποχὴν, ὡς τοῦτο ἐβεβαιώθη ἐξ ἀδιαταράκτων ταφῶν, μάλιστα τῶν νεκροταφείων Φορτέτσας καὶ Ἁγ. Ἰωάννου τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ, σπανιότατα γίνεται ἀπόθεσις μικρῶν ἀγγείων ἐντὸς τῆς ὀστεοδόχου κάλπης· συνήθως ἀποτίθενται παρὰ πόδας ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ (συνήθως οἱ κρατηρίσκοι) ἐντὸς κρατήρος ἢ ἄλλου ἀγγείου συνοδεύοντος τὴν κάλπη.

2 Διαφόρου σχήματος εἶναι τὸ λεκανίδιον 56 εἰκ. 13, αἱ κοτυλίσκαι 80-81 (εἰκ. 13), τὸ ὠραῖον ἰδιόρρυθμον 118 καὶ τὸ μικρὸν ἀνάγλυφον πυξίδιον 119 (εἰκ. 16).

3 Μόνον τοῦ 97 ἡ λαβὴ συνάπτεται κατὰ τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ, ὡς εἰς τὴν προηγουμένην κατηγορίαν.

Ὅπως ιδιόρρυθμος εἶναι ἡ ὠραία ὑπ' ἀριθ. 118 προχοΐσκη (εἰκ. 15 καὶ 16), τῆς ὁποίας τὸ σῶμα ἀποτελεῖ τύμπανον μὲ κυλινδρικήν ὀπήν κατὰ τὸ μέσον, βαῖνον κατακορύφως ἐπὶ ἀνεπτυγμένου ποδός· τὸ τελευταῖον τοῦτο στοιχεῖον — ἐπίσης τὸ στόμιόν του, ὅμοιον τοῦ στομίου τῶν ἀρυβάλλων τῆς κατηγορίας δ — θὰ ἀνῆγε τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, καὶ ἄνευ τῆς μελέτης τῆς διακοσμῆσεώς του, εἰς τὴν ἀνατολίζουσαν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν πάντα τὰ μετ' ἀνεπτυγμένου ποδός παραδείγματα¹. Τὸ σχῆμα γενικῶς ὑπενθυμίζει τὰ ὑπὸ μορφὴν φλασκίου ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐξόχως παλαιὰν παράδοσιν ἐπὶ τῆς Κρήτης, ἀφοῦ ἀπαντοῦν ἀπὸ τῶν ΜΜ II χρόνων καὶ ἐπιζοῦν διὰ μέσου τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου². Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀνήκουν εἰς δύο κυρίως τύπους, τὸν μετὰ σφαιρικῆς κοιλίας καὶ τὸν μετὰ σφαιρικῆς πεπιεσμένης. Ὁ δεύτερος εἶναι ὁ πρῶτον ἀναπτυχθεὶς, τοιαύτης δὲ μορφῆς εἶναι τὰ περισσότερα μινωικά, μάλιστα τῆς περιόδου τῆς ἀκμῆς, παραδείγματα. Εἰς τὸν πρῶτον τύπον, τὸν ὁποῖον συναντῶμεν κατὰ πρῶτον εἰς ὑστερομινωικούς χρόνους, ὁ χαρακτήρ τοῦ φλασκίου δίδεται διὰ τῆς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν παρεῖων διακοσμῆσεως πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων. Ἡ πρωτογεωμετρικὴ καὶ γεωμετρικὴ ἐποχὴ, ὡς καὶ ἡ ἀνατολίζουσα περίοδος, ἐμφανίζονται ἀμφο-

¹ LEVI αὐτ. εἰκ. 147 σ. 148, εἰκ. 412 σ. 315 ἐξ. Ἀρχαίων BSA VIII, 1901 - 2 πίν. IX, 6. ἐκ Πραϊσοῦ· PAVNE αὐτ. πίν. XI, 7 - 8 ἐκ Κνωσοῦ· δύο ὠραία ἐπὶ ποδός κύπελλα ἀδημοσίευτα ἐκ τοῦ μεγαλύτερου τῶν τάφων τῆς Φορτέσσας. Πάντα ἀνήκουν εἰς τὴν προκωρημένην φάσιν τῆς ἀνατολίζουσης περιόδου.

² Διὰ τὴν προέλευσιν τοῦ τύπου βλ. Μαρινᾶτον ΑΔ 1927-8, 85, EVANS Pal. of Minos II, 179. Ὁ ἀκολούθως παρατιθέμενος κατάλογος τῶν ἀγγείων τοῦ σχήματος τούτου τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου παρέχει εἰκόνα ἀκριβεστέραν καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ τύπου καὶ τῶν ποικίλων αὐτοῦ μορφῶν.

α) ΜΜ II ἐκ Κνωσοῦ, P. of M. II εἰκ. 121α σ. 215, πίν. IXε· καμαραϊκὸν μὲ πόδα καὶ πεπιεσμένην κοιλίαν. β) ΜΜ II ἐκ Ζάκρου, P. of M. αὐτ. εἰκ. 121β (γαλλικόν)· ὅμοιον ἄνευ ποδός, διακόσμησις ἀστέρος ἐντὸς ρόδακος.

γ) ΜΜ II - ΜΜ III ἐκ Γουρνιῶν, Gournia πίν. VII, 36.

δ) ΥΜ Ια ἐκ Ζάκρου· ὅμοιον, ἐλλιπὲς καὶ ἀδημοσίευτον· διακόσμησις ἀκτινωτοῦ ἀστέρος ἐντὸς κύκλου.

ε) ΥΜ Ια ἐξ Ἀγ. Τριάδος, P. of M. αὐτ. εἰκ. 121 (ἐσφαλμένως ὡς ἐκ Παλαικάστρου) διακόσμησις σπειρῶν περὶ στρόβιλον ἐντὸς κύκλου. στ) ΥΜ Ιβ ἐκ Παλαικάστρου, PALAEKASTRO Suppl. πίν. XVIII· ὅμοιον μὲ διακόσμησιν ὀκτάποδος. ζ) ΥΜ II ἐκ Κνωσοῦ, Βασίλ. Τάφου, P. of M. IV, σ. 353 - 4 εἰκ. 297· μὲ κοιλίαν σφαιρικὴν καὶ διακόσμησιν ὁμοκέντρων ζωνῶν διακοσμουμένων διὰ τριγῶνων, τεθλασμένων καὶ ρόδακος κατὰ τὸ κέντρον. η) ΥΜ II ἐκ Παλαικάστρου, Palae-kastro, αὐτ. εἰκ. 67 σ. 84· ὅμοιον μὲ διακόσμησιν ὁμοκέντρων κύκλων μὲ φύλλωμα. θ) ΥΜ II ἐκ Παλαικάστρου, BSA IX, 1902-3, εἰκ. 15 σ. 316· ὅμοιον μὲ ὁμοίαν διακόσμησιν. ι) ΥΜ IIIα ἐκ Κνωσοῦ, Ζαφὲρ Παπούρας

EVANS Prehist. Tombs, εἰκ. 76e σ. 123 καὶ σ. 78, μετὰ ψοειδοῦς κοιλίας καὶ ποδός, διακόσμησιν ὁμοκέντρων κύκλων ἀμφίπλευρον· κατὰ τὸν Evans κυπριακὴ εἰσαγωγή. ια) ΥΜ IIIα ἐξ Ἀμνισοῦ (τάφου Καρτεροῦ), ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ ΑΔ 1927-8 πίν. 3, 19· ἐξ ὕαλου, μὲ πεπιεσμένην κοιλίαν καὶ πόδα· ιβ) ΥΜ II ἢ ΥΜ IIIα ἐκ Καλυβίων Φαιστοῦ, ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, αὐτ. εἰκ. 8, σ. 83· ἐπίσης ἐξ ὕαλου. ιγ) ΥΜ IIIγ ἐκ Κνωσοῦ, ἀδημοσίευτον, ἀριθ. εὐρ. Μουσ. Ἡρακλείου 2643· μὲ πεπιεσμένην κοιλίαν ἄνευ ποδός· πλευρικαὶ «θηλεῖαι» διὰ διαπέρασιν ἱμάντος· διακόσμησις πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων. ιδ) ΥΜ IIIγ ἐκ Μουλιανῶν, Ξανθοῦδίδου Ε Α 1904 εἰκ. 6 σ. 27 μὲ κοιλίαν σφαιρικὴν ἄνευ ποδός καὶ διακόσμησιν πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων. ιε) Πρωτογεωμετρικὸν ἐκ Βροκάστρου, VROKASTRO εἰκ. 75, σ. 126 (τάφ. I) κοιλία πεπιεσμένη ἄνευ ποδός· διακόσμησις ὁμοκέντρων κύκλων μεσολαβοῦντος κροσσωτοῦ κοσμήματος. ιστ) Ὡς τὸ ἀνωτέρω, ἐκ τῆς πόλεως, αὐτ. εἰκ. 57 E, σ. 103· ἄνευ διακοσμῆσεως. ιζ) Ὡς τὸ ἀνωτέρω, ἐκ τοῦ τάφου V, αὐτ. εἰκ. 89 ὁμόκεντροι κύκλοι καὶ ζώνη. ιη) Πρωτογεωμετρικὸν ἐκ Καβουσίου, AJA 1901 (V) πίν. 1· ὅμοιον μὲ ὁμοκέντρους κύκλους. ιθ καὶ κ) Ὡς τὸ ἀνωτέρω, ὁμοία καὶ μικρότερα. κα) Πρωτογεωμετρικὸν ἐκ Κουρτῶν, AJA 1901 (V) εἰκ. 8 σ. 312· ὅμοιον. κβ) Ἀνατολίζον ἐξ Ἀρχαίων, LEVI αὐτ. εἰκ. 297, σ. 250· μὲ διακεκριμένον πόδα, λαβὴν ἐλισσομένην, ἀλλακώσεις περιβαλλούσας τὴν πεπιεσμένην κοιλίαν· ὁμόκεντροι κύκλοι. Ἐπὶ πλέον ἀδημοσίευτα, ἀνάλογα μὲ τὰ τοῦ προκειμένου τάφου, προσέρχονται ἐκ διαφόρων τάφων τοῦ νεκροταφείου τῆς Φορτέσσας.

Τὴν διακόσμησιν τῶν ἀμφίπλευρων κύκλων προσέλαβον κατ' ἐπίδρασιν τινες πρόχοι μὲ σφαιρικὴν κοιλίαν· πρβ. ἡμέτερον ἀριθ. 47.

τέρους τούς τύπους, ὥστε δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς μινωικῆς ἐποχῆς ἐπιβίωσιν τοῦ τύπου τοῦ φλασκίου, καίτοι ἡ ἐπίδοσις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ δι' ὁμοκέντρων, ἀμφιπλευρῶς ἐπὶ τοῦ ἀγγείου διατεταγμένων, κύκλων διακόσμησις ὀφείλεται ἀναμφιβόλως καὶ εἰς κυπριακὰς ἐπιδράσεις, ἀφοῦ κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Κύπρου καὶ Παλαιστίνης ἡ διακόσμησις αὕτη ἔχει εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν. Τὸ μᾶλλον ἀνάλογον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ἐκ Κρήτης ἀγγεῖον πρὸς τὸ ἡμέτερον εἶναι ἢ ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου R τῶν Ἀρκάδων προχοΐσκη, τόσον ὡς πρὸς τὸν πόδα ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν κοιλίαν, ἢ ὁποία ἐπιπεδουμένη σχηματίζει τύμπανον, τονιζόμενον ὑπὸ δύο ἑκατέρωθεν καθέτως περιθεουσῶν αὐλάκων. Οὐδὲν ἄλλο ἀγγεῖον γνωρίζω μὲ κοιλίαν μορφῆς κυλινδρικοῦ τυμπάνου, ὡς τὸ ἡμέτερον. Τὸ ἰδιόρρυθμον τοῦτο σχῆμα ὀφείλεται, φαίνεται, εἰς τὴν ἐπινόησιν τοῦ κατασκευαστοῦ του νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν κοιλίαν τὸ σχῆμα τῆς κυλινδρικῆς κάλπης 51 Δ μετὰ τοῦ καλύμματός της. Βεβαιοῦται πράγματι ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὑπῆρξεν ὁ κατασκευαστὴς τῶν δύο τούτων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα καὶ λίαν ἀναλόγως διεκοσμήθησαν καὶ ὁμοῦ εἰς τὸν τάφον κατετέθησαν¹. Τὴν ἐν τῷ μέσῳ ὀπὴν ἐνεπνεύσθη ὁ τεχνίτης ἐξ ἄλλων ἀγγείων μὲ τροχοειδῆς σωληνωτόν, καθέτως διατεταγμένον σῶμα, οἷον τὸ ἀγνώστου προελεύσεως ὑπ' ἀριθ. εὐρετηρίου Μουσ. Ἡρακλείου 237².

Τέλος τὸ μικρὸν *ἀνάγλυφον σφαιρικὸν πυξίδιον* 119 (εἰκ. 15 καὶ 16) προῆλθεν ἀναμφιβόλως ἐκ μιμήσεως ἀναλόγων ἀγγείων ἐκ φαγεντιανῆς, οὐχὶ διαφόρων ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν εἰς τὴν Ρόδον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, μάλιστα εἰς τάφους τῶν Ἀρκάδων καὶ τῆς Φορτέτσας Κνωσοῦ³. Ταῦτα εἶναι σύγχρονα μὲ τὰ μᾶλλον προηγμένα τοῦ πολυχρώμου ρυθμοῦ, καὶ ἐνταῦθα τὸ πυξίδιον συνώδευσε τὴν πολύχρωμον κάλπην 22 Z (εἰκ. 6). Καίτοι ὁ πηλὸς του εἶναι ἀσυνήθως ἐρυθρωπὸς καὶ ἰσχυρῶς ὀπτημένος, πιστεύω ὅτι εἶναι κρητικῆς κατασκευῆς, ἀφοῦ εἰς τὴν νῆσον ἦσαν σπάνια τὰ ἐκ φαγεντιανῆς, εἰσαγόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Ρόδου.

Γενικῶς, ἐξαιρέσει τῶν δύο τελευταίων ἀγγείων ἰδιορhythμοῦ σχήματος, ὁ τύπος τῶν λοιπῶν προχοϊσκῶν-ἀρυβάλλων εἶναι διαδεδομένος σχεδὸν καθ' ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς γεωμετρικῆς Κρήτης. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ ὅτι τὰ μικρὰ ταῦτα ἀγγεῖα ἐταξίδευον εὐχερῶς καὶ ἐνεφανίζοντο σχεδὸν πανταχοῦ, ἀποτελοῦντα καὶ πρότυπα μιμήσεως τοπι-

1 Τὸν ἰδιόσημον ἀρύβαλλον ἐξήγαγε καὶ προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον ὁ καλλιεργητὴς μετὰ τῶν ἄλλων ἀγγείων. Εἰς τὰ ἐπὶ τόπου ἀναμοχλευθέντα διέκρινε τις κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνασκαφῆς μέρος τῆς κάλπης Δ. Εἰς τὸν σωρὸν τῶν ἀπερριμένων θραυσμάτων ἀνευρέθησαν τμήματα τοῦ ὁμοίως διακεκοσμημένου καλύμματος τῆς κάλπης.

2 LEVI αὐτ. 593 σ. 494. Ὅρθῶς οὗτος ἐσημείωσεν ὅτι τὰ ἀνάλογα ἀγγεῖα ἀποτελοῦν παραλλαγὴν (μὲ καθέτον τοποθέτησιν) τῶν σωληνωτῶν ἀγγείων. Τὸ τελευταῖον σχῆμα εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς μινωικῆς ἐποχῆς (ἐν ἐκ Μαλίων, ἀδημοσίευτον ἔτι). Ἡ αὐτὴ μετάθεσις τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ὀριζόντιον εἰς τὴν κάθετον θέσιν ἐγένετο εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀρύβαλλον.

3 LEVI αὐτ. εἰκ. 414, σ. 317 ἐξ Ἀρκάδων. Δύο ἀδημοσίευτα ἐκ τοῦ μεγαλυτέρου τῶν τάφων τῆς Φορτέτσας. Περὶ τῆς προελεύσεως τούτων ἐκ Ρόδου ἢ Ναυκράτεως βλ. LEVI αὐτ. 460, ὅπου καὶ περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ καὶ ἔξω ταύτης διασωθέντων παραδειγμάτων. Περὶ τῆς κατασκευῆς των εἰς ἐργαστήρια τῆς νήσου δὲν ὑπάρχουν ἱκαναὶ ἐνδείξεις. Ὁ Levi ὀρθῶς, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀνάγει τὴν κατασκευὴν τῶν προτύπων τῶν πρωτοκορινθιακῶν ἀρυβάλλων εἰς μιμήσεις τοιούτων ἐκ φαγεντιανῆς μυροδοχείων ἐν Ρόδῳ (αὐτόθι σ. 670). Εἰς τὸ ἡμέτερον παράδειγμα ἢ δι' ἀμβλείας βελόνης χάραξις τῆς διακοσμήσεως καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὀπτησις ἀπεμμήθησαν ἐπιτυχῶς τὸ ἀνάγλυφον καὶ τὴν ὑέλωσιν τῶν ἐκ φαγεντιανῆς προτύπων.

κῆς· οὕτω παρέχεται ἐντύπωση ὁμοιομορφίας εἰς περιοχὰς ὅπου αἱ μεγάλαι κάλπαι καὶ τὰ λοιπὰ μεγάλα ἀγγεῖα ἐμφανίζουσι οὐσιαστικὰς διαφορὰς ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν.

Ε. Τεχνικὴ τῶν ἀγγείων.

Ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν τῶν ἀγγείων ὀλίγα ἔχει τις νὰ παρατηρήσῃ.

Τὸ χρῶμα τοῦ γενικῶς χρησιμοποιουμένου πηλοῦ ἀποκλίνει πρὸς τὸ σαρκῶδες καὶ ὀλίγα εἶναι τὰ ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα ἔχουσι διάφορον χρῶμα πηλοῦ¹. Τῶν πλείστων ἢ ὀπτησις εἶναι μετρία, ἐκ τούτου δὲ προέρχεται τὸ εὐθρυπτον τῆς ἐπιφανείας καὶ τὸ ἐξίτηλον τῆς διακοσμῆσεως καὶ τοῦ ἐπιχρίσματος, ὅπερ εἰς ἐλαχίστας μόνον περιπτώσεις διασφύζει τὴν στιλπνότητά του. Ἡ πολὺ μετρία ἐξ ἄλλου διατήρησις τοῦ βερνικίου δέον ἐπίσης νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν κακὴν ποιότητά του. Ὑπάρχουσι μεμονωμένα περιπτώσεις (τοῦ ἀρυβάλλου 106 καὶ τινων κυάθων) ὅπου τοῦτο διεσώθη στίλβον, λόγῳ τῆς καλυτέρας ποιότητός του καὶ τῆς καλυτέρας προπαρασκευῆς καὶ ὀπτήσεως τοῦ πηλοῦ. Τὸ κύριον χρῶμα εἶναι καστανομέλαν, προσλαβὸν ποικίλας ἐκ τῆς ὀπτήσεως ἀποχρώσεις, ἐνίοτε πυρρὰς ἢ κεραμοχρόους. Οὐχὶ σπανίως προστίθεται λευκὴ διακόσμησις ἐπὶ τοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ἐνίοτε ἡ τεχνικὴ αὕτη βαίνει παραλλήλως μετὰ τὴν τοῦ σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον². Ἡ αὕτη τεχνικὴ ἐπικρατεῖ ἐπὶ τῶν πρόχων τῆς κατηγορίας β. Ἡ χρησιμοποίησις λευκοῦ χρώματος ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐπιχρίσματος δὲν ἀπαντᾷ εἰς ἀγγεῖα τῶν πρώτων γεωμετρικῶν χρόνων καὶ ἐκ τούτου ἐπιβεβαιουῦται τὸ καὶ ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων μαρτυρούμενον, ὅτι αἱ ταφαὶ τοῦ θόλου ἐγένοντο ἀπὸ ἤδη προκεχωρημένης γεωμετρικῆς ἐποχῆς³.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν ἀνευρέθησαν τὰ πολύχρωμα ἀγγεῖα καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ὀξειδώσεως τῆς ἐπιφανείας των δὲν ἐπέτρεψαν ἀτυχῶς τὴν διατήρησιν τῶν χρωμάτων, τῶν ὁποίων ὀλίγα ἔχουσι, ἰδίως ἐπὶ καλυμμάτων, διετηρήθησαν. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουσι ταῦτα δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ τεχνικὴ των οὐδόλως διαφέρει τῆς πολυχρώμου κνωσιακῆς, νῦν, μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σπουδαίου νεκροταφείου τῆς Φορ-

1 Ἡ κάλπη 10 Α κεραμόχρουν, ἡ πολύχρωμος 23 Σ τεφρόν, τὰ ἐκ χονδροτέρου πηλοῦ 11 Ε, 87, 53 Πα καὶ 54 Ρα μᾶλλον καστανοπὸν, τὰ προχοῖδια 106 καὶ 112 καὶ τὸ ὄραϊον ἀνάγλυφον πυξίδιον 119 κεραμόχρουν εἰς διαφόρους τόνους.

2 Περὶ τῆς τεχνικῆς «*light on dark*» ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν καὶ ἀνατολιζόντων ἀγγείων βλ. ἰδίως ΡΑΥΝΕ αὐτ. σ. 275. Οὗτος δὲν ἀποκλείει τὴν ἐπιβίωσιν εἰς τὴν τεχνικὴν ταύτην μινωικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ ὁμολογεῖ τὴν δυσκολίαν τοιαύτης παραδοχῆς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν πρωτογεωμετρικὴν περίοδον. Τὸ αὐτὸ πρόβλημα ἐμφανίζεται, ὡς κατωτέρω ἐκτίθεται, καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβιώσεως τῆς μινωικῆς πολυχρωμίας.

3 Πράγματι καὶ τὰ μᾶλλον πρόϊμα τῶν γεωμετρικῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐμφανίζεται ἡ τεχνικὴ αὕτη — βλ. ΡΑΥΝΕ αὐτ. πίν. VII, 7 καὶ VIII, 2 (τὸ ὑπ' ἀριθ. 78 εἶναι προφανῶς ἀνατολιζόν) — ἀνήκουσι εἰς περίοδον,

καθ' ἣν ἔχουσι προχωρήσει αἱ ἀνατολικαὶ ἐπιδράσεις. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐντὸς τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν καλπῶν συνδυάζει καὶ τὰς δύο τεχνικὰς· εἰς τὰς παλαιότερας ὅμως τούτων εἶναι καταφανὴς ἡ ὑπεροχὴ τῆς «*dark on light*», τῆς ἀντιστρόφου χρησιμοποιουμένης διὰ τὴν ποικίλσιν τῶν ζωνῶν· εἰς τὰς ἀμέσως διαδεχομένας ταύτας (πρβ. κάλπας 1X, 8Ψ καὶ 6Ω) αἱ δύο τεχνικαὶ ἰσορροποῦν, τέλος δὲ μένει κυρίαχος ἡ «*light on dark*», ὀλοκλήρου τῆς διακοσμῆσεως καὶ τῶν ζωνῶν ἐπιγινόμενων διὰ ταύτης (πρβ. κάλπας 10Α, 7Φ, 4Υ, 5Ο καὶ 51Δ). Σπανίως ὅμως μικρὰ ἀγγεῖα τῆς προκεχωρημένης περιόδου διακοσμοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τεχνικῆς ταύτης (βλ. τὰς ἐξαιρέσεις ἀρ. 114-115, εἰκ. 15). Τὸ λευκὸν χρῶμα εὐκόλως ἀπολεπίζεται καὶ τότε ἡ διακόσμησις φαίνεται ὡς νὰ ἐγένετο διὰ σκοτεινοτέρου χρώματος ἐπὶ σκοτεινοῦ, ἐπειδὴ φυσικὰ διετηρήθη καλύτερον τὸ ἐπὶ μακρὸν διὰ τοῦ λευκοῦ προστατευθὲν γάνωμα.

τέτσας, λαμπρῶς ἐκπροσωπουμένης: ἡ πολύχρωμος διακόσμησις ἔχει ἐπιτεθῆ ἐπὶ παχέος σχετικῶς στρώματος λευκοῦ χρώματος, ἐνίοτε εὐκόλως ἀπολεπίζομένου, καὶ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου ἢ ἐπὶ ἀπλοῦ χρίσματος¹. ὡς χρώματα κυρίως χρησιμοποιοῦνται τὸ κυανοῦν καὶ ἐρυθρὸν εἰς πλείονας ἀποχρώσεις. Ἡ ἀπολέπισις τοῦ παχέος ἐπιχρίσματος καὶ ἡ εὐχερῆς διείσδυσις του ὑπὸ τῆς ὀξειδώσεως δυσχεραίνουν τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀγγείου εἰς σημεῖον νὰ ἀποδοθῆ ἱκανοποιητικῶς ἢ συνήθως λαμπρά, ἀλλὰ λίαν εὐαίσθητος διακόσμησις. Οὕτω κατὰ τὸ πλεῖστον παραμένει αὕτη δυσδιάκριτος.

Οἱ Johansen καὶ Payne ἐθεώρησαν ὅτι ἔλυσαν τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ πολυχρώμου κνωσιακοῦ ρυθμοῦ, ὑποστηρίξαντες τὴν ἐκ Κύπρου ἔλευσίν του². Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι τῆς αὐτῆς κατηγορίας μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβιώσεως διακοσμήσεων καὶ τεχνικῶν τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ κύκλου. Βεβαίως δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ θεωρία ἐπιβιώσεως τῆς καμαραϊκῆς πολυχρωμίας, ἥτις εἶναι καὶ διάφορος ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν ποιότητα τῶν χρωμάτων. Ὅμως δὲν δύναται τις νὰ παρέλθῃ σιωπῶν τὴν ἐντελῶς ἀνάλογον τεχνικὴν τοῦ πολυχρώμου ὑστερομινωικοῦ ρυθμοῦ, ἀντιπροσωπευομένου, λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ του εἰς ἀγγεῖα λατρείας καὶ σαρκοφάγους καὶ τοῦ ἐξιτήλου τῶν χρωμάτων, δι' ὀλίγων μόνον παραδειγμάτων³. Ἡ ὁμοιότης τῶν δύο τεχνικῶν καὶ ἡ ἐξάπλωσις των κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν περιοχὴν δὲν δύναται νὰ εἶναι συμπτωματικὴ. Αὐτὸς ὁ κυπριακὸς πολύχρωμος εἶναι πιθανὸν ὅτι προῆλθεν ἐξ ἀναλόγου πολυχρώμου ρυθμοῦ τοῦ προελληνικοῦ κόσμου τῆς νήσου Κύπρου, ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσον ὅμοιος ὅσον ὁ κνωσιακὸς πρὸς τὸν πολύχρωμον ὑστερομινωικόν· ὁ τελευταῖος ἐμφανίζει τὸ αὐτὸ λευκὸν ἐπίχρισμα⁴ καὶ τὰ αὐτά, ὁμοίως ἐξίτηλα, χρώματα μὲ τὴν αὐτὴν ὑπεροχὴν τοῦ κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ· ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι τὰ πολύχρωμα σκεύη τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι λατρευτικὰ καὶ *in usum mortuorum*⁵. Διερωτᾶται τις μήπως αἱ τεχνικαὶ τῆς πολυχρωμίας, ὅπως ἄλλαι τεχνικαὶ

1 Παράλληλος ἀλλὰ πολὺ σπανιωτέρα τεχνικὴ εἶναι ἢ τῆς πολυχρώμου, ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐπιτιθεμένης, διακοσμήσεως (ἐν μόνον παράδειγμα παρὰ PAYNE αὐτ. πίν. XVII-XIX), τεχνικὴ γνωστὴ, ὡς ἀναφερόμεν κατωτέρω, ἀπὸ τῶν YM I χρόνων. Τὰ Κυπριακὰ πολύχρωμα πλησιάζουν πρὸς τὴν τεχνικὴν ταύτην.

2 JOHANSEN *Vases Sicyoniens* σ. 59 σημ. 1, PAYNE αὐτ. 281. Ὅτι ὁ πολυχρωμικὸς ρυθμὸς τῆς Ταμασοῦ εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰθαγενῆς δὲν γίνεται εὐχερῶς πιστευτόν, γνωστοῦ ὄντος τοῦ βαθμοῦ μέχρι τοῦ ὁποίου εἶναι ὀφειλέτις ἡ Κυπροφοινικὴ περιοχὴ εἰς τὸν μινωικὸν πολιτισμόν. Θὰ ἠδύνατό τις ἀπλῶς νὰ δεχθῆ ὅτι ἢ εἰς αὐτὴν μεταδοθεῖσα YM πολυχρωμία ἠλαττώθη εἰς διχρωμίαν ἐπὶ τῆ βάσει παλαιότερων ἰθαγενῶν παραδόσεων.

3 Πολλὰ ἀγγεῖα τοῦ πολυχρωμοῦ τούτου ρυθμοῦ ἐξελήφθησαν ὡς ὅλως ἀκόσμητα, διότι τὰ χρώματα ἀπέβησαν ἐξίτηλα· εἶναι μᾶλλον ἀπίθανον ὅτι σαρκοφάγοι καὶ ἀγγεῖα ἰδιαιτέρως ἐπιμελετημένης τεχνικῆς ὡς

πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν των παρέμειναν τελείως ἀδιακόσητα, ὅτε ἄλλα ὅμοια πρὸς αὐτὰ διέσωσαν ἔχγη πολυχρώμου διακοσμήσεως.

4 Τὸ ἐπίχρισμα τοῦτο ἐλλείπει εἰς τινα τῶν YM I πολυχρώμων (π.χ. εἰς τὰ κατωτέρω ἰδιόρρυθμα μὲ ἐλισσομένης λαβᾶς ἱερὰ ἀγγεῖα)· ἀνάλογον ἀπουσίαν τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω (σημ. 76) δι' ἀγγεῖα ἐκ τῶν πολυχρώμων ἀνατολιζόντων τῆς Κνωσοῦ.

5 Οὕτω, πλὴν τῆς ἐξ Ἐπισκοπῆς Πεδιάδος πολυχρώμου σαρκοφάγου (βλ. MARINATON *AD* 1933-5, παράφτ. σ. 54, εἰκ. 9) πρωϊμων YM III χρόνων, διακοσμουμένης διὰ ζωνῶν μὲ ἐναλλαγὴν κυανῶν καὶ ἐρυθρῶν ὑποδιαίρέσεων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων χρωμάτων, ὡς ὄχρου καὶ μέλανος, πολύχρωμα νεκρικῆς χρήσεως εἶναι ἰδιόρρυθμα ἀγγεῖα μὲ ἐλισσομένης λαβᾶς (βλ. EVANS *Tomb of Double Axes*, σ. 26 καὶ πίν. IV, εἰκ. 37 α, β καὶ ὅμοιον μὴ διασφῶρον τὴν διακόσμησιν αὐτόθι εἰκ. 69 σ. 51) καὶ ἄλλα χρησιμοποιηθέντα ὡς τελετουργικὰ θυμιατήρια (βλ. P. of M. IV πίν. XXXV).

(λ. χ. τῆς χαλκουργίας), διεσώθησαν λανθάνουσαι διὰ μέσου τῆς σκοτεινῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου ὑπὸ τοῦ ὑποταγέντος ἰθαγενοῦς στοιχείου, ἀναμένουσαι τὴν κατάλληλον στιγμήν πρὸς ἀναβίωσίν των, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται νὰ ἐβράδυνε τόσον ὅσον πολλοὶ ἐπίστευσαν¹. Ὁπωσδήποτε τὴν τοιαύτην ἀναβίωσιν ὑπεβोधήθησε σημαντικῶς ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴν Κύπρον καὶ τὴν περιοχὴν Φοινίκης-Παλαιστίνης κατὰ τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς περιόδου, μὲ τὴν περιοχὴν δηλ. ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐδέχθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς πλούσια τὰ νάματα ἐκ τῶν νεωτέρων φάσεων τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Κρήτη, λόγῳ ἀκριβῶς τῶν παλαιῶν παραδόσεών της, ἦτο ἐξαιρετικῶς δεκτικὴ στοιχείων κρητομυκηναϊκῆς παραδόσεως ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης, ἀναμίκτων μὲ ἄλλα περισσότερον ἀνατολικά. Ὁ κυπριακὸς πολύχρωμος ρυθμὸς, χρησιμοποιῶν μόνον τὸ ἐρυθρὸν καὶ μέλαν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου, δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐρμηνεύσῃ, αὐτὸς μόνος, τὸν πολύχρωμον ρυθμὸν τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου.

Διὰ τὴν τεχνικὴν τῆς ἀπομιμήσεως διὰ πηλοῦ ἀγγείων ἐκ φαγεντιανῆς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

Γ. Διακόσμησις τῶν ἀγγείων.

Κνωσιακὴ καθόλου ἐμφανίζεται καὶ ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου². Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαντᾷ ἡ αὐτὴ κατανομὴ κοσμημάτων καὶ προσαρμογὴ αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου. Εἰς τὰς κάλπας τὸ μεγαλύτερον μέρος, ἀπὸ τῶν λαβῶν καὶ κάτω, καλύπτεται ὑπὸ σειρᾶς περιθεουσῶν ταινιῶν, διαχωριζομένων ὑπὸ δεσμῶν λεπτοτέρων, ἐπίσης περιθεουσῶν, γραμμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαφαίνεται τὸ φυσικὸν βάθος. Σπανιώτερον αἱ ταινίαι εἶναι ἐξαιρετικῶς πλατεῖαι, ἐνίοτε δὲ καλύπτεται ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἐπιφάνεια ὑπὸ ἐνιαίας σκοτεινῆς χρώσεως, διακοπτομένης κατὰ τὸ μέσον, οὕτως ὥστε νὰ παραμένουν μόνον ἀκάλυπτοι δύο ἢ τρεῖς λεπταὶ ζῶναι φυσικοῦ βάθους. Ἐπὶ τῶν καλπῶν ἐμφανίζεται ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν τεχνικὴν τοῦ «σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ» ἡ τεχνικὴ τοῦ «ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ», συνήθως ὁμοζέντρων πολλαπλῶν

¹ ἡ ἀγγεῖα προσφορῶν (βλ. κύπελλον καὶ σκύφον τοῦ τάφου 66 τῆς Ζαφῆρ Παπούρας, EVANS Tomb of Double Axes, εἰκ. 38, σ. 28, μὴ διασφῶζον τὴν διακόσμησιν καὶ EVANS Prehistoric Tombs, εἰκ. 66, σ. 72). Λατρευτικὴ ἀπεδείχθη ἡ χρῆσις καὶ πολυχρωμικῶν ΥΜ ἀγγείων ἀνευρεθέντων εἰς οἰκίας καὶ ὄχι εἰς τάφους· βλ. τὰ ἐξ Ἀγ. Τριάδος, προχείρως παρὰ EVANS Tomb of Double Axes, εἰκ. 39 α, β, σ. 29, ὅμοια πρὸς τὰ ἐκ Κνωσοῦ.

² Πράγματι ἐκ τῶν μεγαλύτερων τάφων τῆς Φορτέσας κατεδείχθη ὅτι τὰ πρῶτα πολύχρωμα συνυπῆρξαν μὲ ἀγγεῖα καθαρῶς γεωμετρικά. Ὡς εἶδομεν δὲ πρῶτως χρησιμοποιεῖται ἡ τεχνικὴ «light on dark», τεχνικὴ πολὺ παλαιᾶς κρητικῆς παραδόσεως. Ὁ E. KUNZE Kretische Bronzereliefs, Stuttgart 1931, ἰδίᾳ σ. 247 κ.ἐξ., ἀνεβίβασε πολὺ ὑψηλὰ τὴν κατασκευὴν τῶν χαλκῶν κρητικῶν ἀσπίδων (κατηγοριῶν Α καὶ Β). Τὴν δεκτικότητα ἀνατολικῶν στοιχείων κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἀπέδωκεν ὁ Kunze εἰς τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον, παραμέ-

νον ἄμικτον παρὰ τὸ δωρικὸν καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν θέσιν τῆς νήσου (αὐτ. σ. 260). Σχετικῶς ὑπομνήσκω ὅτι γενικῶς εἰς τὰς δωρικὰς πολιτείας τὸ ἰθαγενὲς ὑποταγὲν στοιχεῖον ἀπομένει ὡς τὸ κυρίως παραγωγικὸν τέχνης ἢ χειροτεχνίας· τοῦτο ἐν Κρήτῃ θὰ διετήρει ἐν μέρει τὸν παλαιὸν χαρακτῆρά του ὡς μινωικοῦ· ἐνδεικτικὸν εἶναι τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἔφερον οἱ δημόσιοι δούλοι εἰς τὴν νῆσον : « Μνωῖται » (= Μινωῖται). Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ γεωμετρικοῦ ναοῦ τῆς Δρήρου ὑπὸ τοῦ Μαρινάτου (BCH LX 1936 σ. 214 κ.ἐξ.) μὲ τὰ σφυρήλατα εἰδωλά του ἐπεβεβαίωσε τὴν ἐπιβίωσιν μινωικῶν στοιχείων καὶ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ εἰς τὴν χαλκουργίαν.

³ Οἱ παρατιθέμενοι ἀριθμοὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων παραπέμπουν εἰς τὰς εἰκόνας 17 καὶ 18.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως κνωσιακῆς σχολῆς, ἐκτεινούσης τὴν ἐπίδρασίν της ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς βορείας κεντρικῆς Κρήτης βλ. HEURTELEY BSA XXXI σ. 102.

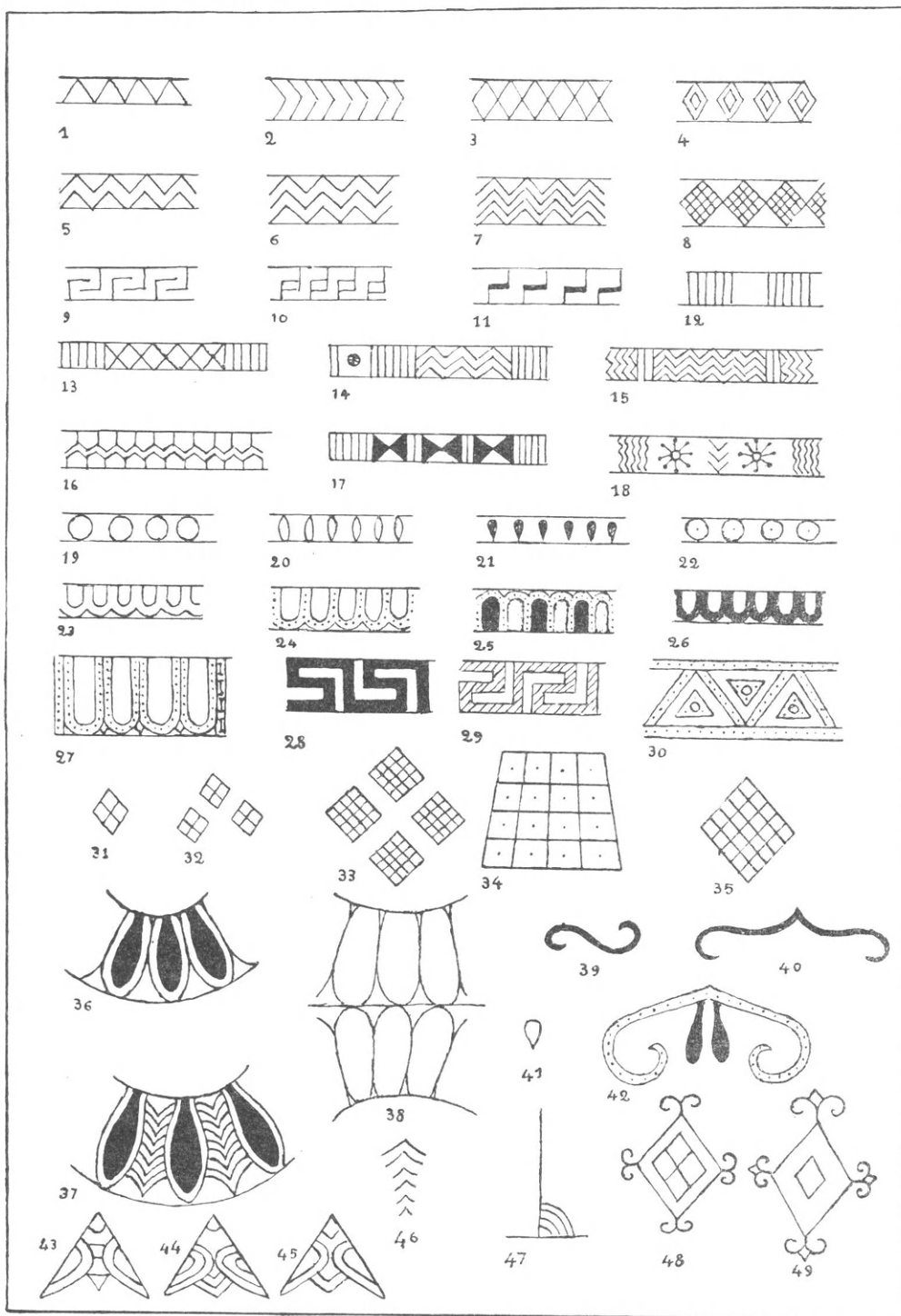
κύκλων διὰ λευκοῦ χρώματος ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν ταινιῶν. Τοῦτο, φαίνεται, προωδοποίησεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐξ ὀλοκλήρου διὰ λευκοῦ διακοσμῆσεως ἐπὶ σκοτεινῆς χρώσεως, ἐπεκταθείσης εἰς ὀλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῶν καλπῶν, τοῦ διαχωρισμοῦ εἰς ταινίας ἢ ζώνας γινομένου διὰ λευκοῦ ἐπίσης χρώματος (κάλπαι 5 O, 4 Y, 7 Φ). Χρονικῶς τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀκολουθοῦν εἰς τὰ προηγούμενα. Εἰς τὴν κάλπην 9 I (εἰκ. 5) κατ' ἐξαιρέσειν ὑπάρχει μία μόνον πλατεῖα ταινία σκοτεινοῦ χρώματος κατὰ τὸ μέσον. Ἡ μεταξὺ τῶν λαβῶν διακόσμησις τῶν καλπῶν προσλαμβάνει τὴν μορφήν ζώνης εἰς τὰς διώτους καὶ πλαισίων (μετοπῶν) εἰς τὰς τετραώτους, χωρὶς, παρὰ ταῦτα, εἰς τὰς τελευταίας ταύτας (πρβ. κάλπην 7 Φ, εἰκ. 4) νὰ ἔχη πάντοτε χαθῆ ἢ αἰσθησις τῆς ζώνης. Ἀλλαχοῦ ὁ διακοσμητὴς ἐδίστασε μεταξὺ ζώνης καὶ πλαισίων (κάλπη 9 I, εἰκ. 5) καὶ ἐνιαχοῦ (κάλπη 3 Π, εἰκ. 3) ἐχρησιμοποίησε μὲν ζώνην, τὴν διήρθεσεν ὅμως εἰς πλαίσια, ἐνῶ αἱ ζῶναι κυρίως διακοσμοῦνται ὑπὸ σειρᾶς ὁμοκέντρων κύκλων. Περίεργος εἶναι ἢ περιπτώσις τῆς μικροσώμου κάλπης O, εἰκ. 4, ὅπου ἐμφανίζεται μονόπλευρος διακόσμησις· ὁ διακοσμητὴς, φαίνεται, θὰ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν πρὸ τῆς ταφῆς «πρόθεσιν» τῆς τεφροδόχου θὰ ἔμενεν ἀθέατος ἢ μία πλευρὰ τῆς κάλπης¹.

Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ δι' ὁμοκέντρων κύκλων διακόσμησις συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν ἀνατολίζουσαν περίοδον. Τοῦτο ἄλλως ἀποδεικνύει καὶ ἡ εὕρεσις ἀρυβάλλων προφανοῦς ἀνατολιζούσης ἐμφανίσεως ἐντὸς καλπῶν οὕτω διακεκοσμημένων καὶ ἡ διακόσμησις δι' ὁμοκέντρων πρόχων (τῆς κατηγορίας μάλιστα Β), αἵτινες συνώδευσαν τοιαύτας κάλπας². Ὁ ἀριθμὸς τῶν κύκλων ποικίλλει καὶ ἐνίοτε, εἰς ἀγγεῖα τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου, ὁ ἐξώτερος εἶναι παχύτερος καὶ οὐχὶ σπανίως τὸ κέντρον σημειοῦται διὰ κοκκίδος· χαρακτηριστικὸς τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου εἶναι ὁ διαχωρισμὸς τῶν κύκλων εἰς δύο ἢ τρεῖς ὁμοκέντρους ζώνας (54), ὡς π.χ. ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀριθ. 114 καὶ 115 ἀρυβάλλων τῆς εἰκ. 15, καὶ ἡ παρένθεσις στιγμῶν (53) ὡς ἐπὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 47 πρόχου. Ἡ ἐπίδρασις τῆς κυπριακῆς διακοσμητικῆς, ὅπου ἀπαντοῦν τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐνωρίτερον, εἶναι βεβαία καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν ὀφείλεται ἢ κατ' ἀμφοτέρας τὰς παρειὰς ἀγγείου κατακόρυφος τοποθέτησις πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος προκειμένου περὶ τοῦ σχήματος ἀγγείων οὕτω διακεκοσμημένων³. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀναβιώσεως κατ' ἐπιστροφὴν — διὰ τῆς κυπροφονικῆς περιοχῆς — παλαιῶν μινωικῶν θεμάτων, ἀπλοποιηθέντων καὶ προσαρμοσθέντων εἰς τὸ γεωμετρικὸν πνεῦμα. Οὕτω αἱ συνεζευγμέναι μινωικαὶ σπεῖραι μὲ τὸ ἰσχυρὸν κέντρον τῶν ὑπῆρξαν τὰ μακρυνὰ πρότυπα τῶν κεντροφόρων μὲ τονισμένον τὸν ἐξώτερον κύκλον ὁμοκέντρων μας, ἀφοῦ ἀλλαχοῦ καὶ συνεζευγμένον τὸ θέμα τοῦτο

1 Ὁμοίως ἐρμηνεύεται ὅτι εἰς πολλὰς κάλπας διακοσμεῖται πολὺ ἀπλούστερον ἢ μία παρειά. Πολὺ πιθανὴ φαίνεται ἡ πρὸ τῆς ταφῆς πρόθεσις τῆς κάλπης· ἢ περίτεχος διακόσμησις τούτων ἀπέβλεπεν εἰς ταύτην κυρίως. Πρβ. τὸ ἀνάλογον παρ' Ὁμήρω, ὅπου μετὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν κεκαυμένων ὀστέων τοῦ Πατρόκλου ἢ ταῦτα περιέχουσα χρυσὴ φιάλη ἐκτίθεται « ἐν κλισίῃσι » (Ψ 253·4).

2 Οὕτω π.χ. ἡ μετὰ λαιμοῦ κάλπη 8Ψ περιεῖχε τὸν ὠραῖον ἀρυβάλλον 111 καὶ ἡ κάλπη 7Φ τοὺς ἀνατολιζοντας ἀρυβάλλους 106 καὶ 112.

3 Βλ. ἀνωτέρω σ. 83 καὶ σημείωσιν 2. Διὰ τὴν κυπριακὴν προέλευσιν τῆς διακοσμῆσεως ἰδίᾳ ὁ PAYNE αὐτ. σ. 280 καὶ ὁ HEURTLEY αὐτ. σ. 63, ὅστις καλεῖ, ἀτόπως βεβαίως, « διεστραμμένην συνήθειαν » τὴν διακόσμησιν ταύτην ὡς καταστρέφουσαν τὸ σχῆμα.

Εἰκ. 17. Διακοσμητικὰ θέματα τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Ἀγ. Παρασκιῶν.

ἀπαντᾷ¹. Ἡ παρένθεσις στιγμῶν συνεχίζει τὴν παράδοσιν τῆς διὰ λευκῶν κοκκίδων διακοσμήσεως τοῦ ἑξωτερικοῦ κύκλου τῆς συνεζευγμένης μινωικῆς σπειρας². Ἡ ἀμφίπλευρος καὶ κατὰ ταινίας ὁμοκέντρους διακόσμησις ἐμφανίζεται εἰς μινωικά φλασκία, ὅπου ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ ἡ ἀμφίπλευρος διατεταγμένη σπείρα, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἤδη εἰς τὸ ΜΜ ΙΙ ἐκ Γουρνιῶν φλασκίων³. Ἡ ἀμφίπλευρος αὕτη διακόσμησις, ὡς εἶδομεν, ἐτόνιζε τὸ σχῆμα τοῦ φλασκίου καὶ ἐκ τούτου ἔσχεν ἰδιαζόντως εὐρείαν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν μυκηναϊκὴν κοινὴν, μάλιστα εἰς τὴν Κύπρον⁴, ὅπου καὶ κυρίως ἐπιζῆ. Ἄγγεϊα, οἷα ἡ ἡμετέρα πρόχους 47 (εἰκ. 9), ὅπου οἱ κάθετοι ὁμόκεντροι κύκλοι τέμνονται ὑπὸ ἄλλων ὀριζοντίων, ἔχουν ἄμεσα κυπριακὰ πρότυπα. Ὅμως εἰς τὴν Κρήτην ὑπάρχει παράλληλος συνεχῆς ἐπιβίωσις καὶ πέραν τῆς ΥΜ ΙΙΙ β καὶ γ⁵ ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὑπομινωικὴν καὶ πρωτογεωμετρικὴν περίοδον (παραδείγματα ἐκ Βροκάστρου, Κουρτῶν, Καβουσίου καὶ Κνωσοῦ⁶), ὁπότε φυσικὰ οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνῃ περὶ κυπριακῆς ἐπιδράσεως. Εἶναι λοιπὸν εὐλογον νὰ ἐρμηνευθῆ ἡ ἐπίδοσις τῆς διακοσμήσεως ταύτης κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀνατολιζούσαν περίοδον εἰς τὴν αὐτὴν δεκτικότητα ἀνατολιζόντων στοιχείων, προελθόντων ἐκ μινωικῶν ἐπιβιώσεων, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν καὶ προκειμένου περὶ ρυθμῶν, ὡς τοῦ πολυχρωμικοῦ, σχημάτων, ὡς τῶν τριποδικῶν καλπῶν, καὶ τεχνικῶν, οἷα ἡ τοῦ «λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ».

Εἶναι δύσκολον νὰ διαστείλῃ τις μεταξὺ τῶν εὐθυγράμμων διακοσμητικῶν θεμάτων ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς καθαρῶς γεωμετρικὴν ἐποχὴν. Ἀκόμη καὶ αἱ παλαιότεραι ἀποθέσεις τοῦ τάφου, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλου νὰ συγκαταλεγοῦν αἱ κάλπαι 2 Ν καὶ 17 (μὴ ἀνασυγκροτηθεῖσα), ἀνήκουν εἰς προκεχωρημένην γεωμετρικὴν φάσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχουν ἤδη ἀρχίσει αἱ ἀνατολικαὶ ἐπιδράσεις. Φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει σαφὲς ὄριον μεταξὺ γεωμετρικῆς καὶ ἀνατολιζούσης περιόδου ἐν Κρήτῃ. Χρονικῶς ἐλάχιστα δύναται νὰ ἀπέχουν αἱ κάλπαι 2 Ν καὶ 3 Π⁷, τῶν ὁποίων ἡ τελευταία ἐμφανίζει θέματα ἀνατολιζούσης ἐπιδράσεως, ὡς τὸ ὑπ' ἀριθ. 77 σχέδιον. Ἄν οἱ σκύφοι 76 καὶ 77 (εἰκ. 13) μὲ τὰ ἐντελῶς εὐθύγραμμα σχέδιά των δύναται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνήκοντες εἰσέτι εἰς καθαρῶς γεωμετρικοὺς χρόνους, ἢ μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διακεκοσμημένη κοτύλη 82 (εἰκ. 13) ἀνήκει προφανῶς — καὶ τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς ἄλλας ἀνατολιζούσας κοτύλας — εἰς χρόνους ἤδη ἀνατολιζόντας⁸. Ὁ μαϊάνδρος

1 Πρβ. LEVI αὐτ. εἰκ. 599B σειρὰ 7,4.

2 Πρβ. P. of M., αὐτ. IV εἰκ. 195, σ. 264.

3 Πρβ. ἐν σημ. 69 τὰ ε', ζ', η', θ', ι', ιγ', ιδ'. Σπείρα ἐπὶ τοῦ γ'. Ἐνίοτε αἱ ὁμόκεντροι ζῶναι προσλαμβάνουσι χαρακτηριστὰ πολλαπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων, διατεταγμένων κατὰ τρόπον τόσον ἀνάλογον μὲ τὸν κατόπιν συνῆθη εἰς τὴν Κύπρον, ὥστε νὰ θεωρήσῃ ὁ Evans τὸ ἐκ Ζαφῆρ Παπούρας ι' (ἀριθ. εὔρετ. Μουσ. Ἡρακλ. 4484) ὡς κυπριακὴν εἰσαγωγήν.

4 Τὴν ἰδιαιτέραν εὐδοκίμησιν διακοσμήσεως καὶ σχήματος (τοῦ φλασκίου) εἰς τὴν Κύπρον οὐδεὶς διαμφισβητεῖ ἢ εὐδοκίμησις ὅμως αὕτη κατὰ τὴν ΥΜυκ. ἐποχὴν δὲν περιορίζεται εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν κύκλον τῆς μυκηναϊκῆς Κοινῆς πρβ. CATALOGUE of Vases in the

Brit. Museum I, 1, σ. 159 καὶ πίν. XII (ἐξ Ἰαλύσου τῆς Ρόδου), σ. 187 (ἐκ Tell-el-Amarna), Annuaire VI-VII εἰκ. 78 (ἐξ Ἰαλύσου), FURTWÄNGLER - LÆSCHKE Myken. Vasen πίν. XX (ἐκ Βοιωτίας) κ.ἀ. Ἀσφαλῶς ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς Κοινῆς προέρχεται ἡ ἐπιβίωσις εἰς τὴν Κύπρον κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς καὶ ἀνατολιζόντας χρόνους. Ὁ LEVI αὐτ. σ. 509, ἀνεξήτησε τὴν προέλευσιν τῆς ἀμφίπλευρου διακοσμήσεως εἰς τὰ λίθινα μινωικά μὲ καθέτους φλεβώσεις σφαιρικά ἄγγεϊα.

5 ΥΜ ΙΙΙ γ τὰ ιγ' καὶ ιδ' τοῦ καταλόγου τῆς σημ. 69.

6 Τὰ ιε'-κα' τοῦ αὐτοῦ καταλόγου.

7 Πρβ. τὴν ὁμοιότητά των κατὰ τὸ σύστημα διακοσμήσεως περιθεουσῶν ζωνῶν.

8 Πρβ. PAYNE εἰκ. 28 σ. 264 καὶ εἰκ. 34,8.

(28) ἔξακολουθεῖ κατὰ τούτους νὰ εἶναι ἐν χρήσει, καίτοι εἶναι σπάνιος¹. Ὁπωσδήποτε δύνανται γενικῶς νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν γεωμετρικὸν κύκλον τὰ θέματα 1-8, 13-15, 20 καὶ 29, ὀλιγάριθμα βεβαίως ἐν συγκρίσει μὲ τὸν πλοῦτον τῶν ἀνατολιζόντων τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ταφῶν τοῦ τάφου τῶν Ἀγ. Παρασκιῶν ἐγένετο κατὰ τοὺς ἀνατολιζόντας χρόνους. Εὐθύγραμμα γεωμετρικὰ μοτίβα ἔξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιῶνται: αἱ ἐπάλληλοι τεθλασμένοι — πρβ. ἐπὶ τῶν κοτυλῶν 82 καὶ 85, εἰκ. 13 — συνηθίζονται εἰσέτι, ἀλλὰ τείνουν πρὸς κυματοειδεῖς γραμμὰς καὶ γράφονται μὲ ἀμέλειαν· τὸ θέμα τῆς «ψυχῆς» (17) δὲν εἶναι σπάνιον ἐπὶ κοτυλῶν πρωτοκορινθιακοῦ σχήματος — πρβ. τὴν 83 τῆς εἰκ. 13 — καὶ ἡ διπλῆ τεθλασμένη μετεμορφώθη εὐφυῶς εἰς διπλοῦν ὀδοντωτὸν κόσμημα (16): τὰ βαθμιδωτὰ κοσμήματα (9-11) μαρτυροῦν τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν των ἐκ τοῦ θέματος τοῦ ψευδομαϊάνδρου². οἱ δικτυωτοὶ ρόμβοι (31-33, 35) δὲν χρησιμοποιῶνται πλέον εἰς συνεχῆ σειρὰν, ὡς ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν καλπῶν (8), ἀλλὰ εἴτε μεμονωμένως εἴτε εἰς συμμετρικὴν διάταξιν κατὰ τρίγωνον ἢ ρόμβον. Τὸ δικτυωτὸν τραπεζοειδὲς (34) ὀφείλει τὸ σχῆμά του εἰς τὴν προσαρμογὴν ἐπὶ καμπύλως διευρυνομένης ἐπιφανείας. Ἡ διάστιξις εἶναι σύνηθες φαινόμενον εἰς θέματα ἀνατολιζόντα (πρβ. τὰ 24, 25, 27, 30, 34, 42, 53, 70, 71, 75, 79 καὶ 80)³.

Τὸ τοξοειδὲς κόσμημα (23-27), τοῦ ὁποίου καθολικὴ παρατηρεῖται ἐπικράτησις κατὰ τὴν ἀνατολιζούσαν περιόδον, εἶναι ἐκ τῶν πρώτων ἀνατολιζόντων στοιχείων τὰ ὅποια εἰσῆλθον εἰς τὴν γεωμετρικὴν διακόσμησιν (πρβ. κάλπην 2 N) καὶ ἡ μεγάλη του εὐδοκίμησις ὀφείλεται εἰς τὴν ἔξαιρετικὴν προσαρμογὴν του ἐπὶ κυρτῶν συγκλινουσῶν ἐπιφανειῶν. Χαρακτηριστικὴ τῆς περιόδου εἶναι ἡ ποικιλία τῶν ἐμφανίσεων τοῦ κοσμήματος: ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ ἀποφευχθῇ ἡ μονοτονία τῆς μονοχρωμίας καὶ πρὸς τοῦτο γίνεται χρῆσις τῆς διαστιξέως καὶ τῆς ἐναλλαγῆς σκοτεινοῦ καὶ ἀνοικτοῦ (25). Ἐφ' ὅσον βαίνουν συγκλίνοντα ἐπὶ στενῆς βάσεως προσλαμβάνουν ὄψιν ἀνθίνου κάλυκος μὲ ἐπιμήκη πέταλα. Ἐπαξ τοῦτο ἐγένετο συνειδητὸν τονίζεται ἔτι μᾶλλον (36-38) διὰ τῆς διαμορφώσεως τῶν τόξων εἰς φύλλα καὶ διὰ τοῦ διαχωρισμοῦ των ἐνίοτε μὲ ζεύγματα ἐπαλλήλων γωνιῶν. Τὰ ζεύγματα καὶ συστήματα ταῦτα, γνωστότατα μὲ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν, ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως, ὡς εἰς τὸ 46, ἀπὸ τῆς μινωικῆς ἐποχῆς⁴, ἐπιστρέφουν

¹ Πρβ. ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἀρυβάλλου 112, εὐρεθέντος μετὰ τοῦ 106 ἐντὸς τῆς κάλπης Φ. Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθῇ μετὰ τῶν γεωμετρικῶν κοσμημάτων τοῦ πίνακος ΡΑΥΝΕ αὐτ. εἰκ. 33,5, ὁ διάστικτος μαϊάνδρος, ὅστις εἶναι θέμα, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς στίξεώς του, τῆς ἀνατολιζούσης διακοσμητικῆς. Ὁ γεωμετρικὸς μαϊάνδρος εἶναι γραμμωτός.

² Βλ. χρησιμοποιήσιν του ἐπὶ ὄραίου πολυχρωμοῦ τοῦ μεγάλου τάφου τῆς Φορτέτσας καὶ τάφου τῆς Κνωσοῦ (ΡΑΥΝΕ αὐτόθι πίν. XX, 5.). Ὁ LEVI αὐτ. σ. 513, ἀποκαλεῖ παραλλαγὴν τοῦ τελευταίου (αὐτ. εἰκ. 599 B 9η σειρά) «*a crotali*» καὶ ὀρθῶς ἀναγνωρίζει τὴν σχέσιν του μὲ τὸν μαϊάνδρον καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν του ἀλληλεπίδρασιν αὐτοῦ καὶ τοῦ πλοχμοῦ, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ KUNZE αὐτόθι σ. 93, ἐθεώρησε τὴν

παραλλαγὴν τῆς εἰκόνας 17, 10 ὡς προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πλοχμοῦ.

³ Βλ. ἀνωτέρω σημ. 94. Διὰ τὴν χρῆσιν τῆς στίξεως εἰς τὴν ἀνατολιζούσαν κεραμικὴν καὶ μεταλλοτεχνίαν βλ. KUNZE αὐτ. σ. 106-7. Δὲν δέχεται οὗτος τὴν προέλευσιν τῆς ἐκ τῆς μεταλλοτεχνίας, ἀλλὰ θεωρεῖ ὡς καθολικὴν τὴν χρησιμοποίησιν τῆς εἰς τὴν ἀνατολιζούσαν κεραμικὴν. Ὑπάρχουν παραδείγματα στίξεως εἰς τὴν γεωμετρικὴν κεραμικὴν, ἀλλ' ἡ λειτουργία ταύτης εἶναι πολὺ διάφορος· εἰς τὴν ἀνατολιζούσαν προέρχεται ἐκ τῆς τάσεως ποικίσεως τῆς ἐπιφανείας εἰς μονοχρόμους διακοσμήσεις.

⁴ Τὰ τόξα, λίαν γνωστά εἰς τὰς περιόδους τῆς μινωικῆς ἀκμῆς, δὲν ἔχουν παύσει νὰ χρησιμοποιῶνται κατὰ τὸ τέλος τῆς μινωικῆς ἐποχῆς. Συστήματα ἐπαλλήλων

νῦν διὰ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Κρήτην. Πιστεύω ὅτι ὁ Levi εἶχε δίκαιον νὰ ἐπιμείνῃ ἐπὶ τῆς μινωικῆς προελεύσεως πολλῶν ἀνατολιζόντων θεμάτων, ἴσως ὅμως ἀπέδωκε μεγαλυτέραν τοῦ δέοντος σημασίαν εἰς τὴν ἄμεσον ἐπιβίωσιν τῶν θεμάτων τούτων ἐν Κρήτῃ. Διὰ νὰ παραλείψω τὰ θέματα 48 καὶ 49, τῶν ὁποίων ἡ μινωικὴ προέλευσις ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ μακροῦ χρόνου¹, δυνάμεθα δι' ὠρισμένα θέματα νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ἄμεσον ἐπιβίωσιν· οὕτω παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἔνθα ἀπαντᾷ ἐπὶ μεγάλων πρόχων, τὸ πλάγιον σιγμοειδὲς κόσμημα μέχρι τῶν μινωικῶν χρόνων, εἰς δὲ τὰ θέματα 40 καὶ 42 δὲν δυσκολευόμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ παλαιὸν μινωικὸν κόσμημα, τὸ κατὰ τὴν ὀρολογίαν τοῦ Evans γνωστὸν ὡς «ogival canopy»².

Διὰ τὴν σχηματοποίησιν τοῦ κοσμήματος τῆς μελίσης ἐπραγματεύθη ἤδη ὁ Payne³. Ὅτι εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 43-45 θέματα πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ ἐσχηματοποιημένον τοῦτο κόσμημα δὲν μένει ἀμφιβολία, καίτοι ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει ἡ χαρακτηριστικὴ ταινιωτὴ διαμόρφωσις τοῦ ὀπισθίου σώματος τοῦ ἐντόμου καὶ αἱ πτέρυγες δὲν ἐξέχουν τόσον χαρακτηριστικῶς.

Ὁ ρόδαξ ἀσφαλῶς εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἀγαπητῶν θεμάτων τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου⁴. Προσαρμοζόμενον ἐπὶ οἰασδήποτε σφαιρικῆς ἢ δισκοειδοῦς ἐπιφανείας, ἐκτεταμένης ἢ περιορισμένης χρησιμοποιεῖται πανταχοῦ, ἐπὶ τῆς κοιλίας, τῶν ὤμων, τοῦ πυθμένος (καὶ περὶ αὐτόν), τοῦ δισκοειδοῦς στομίου μάλιστα τῶν ἀρυβάλλων, ὡς ἐπίσης καὶ ὡς πληρωτικὸν κόσμημα (75). Τὰ πέταλά του ἐνίοτε ἀποτελοῦν ζώνας (21). Ἡ ποικιλία τῶν παραλλαγῶν του εἶναι μεγάλη: μὲ ἀκτῖνας καταληγούσας εἰς κοκκίδας, μετὰ κυματοειδοῦς περιγράμματος, σχηματίζοντος στεφάνην ἢ ἄνευ αὐτοῦ, μὲ πέταλα κεχωρισμένα ἢ ἐφαπτόμενα, σκοτεινὰ ἢ ἀνοικτά, ἀραιὰ ἢ πυκνά, μὲ πλαισίωσιν ζώνης ἢ ἄνευ αὐτῆς, μὲ συμμετρικὴν ἢ ἀσύμμετρον διάταξιν φύλλων ἢ ἀκτίνων, τὴν πρώτην περιφερῆ ἢ προσαρμοσθεῖσαν εἰς τετράγωνον πλαισίον διὰ τῆς ἀνισότητος τῶν φύλλων

γωνιῶν, μὲ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν μεταξύ τοξοειδῶν φύλλων, βλ. ἐπὶ ἀμφοτέρως ἀνακτορικοῦ ἐξ Ἄργους, EVANS P. of M. IV εἰκ. 283, σ. 340. Ἡ σύγκρισις τοῦ ἀμφοτέρως τούτου μετὰ τοῦ ἐξ Ἰσοπάτων, αὐτ. εἰκ. 270 σ. 327, ἐρμηνεύει τὴν γένεσιν τῆς διακοσμῆσεως. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς μυκηναϊκῆς Κοινῆς ἢ τελευταία ἐπεκτείνεται πανταχοῦ.

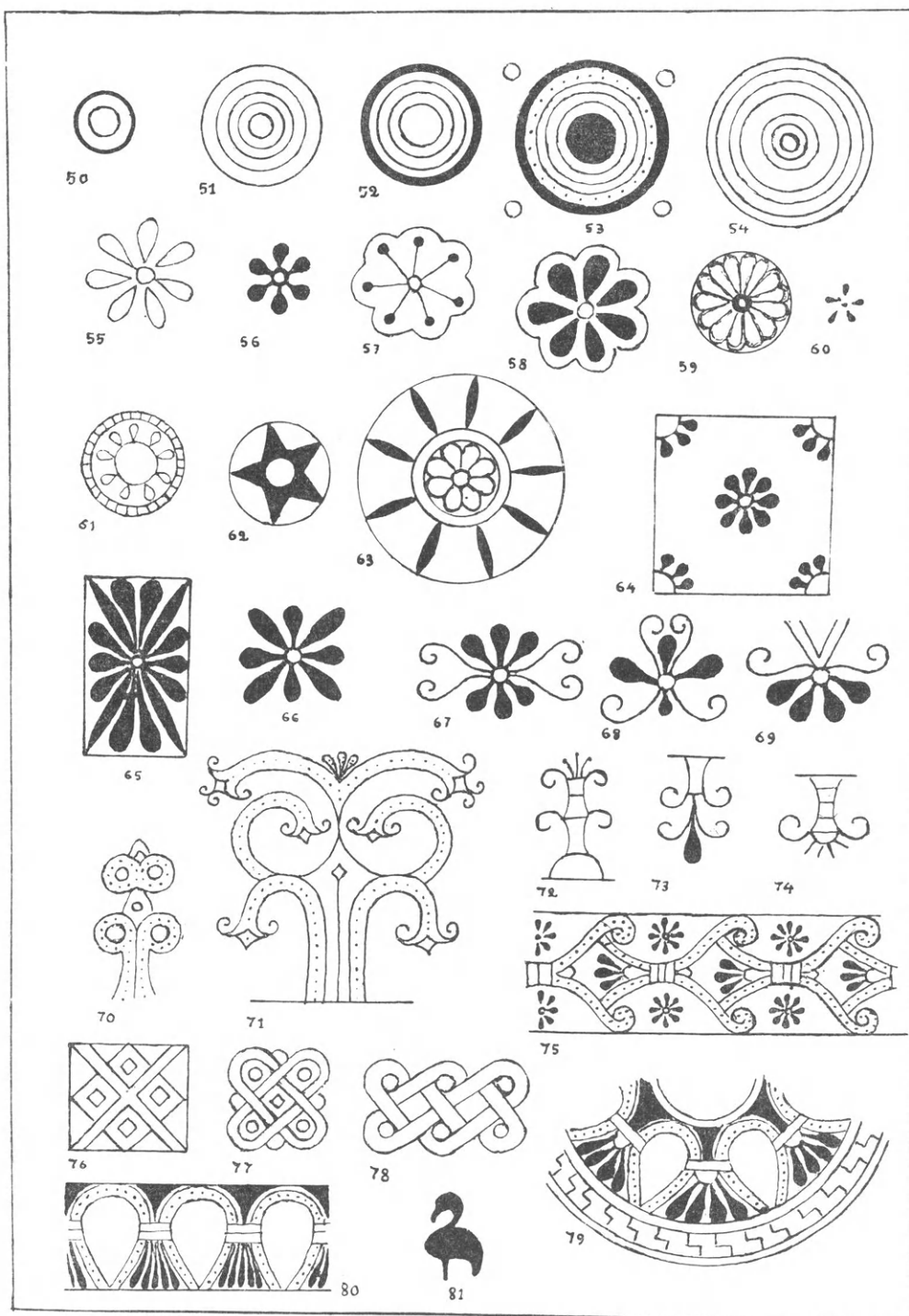
1 S. WIDE Nachleben mykenischer Ornamente, A.M. 1897, XXII, σ. 233 κ.ἐξ. LEVI αὐτ. σ. 509, HEURTLEY αὐτ. σ. 86.

2 Τὸ σιγμοειδὲς γνωστὸν τόσον ἀνεξαρτήτως ὅσον καὶ εἰς συνεχῆ σειρὰν ἢ ἀναπτυσσόμενον εἰς διπλὴν σπειραν. Πρωτογεωμετρικὰ παραδείγματα βλ. MARINATON AD 14, 1931-2 εἰκ. 1 καὶ 10, σ. 2 καὶ 10, VROKASTRO εἰκ. 64, σ. 113. Διὰ τὸ «ogival canopy» βλ. Pal. of Minos II σ. 489 κ.ἐξ., IV σ. 273 κ.ἐξ. Ἀνατολιζόν ἐπίσης τὸ παρὰ PAYNE εἰκ. 34, 27.

3 PAYNE αὐτ. σ. 294 κ.ἐξ. εἰκ. 39-40, πίν. XXII-XXIII, σχετικῶς μὲ τὸ ἐπὶ πολυχρώμων καλπῶν, ἐνίοτε ἐσχηματοποιημένον μέχρι παραγνωρίσμου κόσμημα. Θεωρεῖ ὡς προελθὸν ἐκ τοῦ ἐσχηματοποιημένου ἐπίσης κοσμήματος τοῦ λωτοῦ τῆς Κύπρου κατὰ

παρανόησιν· τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ἀκριβές, ὡς πεῖθει πρόχειρος παραβολὴ λ. χ. τῶν «ἀλύσεων λωτῶν», (παρὰ KUNZE αὐτ. εἰκ. 8α β) καὶ τῶν κρητικῶν θεμάτων μελίσης: τὰ ἐξωτερικὰ πέταλα ἐξεληφθησαν ὡς πτέρυγες τοῦ ὑμενοπτέρου, ὁ πυθὴν ὡς ἡ ἀπόληξις τοῦ σώματός του, οἱ κυκλίσκοι τοῦ κάλυκος ὡς οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐντόμου. Ἡ ἀφθονος καὶ μηχανικὴ σχεδὸν ἐπανάληψις τοῦ κοσμήματος εἰς τὴν κυπροφαινικήν χρυσοχοίαν φαίνεται ὅτι διηκόλυε τὴν παρανόησιν (βλ. CATALOGUE of Jewellery in the Brit. Museum πίν. V καὶ XXIV), ἀφοῦ μάλιστα τὸ κόσμημα ἀνηρτάτο ἀνεστραμμένον εἰς περιδέραια. Ἐπὶ τῆς μίτρας ἐξ Ἄξου (παρὰ KUNZE εἰκ. 7 σ. 99) ἡ ἤδη διαμορφωθεῖσα μέλισσα ἐξαρτᾶται ἔτι ὡς λωτὸς ἐκ τῆς ἀνθεωτῆς ἀλύσεως. Ἄπαξ ὅμως τὸ κόσμημα διεμορφώθη ἀπέκτησεν αὐτοτέλειαν καὶ οὕτω ἐμφανίζεται καὶ καθ' ἑαυτὸ εἰς μορφήν ἀπαραγνωρίστου μελίσης (πρβ. PAYNE αὐτόθι πίν. XXII, ἐπὶ ὑδρίας ἐκ Πραισοῦ: BSA XII, εἰκ. 5 σ. 30, LEVI εἰκ. 578, χαρακτὸν εἰς συνεχῆ σειρὰν ἐπὶ ἀδημοσιεύτου ἀρυβάλλου ἐκ τοῦ μεγάλου τάφου τῆς Φορτέτσας κ.ἀ.).

4 Βλ. KUNZE αὐτ. 115 κ.ἐξ.

Εἰκ. 18. Διακοσμητικὰ θέματα τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Ἁγ. Παρασκιῶν.

(65-66)¹, τὴν δευτέραν προελθοῦσαν ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐλισσομένων ἐκβλαστήσεων (67-68), οὕτως ὥστε νὰ αὐξάνῃ τὸ αἰσθητικὸν ἀποτέλεσμα². Παρὰ ταῦτα αἱ ποικιλίαι τὰς ὁποίας παρέχουν τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου τῶν Ἁγ. Παρασκιῶν (55-68) δὲν

¹ Πρβ. ἀνάλογον παρὰ PAYNE αὐτ. εἰκ. 34,6.

² Οἱ ρόδακες οὗτοι χρονικῶς ἀκολουθοῦν τοὺς ἄλλους.

ἐμφανίζουν τὴν ἐξεζητημένην ὑπερφόρτωσιν διὰ κοσμημάτων, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς τὴν ἀνατολίζουσαν κεραμεικὴν τῆς περιοχῆς τῶν Ἀρχαδῶν¹. Πολλῶν τῶν ποικιλιῶν τούτων ἢ προέλευσις δύναται νὰ ἀναζητηθῆ, μέσῳ τῆς Ἀνατολῆς πάντοτε, εἰς τὴν ΥΜ διακοσμητικὴν².

Τὰ ἀνεστραμμένα κοσμήματα 69, 73, 74 ἐνεπνεύσθησαν οἱ διακοσμηταὶ ἀπὸ τὰ κοσμηματικὰ ἐξαρτήματα (pendentifs) τῆς ἀνατολικῆς χρυσοχοΐας, ἰδιαίτερος ἀγαπητὰ εἰς τὴν κυπροφοινικὴν περιοχὴν³. Τὸ 69 εἶναι ἡμιρόδαξ μὲ ἐλισσομένης ἐκβλαστήσεις, βλαστάνων ἐκ τριγωνικῆς βάσεως, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» τῆς Ἀνατολῆς. Ἴσως μάλιστα ἡ προσαρμογὴ ἐλισσομένων ἐκβλαστήσεων, παρεχουσῶν διαμόρφωσιν κρινοειδῆ, εἰς τὸν ἡμιρόδακα προηγῆται τῆς ἐμφανίσεώς των εἰς ὀλόκληρον ρόδακα⁴, εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ ἐξέλιξις τοῦ μινωικοῦ κρινοειδοῦς κοσμήματος καὶ ἡ ἐπίδοσις αὐτοῦ μὲ νέας ἐμφανίσεις εἰς τὴν κυπροφοινικὴν χρυσοχοΐαν καὶ γενικώτερον τὴν διακοσμητικὴν.

Τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς»⁵, πλὴν τῶν ἀπλῶν σχετικῶς παραλλαγῶν 70, 72, 73, ἀπαντῶμεν τύπον λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ ἤδη ἀπομακρυνθέντα τῶν ἀνατολικῶν προτύπων ἐπὶ τῆς ὠραίας ὑδρίας 50 ξ (εἰκ. 8). Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τόλμη καὶ ἐλευθερία μὲ τὴν ὁποίαν ὁ διακομιστὴς ἀνέπτυξε τὸ θέμα, διατάξας τοὺς ραδινοὺς ἐλισσομένους βλαστοὺς κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ διαμορφώσας τὰ ἄκρα των εἰς κρινοειδεῖς ἀπολήξεις⁶, διαστίζας δὲ καὶ πληρώσας τὰ κενά. Ἡ λειτουργία τοῦ θέματος τούτου εἰς τὴν κρητικὴν διακοσμητικὴν εἶναι διάφορος ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὴν Ἀνατολήν: οὔτε χρησιμοποιεῖται ἐν μέσῳ ἀντιθετικοῦ συμπλέγματος οὔτε ἔχει διατηρηθεῖ οἰανδήποτε θρησκευτικὴν σημασίαν⁷.

Τὸ θέμα 76, ἐπὶ τῆς αὐτῆς κάλπης ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ 77, συμφύρει γεωμετρικὸν καὶ ἀνατολίζον στοιχεῖον (ὡς τὰ 45 καὶ 52 τῆς εἰκ. 34 τῆς δημοσιεύσεως Payne). Παρακόλουθεῖ τις τὸν ἀνταγωνισμὸν γεωμετρικοῦ καὶ ἀνατολίζοντος πνεύματος ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου. Τὸ κόσμημα τοῦ τετραπλοῦ καὶ ἑξαπλοῦ πλοχμοῦ, τοῦ ὁποίου δύο παραδείγματα ἔχομεν ἐκ τῆς διακοσμητικῆς τοῦ τάφου (τὰ 77 καὶ 78), συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν κνωσιακὴν ἀνατολίζουσαν κεραμεικὴν, ἐνῶ ὀλιγώτερον σύνθητες εἶναι εἰς τὴν κεραμεικὴν τῶν Ἀρχαδῶν. Ἡ ἀρχὴ τούτου δέον νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὰ

1 Πρβ. τὸν πίνακα κοσμημάτων παρὰ LEVI, εἰκ. 599, σ. 515.

2 LEVI αὐτ. σ. 513.

3 Βλ. ἀνωτέρω σημ. ἀριθ. 100 καὶ PERROT-CHIRPIEZ Hist. de l'art III, εἰκ. 576 καὶ σ. 825.

4 Ἡ προέλευσις τοῦ ἡμιρόδακος τούτου μὲ τὰς κρινοειδεῖς ἐκβλαστήσεις ἐκ τοῦ κρινοειδοῦς κοσμήματος δὲν εἶναι ἀμφίβολος (βλ. τὸ παρὰ PAYNE 34,37 καὶ τὸ ἐπὶ πολυχρώμου αὐτ. πίν. XXI, 2).

5 Πολλὰ ἔχουν γραφῆ περιὶ τοῦ θέματος τούτου, τοῦ ἄλλως καὶ «ἱεροῦ δένδρου» ὀνομαζομένου· βλ. BISSING Studi Etruschi II, 1928 σ. 195, KUNZE

αὐτ. σ. 147-8, LEVI αὐτ. σ. 516, F. POULSEN Der Orient und die frühgriech. Kunst, 1912, σ. 51.

6 Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὑπάρχουν ἤδη εἰς τὰ ἀνατολίζοντα πρότυπα, ἔλκοντα τὴν καταγωγὴν των ἐκ τῶν ἀναλόγων αἰγυπτιακῶν (πρβ. ἐπὶ χρυσοῦ περιβραχιονίου PERROT-CHIRPIEZ αὐτ. εἰκ. 598 σ. 834). Ἰδιαίτερος ἐπέδρασαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ θέματος τὰ κυπροφοινικὰ «φιαλόσχημα ἀνθέμια» (Schalenpalmette), εἰς τινὰ τῶν ὁποίων (ὡς εἰς τὸ παρὰ POULSEN αὐτ. εἰκ. 39) τὰ ἄκρα τῶν βλαστῶν διανοίγονται ὡς λωτοί.

7 KUNZE αὐτ. 147.

πλέγματα σπειρῶν τῆς μινωικῆς διακοσμητικῆς, τῶν ὁποίων ἡ συνέχισις μέχρι τῶν τελευταίων μυκηναϊκῶν χρόνων εἶναι ἀποδεδειγμένη¹.

Πράγματι εἶναι εὐχερὲς νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ πλέγμα συνεχοῦς ταινίας, οὐδὲ προέρχεται ἐκ διπλασιασμοῦ ἢ τριπλασιασμοῦ τῆς ἀπλῆς ταινίας - πλοχοῦ, ὡς ἐξέλαβεν ὁ Levi². Ἡ ρομβοειδῆς διαμόρφωσις τοῦ μέσου, ἡ λοξὴ περὶ τοὺς κυκλίσκους περιέλιξις³, ἡ διακοπὴ τῆς συνοχῆς τῶν συνεχουσῶν τοὺς « ὀφθαλμοὺς » ἀνὰ δύο καμπυλῶν, ἡ κατὰ βούλησιν ἐπέκτασις τοῦ κοσμήματος, καίτοι πεπερασμένου ὄντος, κατὰ τοὺς δύο ἄξονας αὐτοῦ (εὐρυτάτη ἐπὶ ὠραίας ἀδημοσιεύτου κάλπης ἐκ Φορτέτσας), ἀποδεικνύουν τὴν προέλευσιν ἀπὸ τοῦ κατ' ἐξοχὴν μινωικοῦ παλαιοῦ θέματος. Ἡ μετατροπὴ τοῦ τελευταίου εἰς τὸ ταινιωτὸν κλειστὸν πανταχόθεν πλέγμα θὰ συνετελέσθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁρθῶς, νομίζω, ἀνήγαγεν ὁ Levi⁴ τὴν προέλευσιν τῆς ἀνθίνης ζώνης, τῆς ὁποίας περίτεχνον παραλλαγὴν μᾶς δίδει ἡ κάλπη 51 Δ (εἰκ. 10 καὶ θέμα 75), εἰς τὸ μινωικὸν κόσμημα τῶν συνεχομένων εἰς ζώνην φύλλων κισσοῦ, τοῦ ὁποίου τόσον εὐρεία ἐγένετο χρῆσις μέχρι τοῦ τέλους τῶν κρητομυκηναϊκῶν χρόνων καὶ ἐντὸς τῆς νήσου καὶ ἔξω αὐτῆς, ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον συναντῶμεν ἐκ παραλλήλου ἀμετάτρεπτον τὸ μινωικὸν θέμα εἰς τὴν ἀνατολίζουσαν διακοσμητικὴν⁵. Εἰς τὸ παρηλλαγμένον θέμα ἔχει χαθῆ ἢ αἰσθησις τῶν συνδεομένων φύλλων καὶ παρέχεται μᾶλλον ἢ ἐντύπωσις πλέγματος μὲ ἐνανθίσεις. Τὸ πλέγμα τοῦτο, διὰ νὰ γίνῃ κατανοητόν, ἔχει ἀνάγκην συνεχόντων δεσμῶν⁶. Προφανῆς ἐπίσης εἶναι ἡ ἐπίδρασις κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κυκροφοινικικοῦ θέματος τῶν « φιαλοσχήμων ἀνθεμίων » (Schalenpalmette)⁷ ὡς καὶ τοῦ κοσμήματος τῶν « συνεζυγμένων ἀνθεμίων » (Palmettenkette)⁸. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θέμα ἐχρησιμοποιήθη ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ διακοσμήσαντος τὴν κυλινδρικήν κάλπην διακοσμητοῦ διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ καλύμματός της (79, εἰκ. 16) καὶ τοῦ τὴν κάλπην συνοδεύσαντος ἰδιοσχήμου ὠραίου ἀρβύλλου (θέμα 80, εἰκ. 16). Τὰ ἀνθέμια τῆς διακοσμητικῆς ταύτης ζώνης δὲν συζεύγγονται ὡς συνήθως—ιδίως εἰς τὰς μετὰ λωτῶν ζώνας—μετὰ κλειστῶν

1 Πρβ. ἐπὶ ὀστράκου ἐκ Μυκητῶν, FURTWÄNGLER—LOESCHKE αὐτ. XXIX, XXXVI, 370, ὅπου αἱ σπειραὶ συνδέονται διὰ ταινιῶν ὡς εἰς τὰ ἀνατολίζοντα. Ἐπὶ ἄλλου ὀστράκου ἐκ Βροκάστρου, τὸ ὁποῖον ἡ HALL Vrokastro εἰκ. 50, σ. 94, συμπεριέλαβεν, ὀρθῶς ἴσως, μεταξὺ τῶν quasi-geometric, ἡ σχέσις μὲ τὸ μινωικὸν πλέγμα σπειρῶν εἶναι ἀμέσως καταφανής.

2 LEVI αὐτ. σ. 521' ἐν τούτοις περαιτέρω, σ. 522, ὑπενθυμίζει τὰ λαμπρὰ παραδείγματα πλέγματος σπειρῶν (πίθων τῆς Ψείρας) προκειμένου περὶ τῆς γενέσεως τοῦ θέματος τῶν ὁμοκέντρων κύκλων. Ἡ προέλευσις τῆς ταινίας-πλοχοῦ ὡς ἀπλοῦ θέοντος μοτίβου δέον νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὴν θέουσαν μινωικὴν σπειραν.

3 Βλ. ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ὠραίων ἐκ Κνωσοῦ ὀστράκων παρὰ HEURTLEY αὐτ. πίν. XX, I καὶ 2. Αὐτόθι εἰκ. 17 σ. 76 μὲ εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν. Ἡ λοξὴ περὶ τοὺς κυκλίσκους περιέλιξις συντελεεῖ εἰς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ διπλασιασμοῦ τῆς ταινίας-πλοχοῦ.

4 LEVI αὐτ. σσ. 515-16, εἰκ. 599 c.

5 LEVI αὐτ. εἰκ. 599 A σ. 507.

6 Ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἡ διὰ δεσμῶν ζευξίς (ὡς π.χ. παρὰ HEURTLEY αὐτ. εἰκ. 21,5 σ. 84) παρέχεται ἡ ἐντύπωσις, δύο σειρῶν παρατιθεμένων σπειρῶν. Ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἐκ Πραισοῦ ὀστράκου, BSA XXI, 1905-6 εἰκ. 19, σ. 14, εἶναι μᾶλλον αἰσθητὴ ἡ προέλευσις ἐκ τοῦ μινωικοῦ κοσμήματος.

7 Βλ. KUNZE αὐτ. σ. 149 καὶ POULSEN αὐτ. εἰκ. 37,39.

8 Ἀνάλυσιν τῆς διακοσμήσεως ταύτης βλ. παρὰ KUNZE αὐτ. σ. 98. Τὰ ἀνθέμια τῶν θεμάτων μας ἐμφανίζουσι περίεργον μίξιν πραγματικοῦ ἀνθεμίου, τοῦ ὁποίου διατηροῦν τὰ φύλλα, καὶ ἀνθους λωτοῦ, πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ πέταλα τοῦ ὁποίου ἀποκλίνουν αἱ πλαισιοῦσαι τὸ ἀνθέμιον ταινίαί. Ὁ διακοσμητὴς ἔπλασεν ἐρμαφρόδιτον τύπον ἐκ τῶν δύο.

καλύκων¹, καθόσον ἡ παραίσθησις κλειστῶν καλύκων παρέχεται διὰ τῶν φοειδῶν κλειστῶν χώρων τῶν σχηματιζομένων μεταξύ τῶν συμπλησιαζόντων ἐσωτερικῶν φύλλων τῶν συζευγνυμένων ἀνθεμίων κατὰ τὴν κυκλοτερῆ προσαρμογὴν τοῦ θέματος. Γενικῶς ὁμως ἔχει ἐκλείψει ἡ ὀργανικὴ αἴσθησις, ὄχι μόνον εἰς τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, ἀλλὰ εἰς τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἀναλόγων θεμάτων τῆς ἀνατολιζούσης κρητικῆς διακοσμητικῆς².

Τέλος τὸ μικρὸν θέμα τοῦ πτηνοῦ, τοῦ ἐπαναλαμβανομένου ὁμοιομόρφως μελανοῦ ἐπὶ τῶν ὄμων μικροῦ ἀρυστάλλου 81, εἶναι λίαν γνωστὸν εἰς τὴν καθόλου γεωμετρικὴν διακοσμητικὴν, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη λόγος νὰ ἀναζητηθῆ διὰ τοῦτο ἀνατολικὴ προέλευσις³.

Ζ. Ἡ χρονολογία τοῦ τάφου.

Ὡς συμπέρασμα τῆς γενομένης ἀναλύσεως τοῦ σχήματος τῶν ἀγγείων, τῆς τεχνικῆς αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς διακοσμήσεως σαφῶς προκύπτει, ὅτι αἱ ταφαὶ ἐγένοντο κατὰ περιορισμένην περίοδον καὶ κατὰ διαστήματα οὐχὶ σημαντικῶς ἀπέχοντα ἀλλήλων. Τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἀγγείων δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς τὴν προκεχωρημένην γεωμετρικὴν καὶ ἀνατολιζούσαν περίοδον, ἀλλὰ κυρίως ἀντιπροσωπεύεται ἡ τελευταία αὕτη φάσις. Ἀκόμη καὶ τὰ ἐλάχιστα γεωμετρικὰ τοῦ τάφου δὲν εἶναι ὅλως ἀμέτοχα ἀνατολικῆς ἐπιδράσεως. Δέον ὁμως νὰ σημειωθῆ ἐνταῦθα, ὅτι ἀνατολικαὶ ἐπιδράσεις ἠσκήθησαν λίαν ἐνωρὶς ἐπὶ τῆς Κρήτης, ὅπου ἔτυχον λίαν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, διότι ἐστρέφοντο εἰς σχήματα, θέματα καὶ τεχνικὰς τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίζοντο ὡς οἰκεία, ἂν ὄχι ὑπὸ τῶν ἀρχουσῶν δωρικῶν τάξεων τῆς νήσου, ἀσφαλῶς ὁμως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου, φαίνεται, τὸ κύριον μέρος ἀπετέλει τὸ παμπάλαιον στοιχεῖον⁴. Τὰ νεκροταφεῖα τῆς Κνωσοῦ, μάλιστα τὸ παρὰ τὴν Φορτέσαν, εἶναι λίαν διδακτικὰ τοῦ γεγονότος τούτου. Μαρτυρεῖται ὁμως ταυτοχρόνως καὶ ὁ ἰσχυρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τῶν δύο ἀντιθέτων ρευμάτων, τοῦ γεωμετρι-

1 Πρβ. εἰς τὸ ἐκ Θήρας ὄστρακον, KUNZE αὐτ. εἰκ. 9 c, σ. 105. Ἐνταῦθα ἔχει διατηρηθῆ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνθεμίου παρὰ τὴν περιέργον συσχέτισίν του μὲ τοὺς κλειστοὺς κάλυκας τῶν λωτῶν. Ἀνάλογος εἶναι ἡ διάστιξις, ἐπεκτεινομένη καὶ ἐπὶ τῶν συνεχόντων βλαστῶν.

2 Οὕτω ὁ κάλυξ, ἐξ οὗ βλαστάνει τὸ ἀνθέμιον, μετεβλήθη εἰς δεσμὸν συνέχοντα, ὅστις ἄλλως κατέστη ἀναγκαῖος διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ ὑπὸ διάσπασιν ἀνθεμίου (βλ. καὶ παρὰ PAYNE πίν. XX, 4). πρβ. ἀνωτέρω καὶ σημ. 116· ἀλλαχοῦ ὁ κάλυξ ἀπετέλεσεν ἀπλὴν βάσιν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐκφύονται τὰ ἐσωτερικὰ φύλλα (βλ. PAYNE αὐτ. πίν. XXI 1, 3, 4). Τὰ ἐξωτερικὰ ἀφ' ἐτέρου φύλλα ἀπετέλεσαν ἐνίστε (ὡς εἰς τὰ ἡμέτερα παραδείγματα) ἀπλὴν ταινίαν, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀφωμοιώθη τὸ στέλεχος τῶν ἀνθεμίων (αὐτόθι). Ἀλλαχοῦ πάλιν — ἰδίᾳ εἰς τὰς ζώνας τῶν λωτῶν — ἐνῶ διατηρεῖται ἡ ἐνότης ἀνοικτῶν καὶ κλειστῶν καλύκων, τὰ ἐνωτικὰ τῶν στελέχη καθήντησαν ἀπλᾶ συνδετικὰ γραμμὰι (αὐτόθι 3 καὶ 4), ἡ συνείδησις τῆς ὀργανικῆς

λειτουργίας τῶν ὁποίων ἐχάθη εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ χρησιμοποιηθοῦν μετὰ τῶν λογοειδῶν καλύκων ὡς ἀνεξάρτητα διακοσμητικὰ στοιχεῖα (ἐπὶ τῆς ὠραίας κάλπης αὐτ. πίν. XVIII). Ἡ παρανόησις, ὡς εἶδομεν (βλ. σημ. 100), τοῦ ἀνοικτοῦ κάλυκος τοῦ λωτοῦ ἔφερεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ μελισσοειδοῦς κοσμήματος τοῦ τύπου τῶν ἡμετέρων 43 - 45.

3 Βαθύταται εἶναι αἱ ρίζαι τοῦ θέματος, ἀπαντῶντος εἰς τὴν Ἀνατολὴν μὲ ἀνάλογον χρῆσιν καὶ ὑπὸ ὁμοίαν σχηματικὴν διακοσμητικὴν ἡδὴ εἰς τὴν Σουσιανὴν κεραμεικὴν.

4 Βλ. ἀνωτέρω σ. 87 καὶ σημ. 1. Τὴν πρώϊμον ἐξάπλωσιν τῶν ἀνατολιζόντων στοιχείων εἰς τὴν Κρήτην ὑπεστήριξεν ὁ KUNZE αὐτόθι, ἰδίᾳ σ. 247 κ.ἐξ. Ὁ ROULSEN αὐτ. σ. 108 κ.ἐξ. τὴν ἀνάγει, ὑπερβολικῶς ἴσως, μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς κυρίως γεωμετρικῆς περιόδου. Ὁ PAYNE αὐτ. σ. 278, δέχεται τὴν ἄφιξιν τῶν πρώτων ἀνατολιζόντων στοιχείων καθ' ὄν χρόνον ὁ γεωμετρικὸς ρυθμὸς εὐρίσκετο ἔτι εἰς πλήρη ἀνάπτυξιν.

κοῦ καὶ τοῦ ἀνατολίζοντος, κατὰ τὴν πρώτην συνάντησίν των. Ἡ κρατοῦσα τάξις ἠγωνίσθη, φαίνεται, ἵνα διατηρήσῃ ἀμιγῆ τὸν γεωμετρικὸν ρυθμὸν, ὅταν ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ κατασκευὴ ἀγγείων μὲ ἀφθονα ἀνατολίζοντα στοιχεῖα. Οὕτω δέον νὰ ἐρμηνευθῆ ἡ πλειστάκις διὰ τῶν ἀνασκαφῶν πιστοποιηθεῖσα παράλληλος κατάθεσις ἀγγείων ἀντιπροσωπευτικῶν τῶν δύο τούτων τάσεων ὠρισμένων εἰδῶν ἀγγείων τοῦ γεωμετρικοῦ τύπου — π.χ. πρόχων, κυάθων, καλπῶν κλπ. — ἐξακολουθεῖ ἢ χρησιμοποιήσῃς καὶ εἰς προκεχωρημένην ἀνατολίζουσαν ἐποχὴν¹, ἀλλὰ εἶναι καταφανὲς ὅτι τὸ νέον πνεῦμα ἔχει ἀπολύτως ἐπικρατήσει καὶ ὅτι ὄχι μόνον γίνονται εὐμενῶς δεκτὰ τὰ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καταφθάνοντα στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ὅτι διὰ τῆς βοήθειας τούτων ἐπιτελεῖται ἡ ἀναβίωσις παλαιγενῶν, τὸ πλείστον μινωικὴν καταγωγὴν ἔχόντων στοιχείων, τὰ ὁποῖα μέχρι τότε ἐλάνθανον, ὡς φαίνεται, εἰς λαϊκὰς καὶ καταφρονουμένας ὑπὸ τῆς ἀρχούσης τάξεως βιοτεχνίας (χαλκουργίαν, ὑφαντικὴν, ξυλογλυφίαν κλπ.). Ἡ ὑπερίσχυσις ὅμως τοῦ ἀνατολίζοντος, προϋποθέτουσα καὶ οὐσιαστικὴν μεταβολὴν τῆς καθόλου ζωῆς ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον καὶ συναισθηματικώτερον, δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε πρὸ τῶν μέσων τοῦ Η' αἰῶνος. Οὕτω, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου ἀντιπροσωπεύει περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπερισχύσει τὸ ἀνατολίζον πνεῦμα, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς ἄνω ὄριον τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ τάφου τὸ μέσον τοῦ Η' αἰῶνος. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν τελευταίων νεκρικῶν ἀποθέσεων ἔνδειξιν παρέχει ὁ μικρὸς πρωτοκορινθιακὸς ἀρύβαλλος 117, ὅστις ἀνήκει εἰς τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ Ζ' αἰῶνος. Αἱ ταφαὶ εἰς τὰ γεωμετρικὰ καὶ ἀνατολίζοντα νεκροταφεῖα τῆς Κνωσοῦ-Φορτέτσας δὲν κατέρχονται πολὺ κάτω τοῦ ὁρίου τούτου, ἐνῶ αἱ ταφαὶ τῶν Ἀρχάδων ἐξακολουθοῦν ἐπὶ τι διάστημα εἰσέτι: κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐκεῖ ἔχει γενικευθῆ ἢ χρῆσις τῶν μενονωμένων ταφῶν καὶ ὑπάρχουν ἔνδειξεις ὅτι καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κνωσοῦ ὁμοία ὑπῆρξεν ἡ ἐξέλιξις.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ε. ΠΛΑΤΩΝ

¹ Ὁ ἀνταγωνισμὸς παρετάθη μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος. Αἱ κάλπαι 7Φ, 8Ψ καὶ 4Υ, φέρουσαι μόνον διακόσμησιν ὁμοκέντρων κύκλων, ἀπετέθησαν ἐκ παραλλήλου, ἴσως μάλιστα καὶ μετὰ τὰς πολυχρώμους. Ἐπίσης πρόχοι ἐκ πρώτης ὄψεως φαινόμενοι ὡς καθαρῶς γεωμετρικαί, ὡς αἱ τῶν εἰκ. 7 καὶ 8 (κάτω σειρά), ἀπετέθησαν μὲ ταφὰς τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου. Ἡ συνύπαρξις τῶν δύο ρευμάτων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ γεωμετρικοῦ ἀνατολίζοντος νεκροταφείου τῆς Φορτέτσας ἀπεδείχθη πλήρως, βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι, ἐνῶ ὁ πολύχρωμος ρυθμὸς ἐπὶ τινα χρόνον συνυ-

πάρχει μὲ τὸν μονόχρωμον, τελείως διάφορος εἶναι ἢ ἐπ' αὐτῶν χρησιμοποιήσῃς τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων. Οὕτω ἐπὶ τῶν μονοχρόμων καλπῶν γίνεται λίαν μεμετρημένη χρῆσις ἀνατολιζόντων θεμάτων ἢ ἀποφεύγεται ὅλως διόλου, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐπὶ τῶν πολυχρώμων γίνεται χρῆσις τοιούτων καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν. Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ μικρὰ ἀγγεῖα, ἀφοῦ ὅλα εἶναι μονόχρωμα, καὶ εἰς ταῦτα ὅμως ὑπάρχει μία κατηγορία, χρησιμοποιηθεῖσα εἰς ἀνατολίζουσαν περίοδον, τῆς ὁποίας τὰ θέματα παραμένουν ἐντὸς ὠρισμένου γεωμετρικοῦ πλαισίου.

ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΣΤΗΛΟΚΟΠΑΣ
ΠΡΟ ΕΚΑΤΟΝ ΕΙΚΟΣΙ ΠΕΝΤΕ ΕΤΩΝ

ΥΠΟ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ Β. ΚΟΥΓΕΑ¹

Τὸ 1909 κατετέθη εἰς τὸ Τμήμα τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης πλούσιον καὶ ἀξιόλογον οἰκογενειακὸν Ἀρχεῖον ἐκ τοῦ Θεσσαλικοῦ Τυρνάβου, κομισθὲν ἐξ Ὀλυμπίας ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ἀνδρέαν Σκιαῦν, Ἐφορον τότε Ἀρχαιοτήτων. Τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο, ταξινομηθὲν ὑπὸ τοῦ τέως Ἐπιμελητοῦ τῶν χειρογράφων Λίνου Πολίτη, ἔλαβε μεταξὺ τῶν «*Μικρῶν Ἀρχείων*» τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης ὡς συμβολικὸν διακριτικὸν γνῶρισμα τὸ κεφαλαῖον γράμμα Ρ, περιλαμβάνει δὲ 1200 περίπου ἔγγραφα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιστολάς (ἀπὸ τοῦ 1769 μέχρι τοῦ 1885) καὶ 23 χειρόγραφα τεύχη ποικίλου διδασκαλικοῦ περιεχομένου ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς κυρίως ἱστορίας καὶ γλώσσης.

Συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην καὶ τὴν κατάταξιν τοῦ Πολίτη τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο προέρχεται ἀπὸ δύο οἰκογενείας διδασκάλων Τυρναβιτῶν, Οἰκονομίδη Πέζαρου καὶ Δημητριάδη. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς πρώτης οἰκογενείας Ἰωάννης Δημητρίου Πέτζαρος, προχειρισθεὶς εἰς ἱερέα καὶ μετονομασθεὶς ἐκ τοῦ εἰς αὐτὸν ἀπονεμηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ ὄφφικίου Οἰκονόμος, ἐχρημάτισε διδάσκαλος ἀπὸ τοῦ 1769 μέχρι τοῦ 1806 εἰς διάφορα ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας, ὅπως τῆς Τσαριτσαίνης, τοῦ Λιβαδίου, μάλιστα δὲ τοῦ Τυρνάβου, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἐπιφανῶν εἶχε μαθητὴν καὶ τὸν περιφημον Κωνσταντῖνον Κούμαν. Υἱοὶ αὐτοῦ ἦσαν οἱ 1) Δημήτριος Οἰκονόμος Πέτζαρος, χρηματίσας διδάσκαλος εἰς τὴν Σύραν (1824-1827) καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ 2) Ἀλέξανδρος Οἰκονόμος ἢ Οἰκονομίδης Πέσαρ ἢ Πέζαρ καὶ ἐκ τῆς γεν. Πέσαρος καὶ Πέζαρος, ὅστις, γεννηθεὶς εἰς τὸν Τύρναβον τὸ 1797 καὶ ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης (1817), ἐχρημάτισε διδάσκαλος εἰς τὸ Τάγαρογ (Ταϊγάνι) τῆς Ρωσίας (1824), εἰς τὴν Σύραν (1827-1833), εἰς τὴς Μηλιὰς τοῦ Πηλίου (1835), εἰς τὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας (1839-1843) καὶ πάλιν εἰς τὴς Μηλιὰς (1843-1857) διαδεχθεὶς τὸν Γρηγόριον Κωσταντῶν, ὁπόθεν ἀποχωρήσας δυσαρεστημένος ἐγκαθίσταται εἰς Βόλον καὶ ἀκολούθως εἰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἀποθνήσκει «ἀναξιοπαθῶν», ὡς λέγει ὁ Σάβας, τὴν 6 Ἰουλίου τοῦ 1867².

¹ Ἀνεκρινώθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1948.

² Διὰ τὸν ἸΩΑΝΝΗΝ ΠΕΖΑΡΟΝ ἔγραψε μακρότατον

ἐγκώμιον ὁ μαθητὴς του Κ. ΚΟΥΜΑΣ (Ἱστορία Ἀνθρωπίνων πράξεων τ. ΙΒ' σ. 567 κ.έ.) Ἰδὲ καὶ Κ. ΣΑΘΑ Νεοελλ. Φιλολογία σ. 590 κ.έ. ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ Ἡ

Τῆς δευτέρας οἰκογενείας ἀρχηγὸς εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Δημητρίου, ὁ καὶ Κωσταντῆς Παπουτζῆς ἐπονομαζόμενος, καὶ τούτου υἱὸς εἶναι ὁ Δημήτριος Κωνσταντίνου, ὁ διαδεχθεὶς ὡς διδάσκαλος τὸν Ἰωάννην Πέζαρον Οἰκονόμον εἰς τὴν Σχολὴν Τυρνάβου. Τούτου δὲ υἱοὶ ἦσαν οἱ 1) Ἀθανάσιος Δημητρίου ἢ Δημητριάδης, 2) Ἐπαμεινώνδας Δημητριάδης καὶ 3) Κωνσταντῖνος Δημητριάδης. Μορφωθέντες καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς Γερμανικὰ Πανεπιστήμια, ἐσπούδασαν ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος εἰδικώτερον τὴν Ἀρχαιολογίαν καὶ γενόμενοι ἀμφοτέρω Ἐφοροὶ Ἀρχαιοτήτων ὑπηρετήσαν εὐδοκίμως εἰς Ὀλυμπίαν κατὰ τὰς πρώτας ὑπὸ τῶν Γερμανῶν γενομένης ἀνασκαφῆς αὐτῆς. Ἀπὸ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου Ρ καὶ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας φαίνεται, ὅτι ὁ μὲν Ἀθανάσιος ἀσθενήσας ἐν Ὀλυμπία ἀποσύρεται εἰς τὴν γενέτειραν Τύρναβον, ὅπου καὶ ἀποθνήσκει τὸ 1885, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος παραμένει ὡς Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων εἰς Ὀλυμπίαν μέχρι τοῦ 1887, ὅποτε καὶ τοῦτον ἀποθανόντα διαδέχεται ὁ Βασίλειος Λεονάρδος. Εἰς τοῦ Κωνσταντίνου Δημητριάδη τὴν κατοχὴν εὐρίσκετο ἐν Ὀλυμπία καὶ τὸ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1909 κομισθὲν ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ Ἀρχεῖον Ρ. Διὰ τὰ εὐρίσκειται δὲ ὀλόκληρον τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο τοῦ Τυρνάβου εἰς χεῖρας τῶν Δημητριάδων, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἀνήκον οὗτοι εἰς τὸ αὐτὸ οἰκογενειακὸν καὶ οἱ Οἰκονομίδαι Πέζαροι δένδρον, ἀνάγον τὴν ρίζαν εἰς τὸν Οἰκονόμον Δημήτριον Πέζαρον, ἐξ οὗ προῆλθον δύο κλάδοι, ὁ τῶν Δημητριάδων ἐκ τοῦ ὀνόματος καὶ ὁ τῶν Οἰκονομιδῶν—Πεζάρων ἐκ τοῦ ὀφρικού καὶ τοῦ ἐπωνύμου. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι τὸ Ἀρχεῖον τῶν Πεζάρων θὰ περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἀδελφῶν Ἀθανασίου καὶ Κωνσταντίνου Δημητριάδων παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Οἰκονομίδου Πέζαρου, τοῦ ἡμετέρου στηλοκόπα, τὸν ὅποιον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἰδιογράφου ἡμερολογίου του, γέροντα, ἄρρωστον καὶ ἐτοιμοθάνατον, συνέδραμον ἐν Ἀθήναις οἱ δύο οὗτοι Τυρναβῖται σπουδασταί¹.

Ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας περὶ τοῦ καθόλου περιεχομένου τοῦ Ἀρχείου Ρ. Θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὸ νὰ ἀντλήσω ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐπιγραφικὰς εἰδήσεις. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων διδασκάλων ὁ Ἀλέξανδρος Οἰκονομίδης Πέζαρος ἦτο λογιώτατος καὶ εἶχε πλουσίαν βιβλιοθήκην ἀπὸ ἔντυπα βιβλία καὶ χειρογράφους κώδικας². Εἰς αὐτὸν ἀνήκουν τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου

Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας τ. Α' σ. 220 καὶ σ. 227 καὶ τὰς ἐκεῖ βιβλιογραφικὰς παραπομπάς. ΠΑΝΤ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ Ἱστορικαὶ Δηγήσεις (Ἐκδ. Συλλ. Ὁφελ. Βιβλίων) σ. 52 κ.ε. Διὰ τὸν ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΝ ΠΕΖΑΡΟΝ ἰδὲ Κ. ΣΑΘΑ, ἔ.α. σ. 593 καὶ ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ ἔ.α. σ. 210 καὶ σ. 227¹, καὶ Π. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ ἔ.α. σ. 147. Ἴδὲ καὶ τὰ δι' ἐκότερον ἄρθρα τοῦ Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ εἰς τὴν Μεγ. Ἐλλ. Ἐγκυκλοπαιδείαν, καθὼς καὶ τὰς περὶ αὐτῶν παρεχομένης εἰδήσεις ὑπὸ Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ Σχεδίασμα σ. 83, 84, 86, 88. Ὁ Ἰωάννης Πέζαρος ὁ Οἰκονόμος τιτλοφορεῖται «παναιδεύμοσοφελλογιμώτατος ἄγιος οἰκονομιδιδάσκαλος τῆς Τυρνάβου» (Μ. ΓΕΛΕΩΝ Ἐκκλησ. Ἀλήθεια 1916 σ. 91). Ἴδὲ πρὸς τοῦτοις «Ἀρμονίαν» τ. Ε' σ. 222 κ.ε. καὶ *Λεπίον Φιλαρχαίου Ἐταιρείας Ὁθρονος* τ. Δ' σ. 26 καὶ 126. *Θεσσαλικὰ Χρονικὰ* τ. Α' σ. 71.

¹ Διὰ τὴν οἰκογενεῖαν Δημητριάδων ἔγραψεν ὁ μακαρίτης ἐκ Τυρνάβου Φιλολόγος Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος εἰς «*Θεσσαλικὰ Χρονικὰ*», τόμ. 3 (1933) σ. 141, ὅπου ὡς γενάρχην ὀνομάζει τὸν Κωνσταντῖνον Δημητρίου, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὅτι ὑπῆρξε φίλος καὶ συμμαθητὴς εἰς Σμύρνην Ἀλεξάνδρου τοῦ Πέζαρος.

² Δύο τετράδια (Ρ 309 καὶ 310) περιέχουν «Κατάλογον λεπτομερῆ βιβλίων Ἀλεξάνδρου Οἰκονομίδου Πέζαρος ἐν Μηλέαις 1844», ὅπου καταγράφονται τὰ μέχρι τοῦ 1823 ἀποκτηθέντα ὑπ' αὐτοῦ βιβλία, ἀνερχόμενα εἰς 234 (τόμους 287). Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς τοῦ 1837, αἱ *Inscriptiones Graecae ineditae* τοῦ L. Ross, 8 τόμοι τῆς «*Εὐτέρης*», ἡ «*Μνημοσύνη*» καὶ διάφορα ἄλλα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, θεολογικά, μυθιστορήματα κ.λ.π. Εἰς τὸν Κατάλογον ἀναγράφονται καὶ 4 χειρόγραφοι κώδικες, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐδῶ-

P (132 - 622). Είχε ιδιαίτερον ενδιαφέρον διὰ τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφάς, ἄγνωστον ὑπὸ τίνος παρορηθεῖς. Τὸ ενδιαφέρον ὅμως τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν, ἂν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὅτε ἔζη καὶ ἔδρα ὡς διδάσκαλος ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκδηλώνεται ζωηρὸν ενδιαφέρον εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἐκεῖθεν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπιγραφάς, πρωτοστατοῦντος τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ φιλολόγου Αὐγουστου Boeckh, καὶ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Πέζαρος ἦτο συνδρομητὴς καὶ ἀναγνώστης τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐκδιδομένου «*Ἐρμῶ τοῦ Λογίου*», ὅπου ὁ Βούττμαν (1817 σ. 547) προτρέπει ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν συλλογὴν καὶ μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ὅπου (1818 σ. 495) δημοσιεύονται μετ' ἐπιγραφῶν ἐκ Κέας καὶ ὄδηγαι διὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν. Δὲν ἐνδιεφέρετο δὲ ὁ Πέζαρος μόνον εἰς τὸ νὰ ζητῇ, νὰ εὐρίσκη καὶ νὰ ἀντιγράφη ἀπ' εὐθείας ὁ ἴδιος ἀρχαίους ἐνεπιγράφους λίθους, πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν ἐλληνικὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ παρακαλῇ καὶ ἄλλους νὰ τοῦ στέλλουν ἀντίγραφα ἐπιγραφῶν, τὰ ὅποια συγκεντρώνει ὕστερον εἰς ἰδικὰ του χαρτῖα, εἰς τὰ ὅποια ἀντιγράφει ἀκόμη καὶ ἐκδεδομένας ἐπιγραφάς. Εἰς τετράδιον φέρον τὴν ἐπικεφαλίδαν «*Ἀρχαιολογικά*» (P 300) παρατίθενται ἀντίγραφα ἐπιγραφῶν τῆς Κέου, τῆς Σύρου, τῆς Σαλαμῖνος, δημοσιευμένων εἰς τὸν «*Λόγιον Ἐρμῆν*», εἰς τὴν «*Ἀθηναῖαν*», τὴν «*Αἰγιναιάν*» μὲ ὀλόκληρον τὸν ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ἐρμηνευτικὸν ὑπομνηματισμὸν. Μερικὰ ἐκ τῶν ἀντιγράφων του παρουσιάζουν καὶ κριτικὴν ἐπεξεργασίαν μὲ τὴν συμπλήρωσιν τῶν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς χασμάτων (P 269 καὶ P 270 E').

Τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ἐκ τῶν λίθων ἀντιγράφει, ἢ ὑπ' ἄλλων δέχεται, ἀνέρχονται εἰς 78. Εἶναι δὲ διαφόρων τόπων καὶ ἀντεγράφησαν κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Ὅλοι δὲ σχεδὸν αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται, πλὴν ἐλαχίστων, εἶναι σήμερον ἐκδεδομένα ἀπὸ ἀντίγραφα νεωτέρων, συγχρόνων ἢ καὶ παλαιότερων τοῦ Πέζαρου ἐπιγραφικῶν συλλογῶν ἢ ἐκδοτῶν, ὡς π.χ. τῶν Leake, Le-Bas, Ussing, Heuzey, Μελετίου τοῦ γεωγράφου, Fourmont, καὶ πρὸ πάντων τοῦ τελευταίου ἐκδότου τῶν Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν Kern, πρέπει δὲ νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἔχουν καλύτερα καὶ πληρέστερα ἐκδοθῆ ἀπὸ ὅ,τι παρουσιάζονται εἰς τὰ σημειώματα τοῦ Πέζαρου, τὰ ὅποια εἶναι πρόχειρα καὶ κακογραμμένα ἀντίγραφα μὲ κεφαλαῖα πάντοτε γράμματα. Τὰ ἀντίγραφα ὅμως ταῦτα τοῦ Πέζαρου συνοδεύονται ἀπὸ λεπτομερῆ περιγραφικὰ σημειώματα, ἄλλοτε προτασσόμενα καὶ συνηθέστερον ἐπιτασσόμενα τοῦ ἐπιγραφικοῦ κειμένου, ὁμιλοῦντα περὶ τοῦ τόπου, τοῦ τρόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς εὐρέσεως ἢ τῆς προελεύσεως τῶν ἐνεπιγράφων λίθων, ἔχουν δὲ τὰ σημειώματα ταῦτα ἰδιάζουσιν ἀξίαν, διότι δι' αὐτῶν μανθάνομεν ποῦ καὶ πῶς εὐρίσκοντο πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν οἱ λίθοι οὗτοι, ἐκ τῶν ὁποίων σήμερον ἄλλοι ἔχουν χαθῆ καὶ ἄλλοι μετατοπισθῆ.

ρήθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, ὅπου φέρει σήμερον τὸν ἀριθμὸν 1201. Ἡ Ἐθν. Βιβλιοθήκη κατέχει καὶ ἄλλον κώδικα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀλεξάνδρου Πέζαρου, τὸν ὑπ' ἀρ. 1304, ὅστις δωρηθεῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἱατρὸν Σοφοκλῆν Οἰκονόμον, τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καὶ περιελθὼν

ὕστερον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἀνδρέα Συγγροῦ, ἐδωρήθη ὑπὸ τούτου μαζί μὲ ἄλλα χειρόγραφα εἰς τὴν Ἐθν. Βιβλιοθήκην. Ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου P (880, 881) συνάγεται, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος εἶχε στενοτάτους δεσμοὺς μὲ τοὺς ἀρχαιολόγους ἀδελφοὺς Δημητριάδη, εἰς τῶν ὁποίων τὴν κατοχὴν ὑπῆρχε τὸ Ἀρχεῖον P.

Τὰ ἐπιγραφικὰ ἀντίγραφα τοῦ Ἀλεξάνδρου Πέζαρου κάποιος μεταγενέστερος, ὅστις ἀπὸ τὸν γραφικὸν του χαρακτήρα φαίνεται νὰ εἶναι ὁ ἀρχαιολόγος καὶ Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Ἀθανάσιος Δημητριάδης, παρέβαλε πρὸς τὸ C. I. Gr. τοῦ Boeckh, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις εἶχε περατωθῆ τὸ 1843, καὶ ἐσημείωσεν ἐν ἀγκύλαις ἃν περιέχεται ἡ ἐπιγραφή εἰς τὸ C. I. Gr. ἢ «οὕ» καὶ συχνὰ «ἐξεδόθη κάλλιον C. I. Gr.».

Τὰ ἑβδομήκοντα καὶ ὀκτὼ ἐπιγραφικὰ ταῦτα ἀντίγραφα καὶ σημειώματα τοῦ ἡμετέρου στηλοκόπα θὰ παρουσιάσω ἐδῶ, ὅχι κατὰ τὴν χρονολογικὴν τῆς λήψεως αὐτῶν σειρὰν, οὔτε κατὰ τὴν τοπικὴν τούτων προέλευσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπλούστερον θὰ ἀκολουθήσω τὴν ἀριθμητικὴν σειρὰν τοῦ Ἀρχείου P. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς, ἃν αὕτη εἶναι ἀνέκδοτος, παρατίθεται τοῦτο ὀλόκληρον. Ἐὰν δὲ εἶναι πληρέστερον εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ Πέζαρου, σημειώνονται αἱ κερδιζόμεναι νέαι ἀναγνώσεις. Ἐὰν δὲ εἶναι ἐπιγραφή ἐκδεδομένη, γίνεται παραπομπὴ μόνον εἰς τὴν Βερολίνοιον ἔκδοσιν τῶν IG, ἐφ' ὅσον ἔχει περιληφθῆ εἰς αὐτήν, ἢ εἰς τὸ C. I. Gr. τοῦ Boeckh. Τὰ συνοδεύοντα τὸ κείμενον ἰδιόχειρα τοῦ Πέζαρου σημειώματα παρατίθενται ὀλόκληρα εἰς μικρότερα τυπογραφικὰ στοιχεῖα. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς συχνῆς ἐπαναλήψεως θὰ σημειώνεται ἀπλῶς P ἀντὶ «Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Μικρὰ Ἀρχεῖα P» μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ φύλλου ἢ τοῦ τεύχους τοῦ περιέχοντος τὴν ἐπιγραφήν.

P 266: Τεῦχος εἰς φύλλον μέγα ἔχον τὰς περισσοτέρας σελίδας λευκάς. Εἰς τὸ ἐξώφυλλον φέρεται ὡς τίτλος μὲ κεφαλαῖα γράμματα:

«ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

ἐξ ὧν ἄλλας μὲν ἀντέγραψα ἐκ τῶν πρωτοτύπων, ἄλλας δὲ ἐξ ἀντιγράφων Α. Π. Οἰ.¹»

Ἀρ. 1: Ἀντίγραφον τῆς ἐν C. I. Gr. 2134^a ἐπιγραφῆς.

Σημείωμα: Ἡ παροῦσα ἐπιγραφή μοι ἐδόθη κατὰ τὸ 1822 ἐν τῇ κατὰ τὸν μυχὸν τῆς Μαϊώτιδος λίμνης κειμένη Ρωσικῇ πόλει Ταγανρόφ. Ἀντεγράφη δὲ ὑπὸ Θεοδοσίου τινὸς Ροδίου ἀπὸ λίθου εὑρισκόμενον ἐν Ἀρμενικῷ ναῶ Ἀρμενικῆς πόλεως Νακτζεβάνης, κτισμένης παρὰ τὸν ποταμὸν Τάναϊν.

Ἀρ. 2: Ἀντίγραφον τῆς ἐν C. I. Gr. 2111 ἐπιγραφῆς.

Ἀρ. 3: Ἀντίγραφον τῆς ἐν C. I. Gr. 2114 ἐπιγραφῆς.

Ἀρ. 4: Ἀντίγραφον τῆς ἐν C. I. Gr. 2129 ἐπιγραφῆς.

Σημείωμα: Τὰς ἄνω τρεῖς ἐπιγραφὰς ἀντέγραψα τὸ 1825 Αὐγούστου 23 ἀπὸ λίθους κτισμένους εἰς ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, οἰκοδομημένον ἐκ τῶν χρόνων τῶν Γραικο-Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν ἐπὶ τῆς Ταυρίδος Γκερτζίου (τοῦ παλαιοῦ Παντικαπαίου, μητροπόλεως τῶν Βοσπορινῶν). Ἡ Β' ἐπιγραφή εἶναι γλυμμένη ἐπάνω τμήματος πλακὸς κτισμένης ἔξωθεν εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ναοῦ· πλησίον δὲ ταύτης εἶναι κτισμένη ἄλλη ἔχουσα

¹ Εἶναι τὰ ἀρχικά τοῦ ὀνόματος Ἀλέξανδρος Πέζαρ Οἰκονομίδης. Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο ἐσκόπει, ὅπως φαίνεται ἐκ τοῦ τίτλου, νὰ περιλάβῃ ὁ Πέζαρος ὅλα τὰ ὑπ' αὐτοῦ συλλεγένητα ἐπιγραφικὰ ἀντίγραφα. Τοῦτο

ὅμως δὲν ἔγινε καὶ τὰ ἀντίγραφα του ἔμειναν εἰς φύλλα μεμονωμένα, τὰ ὁποῖα προέρχονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ χάρτην μεταχειρισμένον εἰς ἀλληλογραφίαν.

ἀναγλυμμένον ἱπέα καὶ ὑπ' αὐτὸν τὴν Γ' ἐπιγραφὴν καὶ ἄνθρωπον κατακείμενον εἰς κλίνην, καὶ πλησίον αὐτοῦ ἕτερον ἐπὶ σκίμποδος καθήμενον, ἀλλ' ἄμυδρῶς διεκρίνετο διὰ τὸ ἀσβέστομα τῆς Δ' μόλις διέκρινα τὰ σημειωθέντα γράμματα. Εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ναοῦ ἔκειντο ἐρριμμένοι συντετριμμένοι κίονες, κιονόκρανα καὶ κολοσσαῖον ἄγαλμα χωρὶς κεφαλῆς καὶ μελῶν.

P 267 Ἄρ. 5: Ἀντίγραφον νεωτέρας χειρὸς τῶν 11 πρώτων στίχων τῆς Ἀττικῆς ἐπιγραφῆς IG II 1046.

P 268 Ἀντίγραφα δύο (;) ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν¹.

Ἄρ. 6

ΣΙΟΥΛΙΟΥ/	στρατηγοῦντο]ς Ἰουλίου Α[ρ
ΛΟΥΤΑΜΙΕ	μοφί]λου ταμιε[ύοντος
ΕΙΚΟΣΤΑΤΟ	Ν]εικοστράτο[ν (;)
ΕΥΘΕΡΩΘΗΥΠ	ἀπηλ]ευθερώθη ὑπ[ὸ
5 ΙΩΝΟΚΛΑΜΙΣΔ	5]ίωνος Λάμης δ[ούς
ΑΓΕΙΝΟΜΕΝΑΤ	τ]ὰ γεινόμενα τ[ῆ
ΛΕΙ Δ Κ Β Λ	πό]λει Δ(ηγάρια) ΚΒ ὀ(βολοῦς)

Ἄρ. 7

ΑΙΛΙΟΥΑΝΤΙΓΕ	Αἰλίου Αντιγέ[ρους
ΑΠΛΕΥΘΕΡΩΘΗ	ἀπληλευθερώθη
ΜΛΟΣ ΥΠΟΕΥΡΥΔ	Θ]αλλὸς ὑπὸ Εὐρυδ[άμαντος
ΙΓΕΝΝΑΙ...	
5 ΤΑΜΙΕΥΟΝΤ	5 ταμιεύοντ[ος
ΝΕΙΚΑΡΧΟΥΑΣ	Νεικάρχου Ἄσ[
ΛΑΟΠΟΛΕΟΣΑ	
Π ΛΕΥΘΕΡΩΘΗ	ἀ]πληλευθερώθη
ΘΑΛΛΟΣ ΔΟΥΣ	Θαλλὸς δούς
10 ΤΑΓΕΙΝΟΜΕΝΑΙ	10 τὰ γεινόμενα
ΤΗΠΟΛΕΙ ΔΙΒ Λ	τῆ πόλει Δ(ηγάρια) ιβ ὀ(βολοῦς);

Σημείωμα: Ἐν χωρίῳ Πύργῳ 16 Αὐγούστου 1842.

Ἄρ. 8: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 293.

Σημείωμα: 1842 Αὐγούστου 28.

P 269: Ἄρ. 9: Ἀντίγραφον πρόχειρον καὶ διὰ μολυβδίδος ἀπὸ ἄλλην χεῖρα τῆς καὶ ἐν φ. P 270 Ἄρ. 16. (= IG IX, II, 1314) ἐπιγραφῆς.

Σημείωμα: 1834 Αὐγούστου 6 εἰς Μοναστήριον Ἐλασσῶνος εἰς τὸ δεξιὸν (διωρθωμένον εἰς ἀριστερὸν) μέρος τῆς πρὸς τὴν πόλιν πύλης ὡς ἐμβαίνομεν.

¹ Αἱ ἀπελευθερωτικαὶ αὗται ἐπιγραφαὶ δὲν σημειοῦνται ἂν φέρωνται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ ἐπὶ χωριστῶν λίθων. Προέρχονται πιθανώτατα ἀπὸ τὸ Θεσσαλικὸν

χωρίον Πύργος τοῦ νομοῦ Τρικκάλων. Μερικὴν συμπλήρωσιν αὐτῶν ἐπεχείρησα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς IG IX, II 289 ἐπιγραφῆς.

Ἄρ. 10: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II, 1308 ἐπιγραφῆς¹.

Σημ. Εἰς τὸ δεξιόν.

P 270: Ἄρ. 11: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 547 ἐπιγραφῆς.

Σημείωμα: Τὴν 19 Νοεμβρίου (1833;) εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς Πλατυτέρας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου. Παρεβλήθησαν τὰ ἀνωτέρω καὶ τὴν 27 Ἰουλίου τοῦ 1843.

Ἄρ. 12: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 348 ἐπιγραφῆς.

Σημείωμα: Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1834 ἐν χωρίῳ Δεμενίκῳ εἰς τὸ δεξιὸν βῆμα τοῦ τρισυποστάτου ναοῦ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ συντριμμένον λίθον κτισμένου παρὰ τὸ ἔδαφος.

Ἄρ. 13: Ἀντίγραφον τῆς IG IX, II 350 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Εἰς τὸ λιθόστρωμα τοῦ καθολικοῦ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος.

Ἄρ. 14: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 1239 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Τὴν 8 Μαΐου 1834 ἐν Τυρνάβῳ εἰς οἶκον ἀντικρυ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Δούμα εἰς τὴν πλευρὰν τετραγωνισμένου λίθου ὅστις ἴσως ὑπέκειτο βάσις ἀνδριάντος.

Ἄρ. 15:

ΠΟΥΛΑΚΑΙΤΑ ΤΕΙΝ ΧΑΙΡΕ

Σημ. Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἀνέγνωσα κατὰ τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1833 εἰς τὴν κορυφὴν μαρμάρου εὐρισκομένου εἰς μοναστήριον τοῦ Προδρομοῦ τέταρτον ὥρας μακρὰν τῆς Πορταριάς· λείπουσιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν γράμματα. Ἀμυδρῶς πρὶν τοῦ Π φαίνεται ὡς Λ· ὅθεν συμπεραίνω τὸ ὄνομα *Φιλίππου Λακαίτα* τὴν εἰκόνα· ὑποκάτω τῆς ἐπιγραφῆς παρασταίνεται ἀνὴρ κλητήρης προτείνων στέφανον εἰς παρισταμένην γυναῖκα καὶ κάτωθεν ἄλλαι δύο ἀνθρώπων εἰκόνες γυρμέναι (;) μικραὶ ἡμισυντριμμένα διότι τὸ κάτω μέρος λείπει, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τὰ πρόσωπα εἶναι διεφθαρμένα.

Ἄρ. 16: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 1314 ἐπιγραφῆς.

Σημ. 1834 Αὐγούστου 6 εἰς μοναστήριον Ἐλασσῶνος κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς πρὸς τὴν πόλιν πύλης ὡς ἐμβαίνομεν.

Ἄρ. 17: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 1308 ἐπιγραφῆς².

Σημ. Εἰς τὸ δεξιόν.

Ἄρ. 18:

ΝΑΤΗΠΟΛΕΙ ΔΚΒ<³

Σημ. 1834 Ὀκτωβρίου 14 εἰς Ζάρκον· ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ὑποστυλίου ἐρριμμένου ἐπὶ λόφου ὀπίσθεν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (καὶ ἐν συνεχείᾳ):

Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Ζάρκου κατὰ νεωτέραν ἐξέτασιν ἐκάστη πλευρὰ τοῦ ὑποστυλίου εἰς τὸ κάτω μέρος πιθαμαὶ 3 δάκτυλοι 3, ἄνω δὲ ὅπου καὶ ἡ ἐπιγραφὴ πιθαμαὶ 2 δάκτυλοι 2 ἐνὸς λευκοτάτου λίθου καλῶς ἐξεργασμένου ὁμοιοτάτου ἢ ὑποστυλίον δωρικῆς τάξεως, τὸ ἀληθέστερον ἔδρα ἀγάλματος· ἔχει ἐπάνω καὶ δύο τρύπας κατὰ τὰς ἄκρας.

Ἄρ. 19: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 1352 ἐπιγραφῆς.

¹ Ἴδὲ κατωτέρω P 270, ἄρ. 16 καὶ 17, ὅπου ἀντιγράφονται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πέξαρου συγγεντρονόμενα εἰς ἓν φύλλον διάφορα ἀντίγραφα, ἐν οἷς καὶ τὰ ὑπ' ἄρ. 9 καὶ 10 ἄλλης χειρός.

² Διὰ τὰς ὑπ' ἄρ. 16 καὶ 17 ἰδὲ ἀνωτέρω εἰς ἄρ. 9. 10.

³ Λείψανον ἀτελευθερωτικῆς ἐπιγραφῆς συμπληρούμενον διὰ τῶν: *δοὺς τὰ γινόμε]να τῆ πόλει δ(η)νά(ρ)ια κβ ὀ(β)λοῦς;*

Σημ. Ὀκτωβρίου 15 εἰς ἐπιτύμβιον πλάκα κτισμένην εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς πύλης τοῦ μοναστηρίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἔχουσαν καὶ ἀρρενικὴν προτομὴν ἀναγεγλυμμένην.

Ἄρ. 20:

Α Φ Ν Ι Α

Σημ. Ἐπὶ πλακὸς κτισμένης εἰς τὸν νεροχύτην τῆς ἐπισκοπῆς.

Ἄρ. 21: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 546 ἐπιγραφῆς¹.

Σημ. Ἀνέγνωσα τὴν 17 Νοεμβρίου 1833 τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν εἰς τμήμα πλακὸς κτισμένης εἰς τὸν ἀριστερὸν τοῖχον ὡς ἐμβαίνομεν ἀπὸ τὴν τοῦ Πηνειοῦ θύραν εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Λαρίσσης εὐρέθη δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐνῶ ἐπιδιωρθώνετο ἡ Μητρόπολις ὑπὸ τοῦ νῦν ἀρχιερέως Μελετίου Σιφνίου.

P 271: Ἄρ. 22:

Σημ.: 1841 Αὐγούστου. Ἀντίκρυ τοῦ χωρίου Ζάρκου παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ κεῖται ἐπὶ λόφου παρεκκλήσιον τῶν Ταξιαρχῶν ἀνήκον εἰς τὸ ἴδιον χωρίον πλησίον τοῦ λόφου $\frac{1}{4}$ ὥρας περιῖπου μακρὰν εἶναι καὶ μῦλος ἀνήκων εἰς μοναστήριον τοῦ Ζάρκου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Εἰς τὸ δεξιὸν τῆς θύρας τοῦ παρεκκλησίου ἔξωθεν κεῖται ὡς κάθισμα μέγας λευκὸς ἐξεργασμένος, ἀλλὰ συντριμμένος καὶ εἰς τὰ ἄκρα, λίθος μὲ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν:

Ἔπεται ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 487 τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ KERN ἐκδιδομένης ἐπιγραφῆς, πληρέστερον εἰς μερικὰ σημεῖα. Π.χ. Στ. 7: ΥΝ ΑΜΕΙΣΠ. Στ. 8: ΟΙ]Σ ΚΑΙ ΕΠΙ. Στ. 10: ΑΧΩΡΗΣΑΝ Στ. 11: ΑΠΑΓΟΜΕ. Στ. 12: ΤΩΝΤΑΝ. Στ. 13: ΝΑ-ΑΝΔΡΟΣ. Στ. 15: ΝΥΠΟΕΡΕΙΚΙ. Στ. 16: ΜΕΝΟΣΑΠΟΤΑΣ. Στ. 29: ΤΩΝ ΕΡΕΙΚΙΝΕΩΝ ΠΟΛ. ². Στ. 30: ΕΦΑΙΝΕΤΟ ΔΙΟΙΚΗΚΩ (;). Στ. 32: ΕὐΝΟΜΕΝΑΡΙΔΙΩΣ ΝΟΜΟΣ. Στ. 33: ΤΟΥΣ ΘΕΛΟΝΤΑΣ ΓΕΝ. Στ. 34: Ι. ΓΡΑΦΑΣ ΔΙΔΟΜΕΝ ΤΑΣ ΕΙΣΑΓΩ. Στ. 35: ΞΕΝΕΓΚΩΝΤΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ. Στ. 36: ΝΗΤΑΙ ΧΡΗΜΑΤΙΣΙΕΝ ... Στ. 37: ΥΠΕΡ ΤΟΥΤΩΝ ὪΝ ἈΣΟ. Στ. 42: ΟΣ ΝΟΜΟΝ. ΕΝΑΝΙΚΙ

Ἄρ. 23: Εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ **P 271**: Ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς IG IX, II 300.

Σημείωμα: 1834 16 Ὀκτωβρίου ἐπὶ πλακὸς κτισμένης εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ἐν Γρυζάνη [Θεσσαλίας]³ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐχούσης δὲ ἄνω ἀναγλυφὴν, ἣτις παριστάνει: α) παιδίον φέρον τι εἰς χεῖρας, β) βωμὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται κεφαλὴ βοός, γ) προτομὴν ἀνδρός, δ) προτομὴν γυναικός.

Ἄρ. 24: Ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς IG IX, II 495.

Σημείωμα: Τὴν 10 Μαΐου 1841 εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ Ζάρκου [Θεσσαλίας] μοναστήριον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἰς λίθον ἐγκτισμένον εἰς τὸν ναὸν ἀναγινώσκειται ἔξωθεν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς αὐλῆς ΑΒΥΤΑΔΑΣ⁴ εἰς ἄλλο δὲ ὑποκάτω τοῦ πρώτου ἀμυδρῶς ἀναγινώσκειται ΑΛΛ ΘΛΙΣ. Εἰς ἐξηραμένην κρήνην τοῦ Ζάρκου ὀνομαζομένην τοῦ Δεσπότη εἶναι εἰς πλάκα δι' ἧς ἔρρεε τὸ νερὸν ἐπιτύμβιος μὲ ἀναγεγλυμμένην προτομὴν καὶ ἐπιγραφὴν σχεδὸν ὅλως ἐξειλημμένην.

¹ Ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἠριθμημένη εἰς 28 στίχους.

² Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διὰ παραπομπῆς μὲ ἀστερίσκον σημειώσας ὁ ἡμέτερος στηλοκόπας: «Τὰ μὲ

κεραίαν ἐπιγεγραμμένα φαίνονται ἀμυδρῶς καὶ ἐπομένως ἀμφίβολος ἡ ἀνάγνωσις».

³ Τὸ ἐν ἀγκύλαις διὰ νεωτέρας χειρός.

⁴ ΑΒΥΡΤΑΔΑΣ (IG IX, II 495).

Ἄρ. 25: Σημ. 1841 Αὐγούστον. Ἐξω τοῦ χωρίου Κλωχοτοῦ κειμένου παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηγειοῦ, ὑπὸ κρημνώδη βουνὸν πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ βάλτου φαίνεται κατακρημνισμένος χριστιανικὸς ναός· ὅσον δύναμαι νὰ συμπεράνω ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς κατασκευῆς πρέπει νὰ ἀνήκη ἢ οἰκοδομῇ εἰς τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τὴν ἐποχὴν. Φαίνονται ὅμως ἐνωκοδομημένοι καὶ καλῶς ἐξεργασμένοι ἀρχαιότερων οἰκοδομημάτων λίθοι, εἰς μίαν δὲ τῶν θυρίδων εἶναι ἐνθεμένη καὶ ὀλίγον τι κτισμένη, ἴσως μόνον πρὸς διατήρησιν ἡμισυντριμμένη λευκὴ πλάξ με μέρους ἐπιγραφῆς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους με πούλιον ἴσως ἀετὸν τὸ ρωμαϊκὸν σύμβολον καὶ με σταυροὺς καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη

Υ]ΥΧΗC ΑΥΤΟΥΠ

(σχῆμα σταυροῦ καὶ	Υ
κεφαλὴ πτηνοῦ προ-	Ε
χειρὸς ζωγραφισμένα)	Ι

πλησίον τούτων τῶν ἐρειπίων σώζεται ἄλλο κακῆς κατασκευῆς παρεκκλήσιον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπανηγύριζον ἄλλοτε τὴν 23 Αὐγούστου εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Φαίνονται αὐτοῦ τριγύρω καὶ πολλὰ θεμέλια οἰκοδομῶν· ἄνω δὲ εἰς τὸ βουνὸν ἐρείπια παλαιοῦ φρουρίου.

P 272: Ἄρ. 26-28: Ἀντίγραφα τῶν ἐν IG IX, II 354. 338 καὶ 348 ἐπιγραφῶν.

Σημ. Ἀντεγράφη τῇ 7 Αὐγούστου 1839. Δέκα περίπου λεπτὰ ἔξω τοῦ χωρίου Δομενίου, ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἐλασσῶνος, πρὸς ἀνατολὰς κεῖται μονήδριον, ἀοίκητον ἤδη, τιμώμενον εἰς ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Πέριξ τούτου φαίνονται ἐρείπια ὀλίγα καὶ θεμέλια με μικρὰς πέτρας καὶ ἄσβεστον κτισμένον τεῖχος· εἶναι ὅλος οὗτος ὁ τόπος γεμάτος ἀπὸ τμήματα παλαιῶν κεράμων, καὶ φαίνεται ἀκόμη χωσμένος εἰς τὴν γῆν πίθος. Εἰς τὰ ἀριστερὰ ὡς ἐμβαίνομεν εἰς τὴν αὐλειὸν θύραν ἔξωθεν φαίνεται κτισμένη πλάξ πωρώδους λίθου ἔχουσα ἀναγλυμμένην γυναῖκα κρατοῦσαν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα εἰς τὸ στήθος, τὴν δὲ δεξιὰν φέρουσαν πρὸς τὴν παρεῖαν καὶ παριστάνουσαν σχῆμα κλαιούσης, πλησίον δὲ αὐτῆς παιδίον με ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας· ἄνω δὲ τῆς ἀναγλυφῆς ἀναγινώσκειται ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή: (Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 354).

Ἐντὸς δὲ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸ δεξιὸν ὡς ἐμβαίνομεν εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ εἶναι κτισμένος ὑπὲρ ἀνάστημα ἀνθρώπου ὑψηλὰ λίθος ἐξεργασμένος ἔχων πλαγίαν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: (Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 338). Εἰς τὰ ἀριστερὰ ὡς ἐμβαίνομεν εἰς τὴν δεξιὰν θύραν τοῦ ἱεροῦ βήματος κατὰ τὸ κατώτατον μέρος τοῦ τοίχου: (Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG, II 348).

P 272: (ὀπισθία ὄψις) Ἄρ. 29: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 340 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἔμπρὸς τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου εἶναι συντριμμένη πλάξ με δυσανάγνωστα γράμματα τὰ ἀκόλουθα (Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 340).

Ἄρ. 30: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II, 350 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Ἄλλη πλησίον ταύτης με ἐπιγραφὴν (Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 350). Εἶναι καὶ ἄλλος λίθος αὐτοῦ με δυσανάγνωστα γράμματα· διαβαίνων ἔφιππος εἶδον ἐπάνω κρήνης ἔξω τοῦ χωρίου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος πλάνα μικρὰν με τρεῖς ἀνθρώπους ἀναγλυμμένους.

P 273: Ἄρ. 31:

Σημ. Ὅπισθεν τῆς Πλατυτέρας τοῦ ἐν Τρίκῃ ναοῦ τῆς ἐπισκέψεως (τῶν Εἰσοδίων) τμήμα πλακὸς με κόσμημα καὶ ὑποκάτω ἐπιγραφὴν

Π Ο Λ Υ Χ Α Ρ Μ Ο Σ
ἀνέγνωσα 1841 Ἰουνίου 7.

P 274: Ἄρ. 32 Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II, 319 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Ἀνέγνωσα τὴν ὀπισθεν ἐπιγραφὴν τῇ 23 Ἀπριλίου 1840 ἐν Τρίκῃ ἐγχαραγμένην ἐπὶ πλακὸς ἐπιθεμένης εἰς Τουρκικὸν μνήμα μεταξὺ τῶν πρώτων τάφων καὶ εἰς τὰ δεξιὰ καθὼς ἐμβαίνομεν ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Τρίκκης εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Λαρίσης. Ἡ ἐπιγραφὴ βλέπει πρὸς τὴν ὁδόν.

P 275: Ἄρ. 33: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 605 ἐπιγραφῆς.

Σημ. 1839 Σεπτεμβρίου 14 εἰς χωρίον Χ Μουσταφᾶ εἰς τὴν πλευρὰν λίθου τετραγώνου θεμέλιου ἐπὶ φρέατος καὶ ἔχοντος ὄπην εἰς τὸ μέσον.

P 276: Τετράδιον μικροῦ σχήματος ἐκ 3 φύλλων.

Ἄρ. 34: (σελ. 1): «Σημειώματα ἀπὸ παλαιὰ ἀγάλματα εἰς μίαν πέτρινην στήλην εἰς τὸ κονάκι τοῦ Νακὲτ Λαρίσης»¹

Στρατηγία
σέβεια
περαμφι
ονιμον επιγαλ
εἰς Σιρμιον αμφικτυονε
πρεσβεια οικαθε
τοῦ εθνους συνεΔ
αγωνοθεσιαπυ
Αγωνοθεσια αδρια
Αρχαιρωσσηνη

Ἄρ. 35: (σελ. 2): «Ἐπί τινος πλακὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου Κοιζαρηῆ»²

οικος Στρατων την εαυτου γυναικα την ιεροΜαντιν
εἰς μνημης χαριν Ηρος χοριστος χαιρε

Ἄρ. 36: «εἰς τὰ τούρκικα μνημεῖα τῶν τατάρων»

Κλεομενους . ερμηπου
Αυτου θειας χαριν ηρων χαιρε

Ἄρ. 37:

Απλωνι τεμπει ταυτα Αισχυνις Σατυροι ελευθερια (=IG IX, II 1034).

Ἄρ. 38: (σελ. 3): εἰς τὸ χωρίον Καρλίγκας³

Δυσυρεις

Ἄρ. 39: (σελ. 6):

Σημ. 27 Αὐγούστου 1841. Εἰς τὸν Ζαρκηνὸν τόπον πέραν τοῦ Πηνειοῦ, ὑπὲρ τὴν δεξιὰν ὄχθην πρὸς τὸ ἀνατολικονότιον τοῦ παρεκκλησίου τῶν Ταξιαρχῶν εἶναι ἐρείπια παλαιοῦ πολισματος

¹ Τὰ σημειώματα τοῦ τετραδίου τούτου, καθὼς καὶ τὸ εἰς μικρογράμματον γραφὴν κείμενον τῶν ἐπιγραφῶν, ἔχουν γραφῆ ὑπὸ ἄλλης χειρὸς ὅχι ἠσκημένης, παρατίθενται δὲ ἐδῶ ὡς ἔχουν. Ἴδὲ καὶ κατωτέρω P 293 ἄρ 69.

² Πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου Κοιζαρηῆ τῆς Καρδίσης;

³ Χωρίον Καρλίγκι τοῦ Ν. Λαρίσης.

Τομπροῦσι λεγομένου. Εἰς τοῦ ναοῦ τούτου τὰ ἑρείπια, τοῦ ὁποίου ἐξεύρουσι καὶ τὸνομα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου φαίνονται πολλοὶ λίθοι ἐξεργασμένοι καὶ εἰς τινὰς ὀλίγα γράμματα· εἰς τὸν τόπον δὲ τῆς ὠραίας πύλης εὑρομεν τμήματα μεγάλης στήλης τὰ ὅποια ἀφοῦ προσηρμόσαμεν ἀνεγνώσαμεν εἶναι καὶ τὸ τρίτον τμήμα τὸ ὁποῖον φαίνεται ἦτο ἡ βῆσις τῆς στήλης.

(Παρατίθεται πρὸχειρον ἰχνογράφημα τῆς στήλης καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τὰ ἀκόλουθα γράμματα):

ΔΙΚΑ ΙΔΑΣ

P 277: Ἀρ. 40: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 1110 ἐπιγραφῆς.

Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἐπιγραφὴ, ἀποτελοῦσα «*ἱερὸν νόμον*» ὑπὸ πολλῶν δημοσιευθέντα καὶ ἐρμηνευθέντα¹, ἀπησχόλησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν ἡμέτερον στηλοκόπαν. Εἰς τὸ *P 297* εὑρίσκομεν ἀντίγραφον αὐτῆς μὲ τὸ ἐξῆς σημεῖωμα: «*Μ' ἐδόθη ἐν Μηλαῖς τὴν 1 Μαΐου 1835*». Εἰς τὸ *P 290* εὑρίσκεται δεύτερον ἀντίγραφον μὲ τὸ ἀπλοῦν σημεῖωμα: «*Ἐν Μηλαῖς*», καὶ ἐδῶ (*P 277*) τρίτον ἀντίγραφον φέρον ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως τοῦ φύλλου τὰ ἐξῆς:

Σημεῖωμα: Ἡ ὀπισθεν ἐπιγραφὴ ἀντεγράφη κατὰ τὸ 1857 κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἀπὸ τμήματος παχείας πλακῶς σωζομένου ἐν Μηλαῖς, εὑρέθη δὲ κατὰ τὸ παρῶν τῶν Μηλεῶν τὸ 1825 εἰς παλαιὰν ἐκκλησίαν τῆς Ὑπαπαντῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἐν τῇ Προθέσει.

Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν τοῦτο ἀντίγραφον τοῦ Πέζαρου εἶναι πληρέστερον τῶν ἄλλων νεωτέρων, πολλὰ δὲ κενὰ τῆς ἐπιγραφῆς διὰ τούτου συμπληρώνονται, παραθέτομεν αὐτὸ ὀλόκληρον ὡς ἔχει, παραιτούμενοι οἰασδήποτε διορθώσεως ἢ συμπληρώσεως αὐτοῦ. Αἱ ἐν στ. 6, 7 καὶ 12 διὰ μικρῶν γραμμάτων συμπληρώσεις εἶναι τοῦ Πέζαρου.

- 1 ΑΝΤΩΣΙΕΡΕΙΑΤΕΛΕΙΑΛΕΥΚΑΟΛΟΚΛΗΡΑ
- 2 ΕΣΘΑΙΤΩΙΘΕΩ,ΚΑΙΤΑΑΛΛΑ ΤΑΕΘΙΖΟΜΕΝΑΚΘΩΣ
- 3 ΕΓΙΝΕΤΟΤΑΣΔΕΤΟΥΤΩΝΔΟΡΑΣΠΩΛΕΙΣΘΑΙΑΠΟΤΟΥ
- 4 ΔΕ . . . ΤΕΝΙΑΥΤΟΝΥΠΟΚΗΡΥΚΑΤΗ,ΕΚΤΗ,ΕΠΙΔΕΚΑΤΟΥΑΡΤΕΜΙΣΙ . .
- 5 ΗΝΟΣΥΠΟΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΣΓΙΝΟΜΕΝΗΣΕΝΝΟΜΟΥΑΠΟ ΤΟΥ.
- 6 ΜΕΝΗΣ|προσ|ΔΡΟΥΥΠΟΤΩΝΠΡΟΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝΑΡΧΟΝΤΩΝΣΥΜΠΑΡΟΝΤΩΝ
[ΚΑΙ ΤΟ.
- 7 |ιερε|ΩΣΤΟΥΔΙΟΣΤΟΥΑΚΡΑΙΟΥΚΑΙΤΩΝΕΞΕΤΑΣΤΩΝ
- 8 ΚΑΙΤΟΕΚΤΟΥΤΩΝΑΓΟΜΕΝΟΝΔΙΔΟΝΑΙΕΙΣΔΙΑΤΗΡΗΣΙΝΤΩΙΙΕΡΕΙ
- 9 ΤΟΥΔΙΟΣΤΟΥΑΚΡΑΙΟΥ
- 10 ΝΟΥΤΗΣΑΓΟΡΑΣ . . . ΠΡΩΤΟΝ . . . ΠΟ . . ΑΜΑ . .
- 11 ΤΩΙΘΕΩ,ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΗ
- 12 |ἐκκλη|ΣΙΑΣΤΟΥΠΡΟΕΙΡΗΜΕΝΟΥ . . . Ο . . ΝΑΦΕΡΟΝΤΟΣΑΕΙΛΟΓΟΝΤΩ,...
- 13 Σ . . . ΤΗΝΙΩΙ ΕΞΕΤΑΣΤΑΣΕΑΝΔΕΕΙΣ . . .
- 14 ΩΥΠΑΥΤΟΥΤΟ . . .
- 15 ΤΗ,ΕΚΚΛΗΣΙΑ,
- 16 ΑΓΡΩΙΟΝΑΠ
- 17 ΤΙΔΙΑΣΑΦΕ . . Τ

¹ MEZIERES Missions III (1854) σ. 266 N° 4. HOLLEAUX R. d. Phil. XXI (1897) σ. 186. KERN MAGNES Περίγησις τῆς Θεσσαλίας (1860) σ. 102. Festschrift O. Hirschfeld (1903) σ. 324. ZIEHEN ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Θεσσαλία (1880) σ. 116. LOLLING Leges Sacrae σ. 245. NILSSON Griech. Feste 5, Athen. Mitt. VII (1882) σ. 72. XV (1890) σ. 287. ἄρ. 82.

P 278: Ἄρ. 41: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II, 1232 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ἀνέγνωσα τὴν 23 Ἰουλίου 1841, ἥτις εἶναι ἐπιγεγραμμένη εἰς πλάκα τῆς Προθέσεως τοῦ ναοῦ τοῦ παρὰ τὸν Τύρναβον μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ πρὸς τὸν τοῖχον μέρος (δηλαδὴ τὸ ἀριστερὸν τῆς ἐπιγραφῆς) εἶναι συντριμμένον.

P 279: Ἄρ. 42: Ἀντίγραφον διὰ μολυβδίδος τῆς ἐν IG IX, II 546 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Λαρίσης.

P 280: Ἄρ. 43: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 317 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Ἐπιγραφὴ ἐν Τρίκῃ.

P 281: Ἄρ. 44: Ἀντίγραφον διὰ μολυβδίδος τῆς ἐν IG IX, II 348 ἐπιγραφῆς ἄνευ σημειώματος¹.

Ἄρ. 45: Ἀντίγραφον δεύτερον τῆς ὑπ' ἀρ. 30 (IG IX, II 350) ἐπιγραφῆς.

P 282: Ἄρ. 46:

Κάκιστον ἀντίγραφον, ξένης πιθανῶς χειρὸς, τὸ ὁποῖον παραθέτομεν ὡς ἔχει ἀσυνάρτητον:

1 I N T A . . . Τ Ο Λ Ε Σ Κ Α Ι
2 Ι Τ Α Σ Π Α Ρ Α Φ Ι Φ Λ Γ
3 Ι Ο Κ Ρ Ι Μ Λ : Α Ζ Λ Τ
4 Ο Γ Ο Υ Γ Α Ι Κ Α Ι Λ Ε Ο Ν Τ Ο Σ Τ Ο Υ = Σ Α . . Ο Ι Φ Ε
 Τ Ο Π Χ . . . Ρ Α Φ Ι . . Α Σ Σ . . . Ν Μ Η Τ Ρ Ο Π Ο Λ Ι Ν Λ Ω Ν .
6 Α Λ Ε Ο . . . Α Γ Ρ Ο Ν Π Ρ Ο Σ Τ Α . . . Κ Ο Ι Π Α Ι Κ Ο . . . Τ Ο Υ Σ
7 Φ Υ Σ Ω Ν Ν Α Ν Τ Γ Ο Ν Ο Υ Μ Σ Υ . . Η . Σ
8 Τ Ρ Ο Π Ο Υ . . Α Ι Κ Η Π Ρ
9 Ρ Ο Σ Θ Ε Μ Τ Ω Ν Ο Μ Ο Ι Ο
10 Ι Ο Ν Α Ω Ρ Α Ι

Σημ.² 18 Σεπτεμβρίου 1838 ἐπιγραφὴ εἰς πλάκα κτισμένην εἰς καθίσματα (πεζούλια) ἔξωθεν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ἐν Τρίκῃ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Εἰς τῆς Ραψίστας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου εἰς τὸ μέσον εἶναι πλάξ με ἐπιγραφὴν καὶ τριγύρω εἰς τὴν πλάκα τῆς ἁγίας Τραπεζῆς.

Εἰς τὸ Μεγάλο Μέρτζι πλάξ με ἐπιγραφὴν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου.

Ἄρ. 47, 48 καὶ 49: Πρόχειρα καὶ κακὰ ἀντίγραφα τῶν κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 63, 64 καὶ 65 ἐκ τοῦ P 291 δημοσιευομένων ἐπιγραφῶν.

P 283: Ἄρ. 50:

Ε Ρ Μ Α Σ Ι Ω Ν Κ Ρ Α Σ Ι Ο Υ
Κ Ρ Η Σ Δ Ρ Η Ρ Ι Ο Σ

¹ Πλαγίως τοῦ διὰ μολυβδίδος ἀντιγράφου φέρεται τὸ ἔξης λαογραφικὸν σημείωμα: «Εἰς Βελέσι χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τῶν Ἀγρῶν μ' εἶπαν ὅτι φαίνεται γραῦς με ἡλακάτην καὶ πρόβατα πέριξ αὐτῆς ἢ μυθολογομένη γοαία τοῦ Μαρτίου πρὶντὶς Μάρτ... πρὶντὶς Ἀπριλ ἐγὼ ξεχείμασα τὰ προβατάκια μ'».

² Τὸ Σημείωμα τοῦτο εἶναι τῆς χειρὸς τοῦ Πέζαρου καὶ ἀφορᾷ, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ δύο τελευταῖα μέρη αὐτοῦ, ὄχι εἰς τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ εἰς ἄλλας, τῶν ὁποίων τὴν ὕπαρξιν σημειώνει ἐδῶ ὁ Πέζαρος κατὰ πληροφορίαν. Ραψίστα καὶ Μεγάλο Μέρτζι εἶναι τὰ θεσσαλικά χωρία τοῦ Νομοῦ Τρικκάλων.

Σημ. Εὐρέθη ἐν Βόλῳ καὶ ἐκτίσθη εἰς τὸν προμαχῶνα (τάμπιαν) τὸν παρὰ τὴν θάλασσαν μετὰ γράμματα ἔσωθεν. Μ' ἐδόθη 1835 Νοεμβρίου 15.

Παρατίθεται ἐν τῷ ἀντιγράφῳ καὶ σχέδιον τῆς στήλης, μετὰ κοσμήματα ἀνθεμίων εἰς τὴν κορυφήν, ροδάκων δύο εἰς τὸ μέσον καὶ τεθραυσμένης εἰς τὴν βάσιν. Ἡ στήλη αὕτη πιθανὸν νὰ ἦτο μία ἐκ τῶν πολλῶν ὁμοίων γραπτῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν, αἵτινες εἶχον στηθῆ πρὸς τιμὴν Κρητῶν στρατιωτῶν ἢ ἀξιωματικῶν τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐν Δημητριάδι — Παγασαῖς, ὅπου καὶ εὐρέθη¹.

P 284: Ἄρ. 51: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 502 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Ἀνέγνωσα τὸ 1841 κατὰ μῆνα Αὐγούστον εἰς Ζάρκον ἐν τῷ ναῶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τμῆμα στήλης μικροτέρας σπιθαμῆς κατὰ τὸ μέγεθος, ἄκτιστον μετὰ τὸ ἀκόλουθον σχῆμα (παρατίθεται ἰχνογράφημα στήλης).

Ἄρ. 52:

Σημ. Ἐξω τοῦ Τζιωτίου² ὑπὲρ τὸ παρεκκλήσιον τῶν ἁγίων Ἀργυρίων καὶ ὑπὸ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ εἰς τοὺς μαύρους καὶ εὐρωτιῶντας ὄγκους τοῦ ὄρους, ὅπου διακρίνεται καὶ ὡς κάθισμα, διέκρινα τὰ ἀκόλουθα μετὰ μεγάλους χαρακτῆρας γραμμένα γράμματα τὸ σχῆμά των, οἱ τόνοι τῶν ἴσως καὶ ἡ ἀνορθογραφία τὰ μαρτυροῦν ὄχι παλαιά.

X O
N K
Π Η □ Λ
φ ο τ ι
I N 8

Ἄρ. 53: Ἀντίγραφον διὰ μολυβδίδος τῆς ἐν IG IX, II 547 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Εἰς τὸ ἔξωθεν μέρος τῆς Πλατυτέρας τοῦ ἐν Λαρίσση ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου.

P 285: Ἄρ. 54: Ἀντίγραφον καλλιγραφικὸν τῆς ἐν C. I. Gr. ἀρ. 1166 ἐπιγραφῆς, περὶ τῆς ὁποίας ὁ ἐκδότης Boeckh σημειώνει (τ. I σελ. 588) ὅτι εἶναι τῆς Ναυπλίας καὶ προέρχεται «ex schedis Fourmonti». Εἰς τὸ ἀμέσως ἀκολουθοῦν σημεῖωμα δὲν ἀναφέρεται τόπος προελεύσεως τῆς πιθανώτατα ὑπὸ ἄλλου εἰς τὸν Πέζαρον δοθείσης ἐπιγραφῆς.

Σημ. Τοῦτο ὑπάρχει τὸ ἄνω τοῦ λίθου καθὼς τὸν ἔχουν κτισμένον εἰς τὴν Πύλν τοῦ Αἰγιαλοῦ, τὸν ὁποῖον ἔχουν πελεκημένον καὶ χαραγμένον διὰ νὰ ἐμβαίη τὸ φύλλον τῆς Πύλης καὶ τοιουτοτρόπως δὲν ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή ὀλόκληρος· καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος παρομοίως λείπει διότι εἶναι χαλασμένος καὶ χωμένος. (Παρατίθεται ἡ διὰ μολυβδίδος καὶ εἰς μεγάλα κεφαλαῖα γράμματα ἐκ 4 στίχων ἐπιγραφή καὶ συνεχίζεται τὸ Σημεῖωμα): ἐδῶ ὑπάρχει καὶ ἄλλος στίχος, ἀλλ' ὁ λίθος ὑπάρχει κομμένος καὶ φαίνονται τὰ στοιχεῖα μέσα διὸ καὶ δὲν διακρίνονται. (Ὁ γράψας τὸ σημεῖωμα παρατηρεῖ διὰ μέσου τῶν στίχων «λείπει ἐν στοιχεῖον», «ἀτελές», «ἐνταῦθα φαίνεται ὡς ἄλφα ἀμυδρόν», «σκοτεινόν» κ.λ.π.).

¹ Ἴδὲ IG IX, II 365, 366, 1181, 1182 καὶ ΔΠ. ΑΡΒΑ-ΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ Θεσσαλικά Μνημεῖα (Ἀθήναι 1909)

σ. 119 κ.ε. 157 ἀριθ. 8, 20, 59, 61, 64, 65, 67, 71, 72, 74, 76, 79, 83, 166).

² Τσιότι, χωριὸν τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων.

P 286: Ἄρ. 55: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II, 313 ἐπιγραφῆς.

Σημ. Ἐν Τρίκῃ ἀνασκαπτομένων τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς 1843 Φεβρουάριος.

P 287: Ἄρ. 56: Δεύτερον διὰ μολυβδίδος ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 300 ἐπιγραφῆς¹.

P 288: Ἄρ. 57: Ἀντίγραφον εἰς κεφαλαιώδη Βυζαντινὴν γραφήν.

Δέσεις τῆς δούλης τοῦ θεοῦ Μαγδάλος

I... (ὑπό?) Χριστοφόρον ἱερέως ἔτος ΖΡΑ (= 1622).

Ἄρ. 58: Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τοῦ P 288 ἡ αὐτὴ χεῖρ ἐχάραξεν ἀσυνάρτητά τινα γράμματα, ἐν οἷς διακρίνονται αἱ λέξεις ΔΗΜΟΚΡΑΤ ΑΜΕΘΗΚΕΝ ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΝ.

P 289: Ἄρ. 59 = IG IX, II 1926.

Ἀντίγραφον εἰς μικρογράμματον γραφήν, ἐν συνεχείᾳ καὶ μὲ πολλὰ λάθη, ὑπὸ ἀγραμμάτου προφανῶς ληφθέν. Παραδόξως ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ ἀνέκδοτος μέχρι τῆς ἐν IG ἐκδόσεως τῶν θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ KERN, ὅστις εὗρὼν αὐτὴν εἰς Ἅγιον Ἀθανάσιον πλησίον Βούρλα (γρ. Βούρμπα) ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ Βούβαλη (γρ. Βουβάλα) καὶ ἐμποδισθεὶς ὑπὸ κακοκαιρίας δὲν κατώρθωσεν, ὡς γράφει², νὰ λάβῃ ἔκτυπον αὐτῆς. Μετὰ τὸν KERN εἶδαν, ἐμελέτησαν καὶ ἐξέδωκαν τὴν ἐπιγραφήν ὁ WOODWARD³ καὶ ὁ ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ⁴, βελτιώσαντες ἐν πολλοῖς τὸ κείμενον αὐτῆς. Τὸ ἀντίγραφον τοῦ Πέζαρου, μολονότι κακογραμμένον, ἀνορθόγραφον καὶ ἄνευ τοῦ κατὰ στίχους χωρισμοῦ, εἶναι ἐν τούτοις πληρέστερον πάντων τῶν νεωτέρων ἀντιγράφων καὶ ἐν πολλοῖς συμπληρῶναι αὐτά, ἰδίως εἰς τοὺς πρώτους στίχους, οἵτινες ἐκπεσόντες ἐν τῷ μεταξὺ διετηροῦντο τότε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πέζαρου, καὶ ἐπικυρῶναι εἰκασίας τινὰς τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν. Παραθέτομεν ἐδῶ ὀλόκληρον τὴν ἐπιγραφήν ὑπὸ τὴν νέαν αὐτῆς μορφήν ἀκολουθοῦντες τὴν στιχομετρικὴν διάταξιν τοῦ KERN ἠϋξημένην κατὰ τρεῖς στίχους.

Σημείωμα: Χωρίον Βούρμπα πλησίον τοῦ Φαρμάκι χωρίου τῆς Ἐλασσωνίδος Μονῆς. Ἐδόθη Αὐγούστου 8 1834.

I. Ἔτους τρισκαιδεκάτου [στρατηγοῦν]τος Πολυξένου
 μηνὸς ἡγεμονεύοντος
 τῆς πόλεως Σωπάτρον [τοῦ Σωπάτρον] Ἀφροδεισία
 ἢ ἀπελευθερωθεῖσα [ὑπὸ] Δικαίου
 5 διεπίσθη(;) ὑπὸ Πεταλοῦ [τοῦ Ἀμύντου ?]
 ἔδωκε τῇ πόλει τὰ γενόμενα [Δ(ηγάρια) ΚΒ' Ὀ(βολοὺς) Δ']

¹ Τὸ πρῶτον ἀντίγραφον ἐν P 271 (Ἄρ. 23).

² IG IX, II σ. 268.

³ JHS τ. 33 (1913) σ. 325 κ.έ.

⁴ Α Ε 1913 σ. 172 κ.έ. 1923 σ. 127 καὶ 361 κ.έ.

⁵ = διεπιστεύθη? Στ. 8 πναμιεύοντος. Στ. 11/12

Νασωστῆς Εὐμήλου. Στ. 14 Ἀπαγυλίου. Στ. 15 Υπο-

στράτου. Στ. 15/16 Εὐτυχαι ἀπελευθερωθεῖς Στ. 16

Πεταλοῦ Φυαμόντου. Στ. 17 (ἐν τέλει) δουβοῖζε. Στ. 21

Ἀλεξάνδρου — ἀπελευθερωθεῖς. Στ. 22 Ἀνγαθονητου.

Στ. 23/24 ἐν δολιχῇ δ. ω. ιε. Ἀνξηνηκη. Στ. 24 (ἐν τέλει)

δ. κ. κ. ο.

- II. Ἔτους τρισκαυδεκάτου Σεβαστοῦ στρατηγοῦντος
 Πολυξένου μηνὸς Λεσχατορίου ὀγδόῃ ταμιεύ-
 οντος τῆς πόλεως Σωπάτρου τοῦ Σωπάτρου Μέ-
 10 νανδρος ὁ ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ Δέοντος τοῦ Θεο-
 δώρου ἀπολυθεὶς τῆς παραμονῆς ὑπὸ Νάσω-
 νος (?) τοῦ Εὐμήλου ἔδωκε τῇ πόλει Δ(ηγάρια) ΚΒ' Ὁ(βολοὺς) Δ'.
- III. Ἔτους τρισκαυδεκάτου Σεβαστοῦ στρατηγοῦντος
 Πολυξένου μηνὸς Ἀγαυλίου δεκάτῃ ταμιεύοντος
 15 τῆς πόλεως Ἀμύντου τοῦ Ἴπποστράτου Εὐτύχα
 ἢ ἀπελευθερωθεῖσα ὑπὸ Πεταλοῦ τοῦ Ἀμύντου
 ἔδωκε τῇ πόλει τὰ γεινόμενα Δ(ηγάρια) ΚΒ' Ὁ(βολοὺς) Δ'.
- IV. Ἔτους τεσσαρεσκαυδεκάτου Σεβαστοῦ στρα-
 τηγοῦντος Ἀπολλοδώρου μηνὸς Ἀπολλωνίου
 20 τρίτῃ ταμιεύοντος τῆς πόλεως Πανσανίου τοῦ
 Ἀριστάνδρου Σωσύλα ἢ ἀπελευθερωθεῖσα [ὑπὸ]
 Ἀγαθονίκου τοῦ Ἀρμοδίου Σεβαστήου Δαρισσαίου
 ὄντος ἐν Δολίχῃ δωρεάν (?) ξενικῇ ἔδωκε τῇ πό-
 λει τὰ γεινόμενα Δ(ηγάρια) ΚΒ' Ὁ(βολοὺς) Δ'.
- V. 25 Ἔτους τεσσαρεσκαυδεκάτου Σεβαστοῦ στρατη-
 γοῦντος Ἀπολλοδώρου [μηνὸς] ἐνβολίμου δεκά-
 τη Ἀριστοτέλης Δημοχάρου καὶ Ἀδέα Φιλώτου
 ἢ γυνῆ αὐτοῦ καὶ Δημοχάρης Ἀριστοτέλους ὁ υἱὸς
 αὐτῶν Σεβάσταιοι Ζωσίμην τὴν ἐαντῶν οἰκέτιδα
 30 γερονυῖαν εὐάρεστον ἀφῆκαν ἐλευθέραν δωρεάν
 μὴ πείπτουσαν ὑπὸ τούτων ἀπελευθέρως
 υμ (?) οὐδ' ἑτέρω μηθενὶ κατὰ μηθένα τρόπον
 ἔδωκε τῇ πόλει τὰ γεινόμενα Δ(ηγάρια) ΚΒ' Ὁ(βολοὺς) Δ'.

P 290: Ἄρ. 60: Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 317 ἐπιγραφῆς.

Σημείωμα: Ἐν Τρίκῃ.

Ἄρ. 61: Δεύτερον Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 1110 ἐπιγραφῆς¹.

Σημ. Ἐν Μηλείαις.

P 291: Ἄρ. 62: Εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ φύλλου τούτου περιέχοντος ἐπι-
 στολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Οἰκονόμου Πέσαρος πρὸς τὴν μητέρα καὶ ἀδελφούς του ἀπὸ
 Σύρου 19 Μαρτίου 1832 φέρεται τὸ ἑξῆς περιγραφικώτατον σημεῖωμα:

Σημ. 1838 Σεπτεμβρίου 8 ἐν Τρίκῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κωνσταντίνου Σιμῆ εἶδον στήλην
 (κινητήν) ἐκ λευκοῦ λίθου εἰς σχῆμα πρίσματος τετραπλεύρου, ὕψος ἔχουσαν 1½ σπιθαμῶν, πλάτος

¹ Ἄλλο ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εὐρίσκεται ἐν P 277. Ἴδὲ ἀνωτέρω ἀρ. 40.

δὲ ἐκάστη πλευρὰ ὀλιγώτερον τῆς σπιθαμῆς. Εἰς μίαν τῶν πλευρῶν εἶναι εὐανάγνωστος ἐπιγραφὴ
 ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ Εἰς τὸ μέσον ἀναγεγλυμμένον ἄνθος, ὑποκάτω δὲ τοῦ ἄνθους ΔΗΜΗΤΡΙ
 ΑΣΣΚΑΠΩΝΟ ΚΑΙ ΜΟΥΝΟΓΟΝΗ

(=IG IX, II 305)

Εἰς τὴν ἄλλην δὲ πλευρὰν, τὴν πρὸς ἀριστερὰν τῆς ἐπιγεγραμμένης εἶναι ὁμοίως σχεδὸν ἀνα-
 γλυμμένον ἄνθος, εἰς δὲ τὴν πρὸς δεξιὰν κεφαλὴ βοός, ἐστεμμένη μὲ θυσάνους· ἡ δὲ τετάρτη πλευρὰ
 εἶναι ὁμαλὴ χωρὶς τινὰ γλυφὴν· αἱ δύο ἄκραι τῆς στήλης ἢ ἄνω καὶ κάτω ἔχουσιν ἔξοχὰς σχηματι-
 ζούσας ἐπιστύλιον τρόπον τινὰ καὶ ὑποστύλιον· ἡ βᾶσις εἶναι ὁμαλὴ, ἡ δὲ κορυφὴ ἐσκαμμένη ὀλίγον
 εἰς τὴν ὁποίαν ἴσως ἐστέκετο ἀγαλμάτιόν τι.

Ἄρ. 63:

Σημ. Σεπτεμβρίου 15. Εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου, οἰκοδομημένον ἐν χωρίῳ Πόρτα 4 ὥρας
 περίπου μακρὰν τῆς Τρίκκης ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς Αὐτοκράτορας εἶναι ἕξ μαρμάρεινοι κίονες ὑπο-
 στηρίζοντες τὸν θόλον, οἱ πέντε δωρικῆς τάξεως, ὁ δὲ ἔκτος Ἰωνικῆς¹, οἱ τρεῖς μὲ ἐπιστύλιον καὶ
 ὑποστύλιον, οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς χωρὶς ὑποστυλία· εἰς τὸ μέσον τῆς δεξιᾶς σειρᾶς ἀναγινώσκειται
 ἡ ἐφεξῆς ἐπιγραφὴ

ΤΩ ΚΤΙΣΑΝΤΙ
 ΕΙΣ ΑΠΟΛΑΥΣΙΝ
 ΤΟΙΣ ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΙΣ

Ἡ αὐτὴ ἐπιγραφὴ φέρεται καὶ ἐν P 282 μετὰ τοῦ ἐξῆς Σημειώματος: 6 λίθινοι
 κίονες οἱ 5 δωρικῆς τάξεως ὁ 6 ὁ μέσος τῆς ἀριστερᾶς κορινθιακῆς, οἱ 3 μὲ ὑποστυλία καὶ οἱ 3 χωρὶς
 ὑποστυλία. Δεξιὰ εἰς τὸ ἔσχατον τοῦ ναοῦ καμάρα εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένη (εἰκὼν) τῆς Θεοτό-
 κου, ἄγγελος ὁδηγῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον μοναχὸν χωρὶς τὸν συνήθη στέφανον μὲ ἐπιγραφὴν ὁ ὅσιος
 πατὴρ ἡμῶν Λάζαρος ὁ καὶ κτίτωρ. Ἐπιστάτης Ἄγγελος Δούκας δι' ἐπιταγῆς Ἀνδρονίκου τοῦ
 Παλαιολόγου (κατὰ τινὰς τοῦ Γέροντος) δύο εἰκόνες εἰς τέλειον ἀνάστημα μωσαϊκὸν τῆς Θεοτόκου
 εἰς τὰ δεξιὰ καὶ Χριστοῦ εἰς τὰ δεξιὰ.

Ἄρ. 64.

Σημ. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Μέσα εἰς μικρὸν δάσος, κείμενον ἀντίκρου χωρίου Γρουζὶ ὀνομαζο-
 μένου, πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ εἰς Πόρταν δρόμου, φαίνεται ἐρημένοι (sic) μεγάλοι λίθοι ναοῦ, ὡς
 λέγουσιν, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου²· μετὰ τούτων τῶν λίθων εἶναι τὸ δεξιὸν τμήμα πλακός, εἰς τῆς
 ὁποίας τὸ μέσον ἀνυψοῦται περιθώριον ἐντὸς τοῦ ὁποίου σώζεται τὸ ἀκόλουθον μέρος παλαιᾶς
 ἐπιγραφῆς³.

ΔΟΜΗΔΙΜΗ
 ΚΛΕΙΔΟΥΔ
 ΘΕΡΑΓΑΥΤ<
 ΗΛΙΟΙΣ ΕΙΔΕ
 ΙΣ . . ΙΜΗΙΡΟΣ
 ΙΟΠΗ ΔΩΣΕΙ
 ΚΩ ✕ ΒΦ

1 Διωρθωμένον ἄνωθεν: «Κορινθιακῆς».

2 Διωρθωμένον ἄνωθεν: Κωνσταντίνου.

3 Ὅμοιον ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς φέρεται καὶ
 ἐν P 282.

Ἄρ. 65.

Σημ. Τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1838 ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ναῦδρίου παλαιοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου κειμένου ὑπὲρ τὸ χωρίον Ζαυλάντεια¹.

Οὗτος ὁ ναός, ὄνπερ βροτοὶ ὄρατε
 ἔκπαιλαι ἀνηγέρθηκε παρὰ πατέρων θείων
 φθαρεὶς δὲ χρόνῳ τῷ πολλῷ, πάλιν οἰκοδομήθη
 τὰ τεῖχη μόνον ἄκοσμα ἔκτοτε μέχρι δεῦρο
 5 εἰς ὑστερόν τις μοναχὸς Γεράσιμος ζηλώσας
 ἐκ τῶν εἰσοδημάτων του ὄνπερ ἐξωοτρόφει
 κόπον καὶ μόχθον ἔδειξε χάριν τῆς ζωγραφίας.
 Εὐχέσθε τοίνυν, ἀδελφοί, τοῖς ἐξ ἀρχῆς πατράσι
 καὶ τοῖς μεταγενέστερον ἅμα τῷ Γερασίμῳ
 10 καὶ μνήμης λόγον δι' αὐτοὺς λέγετε ἀενάως
 ἵνα ἀξιωθείητε ὁμοῦ μὲ τοὺς δικαίους
 καὶ εὕρητε τὸν μάρτυρα Γεώργιον τὸν Μέγαν
 ἐν μέλλοντι καὶ ἐν τῷ νῦν πάντοτε βοηθοῦντα
 Ἐπτάκις γὰρ χιλιοστῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ².
 15 ἐγράφη τὸν Ὀκτώβριον καὶ δόξα τῷ Χριστῷ μου
 Ἄρχιερεὺς ἦν ὁ ποιμὴν ὁ κύρις Βησσαρίων
 ὄνπερ, Χριστέ μου φύλαξον βλάβης παντὸς καὶ ζάλης
 ἄτροπον, ἀσκανδάλιστον εἰς χρόνων περιόδους
 Ἀμήν, ἀμήν καὶ γένοιτο, Χριστέ, Θεὲ τῶν ὅλων³.

Ἄρ. 66.

Σημ. 1838 Ὀκτωβρίου 12 εἰς τὸ ἐνδότερον τεῖχος τῆς Τρίκκης, τὸ ὁποῖον ἴσως ἦτο ὡς ἀκρό-πολις ἔξωθεν πρὸς τὸ νοτιοδυτικόν, εἶναι μὲ κεράμους ἐσηματισμένα τὰ ἀκόλουθα γράμματα ΔΟΙΚΙΟΛΙΖΙΚΟΣ, αὐτόθεν δὲ ἄρχεται διάφορος ἀπὸ τὴν κάτω ἢ οἰκοδομή.

Ἄρ. 67.

Σημ. Νοεμβρίου 13 παρέλαβον τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν δοθεῖσάν μοι μὲ τὸ πρωτότυπον γραμμένον ἐπάνω ἐπιτυμβίου πλακός, ἣτις ἔχει κατὰ τὸ μέσον κοιλότητα εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἐπιγεγραμμένη ἡ ἐπιγραφή μὲ μεγάλους χαρακτῆρας· ὁ τάφος εὐρέθη πρὸ χρόνων εἰς τὸν τοῖχον τουρκικοῦ τεκέ περὶ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ διὰ Τύρνα τῆς Τρίκκης τρέχοντος ποταμοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα τεκέσ τοῦ Σεχ - Σερίφ, ὅπου λέγουσιν, ὅτι ἦτο ποτὲ χριστιανικὸς ναός· τοὺς λίθους τοῦ τάφου ἔπειτα ἐμεταχειρίσθησαν εἰς οἰκοδομὴν τεμένους· ἐπάνω εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ πλησίον λιθίνης γεφύρας ὑπὸ τὸν ἴδιον τεκέν, πρὸ τινων ὅμως ἐτῶν, ἡ κρήνη ἐκρημνίσθη, καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἐξειργασμένων λίθων⁴ τὰ συντρίμματα φαίνονται μέσα εἰς τὸν ποταμόν, ἡ δὲ πλάξ ὀλόκληρος κεῖται ἀνεστραμμένη εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ποταμοῦ· ἀνασηκώσαντες ταύτην μόλις ἀνεγνώσαμεν τὴν ἐπιγραφὴν δὲ⁵ τὴν

¹ Θὰ πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου Ζαβλάνια τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων μετονομασθέντος τώρα εἰς Παλαιό-πυργον.

² Τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτος 7037 εἶναι τὸ 1528 ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως.

³ Ἀντίγραφον τῆς ἐμμέτρου ταύτης ἐπιγραφῆς φέρεται καὶ ἐν P 282.

⁴ ἄνωθεν: πλακῶν.

⁵ ἡ λέξις αὕτη ἐκ παραδρομῆς φέρεται δέν.

εύρηκα οδηγούμενος ἀπὸ τὸ ἀντίγραφον· αἱ τελευταῖαι μάλιστα λέξεις τῶν στίχων κατήνησαν ἀδιάκριτοι.

Παρατίθεται τὸ ἐκ 4 στίχων ἐπίγραμμα (= IG IX, Π 317) καὶ ἀκολουθεῖ τὸ

Σημείωμα: Τὴν αὐτὴν ἡμέραν μοὶ ἔδειξαν λίθον μὲ γράμματα δυσανάγνωστα κτισμένον ἔξωθεν εἰς τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως τὸ βλέπον πρὸς τὴν ἄρκτον κεῖται περὶ τὸ μέσον τοῦ τοίχου πλησίον πύργου.

P 292; Ἄρ. 68:

Σημ. Σύρα Ἀπριλίου 27 1827 ἀνέγνωσα εἰς τμήμα λίθου νεωστὶ ἀνορυχθέντος καὶ κτισμένου εἰς οἰκίσκον:

ΧΡΥΣΟΓΟΝΗ ΧΑΙΡΕΟΥ
ΧΡΗCΤΗ ΧΑΙΡΕ

P 293; Ἄρ. 69: Σημ. Εἰς λίθινον (!) στήλην εἰς τὸ κονάκι τοῦ Νακῆπ Λαρίσσης. (Ἄλλο ἀντίγραφον τῆς ἐν φ. P 276 ὑπ' ἄρ. 34 ἐπιγραφῆς).

P 294; Ἄρ. 70: Σημ. 1825 Αὐγούστου ἐν πόλει Κερτζίω τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου ἐπὶ μέρους πλακῶς κτισμένου εἰς τὸν βόρειον τοῖχον ἔξωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Προδρόμου ἔξωθεν:

ΘΕΟΝΑΥΙΕ
ΔΙΟΝΥCΙΟΥ
ΑΜΑΣΤΡΙΑΝΕ
ΧΑΙΡΕ

Ἄρ. 71. Πλησίον δὲ ταύτης ἄλλην ἔχουσαν ἄνω γλυμμένον ἔφιππον ἄνθρωπον [καὶ] εἰς τὸ μέσον τὴν ἐφεξῆς ἐπιγραφὴν:

ΠΟΠΛΙΝΙΕ
ΚΟCΣΑ ΧΑΙ[ΡΕ

καὶ ὑποκάτω ἄνθρωπον κατακείμενον εἰς κλίνην, καὶ πλησίον τοῦ ἕτερον ἐπὶ σκίμποδος καθήμενον.

Ἄρ. 72: Εἰς τὴν βάσιν τοῦ κωδωνοστασίου ἦτο λίθος μὲ ἐπιγραφὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν διέκρινα τὰ ἀκόλουθα γράμματα:

ΗΒΟΥCΑΙΤΟΜ
ΔΟΥΤΟΙ . . . ΑΤΧ
CΙΝ . . . Χ

P 295. Ἄρ. 73:

CΤΡΑΤΟΚΛΗC ΥΠΕΡΠΑΤΡΟC
ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΔΕΙΝΟCΤΡΑΤΟΥΙΕΡ
ΗCΑΜΕΝΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΙΗΤΡΩΑΝ
ΕΘΗΚΕΝ ΛΕΥΚΩΝΟC ΑΡΧΟΝΤΟ
C ΤΟΡΟ ΚΑΙ ΘΕΟΔΟCΙΗC ΚΑΙ ΒΑC
ΙΛΕΥΟΝΤΟC CΙΝΔΩΝ ΤΟΡΕΩΝ ΑΝΛΑ
ΡΙΩΝ ΨΗCCΩΝ

Ἄνευ Σημειώματος· μεταγενεστέρα χεῖρ, πιθανῶς τοῦ Ἀθανασίου Δημητριάδη, ἔγραψεν ἐντὸς ἀγκυλῶν: [τὰ γράμματα ταῦτα δὲν φαίνονται πιστὰ διόλου].

Ἡ μνεῖα ἐνταῦθα *Σινδῶν, Ψησῶν Τορειῶν, Δανδαρίων* (στ. 6-7) *Θεοδοσίας*, προδίδει τὴν ἐκ τῆς Ταυρικῆς χειρσονήσου προέλευσιν τῆς ἐπιγραφῆς.

P 296: Ἄρ. 74. **Σημ.** Ἐπιγραφαὶ ἀντιγραφεῖσαι ὑπὸ Ἀνθίμου Γαζῆ ἐκ λίθων τοῦ κατὰ τὴν Μακρηνίτζαν ναοῦ τῆς Παναγίας καὶ καταχωρισθεῖσαι ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου σελ. 453 - 54.

Ἀκολουθοῦν ἀκρίβιστα καὶ ἀνώμαλα ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν IG IX, II 1108 καὶ 1107.

P 297: Ἄρ. 75. **Σημ.** Μ' ἐδόθη ἐν Μηλεαῖς τὴν 1 Μαΐου 1836.

Δεύτερον ἀντίγραφον τῆς ἐν φ. **P 277** καὶ ὑπ' ἄρ. 40 ἐπιγραφῆς (= IG IX, II 1110).

Ἄρ. 76. Εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν:

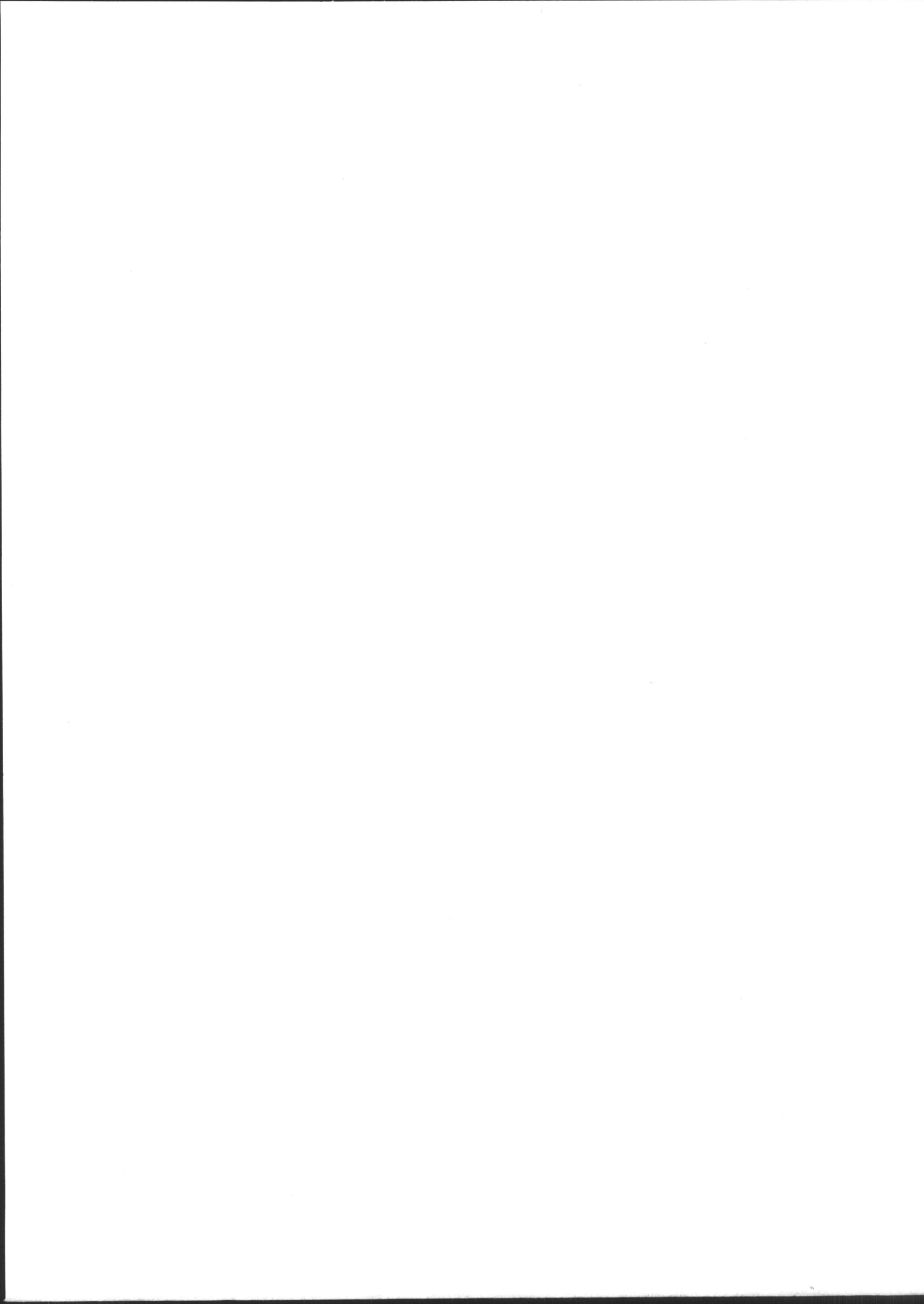
Σημ. Ἐν τινι μοναστηρίῳ τῶν Σισανίων, πόλεως παλαιᾶς τῆς Μακεδονίας (πλησίον Σιατίστης) μὲ θρόνον ἐπισκόπου, κατὰ τὸν Μελέτιον, νῦν δὲ ἐρείπια τινὰ μόνον τῆς ἀρχαιότητος σωζούσης, καὶ αὐτὸ μόνον τὸ μικρὸν μοναστήριον, σκάπτοντες οἱ ἐκεῖσε εὗρισκόμενοι μοναχοὶ εὗρον μάρμαρά τινα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτον καὶ ἐν λευκότατον δύο ποδῶν μήκους, $\frac{1}{2}$ πλάτους καὶ $\frac{1}{4}$ βάθους ἔχον, ἐφ' οὗ ἦτον ἡ καταγραφή τῶν ἐφήβων ἐκείνου τοῦ ἔτους τῆς πόλεως Ἀλειφούσης. (Ἐκ τοῦ μαρμαροῦ λοιπὸν τούτου μανθάνομεν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἢ ποτὲ πόλις Ἀλειφούσα). (Ἐκ τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ 1 Ἰουλίου 1811 σελ. 201/202).

P 298: Ἄρ. 77. = Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 325 ἐπιγραφῆς.

Σημ. 1838 Μαΐου 23. Εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας τῆς Καλαμπάκας.

Ἄρ. 78. Ἀντίγραφον τῆς ἐν IG IX, II 330 ἐπιγραφῆς.

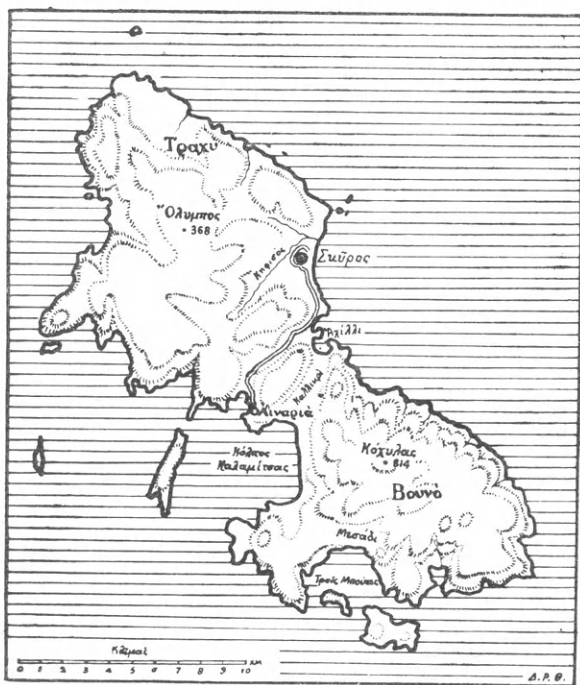
Σημ. Ὑπογραφή εἰς ἱπέα κυνηγὸν ἀναγλυμμένον εἰς πλάκα κτισμένην ἔξωθεν τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ ναῖδρίου τοῦ Προδρόμου.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ
ΕΝ ΣΚΥΡΩ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ,
ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗ
Ι. ΣΚΥΡΟΣ

Τὰ ἐκ Σκύρου γνωσθέντα μέχρι σήμερον
προϊστορικά λείψανα, προερχόμενα κατὰ τὸ

Εἰκ. 1. Ἡ νῆσος Σκύρος.

πλεῖστον ἐκ προχείρων ἐρευνῶν καὶ συμπτωμα-
τικῶν ἢ δοκιμαστικῶν σκαφῶν¹, δὲν φαίνονται

¹ Περὶ ἐρευνῶν τοῦ ΜΑΧ. ΜΑΥΕΡ βραχεῖαι ἀνα-
κρινάσεις ἐν BCH 17 (1893) σ. 207.— R. DAWKINS
BSA 11 (1904-5) σ. 72 κέ., πρβ. καὶ WACE-THOM-
PSON Prehistoric Thessaly, σελ. 208-9.— Δ. ΕΥΑΓ-
ΓΕΛΙΔΗΣ Ἄρχ. Δελτίον 4 (1918), παράρτ. σ. 34 κέ.—
Μ. ΔΕΦΝΕΡ ΑΕ 1923, σ. 102 κέ.— J. PARADIMITRIU
Jahrbuch 51 (1936) σ. 228 κέ.

ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν πλουσίαν μυθολο-
γίαν, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν νῆσον τοῦ
Λυκομήδους καὶ τοῦ Νεοπτολέμου¹. Σοβαραὶ
ὅμως μυθολογικαὶ καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις, κυρίως
δὲ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἐξαιρέτου θέσεως τῆς νήσου
ἐν τῷ κεντρικῷ Αἰγαίῳ, πείθουσιν, ὅτι εἰς τὴν
ἀτελεστάτην τοῦ τόπου ἐξερεύνησιν ὀφείλεται
ἡ σπάνις καὶ ἡ πτωχεία τῶν λειψάνων. Τὴν
ἀνάγκην συστηματικῆς ἐξερευνήσεως τῆς νήσου
θὰ ἐνισχύσωσιν, ἐλπίζω, καὶ τὰ ἐν τῷ παρόντι
δημοσιευόμενα νέα στοιχεῖα, ἂν καὶ εἶναι
καρποὶ προχείρου, κατ' ἀνάγκην, ἐρεῦνης, γενο-
μένης πρὸ τετραετίας².

1. ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

Εἰς τὴν ἀνατολικῶς τῆς πόλεως Σκύρου ἀνα-
πεπταμένην παραλίαν, ὑπεράνω τῆς ὁποίας

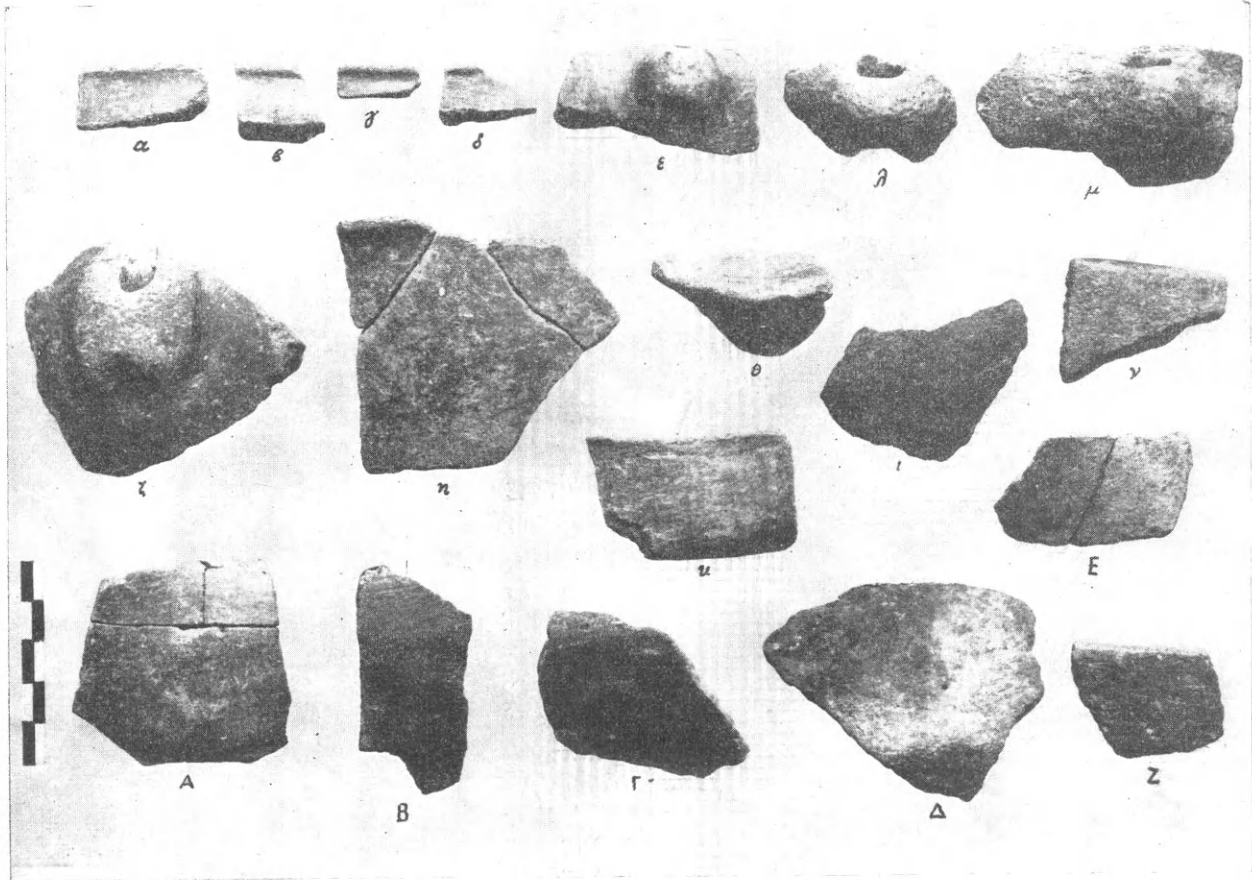
¹ Ἐκ τῶν μυθολογουμένων περὶ Σκύρου, ἦν κατὰ
ΣΤΡΑΒΩΝΑ (IX, 6, 15) «μάλιστα μὲν καὶ αἱ ἀρχαιο-
λογίαι συνιστῶσιν», ἀξιοσημείωτος μάλιστα εἶναι
ἡ παράδοσις περὶ ἀρχαιοτάτου οἰκισμοῦ αὐτῆς ὑπὸ
Πελασγῶν «ἐκ Θράκης διαβάντων» (ΣΚΥΜΝΟΣ 584)
περὶ τῶν Πελασγῶν καὶ Τυρρηγῶν ἐν τῇ νήσῳ ὁμι-
λοῦσι πλείονες συγγραφεῖς, πάντες πιθανῶς ἐκ τοῦ
Ἐφόρου (παρὰ ΔΙΟΔΩΡΩ, XI, 60) ἀντλοῦντες. Πρβ.
τὰς σχετικὰς παρατηρήσεις τοῦ J. MYRES ἐν JHS
27 (1907) σ. 221 καὶ 224. Ἡ παράδοσις θὰ ἐφαίνετο
τρόπον τινὰ ἐπιβεβαιουμένη διὰ τῆς εὐρέσεως νεο-
λιθικῶν λειψάνων ἐν Σκύρῳ, ἂν ἐγένετο ἀποδεκτὴ
ἡ θεωρία καθ' ἣν ὑπὸ τὸ συμβατικὸν ὄνομα τῶν
Πελασγῶν κρύπτονται οἱ νεολιθικοὶ κάτοικοι τῆς
Ἑλλάδος (πρβ. ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ Αἱ προϊστορικαὶ ἀκρο-
πόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου, 1908, σ. 395 κέ. καὶ
Γ. ΜΥΛΩΝΑ Ἡ Νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι, 1928,
σ. 141 κέ.).

² Ἡ δημοσίευσίς τοῦ παρόντος περιγραφικοῦ ση-
μειώματος ὀφείλεται εἰς τὸ εὐμενὲς διαφέρον τοῦ σε-
βαστοῦ μοι διδασκάλου καθηγητοῦ ΓΕΩΡΓ. Π. ΟΙΚΟ-
ΝΟΜΟΥ καὶ τὴν πρόθυμον βοήθειαν τοῦ ἐφόρου Ιω.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ.

ὑψοῦται μεγαλοπρεπῆς ἡ αἰπεῖα ἀκρόπολις (Κάστρο), ἡ ξηρὰ ἐξετείνετο παλαιότερον ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Συνεχεῖς καταβυθίσεις, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ὑποσκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τῶν κυμάτων,

ἀγγείων, πρὸς δὲ τούτοις λίθινά τινα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, περιγραφόμενα ἐν τοῖς ἐξῆς.

Τὰ εὐρεθέντα ὑπερεκατὸν ὄστρακα εἶναι μικρὰ μεμονωμένα τεμάχια, δύνανται δὲ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πηλοῦ, τοῦ χρωματισμοῦ τῆς ἐπιφανείας

Εἰγ. 2. *Ὄστρακα νεολιθικῶν ἀγγείων.

συνεχιζόμεναι δὲ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ἠλλοίωσαν ἐντελῶς τὴν μορφήν τῆς ἀκτῆς, ἡ ὁποία σήμερον ἐμφανίζεται καθέτως κεκομμένη, ἀμέσως μετὰ τὴν περιθέουσαν τὴν παραλίαν ἀμμώδη λωρίδα. Κατὰ τὴν οὕτω γενομένην τομὴν διακρίνει τις σημαντικοῦ ὕψους ἐπίχωσιν. Παρὰ τὴν θέσιν «Παπᾶ τὸ χῶμα», ἐνθα τὸ ὕψος τῆς ἐπιχώσεως φθάνει εἰς τὰ τρία καὶ τέσσαρα μέτρα, παρετήρησα μικρὸν ἀπότμημα τοῦ κατωτάτου στρώματος, ἐδραζόμενον ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, ἔτοιμον δὲ νὰ καταπέσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, ἀφ' ἧς ἀπέιχε τρία μόλις μέτρα. Ἀνασκαλεύσας τὸ χῶμα, εὗρον ἀναμίξ κείμενα μετὰ πολλῶν μικρῶν λίθων, πλεῖστα ὄστρακα χειροποιήτων

καὶ τῆς ἐν γένει κατασκευῆς νὰ διακριθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας¹:

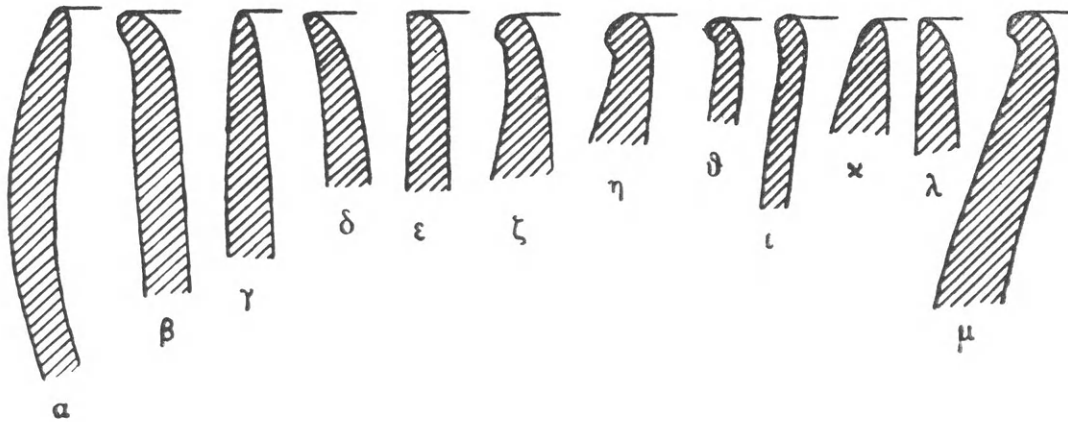
Α. Ὑπέρυθρα καὶ καστανέρυθρα ἀγγεῖα.
Ὀλίγα ὄστρακα, κατεσκευασμένα ἐκ καλῶς ὠπτημένου τεφροῦ ἢ κεραμοχοροῦ πηλοῦ, περιέχοντος μικρὰν ποσότητα λεπτῆς ἄμμου καὶ τινα τρίμματα λίθων.

Τὰ τοιχώματα εἶναι λεπτά, φαίνονται δὲ εἰς μίαν ἢ δύο περιπτώσεις ἀνισοπαχῆ, ὡσεὶ πιεσθέντα διὰ τῶν δακτύλων τοῦ ἀγγειοπλά-

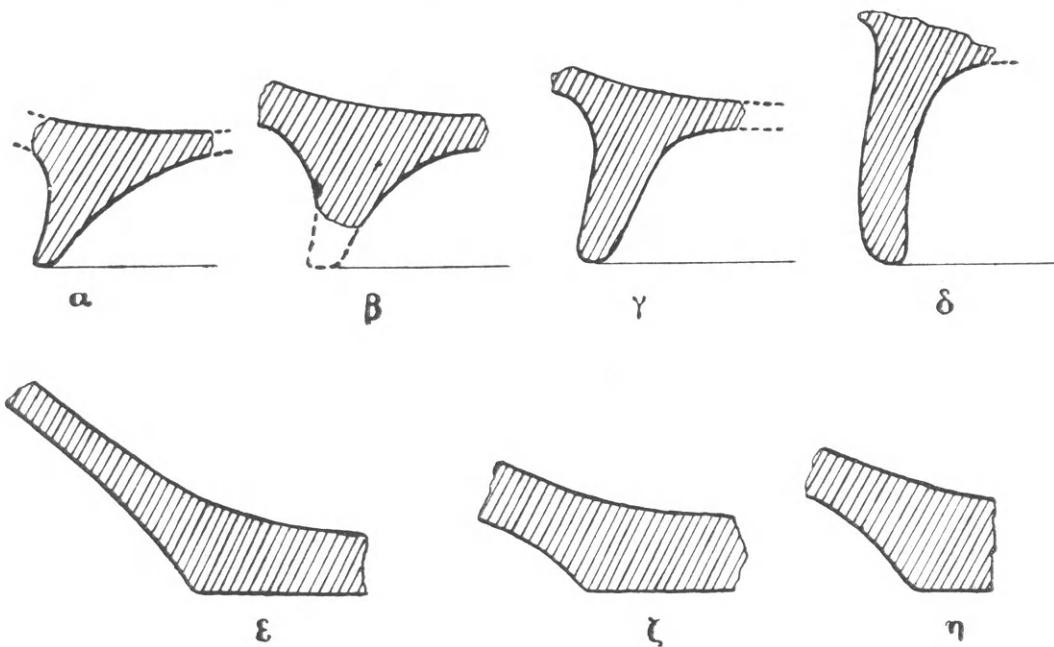
¹ Τὸ ἐλάχιστον τοῦ ἐρευνηθέντος χώρου καὶ ἡ κατάστασις τοῦ ὕλικου προσδίδουσι κατ' ἀνάγκην προσωρινὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν παρούσαν κατάταξιν τῶν ἀγγείων, ἡ ὁποία εἶναι ἐν πολλοῖς συμβατική.

στον. Λεπτόν, ένίοτε εύκόλως άποτριβόμενον, επίχρισμα καλύπτει την έξωτερικήν ή και την έσωτερικήν επιφάνειαν τών άγγείων, προσδίδον εις αυτάς ώραϊαν ύαλώδη λάμψιν. Είς δύο

και ένίοτε ποικίλλει έντόνωσ επί του αὐτοῦ όστράκου¹. Τά άκρα χείλη εις τὰ δύο ύπάρχοντα δείγματα (εικ. 3 α-β) λεπτόνονται έσωθεν ή κλίνουσιν έλαφρώσ πρὸς τὰ έξω². Μία λίαν

Εικ. 3. Τομὰί χείλεων νεολιθικῶν άγγείων (1:1).

Εικ. 4. Βάσεις (1:1).

μόνον όστρακα τὸ επίχρισμα είναι στερεά στιλπνή άλοιφή, έπιτεθεισα διά χρωστήρος, του οποίου ευδιάκριτα είναι τὰ ίχνη (εικ. 2 β-γ). Ὁ χρωματισμός τῆς επιφανείας κυμαίνεται μεταξύ του υποκιτρίνου ή πορτοκαλόχρου και του καστανοῦ, βαθύνεται δὲ συχνά κατά τόπους¹

¹ ΤΣΟΥΝΤΑΣ έ. ά., σ. 164.

¹ Ἡ επιφάνεια ενός όστράκου ποικίλλει κατά τὸ χρώμα από του έρυθροῦ και του πορτοκαλόχρου μέχρι του μελανοῦ. Τοῦτο ένθυμίζει τὰ υπό του S. WEINBERG Hesperia 6 (1937) σ. 487 κέ. όνομασθέντα «Variegated ware», άτινα ό N. VALMIN The Swedish Messenia Expedition, 1938, σ. 243 όνομάζει άντιστοιχῶσ «πολύχρωμα». Κατά τὰ άλλα όμως ή περιγραφή τών άγγείων εκείνων δέν άντιστοιχεϊ πρὸς τὴν τών άλλων όστράκων τῆσ παρούσης κατηγορίας.

² ΤΣΟΥΝΤΑΣ έ. ά., σ. 161.

χαμηλή βάσις (εικ. 4 α) ἀνῆκε πιθανῶς εἰς ἀγγεῖον τῆς κατηγορίας ταύτης. Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῆ μετ' ἀρκετῆς πιθανότητος, συνήθεις ὅμως φαίνονται αἱ φιάλαι, σπανιώτατα δὲ τὰ στενόλαιμα ἀγγεῖα.

Β. Ἐρυθρὰ καὶ καστανὰ ἀγγεῖα. Τὰ ὄστρακα τῆς κατηγορίας ταύτης, ἀνήκοντα εἰς ἐπιμελῶς κατεσκευασμένα ἀγγεῖα, εἶναι τὰ πολυπληθέστερα καὶ χαρακτηριστικώτερα, ἀπαντῶντα καθ' ὅλον τὸ ὕψος τοῦ στρώματος. Διακρίνονται δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ χρώματος εἰς δύο ομάδας:

1. Ἐρυθρὰ ἀγγεῖα. Ὁ πηλὸς εἶναι κατὰ κανόνα κεραμόχρους, λεπτόκοκκος καὶ συνήθως μεμιγμένος μετὰ μικρᾶς ποσότητος ἄμμου ὡς καὶ ἐλαχίστων τριμμάτων λευκοῦ πετρώματος, μαλακὸς δὲ καὶ εὐκόλως κονιοποιούμενος κατὰ τὰς ἀκωκιάς¹. Ἡ ὄπτησις δὲν εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρά, ἀλλ' εἶναι τόσον ὁμοιομερῆς, ὥστε ὁ πηλὸς καὶ τὸ ἐπίχρισμα ἔχουσι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὸν αὐτὸν ὁμοιόμορφον τόνον. Τὰ τοιχώματα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεπτά, εἰς τὰ τελειότερα δὲ τῶν ἀγγείων, τὰ ἔχοντα καὶ τὸν πηλὸν καθαρώτερον, τὸ πάχος αὐτῶν μόλις ὑπερβαίνει τὰ 0,003 μ. Λίαν ἐστιλβωμένον ἐπίχρισμα, χρώματος βαθέος ἐρυθροῦ, προσεγγίζοντος κάπως τὸ τῆς σοκολάτας, εὐπαθὲς δ' ἐν τῷ ὕδατι², καλύπτει κατὰ κανόνα τὴν τε ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἀγγείων. Τὰ ἄκρα χεῖλη λεπτύνονται πάντοτε ἐκ τῶν ἔσω, συχνὰ δὲ κλίνουσιν ἐλαφρῶς ἢ κάμπονται πρὸς τὰ ἔξω³, σχηματίζοντα λεπτήν τινα στεφάνην (εικ. 2α-δ, η καὶ εικ. 3 ζ-ι, μ).

Αἱ εὐρεθεῖσαι βάσεις εἶναι χαμηλαί, κυλινδρिकाί, κλίνουσαι ὀλίγον πρὸς τὰ ἔξω (εικ. 4 β-δ), τοῦ κοινοτάτου δηλ. τύπου⁴. Ἐν τῷ συνόλῳ σχεδὸν τὰ ὄστρακα ἀνήκουσιν εἰς εὐρύστομα ἀγγεῖα, πιθανῶς εἰς φιάλας μετ' εὐθέων τοιχωμάτων⁵ μετὰ ἢ ἀνευ βάσεως.

¹ Πρβ. S. WEINBERG ἔ. ἀ., σ. 491.

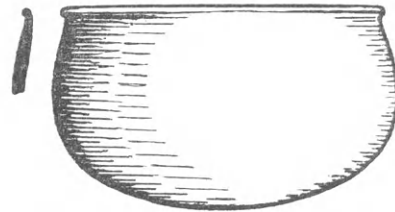
² Ἡ εὐπάθεια τοῦ ἐπιχρίσματος καὶ τοῦ πηλοῦ πρέπει ἐν μέρει ν' ἀποδοθῆ καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἄλμης τῆς θαλάσσης, ἢ ὁποῖα τὸν χειμῶνα λείχει τοὺς πόδας τῆς ἐπιχώσεως.

³ Πρβ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ ἔ. ἀ., σ. 161.

⁴ Ἐ. ἀ., εἰκ. 72 καὶ 74, WACE-THOMPSON ἔ. ἀ., εἰκ. 40g καὶ 42, KUNZE Orchomenos II, Die neolithische Keramik, 1931, σ. 28 καὶ εἰκ. 13, 20, C. BLEGEN Prosymna I, 1937, σ. 369 καὶ II εἰκ. 620, ἀριθ. 13, 15.

⁵ Ἀπᾶς μόνον κατ' ἀμβλείαν γωνίαν ζαμπομένων.

Οὐδεμία λαβὴ ἀνευρέθη· δύο μόνον ὄστρακα στενολαίμων πιθανώτατα ἀγγείων (κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ὄπτησιν διαφέροντα, φέροντα ὅμως τὸ τυπικὸν ἐπίχρισμα τῆς παρούσης κατηγορίας) ἔχουσιν ἀντὶ λαβῶν δύο τετρομημένα ὀγκώματα (εικ. 2 ε-ζ). Τοιαῦτα ὀγκώματα δὲν εἶναι ἄγνωστα εἰς τὴν νεολιθικὴν κερα-

Εἰκ. 5. Νεολιθικὴ φιάλη (B) κατὰ ὑποθετικὴν συμπλήρωσιν (1:5).

μεικὴν, ἀλλὰ σπανιώτατα τὸ σχῆμα αὐτῶν εἶναι, ὡς ἐν προκειμένῳ, μαστοειδὲς — ἐντελῶς ἡμισφαιρικόν ἢ ἐπίμηκες¹.

² Ἐλάχιστα ἀνεπίχριστα ὄστρακα, ἔχοντα τὴν ἐπιφάνειαν κεραμόχρουν καὶ εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐστιλβωμένην, τὰ ἄκρα δὲ χεῖλη λεπτά καὶ λεῖα, περιλαμβάνονται ἐπίσης εἰς τὴν παροῦσαν κατηγορίαν.

2. Καστανὰ ἀγγεῖα. Ὁ πηλὸς εἶναι καθαρὸς καὶ λιπαρὸς, λαμβανόμενος προφανῶς ἐκ παραποταμίων προσχωμάτων² κατὰ τὰ ἄλλα ἢ ποιότητος καὶ ἢ κατασκευὴ εἶναι ἀπαραλλάκτως ὁμοία πρὸς τὴν τῆς προηγουμένης ομάδος. Ἡ μόνη διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ καστανὸν χρῶμα τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ πάντοτε ὁμοχρόμου πρὸς αὐτὸν ἐπιχρίσματος. Πρόκειται δηλ. περὶ ἀπλῆς κατὰ τὸ χρῶμα παραλλαγῆς τῶν ἐρυθρῶν, παραλλήλως πρὸς τὰ ὁποῖα κατεσκευάζοντο, ἀλλ' εἰς πολὺ μικροτέραν ἀναλογίαν.

Ἡ ὁμοιομερῆς ὄπτησις καὶ ὁ σταθερὸς καὶ ὁμοιόμορφος τόνος τοῦ ἐπιχρίσματος εἰς τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν περιπτώσεων, ὑποδηλοῦσιν εὐχερῆ κατὰ ποσότητος κατασκευὴν τῶν ἀγγείων τῆς κατηγορίας Β. Ἀντιθέτως, ἕκαστον ἀγγεῖον τῆς προηγουμένης κατηγορίας φαίνεται οἰονεὶ μοναδικόν. Καὶ ἡ κάμψις δὲ τῶν χειλέων, ἢ

¹ Πρβ. KUNZE ἔ. ἀ., εἰκ. 22 καὶ LEVI ἐν Annuario, τόμ. 13 - 14 (1930 - 31), σ. 411 καὶ εἰκ. 32 p.

² Πιθανώτατα ἐκ τῶν προσχωμάτων τοῦ ἐγγύς ἐκβάλλοντος Σκυρίου Κηφισοῦ.

παρουσία βάσεων και τετρημένων όγκωμάτων, άν δέν έκληφθώσιν ώς γνωρίσματα ύψηλοτέρας τυπολογικής βαθμίδος, τονίζουσι πάντως τās μεταξύν τών δύο κατηγοριών ύφισταμένες διαφορές.

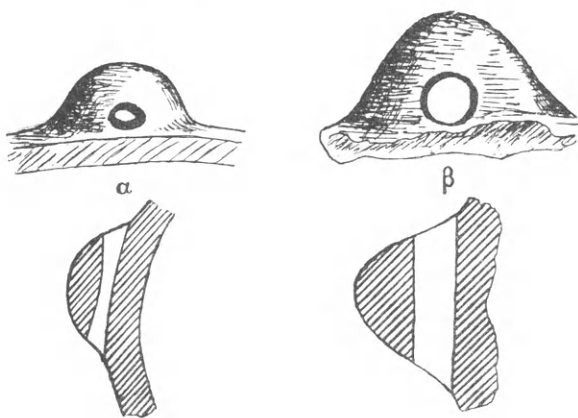
Γ. Υπόπεφρα άγγεϊα. Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει όλίγα όστρακα, έξ αυτών δέ τρία μόλις ή τέσσαρα έχουσι πηλόν καθαρόν, περιέχοντα έλαχίστην ποσότητα τριμμάτων λίθων, όπτησιν καλήν και έπιφάνειαν έστιλβωμένην. Τό χρώμα τοϋ πηλοϋ είναι τεφρόν ή μελανόν, κεραμόχρουν δέ εις λεπτόν στρώμα παρά την έξωτερικήν έπιφάνειαν. Επίχρισμα τεφρόν ή ξανθίζον καλύπτει την έξωτερικήν έπιφάνειαν τών άγγείων, έφ' ής εις μίαν περίπτωσιν διακρίνονται μικράι δίκην πόρων όπαϊ (εικ. 2 Δ), όφειλόμεναι πιθανώς εις την μίξιν τοϋ πηλοϋ μετά τριμμάτων άσβεστώδους πετρώματος¹. Τά άγγεϊα τής ομάδος ταύτης ειχον κατά τό πλείστον επιπέδους πυθμένες (εικ. 4 ε-η), περι τό σήματος όμως αυτών δέν είναι δυνατόν νά λεχθῆ τι μετά βεβαιότητος.

Όλίγα όστρακα, έχοντα την έπιφάνειαν τεφράν, υπόπεφρον ή γαιώδη, μελανήν δ' ένίστε κατά τόπους (εικ. 2 Ε), πηλόν συνήθως πορώδη και μαλακόν και επίχρισμα ανοικτόχρωμον και σπανίως έστιλβωμένον, περιλαμβάνονται ώς ίδια όμάς εις την κατηγορίαν ταύτην. Η κατασκευή αυτών είναι γενικώς άμελής και άνομοία, ώστε φαίνεται βεβιασμένη ή ύπαγωγή εις την αυτήν μετά τής προηγουμένης ομάδος κατηγορίαν.

Δ. Τραχέα άγγεϊα. Όλίγα όστρακα (10 % περίπου) έχουσι πηλόν ακάθαρτον, βαθέως κεραμόχρουν ή σπανιώτατα καστανομέλινα, έπιφάνειαν άνεπίχριστον (εικ. 2 λ-ν) κατ' έξαιρέσιν έστιλβωμένην, παραλλάσσουσιν δέ ένίστε κατά τό χρώμα, λόγω έντονωτέρας έπενεργείας τοϋ πυρός. Τά τοιχώματα είναι παχέα, ή όπτησις — κατ' έμφανῆ άντίθεσιν προς τά άγγεϊα τής κατηγορίας Β — ισχυρά και επικρατοϋν χρώμα τό έρυθρόν άπαντώσιν όμως δύο ή τρία όστρακα

¹ Πρβ. Α. HOLMBERG The Swedish Excavations at Asea in Arcadia, 1944, σ. 36. Η περιγραφή τοϋ HOLMBERG εδραμοσται έν πολλοίς άπολύτως προς την τών έλαχίστων καλής ποιότητος τεφρών όστράκων τής Σκύρου.

έχοντα έπιφάνειαν μελανήν¹ και άμελώς έστιλβωμένην. Τά άκρα χείλη σπανίως είναι λεπτά και δέν παρουσιάζουσι την έλαφράν προς τά έξω κλίσιν, ήτις κατ' έξοχήν χαρακτηρίζει τά επικεχρισμένα έρυθρά άγγεϊα. Γενικώς μεγάλα παρατηροϋνται διαφοραί, ή μόνη δέ προς τά άγγεϊα Β όμοιότης είναι ή ύπαρξις και ένταϋθα τετρημένων όγκωμάτων, ή μάλλον άποφύσεων, άτινες παρά την σοβαράν παραλλαγήν τοϋ σήματος (εικ. 6 Β)², άποτελοϋσιν άναμφισβητήτως περαιτέρω έξέλιξιν τών όγκωμάτων τής κατηγορίας Β.

Εικ. 6. Καθέτως τετρημένα όγκώματα: α άγγεϊοϋ Β, β άγγεϊοϋ Δ (1:1).

Τό είδος τών άγγείων, εις ά άνήκον αι τετρημένοι άποφύσεις, δέν είναι δυνατόν νά όρισθῆ, ύποθέτω όμως ότι δέν θά ήτο κατά πολύ διάφορον τοϋ σήματος ένός λαγνηοειδοϋς ή πυξιδοειδοϋς σφαιρικοϋ άγγεϊοϋ, τό όποϊον με μικράς παραλλαγάς άπαντῆ άπό τής Νεολιθικής έποχής, άλλ' ίδια κατά την Πρωτοελλαδικήν περίοδον, κατ' όλην την έκτασιν τοϋ Αιγαίου χώρου³.

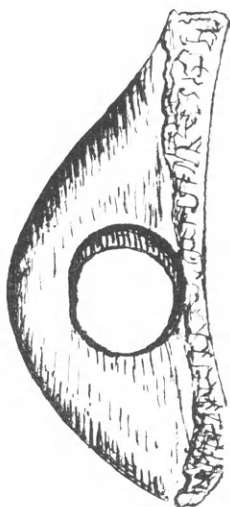
¹ Πρέπει ένταϋθα νά τονισθῆ ή έξαιρετική σπάνις μελανών άγγείων έν Σκύρω.

² Πρδς εικ. 6 β πρβ. W. LAMB Excavations at Thermi in Lesbos, 1936, πίν. XXXII 1α, 3α (έκ τής ΙΙΙ και ΙV πόλεως τής Θέρμης). Παραπλήσια είναι τά τμήματα άγγείων Γ3 έν WACE-THOMPSON έ.ά., εικ. 101.

³ HOLMBERG έ.ά., σ. 59 και εικ. 62 β (Νεολιθ.), HEURTLEY Prehistoric Macedonia, 1937, άριθ. 300 και πίν. XIII, LAMB έ.ά., σ. 81 εικ. 29 — πυξίδες — άριθ. 2 (έκ τής ΙV και V πόλεως), ΤΣΟΥΝΤΑΣ έν ΑΕ 1399, πίν. 9 άριθ. 15 κ.ά. Λίαν άπότομοι και όξεϊαι αι άποφύσεις παρομοίου άγγεϊοϋ τής Θεσσαλίας παρά WACE-THOMPSON έ.ά., σ. 20 (Γ3) και εικ. 61 β.

Ἐντελῶς μεμονωμένη, μὴ δυναμένη δηλ. νὰ ὑπαχθῇ εἰς τινὰ τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν, εἶναι μία λαβὴ φέρουσα ἀπλοῦν τρῆμα (εἰκ. 7). Ἐπὶ τῆς λίαν ἐστιλβωμένης ἐπιφανείας τοῦ ὄστράκου τούτου, χρώματος ἀνοικτοῦ καστανοῦ, διακρίνονται αἱ αὐλακώσεις τοῦ ἐργαλείου, δι' οὗ ἐξω-μαλίσθη.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ἐδείχθη ὅτι κατὰ τὴν μεγίστην αὐτῶν πλειονότητα τὰ ὄστρακα ἀνήκουσιν εἰς ἐπιμελῶς κατεσκευασμένα ἀγγεῖα. Ἡ ποιότης τοῦ πηλοῦ καὶ ὁ τρόπος τῆς ὀπτήσεως, ἡ γενι-

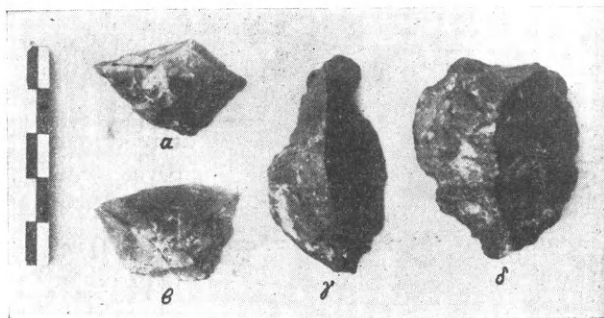

Εἰκ. 7. Λαβὴ (1: 1)

κευμένη χρῆσις ἐπιχρίσματος, τὰ λεπτὰ καὶ λεῖα χεῖλη καὶ αἱ εὐσχημοὶ χαμηλαὶ βάσεις, εἶναι γνωρίσματα νεολιθικῆς τεχνικῆς καὶ δὴ τῶν ἐρυθρῶν μονοχρῶμων ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ Α 1. Δυστυχῶς ἡ πενιχρότης τοῦ ὕλικου καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς εὐρέσεως, πρὸς δὲ τούτοις ἡ παντελῆς ἀπουσία γραπτῶν ἢ ἐγχαράκτων ὄστράκων¹, καθιστῶσιν ἀδύνατον τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν τῶν νεολιθικῶν ἀγγείων τῆς Σκύρου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δύνανται μόνον νὰ τονισθῶσιν αἱ παρατηρούμεναι ὁμοιότητες πρὸς τὰ ἀγγεῖα Α 1 τῆς Θεσσαλίας, περισσότερον δ' ἴσως πρὸς τὰ μονόχρωμα τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοπον-

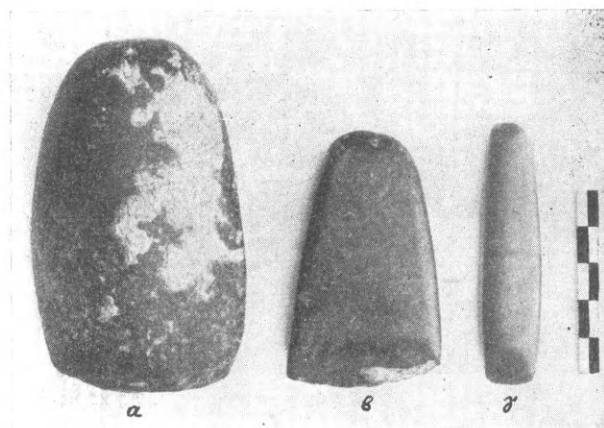
¹ Ἡ ἀπουσία αὕτη ἐνδέχεται νὰ εἶναι συμπτωματική, δοθέντος τοῦ ἐλαχίστου τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, δὲν εἶναι δὲ πάντως ἀνεξήγητος δι' ἀπομεμονωμένον νησιωτικὸν συνοικισμόν. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν Λήμνῳ, καθ' ὅσον ἐγνώσθη, δὲν εὐρέθησαν γραπτὰ νεολιθικὰ ἀγγεῖα (βλ. Arch. Anz. 1932, σ. 171).

νήσου¹. Ἀλλὰ καὶ μόνη ἡ διαπίστωσις τῆς ὑπάρξεως ἀμιγῶς νεολιθικοῦ στρώματος, ὅφρους τοῦλάχιστον ἐνὸς μέτρου, ἐν Σκύρῳ ἔχει ἱκανὴν σημασίαν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς κατανομῆς τῶν

Εἰκ. 8. Ἀντικείμενα ἐκ πυριτολίθου.

νεολιθικῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ μικρᾶς δὲ σκαφῆς εἰς τὴν ἐπισημανθεῖσαν θέσιν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διευκρινισθῇ καὶ ἡ προέλευσις καὶ ἡ πολιτιστικὴ βαθμὶς τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Σκύρου.

Εἰκ. 9. Ἀξίναι καὶ σμίλη.

2. ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

α. Ἐκ τοῦ ἀνασκαλευθέντος τμήματος τοῦ καιωτάτου στρώματος: Μετὰ τῶν ὄστράκων

¹ Ἡ Εὐβοία, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀμεσώτερον πάσης ἄλλης περιοχῆς πρέπει νὰ συνάπτεται ἡ Σκύρος, παραμένει δυστυχῶς ἀνεξερευνήτως. Ἀφ' ἑτέρου τὰ λίαν ἐνδιαφέροντα νησιωτικὰ νεολιθικὰ λείψανα ἐκ Λήμνου (Arch. Anz. 1932, σ. 166 κέ.) καὶ Χίου (JHS 58 (1938), σ. 231 καὶ 59 (1939) σ. 203, AJA 43 (1939) σ. 131) δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰσέτι.

άνευρέθησαν και τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα: Μία λεπίς ἐκ λευκοῦ πυριτολίθου, κοπτερόν ἀπό-θραυσμα πυρίτου (ι) ἐξεργασμένον πρὸς ἔμπηξιν εἰς λαβὴν (**εἰκ. 8 β**), μία τεθραυσμένη ὀστεῖνη βελόνη, ὀλίγα λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ δύο ὄστρεα θαλασσίας κόγχης, μετὰ προσοχῆς τετρημένα καὶ ἔχοντα τὰ χεῖλη ἐφθαρμένα ἐκ τῆς χρήσεως¹.

β. Ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Σκύρου: Ἄξινη ἄτρητος τοῦ Θεσσαλικοῦ τύπου Β, ἐκ λίθου μελανοπρασίνου, ἐλαφρῶς τεθραυσμένη κατὰ τὴν ἐτέραν γωνίαν τῆς κόψεως καὶ ἐπιμελῶς ἐστιλβωμένη (**εἰκ. 9 β**). Μικρὸν τεμάχιον ἐπιμελῶς ἐπίσης ἐστιλβωμένης ἀξίνης ἐκ μέλανος λίθου. Σμίλη ἐξ ὠραίου πρασίνου λίθου (μάρμαρον), τοῦ τύπου Γ, θαυμασιῶς ἐστιλβωμένη (**εἰκ. 9 γ**). Εὐρέθησαν προσέτι πολλαὶ λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ δύο ἐκ πυρίτου, ὡς καὶ δύο αἰχμαὶ βελῶν (**εἰκ. 8 α**).

γ. Ἐξ ἄλλων περιοχῶν τῆς νήσου: Ἡ περιοχὴ τοῦ γραφικοῦ ὄρμου Ἀχίλλι, τοῦ ἀρχαίου Ἀχιλλείου (ΣΧΟΛ. Τ 326), συνδεομένου διὰ τοῦ εὐφόρου ἰσθμοῦ Καλλιχρὶ μετὰ τοῦ ἀντιπύγου ὄρμου Καλαμίτσα², παρέσχεν ἀξιό-λογα τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Οὕτω πλὴν τῶν εὐαριθμῶν λαξευτῶν κιβωτισσῆμων τάφων³ καὶ τινῶν οἰκοδομικῶν λειψάνων, εὐρέθησαν πολλαὶ λεπίδες ὀψιανοῦ, αἰχμαὶ τινες καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἐκ πυρίτου (**εἰκ. 8 γ-δ**) καὶ δύο ἄτρητοι λίθιναι ἀξίναι, ὧν ἡ μία τύπου Α (**εἰκ. 9 α**). Ἡ περιοχὴ ἔχει ἀφθονα πηγαῖα ὕδατα, εἶναι δὲ καὶ σήμερον κατοικημένη. Ἀξιοσημεῖωτα θεωρῶ τὰ ἀνωθεν τῆς θέσεως Σ'λήνας σπήλαια καὶ βραχώδεις σκέπας, συνιστῶ δὲ τὴν ἀνασκαφὴν ἐνὸς τεχνικώτατα λελαξευμένου σπηλαίου, κεχωσμένου κατὰ μέγα μέρος.

Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς νήσου, ἀπὸ τῆς πρὸς Β πεδιάδος Τραχύ, μέχρι τοῦ νοτιωτάτου μεγάλου καὶ ἀσφαλτοῦς λιμένος Τρεῖς Μπούκες

(Κρήσιον;), ἀνευρίσκονται ὀψιανοί, ἀφθονώ-τεροι μάλιστα εἰς τὸ παρὰ τὸν λιμένα τοῦτον μικρὸν ἄνυδρον λεκανοπέδιον Μεσάδι. Θὰ ἦτο ἀσφαλῶς μεγάλη ἡ σημασία ἐνὸς τόσο ἀσφα-λοῦς λιμένος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ διὰ τὴν μετὰ τῶν Κυκλάδων ἐπικοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς σταθμοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μετα-φορᾶς τοῦ ὀψιανοῦ τῆς Μήλου¹ πρὸς τὸ ΒΔ Αἰγαῖον.

3. ΤΟ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ ΤΟΥ «ΚΡΟΚΟΥ»

Ἐπὶ τῶν ΒΑ ὑπωρεῖων τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σκύρου καὶ δὴ κατὰ τὴν συνοικίαν Κρόκος τῆς σημερινῆς πόλεως, εἶναι λελαξευμένοι ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ τῆς περιοχῆς (τὸ πέτρωμα καλεῖται ὑπὸ τῶν Σκυρίων «κρόκος» διὰ τὸ κροκῶδες χρῶμα) πλείονες θαλαμοειδεῖς ἢ σπη-λαιοειδεῖς τάφοι, ἀνήκοντες εἰς ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον². Εἶναι οἱ πλείστοι κατεστραμ-μένοι, ἐλαχίστων δὲ σφίζεται ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει ὁ θάλαμος. Δρόμων, πλὴν μιᾶς ἐξαίρεσεως, δὲν ὑπάρχουσιν εὐδιάκριτα ἔχνη. Τὸ δάπεδον τῶν τάφων καλύπτεται ὑπὸ ἐπιχώ-σεως ποικιλοῦσης εἰς βάθος³.

Τάφος Α. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ ἐγγύτατα τοῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως ἀνοιγο-μένου τάφου τούτου (Α ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς **εἰκ. 10**) παρουσιάζει ἀξιοσημεῖωτον ἰδιομορφίαν. Κατ' ἐξαίρεσιν σφίζεται ἐνταῦθα ἡ μία τῶν πλευρῶν δρόμου ὀριζοντίως ἄγοντος πρὸς τὸν θάλαμον καὶ μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας λαξευ-θέντος ἐντὸς τοῦ σκληροῦ ἀσβεστολίθου τῆς ἀκροπόλεως. Ἀντιθέτως ὁ θάλαμος, ὑπαιθρος νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐλαξεύθη λίαν ἀμελῶς ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ «κρόκου», τὸ ἀνώμαλον δὲ σχῆμα αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οὗτος παρέ-μεινεν ἡμιτελής, λόγῳ πτώσεως πιθανῶς τῆς ὀροφῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς λαξεύσεως.

¹ Πρβ. BOSANQUET Obsidian trade, ἐν Excavat. at Phylacopi, σ. 216.

² Τὴν ὑπαρξιν τῶν τάφων ἐσημείωσε πρῶτος ὁ ἀεί-μνηστος Σκύριος λόγιος Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ, τῶν ἀνεκτι-μήτων ὑπηρεσιῶν τοῦ ὁποίου τόσο προώρως ἐστε-ρήθη ἡ γενέτειρα.

³ Τὸ ἐν εἰκ. 10 ἀπεικονιζόμενον σχέδιον ἀποδίδει τὴν παροῦσαν μορφήν τῶν τάφων δὲν πιστεύω ὅτι τὸ διάγραμμα τῆς κατόψεως αὐτῶν θ' ἄλλοιωθῆ ἀισθητῶς μετὰ τὸν καθαρισμόν.

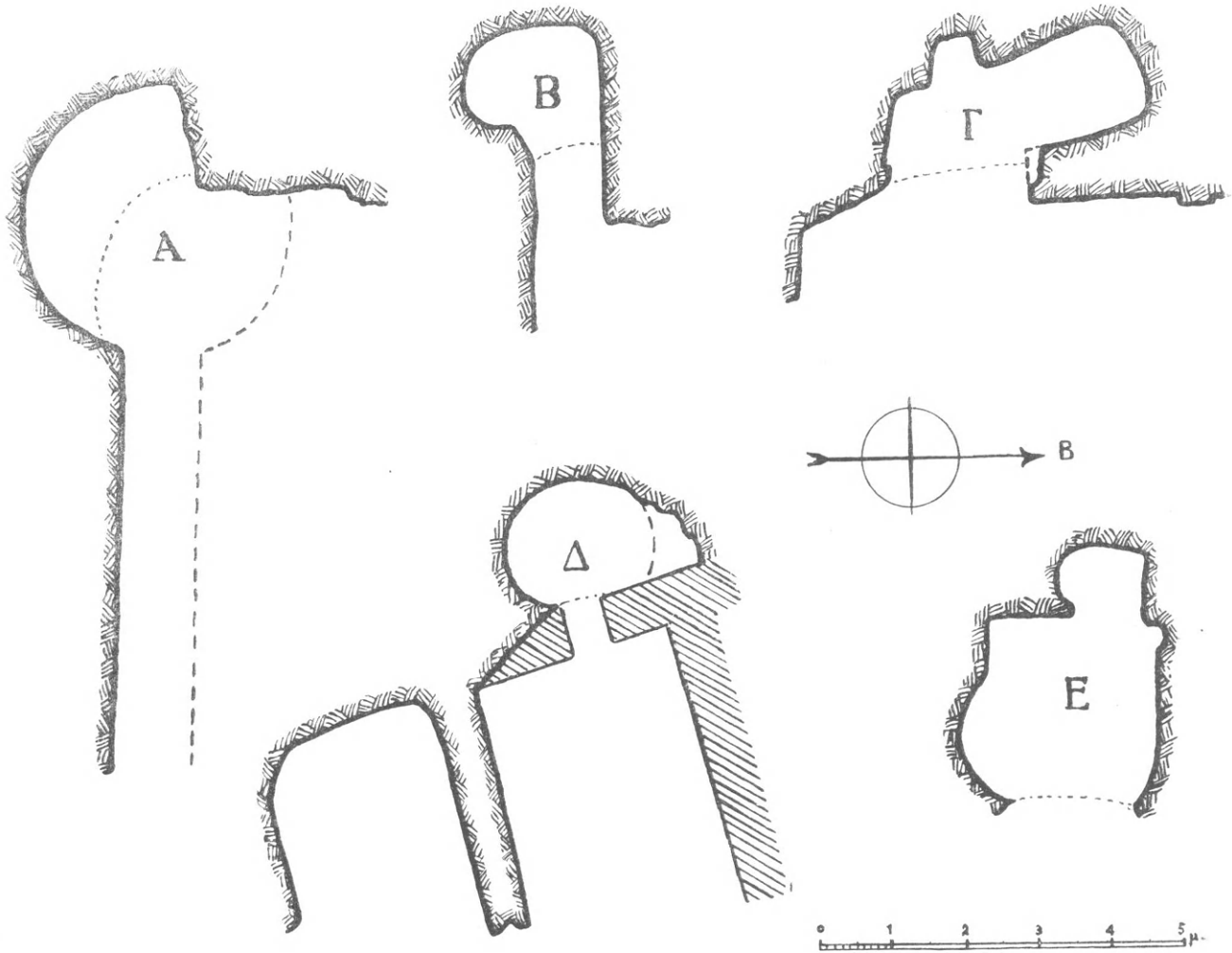
¹ Πρβ. Monum. Ant. 19 (1908), σ. 158 εἰκ. 12.

² Τοῦ ἀρχαίου Κρησίου (ΠΛΟΥΤΑΡ. Κίμ. 8, ΣΧΟΛ. Τ 326) κατὰ τινος. Ἐν τῷ μυθῷ τοῦ κόλπου τῆς Καλα-μίτσας, ἀνωθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, ὁ Μ. ΔΕΦΝΕΡ (Τοπωνυμῖαι τῆς νήσου Σκύρου, Λαο-γραφία Θ' σ. 564 κέ., ἐν λέξει Ἁγιος Μάμας) ἀνα-φέρει «τεκμήρια προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ».

³ Πρβ. Μ. ΔΕΦΝΕΡ ἔ. ἀ., σ. 572.

Πάντως τὸ μέγεθος τοῦ τάφου καὶ τὸ ἐνθυμίζον θολωτὸν τάφον διάγραμμα, ὡς καὶ ἡ ἐπιμονὴ μεθ' ἧς ἐλαξεύθη ὁ σκληρὸς βράχος¹, δεικνύουσι τάσιν τινὰ πρὸς τὸ μνημειῶδες, τὴν

Τάφος Β. Μικρότερος σπηλαιοειδὴς ἐπίσης τάφος, κείμενος παρὰ τὸν πρῶτον, μετ' ἐπιμελῶς λελαξευμένου θαλάμου, τὸ ἀψιδωτὸν διάγραμμα τοῦ ὁποίου σπανιώτατα συναντᾶται εἰς λαξευ-

Εἰκ. 10. Κατόψεις Μυκηναϊκῶν λαξευτῶν τάφων τοῦ Κρόκου (Σκῦρος).

ὁποῖαν δὲν συναντῶμεν εἰς τοὺς λοιποὺς τάφους. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου κεῖται σήμερον εἰς τὸ χεῖλος ἀποτόμου κρημνοῦ, ἀσφαλῶς ὅμως ἐντελῶς διάφορος ἢ το ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸν χρόνον τῆς λαξεύσεως².

¹ Ἐν Μυκῆναις, καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ (ΑΕ 1888, σ. 119 κέ.), διέκοπτον τὴν λάξευσιν ὁσάκις συνήντων σκληρὸν τιτανόλιθον, διότι ἡ ἐργασία ἀπέβαινε δύσκολος καὶ δαπανηρά.

² Περὶ λατομήσεων γενομένων εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην βλ. Μ. ΔΕΦΝΕΡ ΑΕ 1923, σ. 102 κέ.

τοὺς Μυκηναϊκοὺς τάφους¹. Πρὸς τὸν θάλαμον ὀδηγεῖ ἐν εἴδει ὑποτυπώδους δρόμου μικρὸς λαιμός.

Τάφος Γ. Θαλαμοειδὴς μεθ' ὀμαλῶς κυρτουμένης ὀροφῆς. Καταντικρὸν τοῦ στομίου εἶναι

¹ Βλ. Α. WACE The Chamber-Tombs at Mycenae, 1922, τάφ. 518, εἰκ. 29 καὶ PERSSON The Royal Tombs at Dendra, 1931, τάφ. 3, εἰκ. 60. Εἰς τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα παρατηρητέα ἰδίᾳ ἡ ὁμοία πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εἰσόδου θέσις τοῦ εὐθυγράμμου τμήματος τῆς βάσεως (Ἰδὲ κατωτέρω τάφον Ε).

λελαξευμένη βαθεῖα τειράπλευρος κόγχη, μέχρι τοῦ ὕψους τῆς ὁποίας εἶναι σήμερον κεχωσμένος ὁ θάλαμος. Τὸ ὄλον διάγραμμα παράδοξον καὶ δυσεξήγητον.

Τάφος Δ. Σπηλαιοειδῆς μετὰ κυκλοτεροῦς θαλάμου, ἡ εἴσοδος τοῦ ὁποίου ἔχει ἀνανεωθῆ εἰς νεωτέρους χρόνους διὰ τοιχείου πρὸς κατασκευὴν ὀρνιθῶνος. Δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω ἂν ὑπάρχη σχέσις τις τοῦ τάφου πρὸς τὰ πρὸ αὐτοῦ καὶ παραπλεύρως λαξεύματα.

Τάφος Ε. Κάτωθι τῆς ἀνατολικῆς γωνίας ἀχυρῶνός τινος μόλις διακρίνεται ἐν εἴδει ὀπῆς τὸ στόμιον ἐτέρου θαλαμοειδοῦς τάφου, ὁ εὐρὺς θάλαμος τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπὶ πολὺ κεχωσμένος· μετὰ δυσκολίας ἐμετρήθησαν αἱ διαστάσεις ἔνεκα τῆς στενότητος τῆς εἰσόδου. Ἄβαθῆς κόγχη εἶναι λελαξευμένη ἀριστερά, ἄλλη δὲ μικροτέρα παρὰ τὴν ΒΔ γωνίαν. Εἰς τὸν ἀπέναντι τοῦ στομίου τοίχον ἀνοίγεται δεύτερος μικρότερος θάλαμος, τὸ ἀψιδωτὸν δ' αὐτοῦ διάγραμμα συνητήσαμεν ἤδη εἰς τὸν τάφον Β¹.

Ἐτέρου σπηλαιοειδοῦς τάφου, ἀκέραιον διασφύζοντος τὸν θάλαμον, δὲν ἠδυνήθη νὰ μετρήσω τὰς διαστάσεις, διότι εἶναι μέχρι τῆς ὀροφῆς σχεδὸν κεχωσμένος.

Δέκα τοῦλάχιστον ἄλλοι λαξευτοὶ τάφοι διακρίνονται μέχρι τοῦ *Παλιοπύργου*, τοῦ βορειοτάτου πύργου τῆς ἀρχαίας ὀχυρώσεως τῆς Σκύρου, εἶναι ὅμως τόσον κατεστραμμένοι, ὥστε εἷς τινὰς περιπτώσεις εἶναι δύσκολον νὰ βεβαιωθῆ ὅτι ὑπῆρξαν ὄντως τάφοι τὰ λαξεύματα.

II. ΕΥΒΟΙΑ

Ἡ Εὐβοία, μάλιστα τὸ κεντρικὸν καὶ νοτιώτερον αὐτῆς τμήμα, δὲν εἶναι περιοχὴ ἄγνωστος εἰς τὴν προϊστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἀνασκαφαὶ τάφων κυρίως² ἔφερον εἰς φῶς σπουδαιότατα προϊστορικὰ λείψανα, ἀποδεικνύοντα σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ἡ μεγάλη νῆσος εὐρέθῃ πρωιμώτατα ἐντὸς τῆς «ζώνης ἐπιρροῆς» τοῦ Κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου οὕτως ὠρίσθη τὸ πρὸς Β ὄριον³. Καὶ ἐγνώ-

¹ Ὁμοίωτος κατὰ τὸ διάγραμμα τάφος περιγράφεται ὑπὸ τοῦ C. EDGAR ἐν Excavat. at Phylacopi, σ. 237 σχέδ. IV.

² Γ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, 1910.

³ Πρβ. WACE - THOMPSON ἔ. ἀ. σ. 222.

σθησαν μὲν μεταγενεστέρως εὐρήματα ἀναγόμενα εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας περιόδους τῆς Χαλκοκρατίας¹, γενικῶς ὅμως ἡ Εὐβοία δὲν ἔχει εἰσέτι ἐρευνηθῆ συστηματικῶς, ἐλλειπείς δ' ἐκ τούτου καὶ ἀτελεῖς εἶναι αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς προϊστορίας τῆς νήσου. Ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας τῆς ἐρεύνης θὰ ἦτο ἴσως χρήσιμον νὰ γνωσθῶσιν ἐπιφανειακά τινα εὐρήματα, προερχόμενα ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀλιβερίου, ἐνισχύοντα δὲ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐν Εὐβοίᾳ Λιθοχάλκου ἢ καὶ καθαρᾶς Νεολιθικῆς περιόδου².

1. ΑΛΙΒΕΡΙ (ΤΑΜΥΝΑΙ)

Ἡ πεδινὴ περιοχὴ τοῦ Ἀλιβερίου, παρὰ τὸ ὁποῖον τοποθετοῦνται μετὰ πιθανότητος αἱ ἀρχαῖαι *Ταμύναι*³, εἶναι μία τῶν εὐφορωτέρων τῆς Εὐβοίας, τὰ ἄφθονα δὲ πηγαιῖα ὕδατα, τὰ

¹ Προμυκηναϊκά ἐκ Βατῶντα (βορ. τῆς Χαλκίδος) ἐν Arch. Anzeiger 1934, σ. 123, Πρωτοελλαδικὰ ὄστρακα ἐξ Αὐλωναρίου ἐν ΠΑΕ 1941-44, σ. 39· προσθετέα τὰ μὴ δημοσιευθέντα «Πρωτοελλαδικὰ καὶ πρωιμώτερα» ὄστρακα, ἅτινα ἀνεῦρεν ὁ W. WALLACE ἐν θέσει Ξερόπολη, εἰς τὴν πρὸς Ν τῆς Χαλκίδος παραλίαν (τὴν πληροφορίαν ὀφείλω εἰς τὸν Δρ. S. S. WEINBERG, τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν, πρὸς ὃν ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὰς βιβλιογραφικὰς καὶ ἄλλας αὐτοῦ ὑποδείξεις).

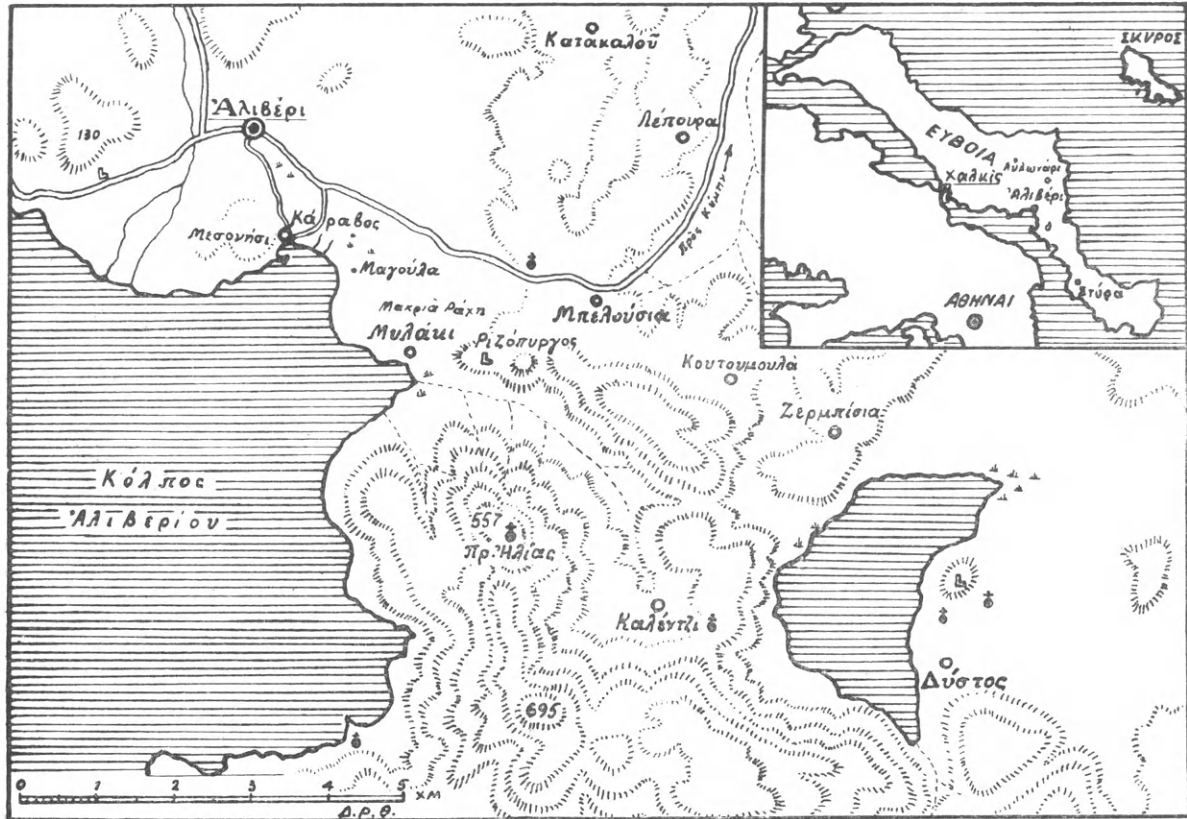
² Τοιαῦται ἐνδείξεις εἶναι: Ἡ συλλογὴ λιθίνων πελέκων καὶ σμιλῶν, ἣν ὁ HELDREICH εἶχε σχηματίσει ἐξ Εὐβοίας (πρβ. Γ. ΦΙΝΛΑΥ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Ἑλλάδι προϊστορ. ἀρχαιολογίας, Ἀθήναι 1869, σ. 16), αἱ ἐκ Στύρων καὶ Δύστου δύο ἄτρητοι λίθιναι ἀξίναι τοῦ National Museum τῆς Κοπενάγης (πρβ. BLINKENBERG Archaeolog. Studien, 1904, σ. 20 κέ., εἰκ. 16, 20) ἔτι δὲ ἡ ἄτρητος ὡσαύτως ἀξίνη «νεολιθικοῦ τύπου», ἣν ἀνεῦρεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Κηρίνθου ὁ L. PERNIER (Annuario 3 (1926-27), σ. 273 κέ., εἰκ. 132).

³ Τὰς σχετικὰς γνώμας παλαιότερων ἐρευνητῶν ἰδὲ παρὰ GEYER Topographie und Geschichte der Insel Euböia, 1903, σ. 76 κέ. Βλ. προσέτι WALLACE ἐν Hesperia 16 (1942) σ. 115 κέ., ἐνθα ὑποστηρίζεται (σ. 142-3) νέα ἄποψις, καὶ τὰς ἀξιολόγους παρατηρήσεις τῶν I. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - I. ΤΡΑΥΛΟΥ ἐν ΠΑΕ 1941-44, σ. 40-41. Περὶ τοῦ θέματος ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω προσεχῶς νέα τινὰ στοιχεῖα. Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἀλιβερίου παρουσίασεν ἀξιόλογα Μυκηναϊκά λείψανα, ὡς εἶναι οἱ θολωτοὶ τάφοι τῶν Μπελουσιῶν καὶ τοῦ Κατακαλοῦ (ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ἔ. ἀ. σ. 39 καὶ 42) καὶ ὁ ἐν θέσει Λιβιάδι ἀνασκαφεῖς τάφος (ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ἐν ΠΑΕ 1909, σ. 207).

ἔλη καὶ τὸ εὐλίμενον τοῦ τόπου παρῆχον εὐνοϊκωτάτας συνθήκας διὰ τὴν ἴδρυσιν προϊστορικῶν συνοικισμῶν. Ἐπιχώσεις σημαντικοῦ ὕψους ὑπάρχουσιν εἰς τινὰς θέσεις, ἰδιαίτερος ὅμως ἐπισημαίνω τὴν ὑπαρξιν χαμηλοῦ τινος μαστοειδοῦς ἐξάρματος γῆς, καλουμένου ὑπὸ

κατὰ μῆκος, ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς. Ἄξινη τύπου Α ἐκ σκληροτάτου σιδηρολίθου (Roteisenstein), τεθραυσμένην ἔχουσα τὴν κόψιν (εἰκ. 12β).

Τμήμα ἀξίνης ἐκ πρασίνου λίθου, ἐπιμελῶς ἐστιλβωμένης (εἰκ. 12γ).

Εἰκ. 11. Σχεδιάσμα τοπογραφικὸν τῆς περιοχῆς Ἀλιβερίου - Δύστου.

τῶν ἐντοπίων *Μαγούλα*, τὸ ἀποῖον κεῖται ἐν μέσῳ ἐλώδους ἐκτάσεως ἐγγύτατα τοῦ *Καράβου*, τοῦ ἐπινείου τοῦ Ἀλιβερίου. Ἡ μαγούλα αὕτη ὑπῆρξε πιθανῶς τὸ κέντρον παραλίου προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐξάρματος καὶ τῶν πέριξ προέρχονται τὰ πλεῖστα τῶν κατωτέρω περιγραφομένων λειψάνων.

Ἄτρητοι ἀξίνοι καὶ σμίλαι. Ἄξινη τύπου Α ἐκ λίθου πρασίνου, ἔχουσα τὴν ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν ἀλλ' ἀστύλβωτον τὴν δὲ κόψιν ἀμβλείαν (εἰκ. 12ε)¹. Μικρὰ ἀλλαξ διήκουσα ἐπὶ μικρὸν

Ἄξινης πρὸς τὴν πτέρναν τμήμα λίθος μελανοπράσινος.

Τμήμα ἀξίνης ἐκ λίθου πρασίνου μεθ' ὁμαλῶς καμπυλομένων στενῶν πλευρῶν (εἰκ. 12α).

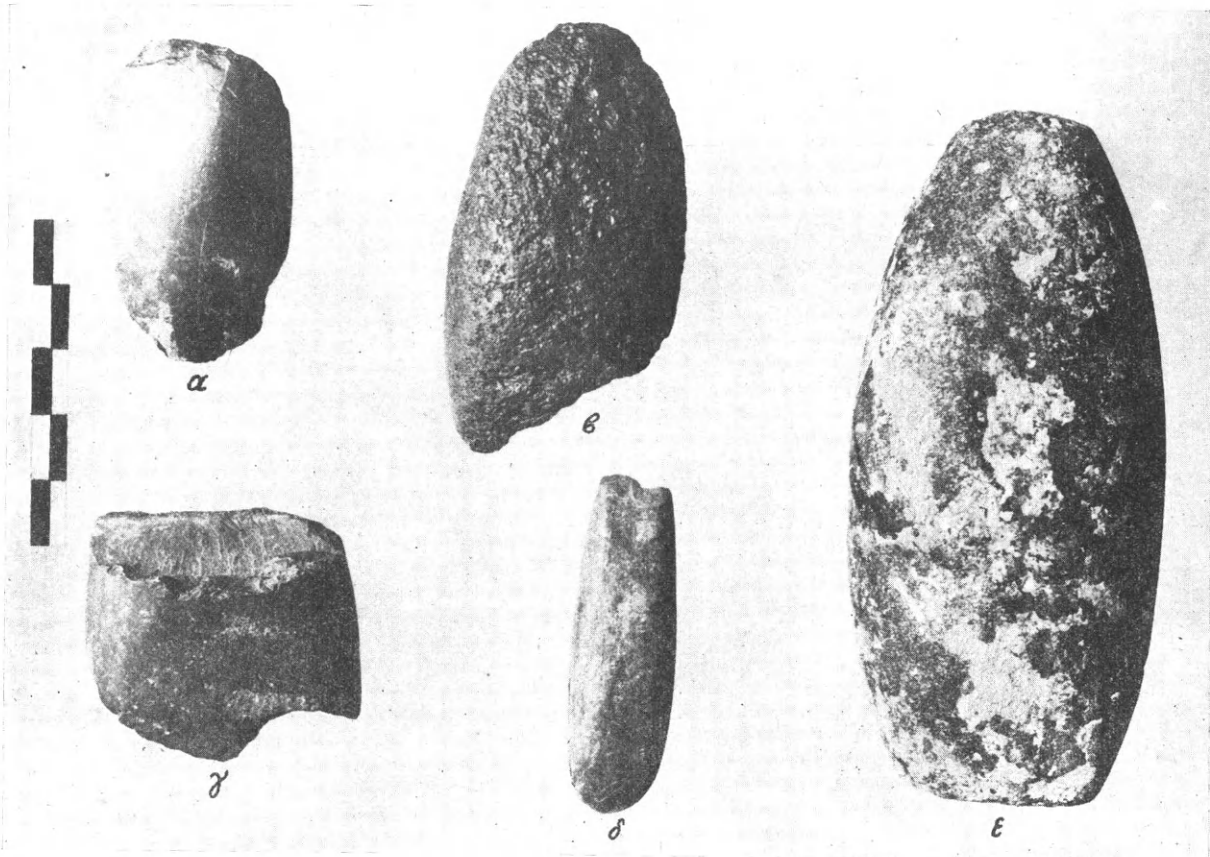
Ἄξινης ἄνω κατὰ τὴν πτέρναν τμήμα λίθος ὑποπράσινος καὶ σκληρότατος, λέανσις ἐπιμελής.

Σμίλη τύπου πιθανῶς Α, ἐκ λίθου ὑποπράσινου, τεθραυσμένη κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κόψης (εἰκ. 12ε).

Σμίλη ἐκ πρασίνου λίθου, ἔχουσα τεθραυσμένον τὸ ἄκρον τῆς λίαν ἀποτόμου κόψης (τύπος Δ;).

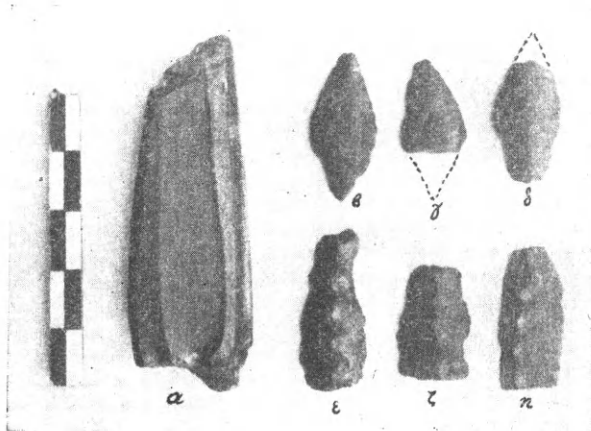
Διάφορα ἀντικείμενα. Ἐκ πυριτολίθου ὀλίγα ἐργαλεῖα εὐρέθησαν, κυρίως λεπίδες (εἰκ.

¹ Βλ. διὰ τὸ σχῆμα G. MYLONAS Excavat. at Olynthus I, εἰκ. 79e.

Είκ. 12. Άξίναί και σμίλη έξ Άλιβερίου.

14, αί δι' άστερισκου σημειούμεναι). Είς καταπληκτικὴν ὅμως άφθονίαν άνευρον ὄψιανούς

Είκ. 13. Πυρήν (α), αίχμαί βελών (β-δ) και λεπίδες έξ ὄψιανού.

καθ' ὄλην τὴν ἔκτασιν τῆς πεδινῆς παραλίου περιοχῆς τοῦ Άλιβερίου. Εἷς τινὰς ἰδίως θέσεις (Μακρὰ Ράχη, Μεσονήσι) ἡ ἐπιφάνεια ἐφαίνετο

ἐσπαρμένη δι' ὄψιανού. Συνελέγησαν ὑπερχίλια τεμάχια, μεταξύ δ' αὐτῶν περιλαμβάνονται ἑκατοντάδες λεπίδων (είκ. 14), εἴκοσι περίπου πυρήνες ἢ κορμοὶ ὄψιανού (είκ. 13 α), λεπίδες ἐκ τῶν καλουμένων «γωνιωδῶν» (είκ. 13 ε-η) (Kantespan, angle-flake)¹, ὡς και ἐπτὰ αἰχμαί βελῶν (είκ. 13 β-δ) τοῦ γνωστοῦ τύπου «μετὰ μίσχου»². Αἱ αἰχμαί προέρχονται ἀπὸ τὸν Ριζόπτυρον, χαμηλὸν λοφίσκον παρὰ τὸν συνοικισμὸν Μυλάκι, στεφόμενον ὑπὸ μεσαιωνικοῦ φρουρίου. Άνευρέθησαν τέλος και πολλὰ ἄμορφα τεμάχια ὄψιανού³.

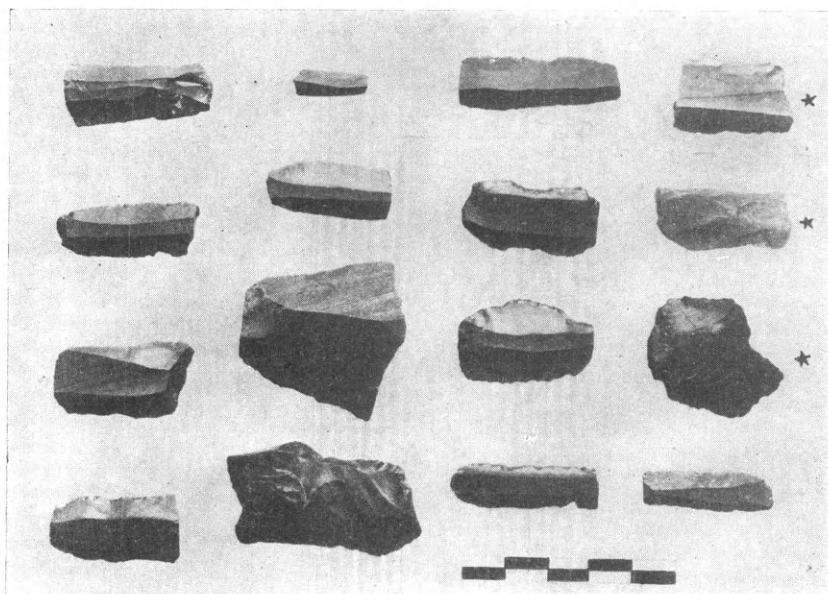
¹ Πρβ. BLINKENBERG ἔ. ά., σ. 9 (ἐνθα και ἐξηγήσεις τοῦ σχήματος) και BOSANQUET ἔ. ά. σ. 219, είκ. 192 b.

² ΤΣΟΥΝΤΑΣ Αἱ προϊστ. ἀκροπ. Διμηνίου και Σέσκλου σ. 325 και πίν. XLII.

³ Ἡ παρουσία ἄμορφων τεμαχίων ὄψιανού, ὡς παρατηρεῖ ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ (ΑΕ 1898, σ. 193), μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἐξεργασία τοῦ λίθου ἐγένετο κατά χώραν. Τὸ Άλιβέρι ὑπῆρξε πιθανῶς κέντρον διανομῆς τοῦ ὄψιανού εἰς τὴν ἐνδοχώραν τῆς Μέσης Εύβοίας.

Κεραμεικά λείψανα άξια λόγου δέν άνευρον. Παρετήρησα πάντως όστρακα χειροποιήτων άγγείων, κατεσκευασμένα έξ άκαθάτου πηλοϋ,

λεπίδες και άποθραύσματα όψιανού και όστρακα ευτελών χειροποιήτων άγγείων άνευρίσκονται εις τὰ περίξ τής επί κωνοειδοϋς λόφου έγει-

Είχ. 14. Λεπίδες όψιανού και πυρίτου (*) έξ Άλιβερίου και Δύστου.

μεταξύ άλλων δέ και τινα κακότεχρον βάσιν άγγείου, σχηματισθεΐσαν διά τής προσθήκης στεφάνης εις τόν πυθμένα.

2. ΔΥΣΤΟΣ

Πρόχειρος έρευνα εις τήν περιοχήν τής λίμνης τοϋ Δύστου έδειξεν ότι και ένταϋθα πρέπει νά ζητηθῆ προϊστορικός συνοικισμός. "Αφθονοί

ρομένης άρχαίας άκροπόλεως τοϋ Δύστου βορείως τοϋ συγχρόνου όμωνύμου συνοικισμοϋ. Σποραδικώς δέ παρετήρησα όψιανούς και εις άλλας θέσεις, μέχρι τών ανατολικών κρασπέδων τής ευφόρου πεδιάδος (παρά τὸ χωρίον Κόσκινα, έν τῇ θέσει Φτάλα κ.ά.).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΑΠΑΡΑΤΗΡΗΤΟΝ ΤΕΙΧΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΕΛΩΪΤΙΔΟΣ

Ι. ΓΕΝΙΚΑ

Θέσις. Όνομα. Μεταξύ τών χωρίων, τὰ όποια είναι εκτισμένα επί τής ΠαραχελωΪτιδος—ώς καλεΐται ή επί τής άριστεράς όχθης και παρά τας εκβολάς τοϋ Άγελφού και εκ τών προσχώσεων τοϋ δι' αϋτῆς κατερχομένου ποταμοϋ δη-

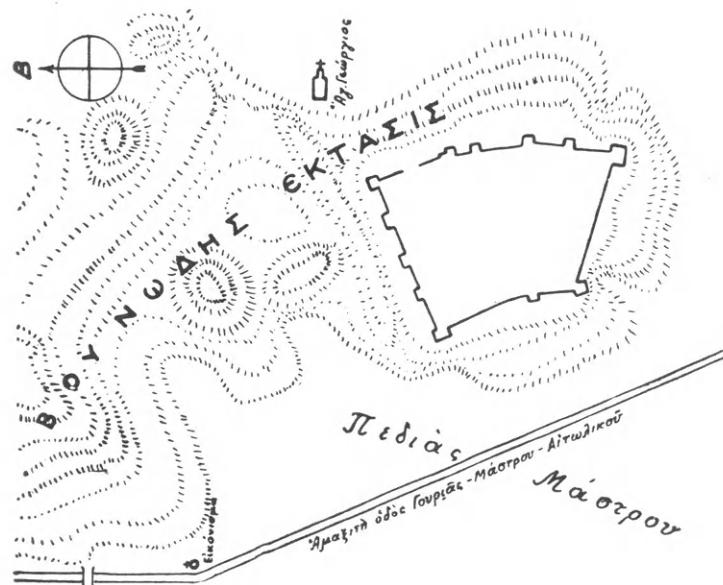
μιουργηθεΐσα πεδιάς τής Αΐτωλίας—περιλαμβάνεται και ή Μάστρον (κάτ. 370)¹.

Έπί τής έτυμολογήσεως τοϋ τοπωνυμίου δέν δυνάμεθα νά επιμείνωμεν. Ίσως προέρχεται εκ τής λέξεως Μάστορας, ή όποία σφύζεται ως πρώτον συνθετικόν έτέρου τοπωνυμίου έν τῇ ΠαραχελωΪτιδι: Μαστορο - Θανάσης, (δ) πρόφ. στ²

¹ Τὰ λοιπά είναι: τὸ Νεοχώριον, ή Μαγούλα και ή Γουριά, άποτελοϋντα μετά τής Μάστρον τὸν τέως Δήμον τής ΠαραχελωΪτιδος έν τῇ επαρχία Μεσολογγίου.

Μαστρον - Θανάσ'. Ἐκ τοῦ ἀσκοῦντος λοιπόν ποτε τὴν τέχνην ἀρχιτεχνίτου τινός (Μαστρον - Γιάνν', Μαστρον - Γιώργ' κ.ο.κ.) πιθανὸν νὰ παρέμεινεν ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον μόνον τὸ εἰς τὸ κύριον ὄνομα τοῦ τεχνίτου πρόθεμα *Μάστρου* (τοῦ), καὶ ἀκολούθως: *Μάστρου*, (ῆ), κατὰ μεταβολὴν τοῦ γένους, ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα τῶν οἰκισμῶν κατὰ τὸ πλεῖστον σχεδὸν παρ' ἡμῖν εἶναι

βολόν του σφωζομένης βάσεως τοῦ τείχους, ἡ βορεία πλευρὰ τοῦ ὁποίου διασφύζει εἰς τινὰ σημεῖα πλείονας τοῦ ἑνὸς δόμους, ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο ἐκτισμένον κατὰ τὸ *Πλευρώσιον* σύστημα, ὅπως ἦτο ἐν Αἰτωλίᾳ διὰ τοῦ τοπικοῦ ὄρου γνωστὸν τὸ ἄλλως λεγόμενον *ψευδισοδομικὸν* σύστημα τοιχοδομίας, γνωστὸν ἐκ τῶν τειχῶν τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου σπουδαιοτάτης Αἰτωλικῆς

1. Τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα τοῦ λόφου τοῦ Παλιοκάστρου.

γένους θηλυκοῦ διὰ τὸ ὑπονοούμενον προσηγορικόν: ἡ πόλις.

Ἡ *Μάστρου*, κειμένη εἰς τὸ κέντρον περίπου τῆς Παραχελωΐτιδος, εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς μονήρους λόφου παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν Γουριᾶς - Αἰτωλικοῦ. Ἐν τῇ κοινοτικῇ δὲ περιφερείᾳ αὐτῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων βορειότερον τοῦ χωρίου ὑπάρχει παρὰ τὴν βᾶσιν ἀκριβῶς ὁμαλῶν προβούνων θαμνόφυτος λόφος γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *Παλιόκαστρον* (τό): πρόφ. *στοῦ Παλιόκαστρον*. Ἡ εὐνόητος αὐτῇ ὀνομασία ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπαρξιν καλῶς διατηρουμένων ἰχνῶν ἀρχαίου τείχους (βλ. *σχεδιογράφημα 1ον*).

II. ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ

Α' Περιγραφή. Ἐκ τῆς καθ' ὅλον τὸν περι-

πόλεως *Πλευρώνος* (νῦν: Κάστρου τῆς Κυρᾶ - Ρήνης), τὰ ὁποῖα εἶναι ἐκ τῶν ἐπιβλητικωτέρων καὶ διδακτικωτέρων μνημείων τῆς ἀρχαίας ὀχυρωματικῆς τέχνης καὶ τῶν ὁποίων ἡ μελέτη χρησιμεύει ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ κατανόησιν καὶ τῶν λοιπῶν Αἰτωλικῶν τειχῶν¹.

Οἱ λίθοι τοῦ *Παλιοκάστρου* εἶναι τετράπλευροι, ἔχουν τὰς στρώσεις ὀριζοντίους καὶ τοὺς ἑκατέρωθεν ἄρμους συνήθως καθέτους. Τὸ ὕψος τῶν δόμων δὲν εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, οὔτε οἱ ἄρμοι συμπίπτουν εἰς τὸ μέσον τῶν υπερκειμένων ἢ ὑποκειμένων λίθων, ἐνίοτε δὲ συμβαίνει ὑψηλὸς δόμος νὰ συνεχίζεται διὰ δύο μικροτέρου ὕψους σειρῶν. Τὸ τείχος δὲν προχωρεῖ εἰς συνεχῆ γραμμὴν, ἀλλὰ κατὰ μῆκος

¹ Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΥ Ἐνὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, εἰς ΑΔ τόμ. Δ, σελ. 106.

τῆς περιμέτρου του φέρει ἀρκετὰς γωνιώδεις προεξοχὰς (redans) καὶ πολλοὺς πύργους, χαρακτηριστικὰ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς του, ἀναγομένης, ὡς καὶ ἡ τῶν λοιπῶν Αἰτωλικῶν τειχῶν, εἰς τὸν 3^{ον} ἢ τὰ τέλη τὸ πολὺ τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Διότι, ὡς ἐκ τοῦ Θουκυδίδου γνωρίζομεν, οἱ Αἰτωλοὶ, ἔθνος μέγα καὶ μάχιμον, κατόικουν κατὰ κόμας ἀτειχίστους καὶ οὐχὶ μακρὰν ἀπεχούσας ἀπ' ἀλλήλων. Μόλις δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Μακεδονικῶν πολέμων, οἱ ὁποῖοι διεξήγοντο ἤδη καὶ ἐντὸς τῆς χώρας των, ἤρχισαν οἱ Αἰτωλοὶ διὰ λόγους ἀσφαλείας καὶ διὰ τὴν μὴ εἴσοδον εἰς τὰς πόλεις των τοῦ ἐξωτερικοῦ πολιτισμοῦ νὰ συνοικίζωνται εἰς πόλεις καὶ νὰ περιβάλλουν αὐτὰς διὰ τειχῶν¹. Τὰ τεῖχη τῶν πόλεων δὲν εἶχον μεγάλην περιφέρειαν καὶ δὲν περιελάμβανον ἐντὸς αὐτῶν ὀλόκληρον τὸν πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἦτο διεσκορπισμένος πέριξ αὐτῶν ἀσχολούμενος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τὴν βοσκὴν τῶν κατοικιδίων ζῴων ἢ τῶν πολυπληθῶν ποιμνίων των.

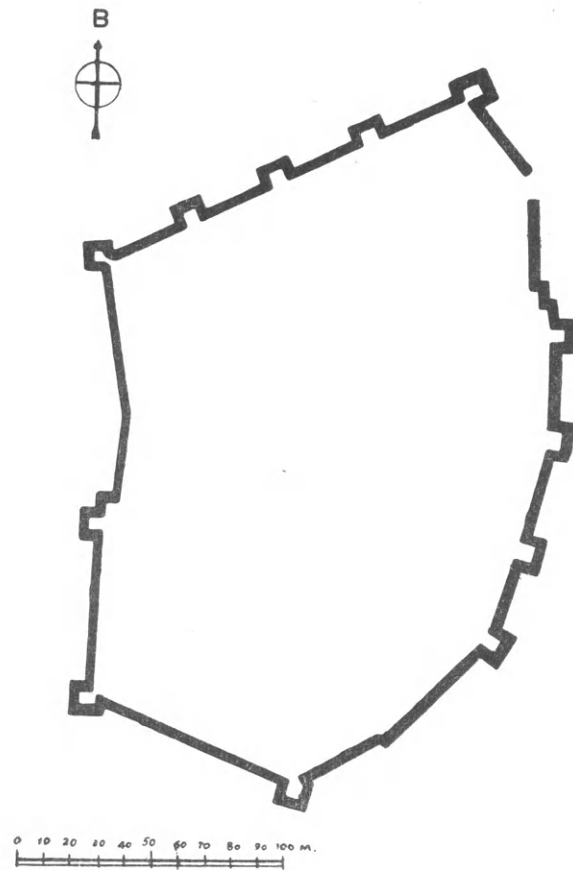
Ὁ περίβολος τοῦ Παλιοκάστρου ἀνέρχεται εἰς τὰ 850 μέτρα² (βλ. *σχεδιογράφημα 2^{ον}*).

Β'. Ἱστορικά. Ἐπὶ τοῦ Παλιοκάστρου τοποθετεῖται ἐπακριβῶς τὸ τεῖχος τοῦ ἀρχαίου ὠχυρωμένου οἰκισμοῦ Παιανίου, περιγραφή τοῦ ὁποῖου διεσώθη παρὰ τῶ ἱστορικῶ Πολυβίῳ.

¹ Εἰς τὴν τεῖχισιν τῶν Αἰτωλικῶν πόλεων οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν ἀκόμη καὶ ξένοι ἡγεμόνες, οἱ ὁποῖοι, συνάψαντες σύμφωνα φιλίας πρὸς τὴν Αἰτωλικὴν Συμπολιτείαν, εἶχον πᾶν συμφέρον ὅπως καταστῶσιν ἰκανῶς ὄχυραὶ αἱ Αἰτωλικαὶ πόλεις. Εἰς ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ Ἄτταλος ὁ Σωτήρ, ὅστις συμμαχήσας μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ρωμαίων ἐπολέμησε κατὰ Φιλίππου τοῦ Ε'. Σχετικῆ ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς παρὰ Διοδώρῳ (XIX, 67,4) εἴδησις: «*Συναγαγὼν δὲ (ὁ Κάσσανδρος) τοὺς Ἀκαρῶνας εἰς κοινὴν ἐκκλησίαν... συνεβούλευεν ἐκ τῶν ἀνοχθῶν καὶ μικρῶν χωρίων εἰς ὀλίγας πόλεις συνοικῆσαι... Πεισθέντων δὲ τῶν Ἀκαρῶνων οἱ πλείστοι μὲν εἰς Στράτον πόλιν συνήκυσαν, ὄχυρωτάτην οὖσαν καὶ μεγίστην, Οἰνάδαί δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνήλθον ἐπὶ Σαυρίαν, Δεριεῖς δὲ μεθ' ἑτέρων εἰς Ἀργίονιον.*»

² Μεγαλυτέρου τῶν 1000 μέτρων μήκους δὲν φαίνονται καὶ τὰ τεῖχη τῶν Ἑοιτάνων (νῦν: Παραβόλας), ὁ δὲ περίβολος τῶν τειχῶν τῶν Θεσιτιέων ὑπολογίζεται εἰς 4 χιλιόμετρα (πρβ. Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ ΠΑΕ 1899, σελ. 62). Τὰ τεῖχη τοῦ Ἀργινίου, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τειχῶν τῶν Αἰτωλικῶν πόλεων, ὑπολογίζονται εἰς 12-15 στάδια.

Ἱστορῶν οὗτος τὴν διὰ τῆς Παραχελφίτιδος διέλευσιν Φιλίππου τοῦ Ε', βασιλέως τῆς Μακεδονίας, γράφει περὶ αὐτοῦ: «*πόλιν κατὰ μὲν τὸν περιβόλον οὐ μεγάλην—ἐλάττων γὰρ ἦν ἐπὶ σταδίων—κατὰ δὲ τὴν σύμπασαν κατασκευὴν οἰκῶν καὶ τειχῶν καὶ πύργων οὐδ' ὁποίας ἦτιω*»¹.

2. Σχεδιογράφημα τοῦ περιβόλου τοῦ Παλιοκάστρου.

Εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ Πολυβίου περὶ τοῦ Παιανίου ἔχομεν καὶ τὴν πρώτην πληροφορίαν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς Αἰτωλικῆς γενικῶς πόλεως. Ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν πρὸς τὴν λατρείαν δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος σχέσις τῆς πόλεως δηλοῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα Παιάνιον, ἐκ τοῦ παιᾶν (= λατρευτικὸν ἄσμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ ἄλλους θεοὺς ψαλλόμενον μετ' ὀρχήσεως ὑπὸ χοροῦ καὶ ἐπὶ κλησῆς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, Ἀπόλλων Παιάν), ἐνῶ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ ὑπαρξίαν

¹ ΠΟΛΥΒ. IV, 65,3.

τοῦ ἱεροῦ τοῦ θεοῦ τούτου ὄφειλε καὶ τὴν διὰ λαμπρῶν οἰκιῶν, πυκνοκατοικήσεως, φρουριῶν καὶ πύργων συγκρότησίν του.

Τὸ *Παιάνιον* κατεστράφη διαρκοῦντος τοῦ Συμμαχικοῦ λεγομένου πολέμου ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' τῷ 219 π. Χ., ὅτε οὗτος προστάτης ὢν τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας, εἰσέβαλεν εἰς Αἰτωλίαν, ἵνα ἐκδικηθῇ τοὺς Αἰτωλοὺς δι' ὅσα δεινὰ κατὰ τινὰ ἐπιδρομικόν των πόλεμον προὔξνησαν οὗτοι εἰς τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τοὺς πρὸς βοήθειαν τούτων σπεύσαντας συμμάχους των Ἀχαιοὺς. Ὄθεν συναθροίσας στρατὸν ἐκ 10 χιλ. φαλαγγιτῶν, 5 χιλ. πελταστῶν καὶ 800 ἵππέων ἐπεχείρησε τὴν πολυθρόλητον ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἱστορουμένην ἐκστρατείαν. Διὰ τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας εἰσήλασεν εἰς Αἰτωλίαν. Αἱ καθ' ὅλου πόλεις ἢ δὲν ἀντέστησαν ἢ μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ὑπῆρξεν ἢ ὑπ' αὐτῶν προβληθεῖσα ἀντίστασις, ὥστε συνετρίβη ἐν τέλει ὑπὸ τῶν Μακεδόνων.

Τῆς εἰσβολῆς ἐκείνης ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀνηλεῆς δῆσις καὶ καταστροφή πλείστων πόλεων καὶ οἰκισμῶν τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας (Φυτίας, Μητροπόλεως, Ἄκρας, Κωνώπας, Ἐλάου, Στράτου, Μετάπας, Παμφίου, Θέρμου, Ἰθωρίας), μεταξύ δὲ τούτων καὶ τοῦ *Παιανίου*.

«Καταστρατοπεδεύσας δὲ πρὸς τὸ *Παιάνιον* τοῦτο πρῶτον ἐξελεῖν ἔκρινε ποιησάμενος δὲ προσβολὰς συνεχεῖς εἶλεν αὐτὸ κατὰ κράτος... Ταύτης δὲ τὸ μὲν τεῖχος κατέσκαψε πᾶν εἰς ἔδαφος, τὰς δ' οἰκίσεις διαλύων τὰ ξύλα καὶ τὸν κέραμον εἰς σχεδιάς καθήρμοξε (καὶ συνεχῶς κατήγεν αὐτάς) τῷ ποταμῷ μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας εἰς τοὺς Οἰνιάδας... Ὁ δὲ Φίλιππος συνθεασάμενος τὴν ἐνκαιρίαν τοῦ τόπου (τῶν Οἰνιαδῶν) πρὸς τε τᾶλλα καὶ μάλιστα πρὸς τὰς εἰς Πελοπόννησον διαβάσεις ἐπεβάλετο τειχίζειν τὴν πόλιν § 11 ... χρώμενος πρὸς τὴν οἰκονομίαν ταῖς ἐκ τοῦ *Παιανίου* παρασκευαῖς», παραδίδει ὁ ἱστορικός¹.

Ριζικὴ λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή τοῦ *Παιανίου*. Τὸ τεῖχός του κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου, αἱ οἰκίαι του διελύθησαν, τὸ οἰκοδομικόν των δὲ ὑλικόν, μὴδ' αὐτῶν τῶν ξύλων καὶ τῶν κεράμων ἐξαιρουμένων, διὰ σχεδιῶν ἐν τῷ Ἀχελῷφ μετεφέρθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων

εἰς τὸ ἀντικρὺ καὶ νοτιώτερον *Τρικαρδόκαστρον*¹, ἔνθα παρατηρήσας ὁ Φίλιππος ὅτι ὁ τόπος ἦτο κατάλληλος δι' ὄρμηθῆριον², ἐτείχισεν ἔτι πλεόν τὴν πόλιν Οἰνιάδας, ὠχύρωσε τὸν λιμένα καὶ τοὺς νεωσοίκους, εὐδιάκριτοι δὲ παρουσιάσονται σήμερον αἱ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ τείχους γινόμεναι ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' προσθήκαι³.

Οὗτω τὸ ὄνομα τοῦ *Παιανίου* ἐσβέσθη ἔκτοτε ἐκ τῶν σελίδων τῆς ἱστορίας, μέχρι τοιούτου μάλιστα σημείου, ὥστε ὁ ἀργότερον πραγματευθεὶς περὶ τῶν μερῶν τούτων Στράβων οὐδεμίαν μνείαν κάμνει περὶ αὐτοῦ.

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἰκανὰ ἔχγη ἀρχαίας καταχωσθείσης πόλεως (ἀρχιτεκτονικὰ ἐκ λευκολίθου μέλη, πήλινα διάφορα, χρυσᾶ κοσμήματα, ἀγγεῖα χαλκᾶ, νομίσματα) ἔρχονται εἰς φῶς σήμερον κατὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ὑπὸ τὸ *Παλιόκαστρον* πεδιάδος, κατὰ τὴν ἀνόρυξιν φρεάτων ἢ τὴν διάνοξιν τάφρων, ἕτερα δὲ ἀποκαλύπτει κατὰ καιροῦς τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀχελῷφου ποταμοῦ, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἐντὸς τοῦ θολοειδοῦς ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς *Μάστρου* σηλαίου, βάθους 15 μέτρων, τοῦ λεγομένου *Γούβα* εὐρέθησαν κατὰ καιροῦς ὑπὸ ἀρχαιοκαπήλων τεμάχια πηλίνων δοχείων μετὰ ζωηρῶν μελανῶν χρωματισμῶν, πήλινα εἰδώλια, λυχνοστάται, δακρυδόχοι κ.λ.π.

Ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν καὶ δικαιολογηθοῦν ἄλλως εἰμὴ ὡς λείψανα τῆς παλαιᾶς ἀνθηρᾶς πόλεως τοῦ *Παιανίου*. Ἐκτὸς τούτων, τὸ μῆκος τοῦ περιβόλου τοῦ *Παλιόκαστρον* πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου περιγραφό-

¹ Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο (ἢ ἀπλῶς: *Τρικόκαστρον*) εἶναι γνωστὰ τὰ εἰρημια τῶν Οἰνιαδῶν ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος τουλάχιστον, ἐπειδὴ ὑπ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ἀρχαιολόγου Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος. Τὰ εὐρήματα τῶν ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν γενομένων εἰς αὐτὰ ἀνασκαφῶν τῷ 1904 ὑπῆρξαν περιορισμένα.

² Ἡ σπουδαιότης τῆς θέσεως τῶν Οἰνιαδῶν καὶ παρ' αὐτῶν τῶν παλαιῶν ἐξαίρεται: «τοὺς γὰρ Οἰνιάδας κείσθαι συμβαίνει παρὰ θάλατταν ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς Ἀκαρνανίας τῷ πρὸς Αἰτωλοὺς συνάπτοντι, περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τῆς δὲ Πελοποννήσου τέτακται μὲν ἡ πόλις κατακτικρὸν τῆς παραλίας τῆς τῶν Ἀνμαίων, ἔγγιστα δ' αὐτῆς ὑπάρχει τοῖς κατὰ τὸν Ἀραξὸν τόποις ἀπέχει γὰρ οὐ πλεῖον ἑκατὸν σταδίων.» (ΠΟΛΥΒ. ΙV, 65,9).

³ Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ ἔ.ἀ. σελ. 109 - 110.

¹ ΠΟΛΥΒ. ΙV, 65, 3-11.

μενον, ἡ θέσις τούτου ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἀγελῶν καὶ τοὺς Οἰνιάδας¹ καὶ αἱ ἐλάχισται ὑπάρχουσαι φιλολογικαὶ πληροφορίαι συνηγοροῦν πρὸς τοῦτο.

Τὸ σημερινὸν τείχος τοῦ Παλιοκάστρου φρονοῦμεν, ἐξ ὧσων δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι εἶναι ἀπαράτηρητον καὶ ἀμνημόνευτον ἐν τῇ

βιβλιογραφίᾳ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς χώρας μας¹. Ἡ ἐπακριβὴς δὲ ὑποδήλωσις τῆς θέσεως τούτου, ἡ μετ' ἀσφαλείας ταύτισίς του πρὸς τὸ ἀρχαῖον τείχος τοῦ Παιανίου καὶ ἡ εὐρυτέρα ἐνημέρωσις τῶν ἐδικῶν ἐπ' αὐτῶν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ παρόντος μελετήματός μας.

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ

ΝΕΑΡΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΛΙΘΙΝΗ ΚΕΦΑΛΗ
ΕΚ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΝΕΑΡΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΚΑΙ ΣΑΤΥΡΟΥ
ΕΚ ΦΘΙΩΤΙΔΩΝ ΘΗΒΩΝ

ΥΠΟ † ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1936 ἡ Διεύθυνσις τῆς Ἀεροπορικῆς Βάσεως Λαρίσης ἐτηλεγράφησεν ἡμῖν περὶ τῆς εὐρέσεως ἀρχαίας κεφαλῆς λιθίνου ἀγάλματος κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς Ἀεροπορικῆς Βάσεως Λαρίσης.

Μεταβάντες εἰς Λάρισαν παρελάβομεν τὴν κεφαλὴν ταύτην καὶ ἐκομίσαμεν αὐτὴν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (εἰκ. 1^Α καὶ 1^Β).

Ἡ λιθίνη αὕτη κεφαλὴ μετὰ λαίμου ἦτο ἐνθετος εἰς κορυμνὸν ἀγάλματος. Εὐρέθῃ δὲ ἐντὸς τοῦ ἀεροδρομίου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας εἰς βάθος 0,20 τοῦ μέτρου κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ ἀεροδρομίου. Ἔχει ὀλικὸν ὕψος μετὰ τοῦ λαίμου 0,41 καὶ κλίνει ὀλίγον ἐλαφρῶς ἀριστερά.

Ὑψος κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαίμου . . . 0,41

Ὑψος τοῦ λαίμου ἀπὸ τοῦ πώγωνος . . . 0,065

Διάμετρος τοῦ λαίμου μετὰ μέρους τοῦ
στήθους 0,10

Ὑψος ῥινὸς 0,035

Ἀπόκρουμα ῥινὸς καθέτως καὶ πλαγίως
δεξιὰ πλάτ. 0,018

¹ Ἀριστερὰ τοῦ Ἀγελῶν τοποθετοῦν τὸ Παιάνιον ἐκ τῶν παλαιότερων ὁ H. G. LOLLING *Hellenische Landeskunde und Topographie*, 1889 σελ. 140. JACOBI PALMERII *Graeciae antiquae descriptio*, Lugduni, 1678, σελ. 455. CELLARIUS CHRIST *Notitia orbis antiqui*, σελ. 711. I. P. ΡΑΓΚΑΒΗΣ *Τὰ Ἑλληνικά*, 1853, Α', σελ. 703. F. C. H. KRUSE *Hellas oder geographisch antiquarische Darstellung des alten*, 1827, Β', σελ. 262). Ἐνῶ κατὰ Ν. ΛΩΡΕΝΤΗΝ *Λεξικὸν τῶν ἀρχαίων μυθολογικῶν, ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν κυρίων ὀνομάτων*, 1837, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς εἰς τὸ Ἀκαρνανικὸν ἔδαφος!

Ὑψος τοῦ μετώπου μέχρι τῆς ῥινὸς . . . 0,04

Πλαγίως ἀριστερὰ ἡ κεφαλὴ εἶναι ὀλίγον ἀποκεκρουμένη κατὰ μῆκος, ὥστε ἔλλειπει μέρος ἀπὸ τοῦ μέσου ἄνω τοῦ μετώπου μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ ὠτὸς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν στεφάνου ἐκ δέσμης στελεχῶν φύλλων κισσοῦ καὶ ἐκ τῆς κόμης εἰς μῆκος 0,14.

Τὸ πλάτος τοῦ τμήματος τοῦ στεφάνου καὶ τῆς κόμης τοῦ ἀποκρουσθέντος πρὸς τὸ μέτωπον εἶναι 0,05.

Ἄνωθεν δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ὠτὸς λείπει ἐξ ἀποκρούσεως τμήμα ὕψους 0,08. Καὶ τὸ ἀριστερὸν δὲ ἄκρον τοῦ πλαγίως ἀριστερὰ κρεμαμένου μέρους τοῦ στεφάνου καὶ φθάνοντος μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ ὠμου, μεθ' οὗ ἐφάπτεται, λείπει ἐξ ἀποκρούσεως εἰς ὕψος 0,075.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ κεφαλὴ περιβάλλεται ὑπὸ στεφάνου ἐκ δέσμης στελεχῶν κισσοῦ μετὰ πέντε μεγάλων φύλλων κισσοῦ, ὧν ἀνὰ δύο

¹ Εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον ἤχθημεν καὶ ἐκ τῆς παρὰ παλαιότεροις κρατούσης συγχύσεως περὶ τῆς θέσεως τοῦ Παιανίου, καὶ ἐκ τῆς τελευταίας χρονολογικῆς ἐργασίας περὶ Αἰτωλίας τοῦ κ. Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ *Ἀρχαία Αἰτωλία*, Ἀθήναι 1939, ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία. Κάμων οὗτος λόγον περὶ Παιανίου, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀγνοῇ καὶ τὸ Παλιόκαστρον (σελ. 97), γράφει: «Τὸ Παιάνιον ἔκειτο παρὰ τὴν σημερινὴν Μαγούλαν, ἐγγὺς τοῦ Νεοχωρίου» (σελ. 104). Ἀνακριβῶς μὲν, διότι οὐδὲν ἴχνος ἀρχαιότητος παρατηρεῖται παρὰ τὸ ἀορίστως ὑποδεικνυόμενον ὑπ' αὐτοῦ σημεῖον, οὐδὲ κἂν λόφος, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ὑπαρξίν τείχους· ἀντιθέτως δὲ καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ Πολυβίου παραδεδομένα, διότι ἡ Μαγούλα, νοτιώτερον χωρίον τῆς Παραχελωΐτιδος, κεῖται πρὸς Α καὶ κατέναντι σχεδὸν τῶν Οἰνιάδων, ὅτε οὐδόλως θὰ ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Φίλιππον ὁ ροῦς τοῦ Ἀγελῶν διὰ τὴν διὰ σχεδιῶν μεταφορὰν τῶν ἐκ τοῦ περὶ αὐτὴν δῆθεν κειμένου Παιανίου προερχομένων λαφύρων εἰς τοὺς Οἰνιάδας.

είναι εκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ἐν πρὸ τοῦ μετώπου, ἔχοντα πάντα ὕψος 0,09 καὶ πλάτος 0,06 περίπου.

Ἡ κεφαλή εἶναι ὀλίγον μικροτέρα τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, ἀνήκει δὲ εἰς ἄγαλμα Διονύσου νεαροῦ καὶ εἶναι ἀνωπλή.

Ἐπίσης ἐπὶ χαλκῆς ὑδρίας ὑπὸ τὴν μεγάλην κάθετον λαβὴν αὐτῆς ἐν ἀναγλύφῳ ἐπικεκολλημένῳ παρίσταται ἐν συμπλέγματι Διονύσος νεαρός μεθύων καὶ Σάτυρος ὑποβαστάζων αὐτὸν (ΓΣΟΥΝΤΑΣ ΑΕ, 1886, 67).

Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, στερούμενοι ἐπιστημονι-

Εἰκ. 1α - β. Νεαροῦ Διονύσου κεφαλή ἐκ Λαρίσης* (προσθία καὶ δεξιὰ κατὰ κρόταφον ὄψεις). Μουσ. Βόλου.

Νεαρός Διονύσος παρίσταται ἐν ἀγγειογραφίᾳ ἐπὶ ἀττικοῦ κρατῆρος ἰστάμενος ἐν τῷ μέσῳ δύο γυναικῶν, βλέπων ἀριστερὰ καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς θύρσον, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας κἀνθάρον· εἶναι δὲ ἔστεμμένος διὰ φύλλων κισσοῦ (ΓΣΟΥΝΤΑΣ ΑΕ, 1883, 47). Αἱ συμπαριστάμεναι μετὰ τοῦ Διονύσου γυναῖκες εἶναι αἱ Βάκχαι (;) ἔστεμμέναι ἐπίσης διὰ φύλλων κισσοῦ. Ἐπίσης ὁ Διονύσος, οὐχὶ νεαρός, ἀλλὰ γενειῶν παρίσταται ἐπὶ τεμαχίῳ ἀγγείου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ μελανομόρφου Γίγαντομαχίας, ἔνθα ἐν τεμαχίῳ 3ῳ παρίσταται ὁ Διονύσος μετὰ μακροῦ γενείου ἔστεμμένος διὰ κισσοῦ καὶ φονεύων Γίγαντα (ΣΤΑΗΣ ΑΕ, 1886, 87-89, πίν. 7).

κῶν βιβλιοθηκῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναπτύξωμεν ἐπιστημονικῶς τὸ θέμα. Ἀρκούμεθα δὲ μόνον νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὁμοία παράστασις Διονύσου νεαροῦ μεθύοντος καὶ Σατύρου ὑποβαστάζοντος αὐτὸν εὑρηται ἐν μαρμαρίνῳ συμπλέγματι νεαροῦ Διονύσου καὶ Σατύρου γυμνῶν, εὑρεθέντι ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ, ἔνθα ἔκειντο αἱ Ρωμαϊκαὶ καὶ Χριστιανικαὶ Φθιώτιδες Θῆβαι, καὶ ἀποκειμένῳ ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀλμυροῦ. Τὸ μέγεθος τοῦ συμπλέγματος τούτου εἶναι μικρότερον κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ φυσικοῦ (ὑψ. σφξ. 0,75-0,78). Ἀνάγεται δὲ εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς χρόνους (εἰκ. 2^α καὶ 2^β). Ἐκ τοῦ συμπλέγματος τούτου, στηριζομένου ὀπισθεν ἐπὶ κιονίσκου, λείπει ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Διονύσου

ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ βραχίονος, ἡ ὁποία ὑψουμένη ἐφέρετο ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς, καὶ ἡ ἀριστερὰ χεὶρ τοῦ Σατύρου καὶ οἱ πόδες ἀμφοτέρων τῶν ἀγαλμάτων ἀπὸ τοῦ μέσου σχεδὸν τῶν μηρῶν καὶ κάτω. Ἰμάτιον δὲ πτυχούμενον καὶ κατερχόμενον ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τοῦ Διονύσου καθέτως περιβάλλει ἐν μέρει τὸν ἀριστερὸν μηρὸν αὐτοῦ.

ἀνωτέρῳ συμπλέγματι τοῦ Μουσείου Ἄλμυροῦ. Ὡς δὲ ἐκ τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς ἐξάγεται, ἀνάγεται εἰς τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα.

Πιθανὸν ἐκεῖ που πλησίον νὰ εὐρίσκηται καὶ ὁ κορμὸς τοῦ ἀγάλματος, ἂν μὴ κατεστράφη. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐν Λαρίσῃ Ἀεροπορικὴ Βάσις

Εἰκ. 2α - β. Σύμπλεγμα νεαροῦ Διονύσου καὶ Σατύρου ἐκ Φθιωτῶν Θηβῶν (προσθία ὄψις καὶ νῶτα). Μουσ. Ἄλμυροῦ.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Διονύσου ἐν τῷ συμπλέγματι τούτῳ εἶναι ἐστεμμένη διὰ κληματίδος μετὰ σταφυλῶν.

Ἡ δὲ ἐκ Λαρίσης κεφαλὴ νεαροῦ Διονύσου ἐστεμμένη διὰ φύλλων κισσοῦ, δὲν γνωρίζομεν ἂν ἀνήκη εἰς σύμπλεγμα τι Διονύσου καὶ Σατύρου ἢ εἰς μεμονωμένον ἄγαλμα. Ὡς φαίνεται ὅμως, ἡ κεφαλὴ δὲν προδίδει οὔτε Διόνυσον μεθύοντα, διότι βλέπει κατ' εὐθειᾶν ἔμπρός, οὔτε τὴν κλίσιν ἔχει τοῦ Διονύσου τοῦ ἐν τῷ

ἀπέχει ἀπὸ τῆς πλατείας περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα, τὸ δὲ ἔδαφος εἶναι πλήρες συντριμμάτων κεράμων καὶ ἀγγείων, εὐρέθησαν δὲ σποράδην μεμονωμένοι ὀρθογώνιοι βάσεις πῶρινοι καὶ λίθιναι, πιθανὸν μέχρις ἐκεῖ νὰ ἐξετείνετο ἡ ἀρχαία Λάρισα, ἢ νὰ ὑπῆρχε προάστειόν τι καὶ ἐν αὐτῷ μικρὸς τις ναὸς τοῦ Διονύσου.

Ἄλλ' ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου τοῦ ἀεροδρομίου δὲν δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι, διότι καταστρέφεται ἡ ἀεροπορικὴ βάσις.

† ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας
(1837 - 1949)

	Δραχμαὶ
1. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1837-1944 (ΑΕ 1-83: πβ. πινάκιον παρὰ <Β. Λεονάρδου>, Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον.	
(Περίοδος Α'): τόμος 1-16 (1837-1860).	
1-7 (1837-1843): τεύχη α' - ιβ', ιγ' (καὶ ιδ'), ιε' (τεῦχος ιϜ ἴδιον δὲν ἐξεδόθη), ιζ' - κθ' 8-16 (1852-1860): τεύχη λ'-νε' πωλοῦνται τάδε τὰ τεύχη: α', β', γ', δ' ἕκαστον τεῦχος	7.000
Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874).	
17 (1862): τεύχη α' - ιβ' (τὰ τεύχη θ' - ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863) ἕκαστον τεῦχος	7.000
18-21 (1869): τεῦχος ιγ' 19 (1870): τεῦχος ιδ' 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιϜ (τὸ ιϜ ἐξεδόθη τῷ 1873) 21 (1874): τεῦχος ιζ' ἕκαστον τεῦχος	7.000
Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923).	
22-62 (1883-1923): εἰς τόμος κατ' ἔτος, ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος ἕκαστος τόμος	150.000
Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.).	
63-75 (1924-1936): 1924, 1925-1926 (εἰς ἓνα τόμον), 1927-1928 (εἰς ἓνα τόμον), 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/35 (εἰς ἓνα τόμον), 1936 εἰς τόμος κατ' ἔτος ἕκαστος τόμος	150.000
76 (1937) πανηγυρικός τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς τρία μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων. Ἐκαστον μέρος	300.000
77-83 (1938-1944): 1938, 1939-1941 (εἰς ἓνα τόμον), 1942-1944 (εἰς ἓνα τόμον), 1945-1947 εἰς ἓνα τόμον ἕκαστος τόμος	150.000
2. Ἐυρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 550. 1902	12.000
3. Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1837-1944 (ΠΑΕ 1-100: πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).	
(Περίοδος Α'): τόμος 1-13 (1837-1848,9).	
1-3 (1837, 1837/8, 1838,9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α'—Γ' συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται).	—
4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται).	—
5 (1840/41) Πρακτικὰ τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται).	—
6 (1841/42): Πρακτικὰ τῆς Ζ' (γράφε: Γ') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842 (δὲν πωλεῖται)	—
7-11 (1842/3-1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως.	—
1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α'—ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἐκδοσις 2α.) Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται).	—
12 (1847/8): Πρακτικὰ τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848 (δὲν πωλεῖται)	—
13 (1848/9): Πρακτικὰ τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849 (δὲν πωλεῖται)	—
(Περίοδος Β'): τόμος 14-25 (1858/9-1869/70):	
14 (1858/9): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α'+43. 1859 (Δὲν πωλεῖται)	—

15-25 (1859/60-1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, 1859, 60, Δραχμαὶ 1860/1, 1861, 2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), 1863/4 (δὲν πωλεῖται), 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865, 6, 1866/7 (δὲν πωλεῖται), 1867, 8, 1868, 9, 1869/70. Σχῆμα 8ον· ἕκαστον τεῦχος	7 500
(Περίοδος Γ'): τόμος 26 κέ. (1870/71 κέ.).	
26-74 (1870 71-1919): Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1870/71 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877 κέ.—1902, 1903 κέ.—1909 (δὲν πωλοῦνται), 1907 κέ.—1915, 1916—1919 (εἰς ἓνα τόμον). Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος	12 000
75-100 (1920-1944): Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1920, 1921, 1922-1924 (εἰς ἓνα τόμον), 1925-1926 (εἰς ἓνα τόμον), 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941-1944 (εἰς ἓνα τόμον), 1945-1948 (εἰς ἓνα τόμον). Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος	12 000
3Α. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876. (Τεῦχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται).	—
4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἐκότερον	7.500
5. Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφή τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 21, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται)	—
6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860.	7 500
6Α. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδομένα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασιλεῖον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται)	—
7. Εὐθύμιος Καστόρης· Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 130. 1879	7.000
7Α. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126, 1906. (Δὲν πωλοῦνται).	—
8. H. G. Lolling· Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖκα ἀναθηματικὰ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899	27 000
9. Π. Καββαδίας· Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἰς τοπογραφικὸς. 1900. (Δὲν πωλεῖται).	—
10. Π. Καββαδίας· Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900.	7.000
10Α. <Βαλέριος Στάης>· Τὰ εὑρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθῆρων (= ΑΕ 1902, στήλη 145-173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθητοι) + 11	11.000
11. Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905	13.500
12. Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906	60.000
13. P. Cavvadias + G. Kawerau· Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890.— Π. Καββαδίας + Γ. Καβερᾶν· Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλον, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906/7	150.000
14. Χρῆστος Τσουντας· Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμητρίου καὶ Σέσκλων. Σχῆμα 4ον στήλαι ιF' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908	150.000
15. Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου· Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραστήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910	45.000
16. Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης· Κατάλογος τοῦ μουσείου Λυκοσούρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911	15.000
16Α. <Βασίλειος Λεονάρδος>· Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος ἀναγραφή. Σχῆμα 4ον σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται)	—
16Β. <Βασίλειος Λεονάρδος>· Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται)	—
17. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος· Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915.	22.500

	Δραχμαὶ
18. <i>Γεώργιος Κ. Γαργίκας</i> : Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915	2.250
19. <i>Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος</i> : Τοπογραφία τῶν Δελφῶν· τεύχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912-1917	7.500
20. <i>Βαλέριος Στάης</i> : Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920	7.500
21. <i>Georgius P. Oesopomus</i> : <i>De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921	9.000
22. <i>Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος</i> : Ὁ ἀποτυπωμασμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὦν 7 παρένθετοι. 1923	15.000
23. <i>Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος</i> : Γραφταὶ στήλαι Δημητριάδος—Παγασῶν. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἑγχρωμοὶ 10. 1928	225.000
24. <i>Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς</i> : Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928.	37.500
25. <i>Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος</i> : Ὁ Λόρδος Ἐλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνά τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440-1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κF'+257, πίνακες 5. 1930.	37.500
26. <i>Ἰωσήφ Χατζιδάκης</i> : Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931	9.000
26 A. <i>Γεώργιος Σωτηρίου</i> : Χριστιανικαὶ Θῆβαι (= ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270 πίνακες 5. 1931	150.000
27. < <i>Γεώργιος Π. Οἰκονόμος</i> >: Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 . .	15.000
28. <i>Γεώργιος Π. Οἰκονόμος</i> : Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Λόγος πανηγυρικός τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ῥηθεις τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14.	5.000
29. <i>Νικόλαος Μ. Κοντολέων</i> . Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες δ' + 102. 1949	20.000

Νέα σειρὰ ἐκδόσεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸν τίτλον:

Ἀρχαῖοι τόποι καὶ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος.

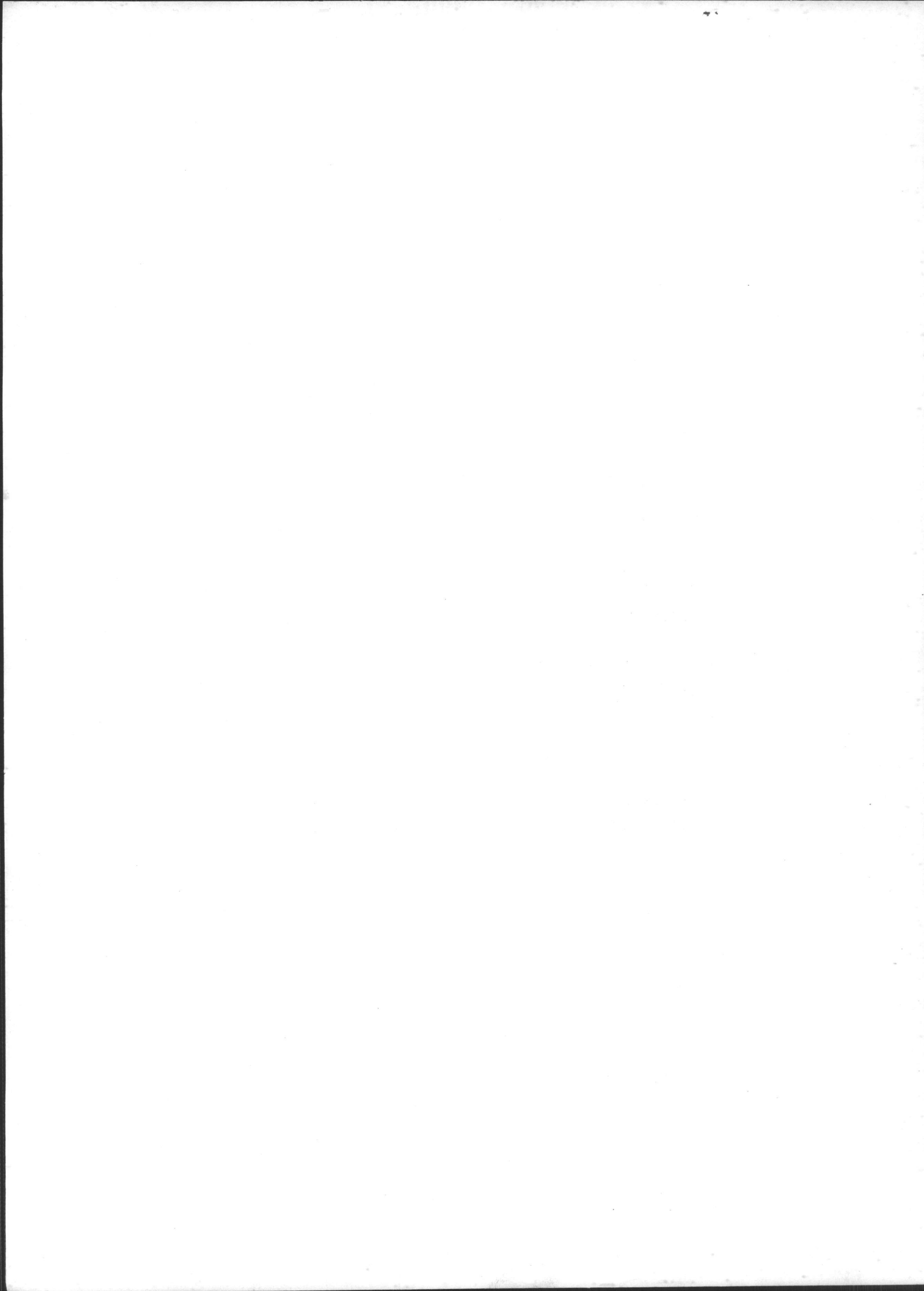
1. <i>Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος</i> : Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935	37.500
2. <i>Κ. Κουρουνιotes</i> : <i>Eleusis, A Guide to the Excavations and the Museum</i> . Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936	37.500

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα:

1. <i>Βασίλειος Λεονάρδος</i> : Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901	37.500
--	--------

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Πανεπιστημίου 22)· περὶ δὲ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (84-85ος) τόμος τῇ 27^ῃ Δεκεμβρίου 1949.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

1. *Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος*: Περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσ. καὶ ἐκδ. ὑπὸ *Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου* Τ. 6, 1943. Ἀθῆναι. «Ἑστία».
2. *George Karo*: Greek Personality in Archaic Sculpture. Cambridge, Mass. 1948.
3. *Γ. Ι. Κόλια*: Ἱστορικὴ γεωγραφία τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Ἀθῆναι 1948. (Σειρὰ ἐκδόσεων Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως).
4. *Νικ. Μ. Κοντολέοντος*: Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. Ἐν Ἀθήναις 1949 (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας, ἀρ. 29).
5. *Ὀδυσσ. Δαμψίδου*: Ἡ ποινὴ τῆς τυφλώσεως παρὰ Βυζαντινοῖς. Ἀθῆναι 1949. (Διατρ. ἐπὶ διδακτ.). Τυπογρ. Μηνᾶ Μυρτίδου.
6. *B. D. Merritt - H. T. Wade Gery - M. F. Mc Gregor*: The Athenian Tribute Lists. Vol. 2: Princeton, New Jersey 1949. (Amer. School of Class. Studies at Athens).
7. *Ἀντ. Ἐ. Μπενάκη*: Ἑλληνικαὶ ἐθνικαὶ ἐνδυμασίαι. Τ. 1: Ἀθῆναι 1948. Τυπογρ. «Ἑστία». Γραφικαὶ Τέχναι Ἀσπιώτη «Ἑλκα».
8. *Χρ. Θ. Πανάγου*: Ὁ Πειραιεύς. Ἀθῆναι 1949.
9. *Πινακοθήκη τῆς Τέχνης τοῦ Ἑλλην. Λαοῦ*. 1,1: Ἀρχοντικὰ τῆς Καστοριάς. Ἀθῆναι 1948. Σύλλογος «Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη».
10. *Charles Seltman*: Approach to Greek Art. London 1948.
11. — — and *Jacqueline Chittenden*: Greek Art. London 1947.
12. *Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη*: Δωδεκάνησα. Τ. 1-2. Ἀθῆναι 1947-48. Ἐκδόσεις «Ἄλφα» I. Μ. Σκαζίκη.
13. *Π. Τσαμίση*: Ἡ Καστορία καὶ τὰ μνημεῖά της. Ἀθῆναι 1949. Τυπογρ. I. Μ. Ἀλευροπούλου.
14. *A. J. B. Wace*: Mycenæ. Princeton, New Jersey. 1949. Princeton. University Press.
15. *Const. G. Yavis*: Greek Altars. Saint Louis, Miss. 1949. Saint Louis University Press.

